

Rendészet-Tudomány-Aktualitások

Szerkesztette:
Baráth Noémi Emőke
Mezei József

A kötetben megjelent tanulmányok szakmai lektorai:

Dr. Regényi Kund
Prof. Dr. Sallai János
Dr. habil Dobák Imre
Prof. Dr. Finszter Géza
Prof. Dr. Főrizs Sándor
Dr. Gárdonyi Gergely
Dr. Vári Vince
Dr. Czenczer Orsolya
Prof. Dr. Tálás Péter
Dr. habil Varga János
Dr. Egeresi Zoltán
Dr. Szabó Csaba

ISBN 978-615-5586-74-3
Online kötet ISBN 978-615-5586-75-0

Kiadó:
Doktoranduszok Országos Szövetsége,
Budapest

2020
Minden jog fenntartva.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ

Nemzeti
Tehetség Program

Tartalomjegyzék:

Előszó	8
Balogh Péter - Komplex befolyásolási hálózatok - az érdekvényesítés új évezredbeli formái Oroszország példáján keresztül	10
Baráth Noémi Emőke - Piszkos Harry-hatás érvényesülése rendőrhallgatók körében	22
Beke József - A magyar rendőrség különleges szolgálati ágának létrehozása, fejlődésének és működésének története 1973-1990	28
dr. Bendes Ákos - A szakértő és a digitális bizonyítás a büntetőeljárásban Kovács Márk Károly - Az ETA	36
Bertalan Dávid - A rendészet szerepe a hibrid hadviselés elleni fellépés során	45
Bódi Antal, Dr. Maros Dóra - Az 5G és a Közlekedés digitalizációja	55
Éberhardt Gábor - A migráció azonosítható és azonosíthatatlan személyazonossága, mint új tipológiai elem	66
dr. Gáspár Zsolt - Piramisjátékok szervezése az online térben	78
Györkös Enikő - Osztrák - magyar határrendészeti együttműködések a migrációs kihívások során	86
Hervé - Lóránth Ervin - A külföldi nemzeti intézmények integrációs és aszimilációs struktúráinak megújítása a helyi diaszpórákban	94
Kovács Márk Károly - Harc a terrorizmus ellen: az ETA és IRAn	103
Kubisch Károly - Az emberkereskedelem törvényi tényállásának új szabályozási aspektusai	113
Lichtenstein András - Adverzarius elem az új magyar büntetőeljárásban - A vádalku és az előkészítő ülés rövid összehasonlítása	130
Mitrovics Zoltán - A reintegrációs őrizet jelentősége az elítéltek társadalmi reintegrációjában	140
Muhoray Róbert András - A szokások hatása a döntéshozatalra az információs műveletek tükrében	148
Nagy Melánia - Gyermekkatona egykor és most	156
Pallagi András - Kontaktusmentes biometrikus azonosítási módszerek múltja, jelene és jövője	166
Dr. Pék Richárd Tamás - A terrorizmus büntetőjogi definiálásának problémái	176
Ripszám Dóra - Munkaerő-kizsákmányolás az emberkereskedelem kapcsán	184
Schmidt Laura - Resztoratív módszerek a büntetés-végrehajtásban	196
Szabó László András - Mesterséges intelligencia (MI) innováció megjelenése és alkalmazhatósága a migráció kezelésben	204

Szigetvári Oszkár - Nyomozás és bűnüldözés a detektívtestület górcsővén keresztül	213
Tóth Dávid - Az identitáslopás szabályozása angolszász államokban	228
Varga Imre - A Magyar Honvédség katonai rendészeinek intézkedéstaktikai felkészítése és azok relevanciái a rendvédelmi szervek számára	238
dr. Véger Alexandra - Magyar börtönrendszer kibontakozásának lenyomatai	247
Veprik Zita - A rendőri korrupció megelőzésében és felderítésében hatáskörrel rendelkező szervezetek tevékenysége	257
Programterv	268

Előszó

2018. április 13-án alakult meg a Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskoláján a Doktoranduszok Országos Szövetsége Rendészettudományi Osztály azzal a deklarált céllal, hogy összefogja és képviselje a rendészettudomány területéhez kötődő tudományterületeken kutatói tevékenységet folytató doktoranduszokat. Ezen túlmenően lehetőséget biztosít az Osztály a rendészettudomány területén kutatásokat folytató szakembereknek arra is, hogy kutatási eredményeiket szakmai konferenciákon bemutathassák, szakmai kiadványokban publikálhassák.

Idén, immár második alkalommal rendeztük meg a „*Rendészet – Tudomány - Aktualitások, A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével*” című konferenciát. A tavalyi alapított nagysikerű rendezvény különlegességét idei évben az adta, hogy a COVID-19 okozta járványhelyzetre, és az ennek következtében bevezetett korlátozó intézkedésekre tekintettel online térben került megrendezésre. A nehézségek ellenére is 51 kutató tisztelte meg online konferenciánkat előadásával, akik a Rendészettudomány szinte minden ágát képviselték. Közülük többen döntöttek úgy, hogy tanulmányuk, kutatási eredményük publikálásra is kerülhet ebben a lektorált konferencia kötetben.

A sikeres rendezvény kapcsán itt szeretnénk köszönetet mondani a Nemzeti Közszolgálati Egyetem vezetésének, a Rendészettudományi Kar vezetőinek és oktatóinak, az előadónak, szekcióvezetőknek és lektoroknak, valamint az egyetem minden dolgozójának, akik ennek a rendhagyó konferencia megszervezésében és lebonyolításában valamint a tanulmánykötet megjelentetésében a segítségünkre voltak.

Rendészettudományi Osztály
szervezők

Szervezők:

Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztály
Baráth Noémi Emőke – tudományos osztályelnök
Mezei József – tudományos alelnök
dr. Pozsgai Petra
dr. Kovács Eszter
Ivanics Zsófia
Fekete Márta
Rompos Éva
Schmidt Laura
Szigetvári Oszkár
Beke József

Komplex befolyásolási hálózatok – az érdekérvényesítés új évezredbeli formái Oroszország példáján keresztül

Balogh Péter¹

Absztrakt

Munkánk egyrészt egy, a jelenkori konfliktusok és kihívások értelmezésére alkalmas koncepcionális áttekintésre épül. Ennek keretében felvázoljuk azokat a főbb fejleményeket, újszerű(nek tekintett) jellegzetességeket, melyek az állami érdekérvényesítés ill. a hadviselés XXI. századi formái szempontjából meghatározónak tekinthetők. Hazai és nemzetközi szakirodalmi forrásokra hivatkozva rávilágítunk arra, hogy bár az aszimmetrikus hadviselés, a hibrid fenyegetések, a nem-kinetikus műveletek vagy éppen a szürke zónás kihívások jellegüket tekintve nem teljesen újszerű jelenségek, azonban az új évezredet jellemző, átalakuló társadalmi kontextusban egyre inkább előtérbe kerülnek. Mindezek kapcsán amellet érvelünk, hogy az államok érdekérvényesítési törekvései céljából alkalmazott eljárások, műveletek valós formái átmetszik ill. egyaránt érintik a biztonság több dimenzióját, sőt, egyfajta transzformációs mintázatként feltételezhető, hogy a rendészettudomány egyre inkább előtérbe kerül az ilyen destabilizációs jellegű kihívások tekintetében.

Az írásmű második részében egy esettanulmány bemutatására vállalkozunk, mely Oroszország vonatkozásában tesz kísérletet a befolyásolási műveletek feltérképezésére. Ennek során a hálózat kutatás szemléletmódjára támaszkodunk, és több eltérő szférában tárunk fel empirikus források felhasználásával befolyásolási hálózatokat. Az elemzés felöleli a diplomáciai és politikai szférát, továbbá a kibertérben zajló tevékenységek és az információs műveletek is megjelennek. Az adatelemzés keretében alapszintű statisztikai áttekintéseket, valamint a hálózatok elemzésére eljárásokat alkalmazunk.

Az eredmények alapján a vizsgált ország vonatkozásában egy meglehetősen összetett befolyásolási hálózat rendszere rajzolódik ki, ami feltételezhetően nem elhanyagolható szereppel bír a hatékony érdekérvényesítés tekintetében.

Kulcsszavak: befolyásolási műveletek, hibrid fenyegetések, hálózat kutatás, destabilizációs háború

¹ NKE HHK Hadtudományi Doktori Iskola I. évf.

1. Bevezetés és problémafelvetés

A hadtudósok és egyéb társadalomtudományi diszciplínák képviselői egyaránt rámutatnak arra, hogy a nemzetközi konfliktusok, a fegyveres szembenállás és háború formája, jellege, lefolyása terén az utóbbi időszakban – újfent² – egyfajta átalakulás jelei figyelhetők meg. Számos olyan fogalmi keret, koncepció, kifejezés került előtérbe vagy jelent meg – a teljesség igénye nélkül: hibrid háború, nem lineáris hadviselés, határok nélküli hadviselés, nem-konvencionális hadviselés, szürke zóna konfliktus, irreguláris hadviselés, nem-kinetikus hadviselés, információs hadviselés, politikai hadviselés, hálózati háború, kiber hadviselés, lélektani hadviselés, soft power –, melyek a jelenség eme megváltozott aspektusára illetve újszerű megoldásaira utalnak³.

A háború *transzformációja* és *pluralizációja* – a technológiai fejlődés egyértelmű meghatározó jellegén túl – egyrészt tehát magában foglalja a fegyveres konfliktusok új típusainak megjelenését (Beck 2008: 181). A hagyományos vagy (1) régi háború mellett az (2) új háború kibontakozásának lehettünk tanúi, melynek alapja illetve sajátos ismertető jegye az erőszak privatizált formáinak előtérbe kerülése. Részben eltérő aspektusban jelent átalakulást a (3) *virtuális háború* formája illetve kibontakozása, mely jelentősen összekapcsolódik a nyilvánosság és a közvélekedés terén végbement fejleményekkel. A (4) *globalizált terrorcockázat* mint a háború különálló – meghatározott elméleti megfontolások alapján kialakított – típusa pedig – nem meglepő módon – a 2001. szeptember 11-i támadások nyomán megjelenő, sajátosan elkülönülő konfliktusformára reflektál (Beck 2008: 181-183). Ugyanakkor a típusalkotás mellett a változások strukturális jellege talán lényegesebb aspektus – különösen jelen elemzés szempontjából. A *háború pluralizációjának* gondolata éppenséggel – jellemzően – azt a szerveződésbeli, a háború tágabb társadalmi kontextusára vonatkozó átalakulást ragadja meg, ami a transzformációnak különös jelentőséget kölcsönözhet. Meghatározó eleme, hogy a fegyveres konfliktusok és az ettől mentes időszakok illetve területek egymástól való diszkrét elkülöníthetősége megkérdőjeleződik, problematikussá válik. A háború és a béke nem válik el egymástól – pontosabban a béke érzete – illetve az az iránti igény – és a valós háború a társadalmi dimenzióban egyszerre lehet jelen⁴,

Ebben a kettősségben nem kis szerepe van a *háború virtualizálásának*, ami a hadviselő fél – jellemzően a kezdeményező – számára abból a szempontból kiemelt jelentőségű, hogy a lehetséges kockázatokat és a felmerülő áldozatokat lehetőség szerint saját társadalma számára mint valami távoli, érdemi kihatással nem vagy csak kevésbé bíró jelenségként tegye bemutatathatóvá, s

2 Hiszen a nemzetközi konfliktusokra és a háborús összeütközésekre vonatkozó szakmai és tudományos fejtegetések a múlt század második felében is jelentős erőfeszítést tettek a változások főbb jegyeinek értelmezésére. Lásd ehhez Ágh 1989.

3 Lásd ehhez pl. Kiss 2019: 17-37., Nagy 2018: 143-150.

4 Illetve különbségtétel fordítva is igaz: a háború érzete békés – legalábbis mások által békésnek tartott – körülmények között is kifejeződhet, ami valós konfliktushoz is elvezethet.

ezáltal elfogadhatóbbá (Beck 2008: 186-187). A virtuális dimenzió felértékelődésében kiemelt jelentőségre tesz szert a háborúk megvívása szempontjából az egyre inkább kiszélesedő, globalizálódó nyilvánosság; a *nemzetközi* vagy *világnilvánosság*. A szélesebb szintű társadalmi elfogadás, *legitimáció* – részben legalábbis, de egyre jelentősebb mértékben – áttevődik a nemzetközi szintésre, helyet adva a *kozopolita legitimáció* tényérésének (Beck 2008: 185). A *nemzetközi nyilvánosság* szerepe tehát felértékelődik a fegyveres konfliktusok elfogadtatása – és ezáltal hatékonyabb megvívása – terén, mivel azokhoz immár nem elegendő csupán a nemzeti, saját társadalom részéről kapott felhatalmazás, az új viszonyok között mértékadó, globális szintű elfogadottság – *posztnemzeti legitimáció* – szükséges (Beck 2008: 189).

Lényegessé válik tehát a közvélekedés és a nyilvánosság a konfliktusok megvívása, lebonyolítása és kezelése terén, aminek egyik – egyre markánsabbá váló aspektusa – a *megkérdőjelezhetőség* és *tagadhatóság* mint lehetőség és követelmény⁵. A műveleteket végrehajtó feleknek komoly előnyük származhat abból, ha képesek elhárítani maguktól a felelősséget a nyilvánosság – legalábbis egy részének – eredményes meggyőzésével arról, hogy a kérdéses tevékenység nem hozzájuk kötődik, vagy az nem bizonyítható. Az alkalmazott eljárások egyre inkább azt kívánják, hogy az elérni szándékozott hatások minél inkább *közvetett* formában merüljenek fel: a (1) közvetlen kontroll átadja helyét a (2) bizonyos kérdések terén meglévő érdekközösség alapján szerveződő tevékenységnek vagy (3) a döntéshozás érdekelt fél számára kedvezően történő alakításának (Cohen – Radin 2019: 16-17.).

Jelen munkánk keretében Oroszország vonatkozásában teszünk kísérletet a hadviselés, az érdekérvényesítés megváltozott – komplex – formájának empirikus esetek révén történő illusztrálására.

2. Orosz(nak tekintett) befolyásolási hálózatok

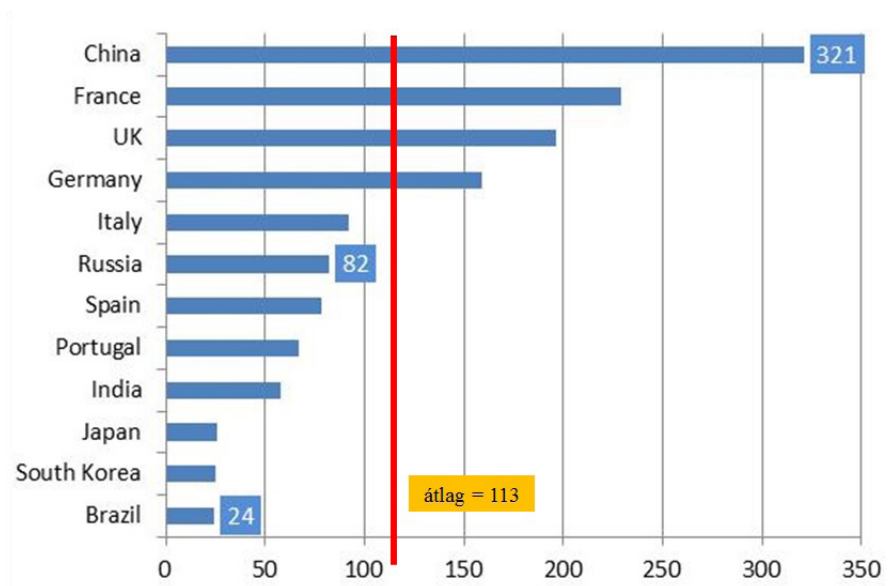
2.1. Kulturális intézetek hálózata

A kulturális intézetek más országokban való működtetése mint az érdekérvényesítés illetve az erőkitetés eszköze nem elhanyagolható szerepet tölt be a képviselt államról az adott ország közvéleményében élő kép formálásában, alakításában, így szélesebb értelemben ezen intézményrendszert is a befolyásolási műveletek szervezetrendszeré egyikeként részének, közvetítő csatornájának tekinthetjük (Tálas 2018: 24-27.). A társadalmi vélekedés alakításának ezen eszközrendszeré terén – az itt vizsgált adatok tanúsága szerint⁶ – Kína jár az élen több mint háromszáz intézettel. (1. ábra) A távol-keleti országot az Európai Unió vezető államai követik jelentős lemaradással – csökkenő

5 Lásd ehhez pl. Kiss 2019: 26-27.

6 Az elemzett 12 ország mindösszesen 1357 – relevánsnak tekintett, azaz minden szempontból jellemezhető – kulturális intézményére, központjára vonatkozóan tartalmaznak

sorrendben Franciaország, az Egyesült Királyság és Németország –, azonban még átlag feletti értékekkel, a lista végén pedig Japán, Dél-Korea és Brazília található, lényegében egységesen 24-25 kulturális központtal. Oroszország a globális szintű érdekérvényesítés eme dimenziójában hozzávetőlegesen Spanyolországgal található közel azonos szinten, valamelyest az átlag értéktől lemaradva, 82 kulturális központtal – mely a legnagyobb számú kulturális intézettel rendelkező Kína esetében mért értéknek egy ötöde (25,5 százalék), a teljes vizsgálati körre jellemző átlagértéknek (=113) pedig hozzávetőlegesen közel három negyedét (72,6 százalék) teszi ki.

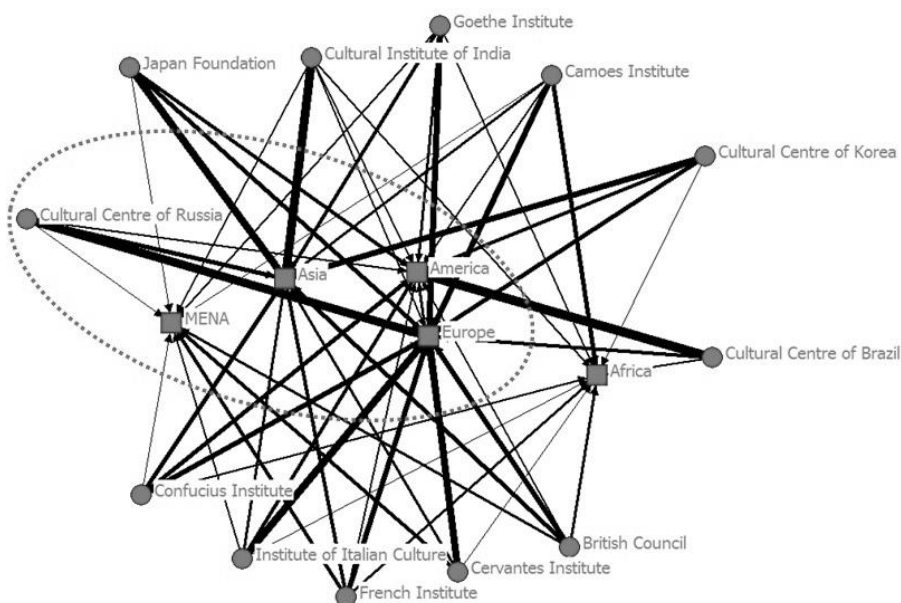

1. ábra: A kulturális központok eloszlása származási ország szerint csökkenő sorrendben (db)

Forrás: saját szerkesztés Tálás 2018: 26. alapján

Fentiek alapján tehát a vizsgált országok globális versenye viszonylatában az Oroszországi Föderáció nem bizonyul kiemelten fontos szereplőnek a soft power eme területén, a kirajzolódó középmezőnybeli pozíció azonban tovább árnyalható, ha valamelyest összetettebb képet megcélözva az egyes kulturális központok regionális eloszlásán keresztül a célterületek fókuszára, az érdekérvényesítés meghatározó geopolitikai orientációjára irányítjuk figyelmünket. Ebben az esetben jól látható, hogy az oroszországi kulturális központokra egy egyértelmű és domináns eurázsiai orientáció jellemző (2. ábra), amennyiben az intézmények döntő többsége (közel 93 százalék) ezen két régióban – közel két harmad (!) arányban (63,4 százalék) Európában, további 29,3 százalékban pedig Ázsiában – koncentrálódik.

azok regionális kötődését, működési területét öt nagyobb régió illetve kontinens szerinti felosztásban. Forrás: Tálás 2018: 26.

2. ábra: A kulturális központok orientációjának gráfja régiós elhelyezkedés alapján

Forrás: Tálas 2018: 26 alapján összeállított adatbázis alapján saját szerkesztés

Jelmagyarázat: kör: kulturális intézmény, négyzet: működési régió

Oroszország vonatkozásában összességében tehát nem beszélhetünk egy kiemagaslóan intenzív érdekérvényesítési szervezetrendszerrel a kulturális dimenzióban – legalábbis ami a globális szinten működtetett központok számát illeti –, mindazonáltal a kulturális centrumok keretében kialakított *kapcsolatrendszer* erőteljesen szegmentált mintázata; az európai régió irányában megmutatkozó markáns eltolódás egyértelmű orientációt tükröz a nemzetközi nyilvánosság iránti figyelem, illetve az arra való esetleges – ilyen formában történő – ráhatás terén.

Oroszország az általa fontosnak tekintett országok esetében azonban nem kizárólag a kulturális szférában való jelenlét, az intézetek útján történő reprezentáltság révén tehet kísérletet befolyásának kiterjesztésére, hanem bizonyos – jellemzően a spektrum pólusain elhelyezkedő – *politikai csoportosulások* illetve *formációk* támogatásán keresztül is törekszik erre. Az orosz befolyásolási tevékenység ezen politikai szférához kötődő mechanizmusának feltárására, illusztrálására teszünk kísérletet elemzőmunkánk következő elemeként⁷.

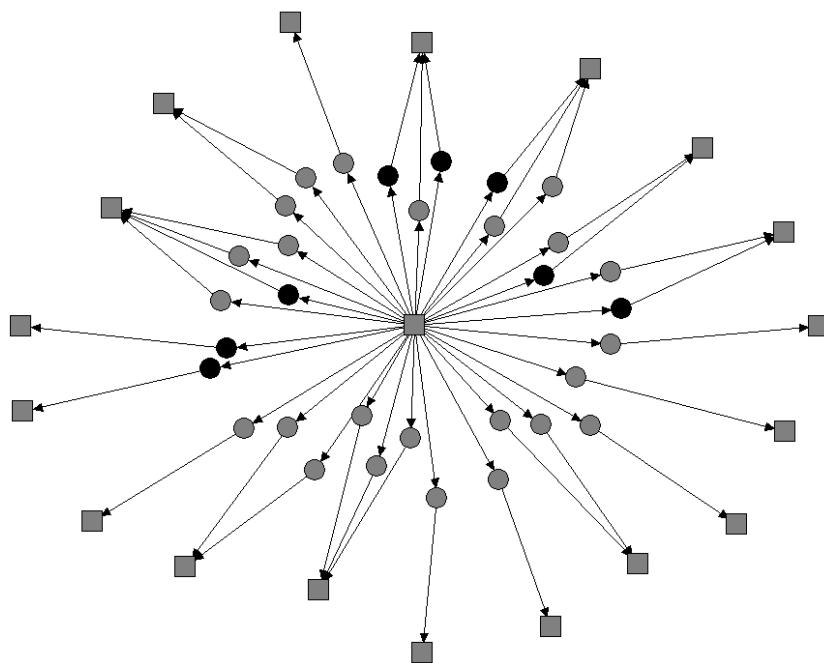
2.2. Közvetett politikai érdekérvényesítés

⁷ Ehhez összegyűjtöttük azon Európában működő politikai szervezeteket, pártokat, melyek kapcsán felmerül, gyanítható az Oroszországhoz kötődő finanszírozási háttér jelenléte

Mindösszesen 32 olyan párt, politikai csoportosulás azonosítható be, melyeken keresztül Oroszország képesnek tűnik érdekeinek képviselésére, befolyásolási szándékainak kiterjesztésére, ehhez kapcsolódó céljainak elérésére. Az orosz támogatási háttérrel bíró – illetve ilyennek tekintett –, jellemzően szélsőséges politikai szerveződések többsége – három negyede; 24 csoportosulás – a politikai tengely szélsőjobboldali pólusához köthető, a szervezetek másik – kisebb számú (8 szerveződés) csoportját teszik ki a szélsőbaloldali szervezetek, csoportosulások. Az európai politikai szféra ezen szélsőséges pártjain, szerveződésesein keresztül Oroszország mindösszesen 18 ország – melyek többsége fejlett nyugati (részben EU ill. NATO-tag) államnak tekinthető⁸ – vonatkozóan válik képessé közvetett módon érdekeinek megfelelően beavatkozni az állami szintű demokratikus politikai folyamatokba, befolyni az azok részét képező egyeztetési munkába és vitafolyamatba (3. ábra). A befolyásolási műveletek ezen formájának egy további kiemelésre érdemes jellemzője, hogy – amint az nyilvánvalóan az előbbieken bemutatott számok összevetéséből is adódik – több olyan európai állam is található a befolyásolási struktúrában, melyek esetében *nem* kizárólag *egy-egy politikai szerveződés* biztosít lehetőséget az orosz erőketítésre. Kilenc ország esetében legalább kettő – akad olyan ország is, mely esetben négy (!) – szélsőséges politikai formáción keresztül nyílik lehetősége Oroszországnak a céljai, érdekei mentén történő szerepvállalásra, vagyis ezen aspektusban a politikai szférában működtetett orosz befolyásolási hálózat jelentős mértékű *beágyazottságot* mutat. A célterületnek tekintett európai országok vonatkozásában ezen mélységében is integráltabb strukturális jelleget ugyancsak erősíti illetve árnyalja az a további mintázat, hogy több – összesen öt – állam esetében beszélhetünk arról is, hogy a politikai tengely *mindkét* szélsőséges pólusához sorolható formáció élvezi Oroszország támogatását, ezáltal az a befolyásolni kívánt társadalom szempontjából akár több alcsoportot is meg tud szólítani illetve érdekeinek megfelelően együttműködésre tud bátorítani.

illetve az orosz befolyás bizonyos formái. Forrás: Cohen–Radin 2019: 115. és The Russian connection (TRC) 2014: 7.

8 A befolyásolási hálózat célországai közül ide soroljuk az alábbiakat: Németország, Franciaország, Ausztria, Belgium, Hollandia, Dánia, Olaszország, Spanyolország, Egyesült Királyság, Svédország.

3. ábra: Oroszország szélsőséges politikai formációk révén megvalósuló európai befolyásolási hálózati gráfja

Forrás: Cohen–Radin 2019: 115 és „TRC” 2014: 7 alapján összeállított adatbázisból saját szerkesztés

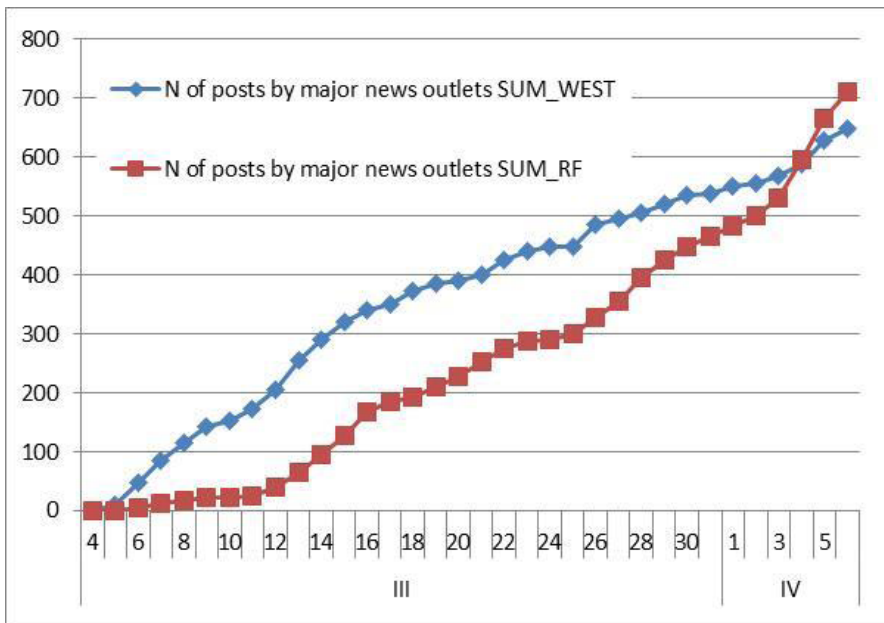
Jelmagyarázat: sötétszürke/fekeete kör: szélsőjobboldali/szélsőbaloldali politikai formáció, négyzet: európai ország, középén: Oroszország

Egy terjedelmét tekintve széleskörű, mélységét tekintve pedig jelentősen beágyazott befolyásolási hálózat képe rajzolódik ki tehát, amikor az európai kontinens államai szempontjából vizsgáljuk az oroszországi háttérrel rendelkező (nek tulajdonított) politikai szerveződések összetételét és struktúráját. A politikai szegmens, a nemzeti szintű döntéshozatali szféra ilyen jellegű – a szélsőséges mozgalmak és formációk támogatásán keresztül megvalósuló – befolyásolása hatékonyan egészítheti ki az előzőekben bemutatott kulturális területen zajló érdekérvényesítést, továbbá egy sokrétűbb, komplex befolyásolási struktúra felé való elmozdulást tehet lehetővé.

2.3. (Dez)információs versengés és közösségi média befolyásolási hálózat

Egy további szegmens, melynek kapcsán elemzőmunkánk keretében illusztrálni igyekszünk az Oroszországnak tulajdonított érdekérvényesítés sajátos megoldásait, az online média területe. Ehhez a 2018. márciusa elején Szergej Szkripal és lánya elleni támadás szolgálta kiinduló alapot, amennyiben a gyil-

kossági kísérlet rövid időn belül jelentős médiaversenyt indukált a virtuális térben⁹. Az eseményt követő napon megindult az arról beszámoló híradások keretében egy (dez)információs versengés, amit a nyugati források kezdeményezése és vezető szerepe jellemez. Az orosz sajtó több mint egy héten keresztül mindössze elenyésző mértékben tematizálta a problémát, és sokáig jelentős lemaradásban is maradt – bár az orosz híradások időbeli eloszlásának trendvonala követi a másik oldal görbáját (4. ábra). Hozzávetőlegesen három hét elteltével azonban az orosz kommunikáció mintha stratégiát váltott volna, markánsabb növekedés figyelhető meg, s az olló a két médiaforrás görbéje között záródni kezd. Majd pedig az orosz sajtó egy újabb trendváltással, a növekedési ütem még meredekebbé válásának köszönhetően – tulajdonképpen az esemény egy hónapos fordulójára – a hírversenyben *utoléri, és le is előzi* a korábban domináns oldalt, ezzel – a médiajelenlét ezen számszerűsíthető dimenziójában – megnyerve a virtuális (dez)információs versenyfutást.

4. ábra: A Szkripal-támadás kapcsán kibontakozó hírverseny

Forrás: saját számítás és szerkesztés

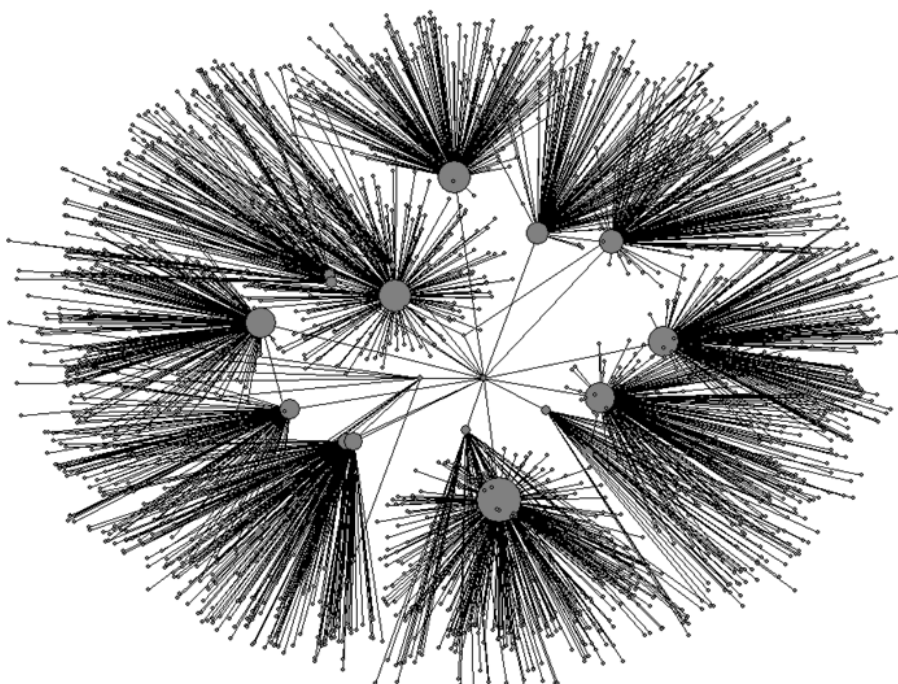
Megjegyzés: vízszintes tengely: a posztok időintervalluma (2018. hónap, nap); függőleges tengely: posztok kumulatív száma

9 Az elemzés ezen részéhez kapcsolódó adatok forrásként szolgáló dokumentumok az Integrity Initiative projekt kutatómunkájának eredményeiből az Anonymus csoport által kiszivároztatva a www.cyberguerrilla.org/ oldalon voltak elérhetőek (2019. 14. 16. dátum szerint), melyek időközben eltávolításra kerültek. Az eredeti dokumentumcsomag egy része az alábbi linken érhető el (2019. 07. 21.): <https://roguemedialabs.com/2019/01/05/cyberguerrilla-publishes-pt-4-of-integrity-initiative-leaks-exposing-uk-military-operations-propaganda-campaigns-throughout-us-china-2/>

Valószínűsíthetően számos tényező együttes hatása állhat az online médiabeli hírverseny eredeti mintázatának sikeres megtörése, majd megfordítása mögött, melyek között minden bizonnyal kiemelt jelentőségű a közösségi médiában működő – részben legalábbis – automatikus felhasználói felületek, trollok működése. Ezek a hírmegosztó felületek feltételezhetően rendkívül hatékonyan bizonyultak az Oroszország számára kedvező narratívák terjesztésében és hangsúlyozásában – különösen számukat figyelembe véve. Egy vonatkozó kimutatás¹⁰ tanúsága szerint az előbb vizsgált esethez kapcsolódóan relatíve kevés (18 db) trollról van szó, melyekről azonban elmondható egyrészt, hogy működésükre egyfajta *szórtság* jellemző, amennyiben nem kizárólag orosz területről működnek, hanem nyugat-európai országokbeli – jellemzően az Egyesült Királyságból (4 db) – felhasználó felületek is megtalálhatók közöttük. A befolyásolási hálózat ezen online, közösségi médiához kötődő dimenziója (5. ábra) tehát – részben legalábbis – a közvetlenül a célterület társadalmában működve fejt ki hatását. A struktúra további jellemzője a *szegmentáltság*, illetve a lefedett közönség méretbeli eltérése, ami – egyebek mellett – a követők számának tükrében – az egyes trollok mögött található, eltérő nagyságú alhálózatokkal¹¹ – válik illusztrálhatóvá, mely tekintetben tehát rendkívül lényeges különbség, *méretbeli hierarchia* rajzolódik ki az internetes felhasználói fiókok között.

10 A <https://roguemedialabs.com/2019/01/05/cyberguerrilla-publishes-pt-4-of-integrity-initiative-leaks-exposing-uk-military-operations-propaganda-campaigns-throughout-us-china-2/> (2019. 07. 21.) oldalon elérhető Mainstream & Social Media Analysis following Poisoning of Sergei & Yulia Skripal című dokumentum („MSMA” 2018): 34. oldal.

11 A trollok követőinek számát az ábrán – részben a feltételezhető klaszterezettség; egymásba kapcsolttság, részben pedig az ábrázolás áttekinthetősége érdekében – egységesen egy századnyi értékkel tüntettük fel.

5. ábra: Oroszországhoz köthető közösségi médiabeli trollok és követők gráfja

Forrás: „MSMA” 2018: 34. alapján összeállított adatbázisból saját szerkesztés

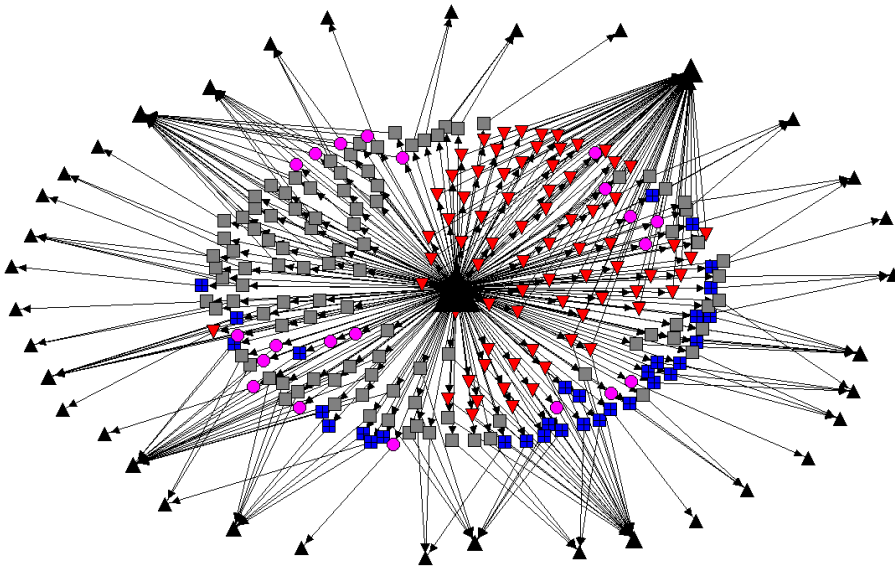
Jelmagyarázat: szürke kör: troll, pontok: követők (középen: Oroszország)

Az orosz befolyásolási műveletek – itt elemzett tartományának – ezen dimenziója az internetes hírportálok és az online közösségi média területén tehát arra enged következtetni, hogy a kívánatos tartalmak és célzott üzenetek továbbítására illetve erősítésére egy meglehetősen hatékony struktúrát sikerült kialakítani, mely lehetővé tette rövid távon Oroszország számára a hírversenyben való felülkerekedést. Mindezt egy jellemzően kevés közvetítő szereplőt magában foglaló, rugalmasan alakítható, az internetes lehetőségeket kihasználó költséghatékony és adaptív struktúra kiépítésével.

3. Összegzés helyett

A fentiekben az Oroszországra vonatkoztatott befolyásolási műveletek hálózatosodott formáinak empirikus feltárására, elemzésére, s ezen keresztül az új évezredbeli destabilizációs háború (Ágh 1989: 186-188.) bizonyos aspektusainak illusztrálására tettünk kísérletet. Kutatásaink azon eredményeiből válogattunk, melyek a kulturális, a politikai és az online, közösségi médiabeli szegmensekben kialakított befolyásolási hálózatok hatékony működ(tet)ésére engednek következtetni.

A tanulmányból – terjedelmi okok miatt – kimaradt Oroszország kibertérbeli tevékenységének részletes bemutatása és elemzése, mely az országhoz köthető APT-k műveleteinek célpontjai, ill. ezek hálózatát jeleníti meg. Amennyiben ezt a struktúrát is figyelembe vesszük, egy meglehetősen komplex, multi-szektorálisnak tekinthető befolyásolási hálózat képe bontakozik ki. Ennek fényében Oroszország egy igencsak összetett, a társadalmi élet több tartományát is – akár egyszerre – lefedő, tartósan fennálló, vagy éppenséggel csak ideiglenesen szerephez jutó elemekből felépített érdekérvényesítési csatorna rendszert tudhat magáénak (6. ábra). Az egyes, eltérő területeken feltárt hálózatok integrálása, egymásba kapcsolása pedig feltehetően jelentősen növeli az érdekérvényesítés hatékonyságát a nemzetközi vetélkedésben.

6. ábra: Oroszország komplex befolyásolási hálózatának áttekintő gráfja

Forrás: előbbi források alapján összeállított adatbázisból saját szerkesztés

Jelmagyarázat: sötét háromszög: ország (középen: Oroszország), szürke négyzet: kulturális központ, fekete négyzet: politikai párt, csúcsára állított háromszög: internetes troll, kör: APT

Kutatómunkánk további lehetséges irányvonalaként adódik a destabilizációs háború orosz variánsának további, mélyebb vizsgálatán túl az USA, Kína, Európa stb. által működtetett hasonló, hálózatosodott befolyásolási műveleteket lehetővé tevő struktúrák feltárása és – akár összehasonlító – elemzése.

Irodalomjegyzék

- Ágh Attila (1989): *Konfliktusok, háborúk*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.
- Cohen, Raphael S. – Radin, Andrew (2019): *Russia's Hostile Measures in Europe. Understanding the Threat*. RAND Corporation, Santa Monica, California. (https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1793.html)
- Kiss Álmos Péter (2019): A hibrid hadviselés természetrajza. *Honvédségi Szemle*, 2019/4., 17-37.
- Nagy Bianka (2018): Az orosz nem lineáris hadviselés és az ellene irányuló önvédelem lehetőségei. *Felderítő Szemle*, 2018/1., 142-163.
- Tálás Péter (2018): The Changes in International Power Relations and Their Geopolitical Consequences. In: Finszter, Géza – Sabjanics, István (szerk.): *Security Challenges in the 21st Century*. Dialóg Campus, Budapest, 13-35.
- TRC (2014): *The Russian connection. The spread of pro-Russian policies on the European far right. An analysis by Political Capital Institute*. Political Capital Policy Research and Consulting Institute, Budapest. (http://pdc.ceu.hu/archive/00007035/01/PC_Russian-Connection_2014.pdf)
- Ulrich Beck (2008): *Világkockázat-társadalom. Az elveszett biztonság nyomában*. Belvedere Meridionale, Szeged.

Piszkos Harry-hatás érvényesülése rendőrhallgatók körében

Baráth Noémi Emőke¹

Absztrakt

A tanulmány egy olyan hipotézis tesztelését tűzte ki célul, amely megvizsgálja, hogy a sokszínű háttérrel rendelkező, viszonylag hosszú tanulmányi képzésben részesülő tisztjelöltek miként vélekednek a képzésük megkezdésekor a szakmai munkáról. Az adatfelvétel során (N= 176) nappali tagozatos rendőrhallgatók válaszoltak a kérdésekre. Az eredmények megbízható, stabil képet mutatnak az úgynevezett „törvényes perspektíva” elfogadására a felsőoktatási képzés során. Azt feltételezzük, hogy a képzést követően, a munkahelyi környezetben a tisztek elfogadóbbak lesznek a „nem törvényes” gyakorlatokkal szemben. Ez az attitűdváltás teljesen független attól a típusú feladattól, amelyet rájuk ruháznak, a beosztás nem érezteti hatását. Van némi hatása az életkornak és a nemnek: a fiatal férfi újoncok valamivel hajlamosabbak elfogadni a Piszkos Harry ihlette intézkedéseket - vagyis a lényeges célok elérését nem legális eszközökkel.

Kulcsszavak: attitűdváltozás, rendőr tisztjelölt, nemzetközi összehasonlítás.

Szabálykövetés és autonómia

A nemzetközi rendészeti kutatások kedvelt témája a szabálykövető és az autonóm rendőri attitűd vizsgálata (Skolnick, 1968, Van Maanen, 1978). Ezeket az eredményeket felhasználhatjuk a rendőri munka jellemzésére. A szabálykövető perspektíva fő jellemzője, hogy amennyiben a jogállamiság értéke szembe kerül a hatékonysággal, akkor erősebb lesz az előbbi érdem. A rendőri munkakörnyezetnek számos jellemzője gyengíti a jogállamiság eszméjét, mint a rendőri magatartás elsődleges célját (Fakjer és Patterson, 2019). A társadalmi rend védelmének az ellátásán túl a jogszabályok értelmezése és alkalmazása szimbolikus jelleget is magára ölthet, mégis a rendőri intézkedéseket irányító elveként kellene működjön. Ilyen esetben a jogi szabályok ideológiai eszközzé válhatnak, ezáltal pedig lehetővé teszik, hogy a közvélemény ne érzékelje a rendészeti munka diszfunkcionális működését (Fekjær et al. 2014, Reiner, 2010). Az is köztudott, hogy a rendőrökön nagy a „teljesítmény” nyomás (Korinek, 2019), amelynek következménye, hogy sokszor ütközik egymással a hatékonyság és a törvényesség (Skolnick, 1975). Ezeket együttvéve vannak olyan kutatások, amelyek arra az eredményre jutottak, hogy a rangidős

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató, Kriminálpszichológiai Kutatóműhely, tudományos segédmunkatárs.

rendőrtisztek inkább „termelőknek” tekintik magukat, mintsem jogi szereplőknek (Maynard-Moody és Musheno, 2003, Moskos, 2008, Reiner, 2010). Szamel Lajos (1957) pedig úgy fogalmaz, hogy a jog uralma, a törvényesség valamennyi állami szervezet működési alapjául kell szolgáljon, így ez alól a rendőrség sem kivétel. Az autonóm, önálló rendőr pedig a tettek embere, a hatékonyságot és az azonnali cselekvőképességet helyezi előtérbe. A Pizskos Harry típusú rendőr, akit Clint Eastwood játszik egy 1971-es filmsorozatban, egy ilyen rendőr archetípusa, aki ilyen szemlélettel nézi a rendőri szerepet.

A jog uralma

1949-ben az Európai Tanács az európai nemzetek esetében a jog uralmának elvét az egyik fő alapelveként, értékének nevezte meg. Ez pedig a joghoz kötöttséghez vezet minket, amely a jogállam egyik fő pillére. A rendőrség a közigazgatás része és meg kell felelnie a törvényességi követelményeknek (Tomcsányi, 1942). Finszter (2019) a rendőrséget olyan közigazgatási szervezetrendszernek tekinti, amely feladatainak ellátása során a közigazgatási jog alkalmazásán túl további jogszabályoknak is meg kell feleljen. A joghoz kötöttség elvének sérülése a rendőri munkában komoly veszélyeket hordoz. Elfogadhatatlan a jogszerű és jogszerűtlenség határán az egyensúlyozás, a törvényesség ereje, a jog uralma kell a kiindulási és megingathatatlan alap legyen (Fábián és Pál, 2019). Érvelésük szerint „*a jog államiság, azon belül a közigazgatás törvényessége elvének a megvalósulása szükségszerűvé teszi nem jogi feltételek biztosítását is a feladatellátás támogatására*” (Erdős és Pál, im). Alain és Grégoire (2008) az állapították meg, hogy a gyakorlati munka hatására a rendőrhallgatók úgy vélik, hogy a törvények megkerülése által hatékonyabb munkát fognak végezni. Az integritás és a rendőrség viszonyának a vizsgálata is megmutatja, hogy milyen a rendőrök hozzáállása a szabálykövetés viszonyában (Nagy és Végh, 2018).

Módszertan

A rendőrhallgatók vizsgálata a nemzetközi szakirodalomban is impozáns helyet foglal el a kutatók portfóliójában (például Macvean és Cox, 2012, Hilal és mtsi., 2013, Paoline és Terrill, 2007 és Rossler, 2015). Az empirikus kutatások eredményei azt mutatják, hogy a hosszú -több éves – rendészeti képzés hozzájárul a jogszerű munkamorál kialakításához (Punch, 2007). Mindez a magyar rendőrhallgatók vizsgálatában is beigazolódott (Baráth, 2020). A szervezeti kultúra befolyása a Pizskos Harry hatás esetében nem elhanyagolható, de ennek kifejtésére a szerző jelen tanulmányban nem vállalkozik. Meghatározó a képzési idő során a gyakorlati, terepen töltött idő, amely már a rendőrhallgatók attitűdjét formálhatja.

A kutatás egy nemzetközi szinten megvalósult rendészeti hosszmetzeti, longitudinális kutatás, amely több ország rendőri képzését és az azt követő időszakot vizsgálja. A RECPOOL vizsgálat során négy időpontban veszünk fel kérdőíveket, egy kiválasztott csoporttal, akiket próbálunk végigkövetni. Az első adatfelvétel a képzés elején valósul meg, a második a képzés végén, majd ezt követően a harmadik és a hatodik évben. A longitudinális kutatásnak számos előnye és hátránya is megmutatkozik a kutatási, elemzési szakaszban. A válaszadási hajlandóság az első és a második adatfelvételeknél a legmagasabb (90% körüli), majd ezt követően csökken. A válaszadási hajlandóság mellett számolni kell az elérés, a végzett hallgatók felkutatásának korlátaival is. Nem idegen az a helyzet sem, hogy a képzést követő években pályaelhagyók lesznek a tisztek különböző okok miatt. A nemzetközi mintában (N=1438) rendőrhallgató válaszait találjuk a svéd, dán, norvég, izlandi adatbázisból. A skandináv országok rendőreinek képzési struktúrája széles spektrumon mozog. A norvég rendőrtiszt képzés hasonlít a magyarhoz a legjobban, ahol felsőoktatási keretek között lehet három év alatt a képzést elvégezni, amely szakmai(terep) gyakorlatot is tartalmaz egy év időtartamban.

A Pizskos-Harry hatás vizsgálatát az alábbi 14 kérdéssel mérjük:

1. Azokat akik az intézkedés alatt vitáznak vagy kellemetlenkednek, súlyosabban kell megítélni, mint azokat akik együttműködnek.	2. Azok, akik tiszteletlenül viselkednek a rendőrséggel szemben, azokkal így is kell bánni.
3. Abban az esetben, ha a törvény nem megfelelő, elfogadható, hogy a rendőr megbüntesse azokat akik nyilvánvalóan bűnösök.	4. A rendőrségnek meg kell fegyelmezni azokat a személyeket, akik szabályt szegnek, még ha nem is követnek el bűncselekményt.
5. A rendőri munkában fontosabb az eredmény elérése, mint minden részletszabály betartása.	6. Mindenkit azonosan kell kezelni, akár jogkövető állampolgár, akár ismert bűnelkövető.
7. A rendőri munka végzése során teljesen természetes, hogy az emberek kinézete vagy származása alapján figyelsz fel valakire.	8. A jogalkalmazást és a szabályok értelmezését a józan ész alapján kell megítélni
9. A bűnismétlőknek is újabb esélyt kell adni.	10. Az, aki a bűnelkövető életmódot választotta, mindig bűnelkövető marad.
11. Hogyha a rendőrök megsértik a szabályokat, akkor arról a rendőr kollégáknak kell döntenie és nem szükséges vádat emelni ellenük.	12. A rendőrségnek biztosítania kell, hogy a bűnelkövetők a megfelelő büntetést kapják.
13. Magas beosztású rendőrtisztek tökéletesen értik, hogyan kell dolgoznia egy beosztott rendőrnek.	14. A rendőri munka nagymértékben a tapasztalatra épül, jobban megtanulható a gyakorlatban mint a képzésben és oktatásban.

A fenti kérdésekre egy öt fokozatú skálán lehetett a válaszokat árnyalni, annak függvényében, hogy mennyire ért egyet (5) vagy nem (1) a válaszadó. Az elemzésbe bevontuk még a nemet, a szülők iskolai végzettségét, a válaszadók iskolai végzettségét és a szülői rendőri háttér meglétét vagy hiányát. Két regressziómodellt hoztunk létre, stepwise módszer alkalmazásával, hogy megvizsgáljuk miként alakult ki a törvénytisztelő perspektíva, a szabálykövető attitűd és miként az autonóm, a Piszkor Harry értékrend.

Empirikus kutatás

A kutatásban résztvevő magyar rendőrhallgatók (N=176) 77%-a férfi, 32%-a nő. Felvételijüket megelőzően háromnegyedük gimnáziumban tanult, 20%-uk pedig szakgimnáziumban végezte el tanulmányait. Ez fontos a tanulmányunk szempontja szerint, mivel a szakmai attitűd formálása már a felsőoktatás előtt is elkezdődhet. Fontos szempont az is, hogy a tisztjelöltek között csupán 15%-uk rendelkezik rendőr felmenővel, rokonokkal a családban.

Piszkos Harry attitűd tettenérésére a módszertani részben felsorolt állításokat és a nem, korábbi iskolai végzettséget és a szülőik között található rendőröket vizsgáltuk meg logisztikus regresszió módszerével. A modellezés során stepwise módszerrel regressziót futtatunk le az SPSS programban. Arra kerestük a választ, hogy a tiszteletlenül viselkedők megbüntetésének attitűdjét mi magyarázza. A bevont magyarázó változókból, három modellt hozott létre a program. A harmadik modell magyarázó ereje a legmagasabb 12,3%. Az ANOVA tábla alapján az F érték szignifikanciája mindhárom modell esetében elfogadható, vagyis a büntetési attitűdnek hatása van a vizsgált szempontokra.

A kialakult statisztikai modellek arra engednek következtetni, hogy a Piszkos Harry attitűdhöz, ahhoz, hogy valaki tiszteletlenül bánjon az állampolgárral, hozzájárul az eredményesség mindenek elé helyezése és a súlyos ítéletet érdemlő büntetési attitűd. A szabálykövetés, a törvényes perspektíva elnyomja a Piszkos Harry hatást, ami kedvező képet fest a jövő rendőrei nézve, így kevesebb visszaélésre számíthatunk. Van némi hatása az életkornak és a nemnek: a fiatal férfi újoncok valamivel hajlamosabbak elfogadni a Piszkos Harry ihlette intézkedéseket - vagyis a lényeges célok elérését nem legális eszközökkel. A korreláció mértéke az első modell esetében a legkisebb ($r=2,54$) és az eredmény szignifikáns (F szignifikancia=0,001). A Durbin-Watson (2,088) mutató jelen esetben a homoszkedaszticitást mutatja meg, amely az érték alapján nem mutat autokorrelációt a vizsgált adatok között.

A modellek valamenyi elemében a rendőri büntetés megjelenik, vagyis a „A rendőrségnek meg kell fegyelmeznit azokat a személyeket, akik szabályt szegnek, még ha nem is követnek el bűncselekményt” és az “Abban az esetben, ha a törvény nem megfelelő, elfogadható, hogy a rendőr megbüntesse azokat

akik nyilvánvalóan bűnösök” attitűd, valamint az eredményesség fontossága, amely “A rendőri munkában fontosabb az eredmény elérése, mint minden részletszabály betartása” hozzáállásban nyilvánul meg.

Összegzés

A magyar rendőrhallgatók a képzésük elején inkább szabálykövetők, a jogszabályok betartását és az a szerinti munkavégzést tartják fontosnak. Az autonóm működés, az ezzel járó Piszkos Harry attitűd kis mértékben jelenik meg. Azt tapasztaltuk az adatok elemzése során, hogy a férfiakra nagyobb hatással van a Piszkos Harry hatás. Az eredmények ismeretében a képzés és a gyakorlati időszak meghatározó a rendőrök pályaszocializációja szempontjából. A szervezeti kultúra átörökíti az értékeit, ám az oktatási időszakban szilárdítani lehet a meglévő értékeket, attitűdöket, amely hozzájárulhat egy hatékonyabb működéshez azáltal, hogy a szabályszegések visszaszorulhatnak.

Felhasznált irodalom

- Alain, M. és Grégoire, M. (2008): Can Ethics Survive the Shock of the Job? Quebec’s Police Recruits Confront Reality. *Policing & Society*, 18, 169–189. pp.
- Baráth, N. (2020): Etikai értékek vizsgálata tisztjelöltek körében. In: Hautzinger Z.(szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXII. Pécs, 2020. 161-167 o.
- Hilal, S., Densley, J., Zhao, R. (2013): Cops in College: Police Officers’ Perceptions on Formal Education. *Journal of Criminal Justice Education*, 24, 461-477. pp.
- Fábián, A., Pál, E. (2019): A törvényesség, a rendőrség és a többi ... Rendőrségi Tanulmányok, 2019/4.
- Fekjær B. S., Petersson, O. (2019): Producing legalists or dirty Harrys? Police education and field training, *Policing and Society*, 29:8, 936-950 pp.
- Finszter, G. (2019): Közbiztonság és jogállam. In: A rend kedvéért. Magánkiadás. Budapest, 2019. 630. o.
- Korinek L. (2019): A rendőrség modernizációja. In: A rend kedvéért. Magánkiadás. Budapest, 2019. 129. o.
- Macvean, A. és Cox, C. (2012): Police Education in a University Setting: Emerging Cultures and Attitudes. *Policing*, 6, 16-25.pp.

Magyary, Z. (1942): Magyar Közigazgatás. A közigazgatás szerepe a XX. század államában. A magyar közigazgatás szervezete, működése és jogi rendje. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1942. 50-52. o.

Maynard-Moody, S. és Musheno, M.C. (2003): *Cops, Teachers, Counselors. Stories From the Front Lines of Public Service*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Moskos, P. (2008): *Cop in the Hood: My Year Policing Baltimore's Eastern District*: Princeton University Press

Nagy, B. Á. és Végh, V. (2018): Integritással a korrupció ellen: régi- új feladatok a rendvédelmi szerveknél. *Belügyi Szemle* 2018/1.

Skolnick, J.H. (1968): *The Police and the Urban Ghetto* Chicago: American Bar Foundation.

Skolnick, J.H. (1975): *Justice Without Trial: Law Enforcement in Democratic Society*, 2nd ed. New York: Wiley.

Szamel, L. (1957): Az államigazgatás törvényességének jogi biztosítékai. KJK. Budapest, 1957. 15. o.

Reiner, R. (2010): *The Politics of the Police*. 4 ed. Oxford: Oxford University Press. Current Empirical Evidence. *Journal of Criminal Justice*, 37, 512-522. pp.

Paoline, E.A. és Terrill, W. (2007): Police Education, Experience, and the Use of Force. *Criminal Justice and Behavior*, 34, 179-196.pp

Punch, M. (2007): Cops with Honours: University Education and Police Culture. In: M. O'neill, M. Marks and A. Singh (eds.) *Police Occupational Culture: New Debates and Directions*. Emerald Group Publishing Limited, 105-127. pp

Tomcsányi, M.(1942): Magyarország közzjoga. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 28-29. o.

Van Maanen, J. (1978): The Asshole. In P.K. Manning & J. Van Maanen (eds.) *Policing: A View From the Street*. Santa Monica, California: Goodyear Pub. Co., 221-238. pp.

Felhasznált jogszabályok

1991. évi LXXI. törvény az Európa Tanács 1949. évi május 5-én, Londonban aláírt és az Európa Tanács Főtitkárának 1951. május 22-i, [...] módosított Alapszabályának kihirdetéséről. Preambulum.

A magyar rendőrség különleges szolgálati ágának létrehozása, fejlődésének és működésének története 1973-1990

Beke József¹

Absztrakt: Az 1960-as évek végére, a terrorizmus nemzetközivé válásával párhuzamosan egyre több olyan jellegű bűncselekmény (repülőgépeltérítés, túszejtés, robbantásos merénylet) történt a világban, melyekkel szemben hagyományos rendőri erőkkel és módszerekkel nem lehetett eredményesen felvenni a harcot. Az 1972-es Müncheni olimpián történt terrortámadást követően a legtöbb nyugat-európai országban megkezdődött a különleges rendőri szolgálatok felállítása. Hazánkban az 1973-as balassagyarmati túszejtést követően hozták létre az ilyen helyzetek kezelésére alkalmas, kiképzett és felszerelt speciális rendőri egységeket, az akciószakaszokat a Forradalmi Rendőri Ezreden belül. Előadásomban bemutatom a különleges rendőri szolgálat megalakításának körülményeit, szervezeti változásait, létszámviszonyait, feladat-, valamint kiképzési rendszerét 1973-1990 között. Az adatgyűjtés során feldolgoztam a témában eddig megjelent (sajnálatos módon meglehetősen szegényes) szakirodalmat, a rendelkezésre álló és kutatható korabeli jogszabályokat és utasításokat, továbbá interjút készítettem az akciószakaszok, akcióosztály valamint a Komondor kommandó egykori tagjaival.

Kulcsszavak: akció szakasz, akció osztály, terrorelhárítás, Komondor kommandó, Forradalmi Rendőri Ezred

Bevezetés

A mai értelemben vett klasszikus terrorcselekmények az 1960-as években kezdtek el általános jelenséggé válni a világban, ezen belül is Nyugat-Európában. Ezeknek a terrorszervezeteknek (Vörös Hadsereg Frakció-Rote Armee Fraktion, Vörös-Brigádok-Brigate Rosse, Action Directe-Közvetlen Akció, Fekete Szeptember-Black September) olyan politikai események szolgáltak bázisul, mint például a diáklázadások, szélsőbaloldali csoportok, vagy az arab/palesztin nemzeti mozgalmak. A terrortámadások megelőzésére és megszakítására (felszámolására) alkalmazott katonai megoldások nem háborús (műveleti) területen kevésbé bizonyultak hatékonyak (Ferwagner és mtsi, 2008). Ehhez hozzájárult az is, hogy az államok többsége szigorúan szabályozta, vagy éppen tiltotta, hogy hadserege békeidőben az országhatárokon belül bevethető legyen. Alapvetően ez a jogi helyzet, valamint az Európában

¹ Nemzeti Közsolgálati Rgyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, phd hallgató

elkövetett terrorcselekmények hatására alakultak ki² a terrorelhárításra kijelölt és felkészített rendőri egységek.

Az akciószakaszok megalapítása Magyarországon

1973. január 08-12 között olyan esemény történt Magyarországon, mellyel a rendőrség addig nem találkozott. A 19 éves Pintye András és öccse, a 17 éves Pintye László megszerezve hivatásos határőr tiszti édesapjuk szolgálati lőfegyvereit, behatoltak a Balassagyarmati Geisler Eta leánykollégium főépületének 14-es szobájába, és túszul ejtettek 12 lányt. A lányok szabadon bocsájtása fejében követeléseket fogalmaztak meg. Készpénzt (amerikai dollárt), valamint szabad eltávozást kértek Nyugat-Európába egy helikopterrel. Az elkövetőkkel a rendőrség munkatársai és a Balassagyarmati kórház főorvosa Dr. Samu István több napon keresztül tárgyaltak, de eredményt nem tudtak elérni. Miután az idősebb Pintye fiú a rendőrökre lőtt, és félő volt, hogy korábbi fenyegetése szerint elkezd kivégezni a túszoikat, a rendőri vezetés a felszámolás mellett döntött. Kvázi mesterlövészek³ segítségével kiiktatták Pintye Andrást, a szobába behatoló rendőrök pedig élve elfogták Pintye Lászlót (10-80/1973.). A túszoikat kiszabadították.

Az eset is rávilágított arra, hogy hazánkban is reális veszélye van terrorcselekmények, illetve hasonló túszhelyzetek bekövetkezésének. Szükségessé vált tehát egy olyan rendőri egység felállítása és kiképzése, mely az ilyen és hasonló helyzetek megoldására és kezelésére alkalmas. Létrehozták tehát a Forradalmi Rendőri Ezreden belül az úgynevezett akció szakaszokat, státusz és szervezeti módosítás nélkül. A rendszer úgy épült fel, hogy minden század első szakaszát jelölték ki erre a feladatra. Kezdetben csak a Budapesti egységnél alakultak meg ezek a speciális szakaszok, de később Miskolcon is kijelöltek egy szakaszt erre a feladatra. Az ide beosztott rendőri állomány a karhatalmi képzéseken túl speciális kiképzést is kapott, a kiképzési időkeretet megnövelték. Megnövelt óraszámokban oktattak részükre önvédelmet, lövészetet, illetve a munkájukhoz szükséges taktikai eljárásokat (Ambrus, 2008). A kiképzési tematikák kezdetben egyáltalán nem voltak egységesek, sokkal inkább ösztönösek. Szakember sem állt rendelkezésre elegendő számban, aki a speciális taktikai eljárásokat oktatni tudta volna. A Magyar Néphadsereg állományából, elsősorban annak speciális egységeitől, a mélységi és csapatfelderítők közül csábították át néhány szakembert a Forradalmi Rendőri Ezred állományába (B. János közlése).

2 Például az 1972-es Müncheni olimpián elkövetett merénylet után hozták létre a GSG9 (Grenzschutzgruppe 9) elnevezésű terrorelhárító egységet a Németországi Szövetségi Köztársaságban, vagy az OPEC miniszterek elleni 1975-ös bécsi terrortámadás után a COBRA kommandót Ausztriában.

3 Azért nevezem őket kvázi mesterlövészeknek, mert a feladatra kiválasztott négy rendőr ezt megelőzően semmilyen speciális (mesterlövész) képzésben nem részesült, csupán a BM Karhatalom munkatársai voltak.

A speciális akciószakaszok felépítése a következő volt: Valamennyi szakasz állománytábla szerint meghatározott létszáma 16 fő volt. Ez a szám a következőkből állt össze: 1 fő szakaszparancsnok (elsősorban tiszt), 1 fő szakaszparancsnok helyettes, 4 fő mesterlövész, 6 fő rohamcsoporthoz/felszámoló, valamint 4 fő műszaki kiképzettségű tiszthelyettes (Boda József előadása). 1985-ben a Miskolci akciószakaszt megszüntették. A döntést azzal indokolták, hogy felesleges a fenntartása, mert gyakorlatilag nincs az országnak olyan pontja, amelyet a többi akciószakasz Budapestről 3 órás autótúttal ne érne el.

Az Akció Alosztály létrehozása és feladatai

Mint említettem, az akciószakaszok tagjait a kezdeti időkben nem egységes képzési rend szerint képezték ki. Ennek megfelelően a kiválasztás rendszere sem volt egységesítő. Azért, hogy az akciószakaszok tevékenységét, képzési és kiválasztási rendszerét egységesítsék, felkészültségüket azonos szintre hozzák, 1979-ben létrehozták az Akció Alosztályt. Az egység alapvető feladata az akciószakaszok képzése, szakmai felügyelete, valamint a veszélyes fegyveres bűnözők elfogásának koordinálása. A kiképzési és szolgálati rend ettől kezdődően úgy nézett ki, hogy valamennyi akciószakasz 10 héten keresztül normál közterületi szolgálatot látott el, mint bármelyik karhatalmi szakasz a Forradalmi Rendőri Ezreden belül. Vagyis speciálisan kiképzett és felszerelt egységek voltak, de emellett normál közbiztonsági feladatokat is elláttak. Ez alatt a 10 hét alatt heti négy órában továbbra is gyakorolniuk kellett a speciális taktikai, épületharcászati vagy lövészeti elemeket, amolyan szinten tartásként. Ezt követően 5 héten keresztül az Akció Alosztály irányítása és felügyelete mellett, meghatározott kiképzési terv szerint sajátították el azokat a speciális ismereteket, amelyekre a felszámolói munka során szükségük volt (Ambrus, im). Így különösen: veszélyes és fegyveres elkövetők elfogásának gyakorlása, speciális fegyverkezelési és lövészeti ismeretek, pirotechnikai képzés, ereszkedés helikopterből illetve épületről, közelharc kiképzés, erőnléti képzés, épületharcászati taktikai eljárások, valamint elméleti (terrorista csoportok taktikájáról és elkövetési módszereiről) és pszichikai képzés (Jelentés, 28/1982). A képzés során gyakori volt a rögtönzés. Mivel korszerű taktikai eljárások korlátozottan álltak a kiképzők rendelkezésére, ezért azokat gyakran „menet közben”, a kiképzés során találták ki, próbálták ki és tökéletesítették. A szakanyagok beszerzése a BM más speciális (értsd hírszerző) egységeinek segítségével is történt külföldről. De olyan is előfordult (elsősorban terroristák taktikáinak elemzése során), hogy a TV Híradó külföldi híryanagyait használták fel és építették bele a kiképzési rendszerekbe (B. János, szóbeli közlés).

A Komondor Terrorelhárító Szolgálat megalakulása, felépítése és feladatrendszere

Az eddigiekből is kitűnik, hogy a speciális szolgálati ág működése az 1970-es évek közepétől kezdődően megindult hazánkban. A speciális feladatok végrehajtásának taktikai elemeit kidolgozták, valamint a kiválasztás szempontjait és a kiképzést egységesítették. A különleges feladatokat ellátó rendőri egység irányítása és vezetése azonban továbbra is széttagolt maradt, ami jelentősen nehezékké tette a szervezetet. (12 században 12 szakasz) További problémát jelentett, hogy speciális akciószakaszokban szolgáló rendőrök némileg magasabb anyagi elismerésben részesültek mint a századukban szolgáló más rendőrök, azonban ezt, és a plusz kiképzéseket leszámítva gyakorlatilag szinte semmi sem különböztette meg őket.

A helyzet megoldása érdekében a belügyminiszter elrendelte, hogy 1987. október 01-től alakuljon meg az egységes Komondor Terrorelhárító Szolgálat a 12 akciószakaszból, valamint az Akció Alosztályból. Szervezetileg azonban továbbra is a Forradalmi Rendőri Ezred keretein belül maradtak. Feladatkörük immár hivatalosan is olyan speciális helyzetek kezelésére terjedt ki, mint pl.: a terrorcselekmény, a légi jármű hatalomba kerítése, túszejtés, emberablás. Nyomozati jogkörük természetesen továbbra sem volt. Ezen túlmenően egyre gyakrabban vonták be a Szolgálatot olyan különleges feladatok végrehajtásába, mint pl.: a hazánkba látogató külföldi védett vezetők személyvédelme, illetve veszélyes bűnözők többnyire repülőgépen történő kitoloncolása vagy éppen hazaszállítása.

Az átszervezés gyakorlati végrehajtását, koordinálást, a felvételi/átvételi eljárások és követelményszintek kidolgozását (fizikai követelményszint, lövészet-i követelményszint, speciális harcászati és taktikai követelményszint) illetve ezek gyakorlati végrehajtását az Akció Alosztály hajtotta végre. Az átalakítás során ugyanis nem vettek át automatikusan mindenkit, akik korábban az akciószakaszokban dolgoztak. Csak a fenti felmérő teljesítése után, és a szintén megújított és korszerűsített eredményes pszichológiai alkalmassági vizsgálat után lehetett bekerülni az új szervezetbe. A felmérés előtt az akciószakaszok összesített létszáma 9 tiszt és 140 tiszthelyettes volt. A kiválasztást követően a Komondor Terrorelhárító Szolgálat 5 tiszttel és 110 tiszthelyetessel kezdte meg a működését. A szolgálatot a parancsnok irányította, az általános helyettese által vezetett törzsén, a Nevelési és Közművelődési helyettesén és a hat bevetési parancsnokán keresztül. A törzsbe 5 tiszt volt beosztva, akik a speciális területek (lőkiképzés, közelharc, taktika, tervezés-szervezés, műszaki-technika) irányításáért feleltek. A törzshöz tartozott még a felcser és a szolgálatvezető is. Az általános helyettes közvetlen irányítása alá került a Tűzszerész Alosztály, melynek megalakításáról később még megemlékezem néhány gondolattal. A bevetési csoportok 1 parancsnokból, 1 parancsnok-helyettesből, 8 rohamcsoportosból/felszámolóból, 6 mesterlövészből (melyből

egy rajparancsnok), 3 műszakis felszámolóból (melyből egy szintén rajparancsnok) valamint 2 speciális elfogó-kutyavezetőből állt (VCSEK BM FRE Parancsnokának beszámolója, 1988). Ez a felépítés 1991-ig, a Rendőrség Különleges Szolgálatának megalakulásáig megmaradt.

A rendőrség speciális szolgálati ágainak működését szabályozó jogszabályok

Az alábbiakban vázlatosan bemutatom azokat a jogszabályokat, melyek a korszakban a magyar rendőrség speciális szolgálati ágának működését szabályozták. Mint korábban ismertettem, az akciószakaszok létrehozásáról külön utasítást vagy parancsot a kutatásaim során nem találtam. Vagyis a korábban meglévő állománytábla terhére, plusz státusz és szervezeti módosítás nélkül hozták őket létre. A levéltári anyagok között azonban fellelhetőek olyan utasítások illetve parancsok, amelyek a rendőrség speciális egységeinek működését szabályozzák. Ezek közül a leglényegesebbeket szeretném most röviden bemutatni.

A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 28/1982. számú parancsa, a terrorcselekmények megelőzésével, felderítésével, elhárításával kapcsolatos feladatokról. Ez az a norma, mely keretrendszer-szerűen szabályozta a rendőrség különleges szolgálati ágának működését. A jogszabály ugyanakkor kimondta, hogy az országos jelentőségű terrorcselekmények elkövetése során az elsődleges intézkedések bevezetéséért és fenntartásáért, valamint helyi jelentőségű terrorcselekmények megakadályozásáért és felszámolásáért a területileg illetékes főkapitányság a felelős. Amennyiben az ilyen feladat végrehajtására a helyi erők kiképzettség vagy felszerelés hiányában elégtelennek bizonyulnak, akkor a feladatra igénybe kell venni a Forradalmi Rendőri Ezred akciószakaszait, vagy akár a Magyar Néphadsereg illetve a Munkásőrség egységeit (Magyar Népköztársaság,28/1982. számú parancs, ÁBTL.4.2-10-1-22/28/1982/9).

A fenti parancs megjelenése után lépett hatályba a Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 18/1982. számú intézkedése, a terrorcselekmények megelőzésével, felderítésével, elhárításával kapcsolatos feladatokról szóló 28/1982. számú parancs végrehajtásáról. A végrehajtási utasítás részletesen szabályozza, hogy a rendőrség szolgálati ágainak, illetve szakszolgálatainak milyen feladatuk van a terrorcselekmények megelőzése, megakadályozása és felszámolása során. Az intézkedés szabályozza, hogyan lehet kérni a Forradalmi Rendőri Ezred akciószakaszainak részvételét terrorcselekmény során, illetve milyen szakmai törzset kell létrehozni a sikeres felszámolás érdekében. Az intézkedés rendelkezik arról is, hogy ilyen esetben mi az irányítás és a jelentés rendje. Külön szakmai érdekesség, hogy információim szerint hazánkban első esetben rendelkezett arról jogszabály, hogy a sikeres túszen-

tés és elfogás érdekében a speciális akciószakaszok kiképzése során ki kell térni a járművek (vasúti, légi, közúti, vízi) megállítására, az azokon végrehajtott felszámolásra, valamint nukleáris vagy sugárzó anyagok visszaszerzésére (18/1982. számú intézkedés, 28/1982. számú parancs).

Hazánkban a robbanóanyagokkal és robbantószerekkel kapcsolatos valamennyi feladat 1983-ig a Magyar Néphadsereg hatáskörébe tartozott. A Magyar Népköztársaság honvédelmi miniszterének és belügyminiszterének 1982. december 3-án kelt 0021. számú együttes parancsa rendelkezett az állam-, és közbiztonság területén jelentkező tűzszerész feladatok ellátásáról. Az intézkedés rendelkezett arról, hogy a Forradalmi Rendőri Ezred szervezetén belül 1983. április 30-ig speciálisan képzett és különlegesen felszerelt Tűzszerész Alosztályt kell felállítani. Mivel a rendőrség nem rendelkezett tűzszerész szakemberekkel, ezért az intézkedés tartalmazta azt is, hogy a Magyar Néphadsereg segítséget kell, hogy nyújtson az alosztály felállításához oly módon, hogy 5 fő hivatásos katonát (2 tisztet és 3 tiszthelyettest) adjon át a belügyminisztériumnak. Ezen túlmenően a Magyar Néphadsereg vállalta, hogy a felállított Tűzszerész Alosztály tagjai számára biztosítja a szükséges kiképzéseket és továbbképzéseket (ÁBTL 4.2-13-6-16/1982/1). A hatásköröket a néphadsereg és a rendőrség között úgy osztották meg, hogy a korábbi harcokból, harci cselekményekből hátramaradt robbanóanyagok és robbantószerkes felkutatása, hatástalanítása és begyűjtése tartozott a néphadsereg hatáskörébe. A hatáskörökről és feladatokról a Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 4/1983. számú parancsa rendelkezett. A Tűzszerész Alosztály feladatkörében a robbanóanyagokkal és robbantószerekkel kapcsolatos rendészeti/rendőri feladatok maradtak, úgymint: ünnepek és rendezvények helyszíneinek tűzszerészeti átvizsgálása, bejelentések és robbanóanyaggal való fenyegetések esetén az érintett helyszínek átvizsgálása, levélküldemények és csomagok átvizsgálása. Amennyiben a fenti esetek bármelyikében robbanóanyag találat történik, akkor annak hatástalanítása is az alosztály feladata volt (ÁBTL.-4.2-10./22/4/1983./1.).

Összegzés

Mint ahogy Európa számos országában, úgy hazánkban is egy korábban nem tapasztalt súlyos bűncselekmény, nevezetesen egy túszejtés indikálta azt a döntést, hogy a magyar rendőrségnek is rendelkeznie kell különlegesen kiképzett rendőri erővel. Maga a megoldás sajátosan magyarra sikeredett. Nem önálló egységet hoztak létre, hanem egy meglévő rendőri erőn, a Forradalmi Rendőri Ezreden belül alakítottak ki akcióalosztályokat. Ezek az akcióalosztályok a normál rendőri karhatalmi tevékenységük mellett, amolyan plusz feladatként vállalták (bár nem minden esetben önként) a speciális kiképzéseket. Bár a kezdeti lépéseket, kiképzési módszereket és taktikai eljárásokat eseten-

ként a kezdetekben inkább az ösztönösség, mint a tudatos szakmai tapasztalat jellemezte, az akkori szakemberek mégis sikerrel tették le a speciális rendőri szolgálati ág alapjait. A szakterület fejlődésének az adta meg az első löketet, amikor létrehozták az Akció Alosztályt. Ettől kezdve indulhatott meg a feladat végrehajtások, taktikai eljárások, képzések stb. egységesítése, ami egy professzionális bevetési egység működésének alapvető feltétele! Az előadásból kitűnik az is, hogy a jogalkotó a szükséges jogszabályokat – ha némi késéssel is – megalkotta, a speciális rendőri egységek működésének törvényi hátterét biztosította.

Felhasznált források

Ambrus Péter (2008): Az igazi kommandó, URBIS Könyvkiadó, Budapest.

Ferwagner Péter Ákos – Komár Krisztián – Szélinger Balázs (2003): Terrorista szervezetek lexikona, Gavrilo Principtől Oszama bin Ladenig, Maxim Könyvkiadó, Szeged.

10-80/1973/1. Tájékoztató a Balassagyarmaton 1973. január 8. és 12. között történt fegyveres terror-cselekményről és felszámolásáról. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, ÁBTL-4.2-10-80/1973.

A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 28/1982. számú parancsa, a terrorcselekmények megelőzésével, felderítésével, elhárításával kapcsolatos feladatokról. ÁBTL.4.2-10-1-22/28/1982/9.

Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 18/1982. számú intézkedése, a terrorcselekmények megelőzésével, felderítésével, elhárításával kapcsolatos feladatokról szóló 28/1982. számú parancs végrehajtásáról. ÁBTL.4.2-10-27/18/1982/6.

A Magyar Népköztársaság honvédelmi miniszterének és belügyminiszterének 1982. december 3-án kelt 0021. számú együttes parancsa rendelkezett az állam-, és közbiztonság területén jelentkező tűzserész feladatok ellátásáról. ÁBTL 4.2-13-6-16/1982/1.

A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 4/1983. számú parancsa az állam-, és közbiztonság területén jelentkező tűzserész feladatok végrehajtásáról, tűzserész alosztály létrehozásáról, kirendelésének, igénybevételének és együttműködésének rendjéről. ÁBTL. 4.2-10./22/4/1983./1.

A VCSÉK BM FRE Parancsnokának beszámolója a „Komondor” Terrorelhárító Szolgálat felkészültségének helyzetéről, az egység létrehozása óta eltelt időszak tapasztalatairól (1988.) Dr. Boda József ny. vezérőrnagy személyes irattárából, gyűjteményéből.

Előadás, az Ezred alegységeinek helyzete, alkalmazhatósága épületben, repülőgépen és gépjárművön tartózkodó terroristák felszámolására. (Szakmai előadás) Dr. Boda József ny. altábornagy személyes irattárából, gyűjteményéből.

Jelentés, a 28/1982. BM számú parancs és a végrehajtására kiadott miniszterhelyettesi intézkedésben a BM FRE számára meghatározott feladatok végrehajtásának helyzetéről, Budapest, 1987. április 7. Dr. Boda József ny. vezérőrnagy személyes irattárából, gyűjteményéből.

Interjú B. János ny. r. alezredessel

A szakértő és a digitális bizonyítás a büntetőeljárásban

dr. Bendes Ákos¹

Absztrakt

A digitális bizonyíték első gondolata már 1960-ban megfogalmazódott a digitális falu fogalmának megalkotásával, amely előre vetítette a jövőt. A globális falu fogalmat Marshall McLuhan kanadai médiateoretikus alkotta meg az 1960-as évek elején, és arra utal, hogy az elektronikus kommunikációs technológiák fejlődésével a világ oly mértékben vált összekötötté vagy „kicsivé”, mint egy falu, amelyben az emberek gyorsan kommunikálnak és minden eseményről szinte azonnal értesülnek. A globális falu fogalommal már 30 évvel előre megjósolta a World Wide Web létrejöttét. A digitális világ fejlődésén és az ezzel párhuzamosan fejlődő digitális bizonyítékokon keresztül mutatom be a jelen és a jövő legfőbb bizonyítékainak kialakulását és alkalmazhatóságát, valamint a felmerülő problémákat. A bizonyítás és a bizonyítási eljárás bemutatása után a bizonyítási eszközöket és a bizonyítékokat elemzem, ezt követően pedig áttérek a digitális nyomok osztályozására és keletkezésére. Az informatikai bűncselekmények típusai mind különböző digitális nyomot hagynak maguk után, ennek keretében bemutatom a szakértő munkáját és felhívom a figyelmet a nyomozás során felmerülő nehézségekre. A digitális bizonyítékoknak kiemelkedő szerepe van a szakértői gyakorlat során, ahol meg kell különböztetni a helyszíni vizsgálatot és a laboratóriumi vizsgálatot, amelyek során kiemelkedő szerepe van a szakértő felkészültségének és folyamatos képzésének a technika fejlődésének köszönhetően. A digitális bizonyítékok szakszerű és eredményes felhasználásának és tárolásának elengedhetetlen feltétele, hogy a keletkezésüktől kezdve a történeti fejlődésén át vizsgáljuk egészen a mai megvalósulási formáiban. A szakértők munkájának bemutatása és megismerése elengedhetetlen, hogy megértsük a digitális nyomokból kinyert bizonyítékok valós tartalmát, hogy a büntetőeljárások minél nagyobb hatékonysággal eredményre vezessenek.

Kulcsszavak: digitális adat, jövő, büntetőeljárás, szakértő, nyom.

¹ Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék, Doktorandusz

Bevezetés

A digitális adat, vagy ahogy a törvényalkotó fogalmaz az elektronikus adat a tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas (Be. 205. §). Elektronikus adat az a program is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja. Véleményem szerint a digitális adat kifejezés pontosabb meghatározást adna a törvényszövegnek. Az elektronikus szó jelentése, az elektronok áramlásán alapuló, alacsony energiaigényű (eszköz, berendezés, jel), amely főleg az elektromos áram jeltovábbító képességét alkalmazza (Szabó, 2011). Azonban egy micro-sd kártya, vagy akár egy HDD igaz, hogy elektronikus eszköz azonban elektronos áram jeltovábbító képessége nélkül is (kikapcsolt állapotban) hordozhat bizonyítékokat, amelyet utána ki lehet nyerni belőle. A digitális adatot általában másolat készítésével vagy amennyiben valakinek a jogos érdekét sérti, vagy a nyomozást veszélyezteti, abban az esetben áthelyezéssel, kivételes esetben pedig az adathordozó lefoglalásával kell lefoglalni. Egyes esetekben a digitális adat megőrzésére kötelezést is el lehet rendelni, amely a digitális adat feletti rendelkezési jogot is korlátozza. El lehet rendelni az ideiglenes hozzáférhetetlenné tételt is. Bírói engedéllyel el lehet rendelni a leplezett eszközök alkalmazását a digitális adatok megszerzése céljából (Gyaraki, 2018). Véleményem szerint a digitális adat lesz a jövőben legnagyobb mennyiségben felhasznált bizonyítási eszköz a büntetőeljárások során, ezért fontosnak tartom a mostaninál sokkal precízebb és pontosabb szabályozás megalkotását, amely alkalmazása a jövőbeni nyomozások megkönnyítéséhez vezetne.

A digitális adat felhasználása napjainkban már mindennapossá vált a büntetőeljárás során és az emberek hétköznapijaiban. A digitális adat része már az eljárási cselekményeknek. Fontos különbséget tenni a már természeténél fogva digitális adat és a digitalizált adat között. A természeténél fogva digitális adat digitális formában jön létre, amikor számítástechnikai eszköz vagy digitális eszköz segítségével hozunk létre valamit. Készítünk egy képet, felveszünk egy hanganyagot, írunk egy digitális szöveget. A nyomozás során ezeket, mint fel tudják használni a hatóságok bizonyítéknak. A másik típusa a digitalizált adat, amikor a materiális bizonyítékot vagy a tanú vallomását digitalizálja a hatóság és ilyen formában mentik el. Felhasználásukat és joghatás kiváltásukat tekintve nincs különbség köztük, csak keletkezésük alapján. A digitális adat felhasználása során először a bizonyítást és a bizonyítási eljárás során betöltött szerepét kell megfelelően értelmezni, ezt követően a bizonyítási eszközök felhasználását és a bizonyítékok mérlegelését kell pontosítani.

A bizonyítás és a digitalizáció

Edmond Locard az 1920-as évek kiemelkedő kriminalisztikai szakértője szerint bárki, vagy bármi kerül kapcsolatba egy bűncselekmény helyszínével, valamilyen nyomot hagy, és valamilyen nyomot tovább visz magával, amikor elhagyja. A materiális világban minden bizonyítékot hagy maga után, ugyan ez igaz az online digitális világra is (Angyal és mtsai, 2019).

A fent említett elvnek (Locard Exchange Principle) a folyamatos vizsgálata vezetett a traszológia (nyomtan) kifejlődéséhez. A traszológia a krimináltechnikának az az ága, amely a nyomokkal, azok keletkezésének körülményeivel, a nyomképződés folyamatának elemzésével és a nyomképző objektum (testrész, tárgy) azonosításával foglalkozik. A bűncselekmények felderítése, bizonyítása, megelőzése érdekében a nyomok felkutatásának, biztosításának, rögzítésének, vizsgálatának és értékelésének módszereit dolgozza ki (Elek, 2015). Ugyan ez az elv érvényesül a digitális világban történő nyomozás során az eljárások folyamán. Az elv alapjait ma is lehet és kell is alkalmazni. A modern világ fejlődése sem tette az általános elveket érvénytelenné.

A kriminalisztikában és a traszológiában jelenleg használt nyom fogalom központjában az anyagmaradványok és a fizikai elváltozások állnak, amelyek relevánsak az adott ügyvel kapcsolatban. A fizikai nyomok vizsgálati módszereit a klasszikus kriminalisztika már részletesen feltárta (Illés, 2012).

A fizikai nyom és az adatmaradvány alapú szemlélet az információtechnológiai eszközök és rendszerek belső működésének vizsgálata során nem alkalmazható, hiszen a fizikai nyomokkal ellentétben a számítógépek adattáiraiban, a számítógépek közötti kommunikáció során a kommunikációs csatornában nincs klasszikus értelemben vett nyom vagy anyagmaradvány; a vizsgálat során adatokat és adatmaradványokat vizsgálnak a szakértők, amelyek nyomot hagytak a digitális világban (Elek, im). Minden nyomot hagy az interneten és a digitális felületen, a kérdés csak az, hogy ezt egy szakértő mikor tudja visszanyerni. Az elkövetők nagy része nem rendelkezik profi szakértelemmel, ezért nagyrészt vissza lehet nyerni az ő nyomaikat. A hazai kriminalisztikai szakirodalomban használt nyom fogalomba azonban eddig még nem illesztették be az információtechnológiai környezetben hagyott nyomot (Summers, 2014).

A digitális lábnyom a digitális és online bűncselekmények után visszamaradt bizonyíték, amelynek pontos meghatározása kiemelten fontos az eljárás sikeressége érdekében. Véleményem szerint a meghatározásnak kellően pontosnak, ám mégis jól érthetőnek kell lennie. Fontos a rugalmasság és a merevség ötvözése, ha megfelelő meghatározást szeretnénk kapni. Álláspontom szerint a következő fogalmakat kell először tisztáznunk, hogy pontos meghatározást találjunk: digitális, adat, információ, digitális adat és digitális bizonyíték.

A digitális bizonyíték első eleme a digitális szó. A digitális, az valamely változó jelenségnek vagy fizikai mennyiségnek diszkrét, megszámlálhatóan felaprózott, s így számokkal meghatározható, felírható értékeinek halmaza. A második eleme a bizonyíték és annak felépítése. Ehhez szükséges két fogalmat tisztáznunk. Az egyik az adat a másik az információ.

Adat az ismereteink megjelenési formája, egyfajta nyersanyag, amelynek feldolgozásával információ keletkezik bármi, amiről ismeretet szerzünk, adatként van jelen.

Az információ több mint az adat, olyan ismeret, amely döntés megtételére alkalmas.

A digitális adat bármilyen digitális formában megjelenő nyersanyag, amelynek feldolgozásával információ keletkezik. Az így nyert információ pedig a digitális bizonyíték, amelyet fel lehet használni az eljárások során.

Bizonyítás és bizonyíték

A polgári és büntető ügyekben az eljárás résztvevőinek célja, hogy a per tárgyává tett polgári jogi vagy büntetőjogi tényállás igaz vagy hamis voltát igazolandó adatokat, bizonyítékokat felkutassák, összegyűjtsék, és a bíróság vagy hatóság számára átadják. Mindkét fél célja, hogy övé legyen az erősebb bizonyíték, vagy hogy teljes kétséget kizáróan tudja bizonyítani az állítását (Illés, im).

A bíróságnak az elé tárt bizonyítékok alapján kell megalkotnia a véleményét, valamint döntést hozni az adott ügyben. Ezért, aki a polgári jog vagy a büntetőjog megsértőivel szemben fel akar lépni, annak nem elegendő az, hogy „igaza van”, hanem megfelelő mennyiségű és minőségű bizonyítékot is kell szolgáltatnia az érvelésének alátámasztására (Kúria, 2017). A bizonyítékok úgymond versenyeznek egymással az ügy vizsgálata során (Munk, 2007). A rendőrség, ügyészség vagy egyéb nyomozásra feljogosított szerv a vizsgálati során nyomozhat mind bűnös, mind büntetlen gyanúsítottak után, ezért lényeges kérdés, hogy az ügygel kapcsolatos valamennyi releváns tény, adatot összegyűjtse és elemezze (Földvári, 1998). A nyomozást végzők feladata nem kizárólag a koncepcióikat alátámasztó, csupán a vádhatóság igényeit kiszolgáló terhelő bizonyítékok, hanem a terheltet mentő bizonyítékok feltárása is. A terheltre nézve a mentő bizonyítékokat is fel kell tárnia a hatóságoknak (Illés, im). Nevezetesen, hogy lehetőleg ártatlan emberek ellen ne induljon büntetőeljárás, vagy, ha jogosan indult, akkor a büntetések legyenek arányosak az elkövetett bűncselekmények társadalomra való veszélyességével és tár-

gyi súlyával. Nagyon fontos, hogy ez az arányosság ne sérüljön a jogbiztonság és a kiszámíthatóság végett.

A bizonyítási módok és a felhasználható eszközök némiképp eltérnek az egyes jogágakban, azonban sok hasonlóság mutatkozik a polgári és a büntetőeljárás során, amely azt jelzi, hogy bár eltér egymástól a két jogterület, a bizonyítás mégis hasonló. Ebből az is következik, hogy a jog azonos kritériumokat támaszt a bizonyítékokkal kapcsolatban minden területen.

A bizonyítás és a bizonyítási eljárás

A bizonyítás egy sajátos megismerési folyamat, ami főleg az egyedi ügyek tényállásával kapcsolatos múltbeli eseményeknek a valóságnak megfelelő megállapítására, utólagos rekonstrukciójára irányul, és bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és azok mérlegelésével kapcsolatos tevékenységekből áll (Munk, im). Tehát mindig egy egyedi ügyre vonatkozó egyedi sajátosságokkal rendelkező folyamatról beszélünk, amikor a bizonyításról van szó. Mindig múltbeli esemény szolgál az alapjául, ezt követően már lehet jövőbeli eseményeket is vizsgálni. A büntetőeljárás és bizonyítás szabályait az 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról továbbiakban „Be”, a Polgári perrendtartást az 2016. évi CXXX. törvény, a továbbiakban „Pp” tartalmazza. A bizonyítási eljárást büntetőügyben az eljáró hatóság, esetenként a magánvádló folytat, amíg polgári ügyben a keresetet benyújtó fél, azaz a felperes, vagy a viszonykeresetet benyújtó fél (WashingtonPost, 2005). Büntetőügyekben a hatósági szerepkörrel nem rendelkező félnek (a sértettnek) korlátozottak a lehetőségei a törvényes bizonyítékgyűjtésre, azaz információtechnológiai rendszerekben folyó tevékenységet naplózhat ugyan, de nincs lehetősége például az adatforgalom lehallgatására, mert az jogszerűtlen bizonyítékként kizáródhat az eljárás során (Máté, 2013). Büntetőügyben tehát célszerű a gyanú megfogalmazását követően lementeni, rögzíteni az információtechnológiai rendszer adatait, és ezt követően feljelentést tenni, illetve további eljárási cselekmények lefolytatását kezdeményezni a hatóságoknál. Minél előbb kezdenek meg egy eljárási cselekményt, annál nagyobb határfokkal ér el eredményt. Amennyiben a gyanúokat a feljelentésben megfelelően támasztja alá a sértett, és biztosítja a saját birtokában lévő rendszerek szakszerűen lementett adatait, a hatóság a többlet jogosultságait felhasználva eredményesen derítheti fel a bűncselekmény nyomait és vonhatja felelősségre az elkövetőt. Az elkövető felelősségre vonását ennek a hiánya nagyon megnehezítheti. Minél több és minél pontosabb adatból tud dolgozni a hatóság annál eredményesebb lesz az eljárás. A mai világban kiemelten fontos a digitális adatok pontos rögzítése (Máté, im). A megfelelő rögzítés mellett szintén fontos a megfelelő tárolás is. A sérült vagy módosított digitális adat bizonyító ereje csökken, vagy akár

ki is kerülhet a bizonyítékok köréből. Amennyiben törvénytelen bizonyítékszerzés, vagy szakszerűtlen beavatkozások miatt nem lehet felhasználni az információtechnológiai rendszerben megtalálható információkat, úgy a büntetőeljárásokra jellemző „bizonyítékínség” miatt lehet, hogy sikertelen lesz a vádemelés és a felelősségre vonás. A nem szakszerűen kezelt bizonyítékot nem, vagy nem teljesen lehet felhasználni, ezért kiemelten fontos a technikai tudás és szakértelem az ezeket kezelő személyek esetén (Illés, im).

Polgári perekben hasonlóan kell eljárni. Ilyenkor is megfelelő hitelességű, minőségű és mennyiségű adatot kell az adott bíróság elé tárni, hogy egyértelműen meggyőzzük az igazunkról.

Bár elvileg mind a polgári, mind a büntető bíróságok szabadon mérlegelhetik az egyes bizonyítási eszközöket, vannak olyan preferált eszközök, amelyek gyakorlati szempontból előnyt élveznek és túlnyomóan döntőnek bizonyulnak a döntés során. Emiatt a technikai jellegű területeken kirendelt igazságügyi szakértőket rendszerint magasabbra értékelik a bíróságok a valamely fél által megbízott igazságügyi szakértőknél, és még magasabbra, mint az eseti szakértők szakvéleményeit. Ebből egyértelműen következik, hogy a bíróság milyen hierarchiai rendszert állít fel a különböző szakértők tekintetében. Ez egy szakértői hierarchiai rendszer. Érdeemes tehát megfontolni, hogy milyen bizonyítási eszközöket és milyen módon kíván valaki felhasználni az eljárások során, ugyanis ne feledjük, végül mindig a hatóság dönt és mérlegel.

A szabályozás

A Be. 167. § (1)- bekezdése szerint: A büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási cselekmény. A törvény azonban elrendelheti egyes bizonyítási eszközök igénybevételét. Az alábbi bekezdések erről tanúskodnak.

(2) A büntetőeljárásban fel lehet használni azokat a tárgyi bizonyítási eszközöket, amelyeket valamely hatóság - jogszabályban meghatározott feladatainak ellátása során - a büntetőeljárás megindítása előtt vagy azzal egyidejűleg készített, illetve beszerzett.

(3) A bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító erejük.

(4) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.

(5) Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó

tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárási jogainak lényeges sérelmével szerzett meg.

Amikor szakértőt kell igénybe venni a bizonyítékok vizsgálatának érdekében, amelyet a törvény a következőképpen szabályoz:

188. § (1) Ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.

(2) A büntetőeljárásban szakvéleményt az igazságügyi szakértőkről szóló törvény szerinti szakértő vagy eseti szakértő (a továbbiakban együtt: szakértő) adhat.

(3) Jogszabály meghatározhatja azokat a szakkérdéseket, amelyekben meghatározott szakértő jogosult véleményt adni (2017. évi XC. törvény).

A Be. említett részei is pontosan mutatják, hogy a digitalizáció már a törvényszövegben is megtalálható és szerves részét képezi. Valamint említi a szakkérdésben a szakértő szükségességét is. Álláspontom szerint a törvény még csak érintőlegesen és kezdetlegesen szabályozza a digitalizációt, ami ennél sokkal részletesebb és tágabb szabályozást igényelne. Szükség van egy kellően pontos, mégis rugalmas szabályozásra, amely lépést tud tartani a technika fejlődésével. A szakértő szerepe ebben a kérdéskörben kulcsfontosságú. A hatságok technikai fejlettsége és felkészültsége nem teszi lehetővé, hogy szakértői tudás nélkül, kétséget kizáróan állást lehessen foglalni olyan ügyben, amelyben digitális bizonyítékot használtak fel. A megkezdett irány jó, azonban még nem kellően pontos.

Összegzés

A szakértő szerepe megkérdőjelezhetetlen és egyre nagyobb hatással van a büntetőeljárásra, különös tekintettel a nyomozásra. A bizonyítékok bizonyító ereje között óriási különbség van. Nem mindegy, hogy digitális vagy digitalizált bizonyítékról beszélünk. Az értékelés fázisában már azonos a két különböző bizonyíték, de a bizonyító ereje mégis eltérő. Felmerül a kérdés, hogy mi okozza ezt? A digitalizált bizonyíték egy materiális formában megjelenő, majd később digitalizált formát öltő bizonyíték. Több évtizedes, vagy esetenként akár több évszázados gyakorlati és tapasztalati múlt áll mögötte. Tudják a hatóságok a gyengéit és azt, hogy milyen módon lehet őket manipulálni, esetleg hamisítani. Ezzel szemben a digitális bizonyíték a modern digitális világ vívmánya. A digitális és online világ ismerete még számos bizonytalansággal van tele éppen ezért, az így szerzett bizonyíték bizonyító ereje nehezen mérhető össze egy materiális formából digitalizált bizonyítékkal. Itt értékelődik fel a szakértők és a digitális algoritmusok szerepe. Vé-

leményem és javaslatom szerint nem elég pontosan tudni mi is az a digitális bizonyíték, de megfelelően is kell tudni használni őket. Szükséges egy előzetes vizsgálat, hogy bebizonyosodjon, hogy valóban felhasználható és nem manipulált. Természetesen nem várható el a hatóságoktól, hogy minden digitális formában benyújtott bizonyítékot szkeptikusan kezeljenek, mert ebben az esetben az eljárások észszerűtlenül elhúzódna. Szükség lenne egy algoritmus használatára, amelyik automatikusan ellenőrzi a digitális formában benyújtott bizonyítékokat. Amennyiben a program hibát vagy gyanút észlel a bizonyítékban ekkor kellene, hogy az szakértőhöz kerüljön szélesebb körű vizsgálatra. Fontos a szakértők megfelelő képzettsége és folyamatos továbbképzése, valamint, hogy minden hatóság rendelkezzen legalább egy digitális szakértővel. Mivel a jövőben a digitális bizonyíték lesz az egyik legnagyobb mennyiségben előforduló bizonyíték, éppen ezért elengedhetlennek tartom a jövőben egy digitális szakértői központ felállítását, amely a kiemelt jelentőségű ügyekkel fog foglalkozni és az esetleges szakértői ellentétek eldöntésben segítséget tud majd nyújtani.

Felhasznált irodalom

- Angyal Miklós és mtsai (2019): Kognitív kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest.
- Elek Imre (2015): Vagonvédelmi eszközök, mint traszológiai nyomhordozók. Phd értekezés Budapest.
- Földvári József (1998): Magyar Büntetőjog Általános rész, 4., átdolgozott kiadás. Budapest, Osiris Kiadó.
- Gyaraki Réka (2018): A számítógépes bűnözés nyomozásának problémái. PhD értekezés, Pécs.
- Illés Zsolt (2012): Információtechnológiai környezetben elkövetett támadások és bűncselekmények krimináltechnikai vizsgálata. Phd dolgozat, Budapest.
- Máté István Zsolt (2013): A digitális bizonyíték. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója.
- Munk Sándor (2007): Információbiztonság vs. informatikai biztonság. Hadmérnök. Budapest (Robothadviselés. különszám) ZMNE.
- Summers, Sarah J (2014): The emergence of EU criminal law: cybercrime and the regulation of the information society / Sarah Summers, Christian Schwarzenegger, Gian Ege, Finlay Young. Oxford; Portland, Oregon: Hart Publishing. pp.35-79.

Szabó Imre (2011): *A számítástechnikai adat mint elektronikus bizonyíték*.
In: Virág György (szerk.) Kriminológiai tanulmányok. 48. kötet, 2011.
13–28. o.

Kúria (2017): Összefoglaló vélemény. Az ítéleti bizonyosság elméleti és
gyakorlati kérdései [https://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/
osszefogl_velemeny_iteleti_bizonyossag.pdf](https://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefogl_velemeny_iteleti_bizonyossag.pdf) (letöltés dátuma: 2020.02.22.)

Washington Post (2005): [http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/
article/2005/08/24/AR2005082402318.html](http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/08/24/AR2005082402318.html) (letöltés dátuma: 2019.09.30.)

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

A rendészet szerepe a hibrid hadviselés elleni fellépés során

Bertalan Dávid¹

Absztrakt

A 2014-es ukrajnai eseményeket követően a hibrid hadviselés elmélete mind a hazai, mind a nemzetközi hadtudományi kutatások fókuszába került, továbbá a NATO szövetségi és tagállami szinten is kiemelten foglalkozott a jelenséggel. Ezen új típusú hadviselés során a rendészeti szervek tevékenységét, illetve szerepét a legtöbb tanulmány csak kiegészítésként, marginális jelenséggé tárgyalja. Véleményem szerint azonban a hibrid hadviselés során a rendvédelmi erők képezik az egyik első védelmi vonalat, amely kiemelt relevanciával bírhat a válság további kezelése kapcsán. Az előadás első felében röviden bemutatom a hibrid hadviselés történelmi hátterét, a meghatározás nehézségeit, illetve a legnépszerűbb modelleket, majd a második részben a reagálás során jelentkező rendészeti elemekre fókuszálok.

Kulcsszavak: *hibrid hadviselés, rendészet, nem-lineáris hadviselés, Ukrajna, Oroszország*

Bevezetés

Az előadásom fókuszában a hibrid hadviselés és a rendészet kapcsolata áll. Kutatási témám a 21. század műveleti környezete, a humán környezet és a katonai erő kapcsolata műveletek során, azon belül a közös döntéshozatal és a vezetés-irányítási rendszerek kialakításának lehetőségei, illetve szükségszerűsége a hon- és rendvédelmi együttműködés során. Ezen széles spektrumú kutatási bázishoz álláspontom szerint jól illeszthető az előadás témája, mert a hibrid hadviselés során kialakuló komplex műveleti környezet az egyik, amelyben a különböző hivatásrendeknek harmonizáltan, a hatékony együttműködés szinte napi igényével és követelményével kell, hogy ellássák feladataikat. A hibrid hadviselés témakörében számos hazai és külföldi publikáció jelent már meg, azonban a rendészeti szervek tevékenységét, illetve szerepét a legtöbb tanulmány csak kiegészítésként tárgyalja, pedig véleményem szerint a hibrid hadviselés során a rendvédelmi erők képezik az egyik első védelmi vonalat, amely kiemelt relevanciával bírhat a válság további kezelése kapcsán.

¹ egy. alezredes, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz

A hibrid hadviselésről általában

A hibrid hadviselés az utóbbi évtizedben mondhatni slágertémává vált, nem csak az azzal foglalkozó kutatások tekintetében, de az ún. „mainstream” média szempontjából is. A hadviselés ezen új formája Oroszország krími és kelet-ukrajnai megszállását követően került a tudományos és „kevésbé tudományos” érdeklődés középpontjába. Azonban meg kell jegyezni, hogy a nemzetközi szakirodalomban nincsen konszenzus a hibrid hadviselés fogalmát, illetve tartalmát illetően. (Somodi, Kiss 2019)

A NATO (North Atlantic Treaty Organization – Észak Atlanti Szerződés Szervezete) által elfogadott és a legmagasabb katonai doktrinában rögzített fogalom szerint, „*Hibrid fenyegetések. Hibrid fenyegetésnek tekintjük a hagyományos, irreguláris és aszimmetrikus hadviselés elemeinek egy időben és egy helyen történő alkalmazását. A konfliktusban jelen lehetnek nemzetközi, állami, csoportos vagy egyéni résztvevők is, mind globális, mind helyi szinten. Egyes konfliktusokban megjelenhet konkurens közösségekkel szembeni erőszak, erőszak, terrorizmus, kibertérben végrehajtott támadások, felkelés, kiterjedt bűnözés és széleskörű rendellenesség. A szemben álló felek hosszútávú stratégiát választhatnak, a gyors győzelem elérése helyett, annak érdekében, hogy elkerüljék a NATO beavatkozási erőfeszítéseit és azzal együtt a vereséget. Az ilyen hibrid fenyegetések elleni fellépés egy szélesebb körű megközelítést kíván, amelynek keretében olyan képességek integrációja szükséges, amelyek természetesen nem hagyományosak.*” (NATO AJP-01, 2017) A „mainstream” médiában is hasonlóképpen terjedt el a fogalom, bár ennél jóval egyszerűbb formában: a hibrid hadviselés reguláris, illetve irreguláris katonai eljárások együttes, összehangolt alkalmazása. Véleményem szerint ennél az egyszerűsített fogalomnál maga a jelenség jóval árnyaltabb képet mutat.

Egyes nyugati szakértők (Nemeth, 2002, Hoffman, 2007) korábban elemezték a hibrid hadviselés jelenségét, azonban annak megértéséhez fontos, hogy megvizsgáljuk az orosz hadviselési elvek fejlődését, amelynek mentén kialakulhatott az Ukrajnában is alkalmazott eljárásrendszer. A nemrégiben elhunyt Makhmut Akhmetovich Gareev tábornok² által írt, már 1995-ben megjelent hadtudományi munkájában (Gareev, 1998) rámutatott arra, hogy a technológiai fejlődés gyökeresen változtatja meg a hadviselést, mind a hagyományos fegyverek pusztító képességét, mind új harc eljárások megjelenését tekintve. Az ő munkásságát fejlesztette tovább Vlagyimir Szlipcsenko tábornok, aki úgy jellemezte a jövő háborúit, mint „kontaktus nélküli” konfliktusok. (Mattson, 2013) Véleménye szerint a katonai dimenzió helyett, a politikai, gazdasági terület kerül előtérbe, mindamelllett, hogy a hagyományos katonai támadás esélye viszonylag alacsony.

2 Az Oroszországi Föderáció hadseregtábornoka, aki haláláig az Orosz Hadtudományi Akadémia elnökeként szolgált.

A leginkább ismert orosz szakember, akit a hibrid hadviselés kapcsán emlegetnek, Valeri Geraszimov tábornok, az orosz haderő vezérkari főnöke. Az ő 2013-ban a *Voенно-promishlenniy kurier* újságban megjelent „*A tudomány jelentősége a haladásban*” című cikkét (Gerasimov, 2013) szokták emlegetni a hibrid háború megalapozójaként. Geraszimov írását, amely Szlipcsenko korábbi munkásságán alapul, valamint az abban megfogalmazott elveket kezdték el hibrid hadviselésnek, illetve Geraszimov-doktrínának nevezni. Egyetérttek más kutatókkal (Tomolya, 2018) abban, hogy egy körülbelül 2000 szavas dokumentumra nem lehet teljes értékű katonai doktrínaként tekinteni. Azt is meg kell jegyezni, hogy Geraszimov nem használta a hibrid hadviselés kifejezést, az ő általa leírtakra úgy hivatkozik, mint a hadviselés új formájára vagy mint „új generációs hadviselésre”. Az orosz kutatók kapcsán elterjedt, a hibrid hadviselésre használt másik megnevezés, az ún. nem-lineáris hadviselés sem az ő nevéhez köthető, hanem az orosz elnöki tanácsadóhoz, Vlagyiszlav Szurkovhoz, aki Natan Dubovickij álnéven írt novellájában használta először ezt a fogalmat. (Rác, 2015)

A Geraszimov-féle válságkezelési modell hibrid hadviselésként való megnevezése és elterjesztése Mark Galeottihoz köthető. (Galeotti, 2015) Az elismert Oroszország szakértő később maga is belátta (Galeotti, 2018), hogy a névválasztás nem volt a legszerencsésebb, mivel annak kihatásai lehetnek a jelenség tényleges megítélésére és a válságkezelés helyes módjának kiválasztására.

A Geraszimov által leírt új hadviselési forma jellemzője, hogy nem törekszik nyílt, reguláris erő használatára, ameddig lehet ezt a lépést késlelteti. Kiemelten fontos, hogy a konfliktus a háborús küszöb alatt maradjon, amelynek érdekében rejtetten alkalmazza a félkatonai, a civil felkelő továbbá a különleges műveleti erőket. Ennek egy nagyon fontos kiegészítője az információs hadviselés, amely a konkrét kiberműveletek mellett, a hagyományos- és a közösségi média felhasználásával valósul meg. A konfliktus késői szakaszában a reguláris erők is szerephez jutnak, de leginkább csak, mint elrettentő erő. A legrelevánsabb jellemző azonban az ilyen teljes spektrumú műveletek esetén a valós idejű koordináció és az összehangolt, koherens, szinkronizált műveleti végrehajtás. Geraszimov tábornok hat lépésben írta le egy válság kezelésének szakaszait, amelyek nézetei szerint a következők:

1. *Rejtett ellentétek megjelenése*
2. *Feszültség keltése / éleződés*
3. *A konfliktus kialakításához vezető lépések / a konfliktus kezdete*
4. *A válság (krízis)*
5. *A válság megoldása*
6. *A béke helyreállítása, konfliktus utáni rendezés* (Deák, 2018)

Geraszimov munkáját követően több orosz hadtudományi szakértő is foglalkozott az új típusú hadviseléssel. Közülük ki kell emelni Sergei Chekinov és Sergei Bogdanov munkásságát, akik sokkal részletesebben foglalkoztak a témával, kiegészítve és továbbfejlesztve Geraszimov gondolatait. A kutatók hangsúlyozzák az aszimmetrikus eljárások, politikai, gazdasági, információ-technológia eszközök alkalmazásának fontosságát, továbbá, hogy ezeket az elemeket egy összehangolt, közös vezetés-irányítási rendszerben célszerű működtetni, amely így hatásnövelő tényezőként jelentkezik.

A téma további elemzéséhez meg kell vizsgálnunk, hogy az orosz nem-lineáris hadviselésnek milyen fázisai vannak. Véleményem szerint ennek legjobb ismertetése Rác András (2015) művében található meg. Az általa leírt hibrid modell három fázisból áll, amelyek mindegyike három alrészről tevődik össze:

1. Előkészítő fázis

Ennek a fázisnak a lényege, hogy a támadó fél feltérképezi a megtámadott ország gyengeségeit és sebezhető pontjait, amiket aztán később kihasználva hajtja végre a műveleteket. Nyílt erőszakos cselekmény még nem történik, főleg politikai, gazdasági, diplomácia eszközök alkalmazása élvez prioritást. Az előkészítő fázis három alrészről áll:

- Stratégia előkészítés
- Politikai előkészítés
- Műveleti előkészítés

2. Támadó fázis

A legfontosabb különbség az előző fázishoz képest, hogy ekkor már megjelenik a célországban a nyílt erőszak. Az itt alkalmazott eljárások elkülöníthetők a támadó fél hagyományos diplomáciai és külügyi lépéseitől, amely az első fázis esetében még nem mondható el. A média és a civil infrastruktúra átvétele fokozatosan megy végbe, párhuzamosan a célország katonai, rendészeti vezetés-irányítási rendszerének támadásával. Ebben a szakaszban fontos, hogy reguláris erők (a különleges erőket kivéve) még aktív cselekményeket nem hajtanak végre, ezzel ellentétben, mint elrettentő erő támogatják a műveleteket. A támadó ország a nemzetközi térben folyamatosan tagadja a részvételét a konfliktusban, ezáltal fenntartva a lehetőséget az alkalmazott erők, módszerek visszavonására, amennyiben nem a kívánt irányba eszkalálódik a konfliktus. Amikor már a központi hatalom nem tudja fenntartani a kontrollt az államban, a kommunikációs, vezetés-irányítási rendszerek megtörtek, a támadó ország alternatívát kínál a társadalom számára, egy látszólag független szeparatista vagy kormánytól független erő képében. A támadó fázis három alrésze:

- Feszültségfokozás

- A központi hatalom kizárása a célterületen
- Alternatív politikai hatalom felállítása

3. Stabilizációs fázis

A stabilizációs fázis lényege, hogy az előző szakasz végén kialakult állapotot tovább erősíti a támadó fél, legitimálva a szeparatista erők hatalmát, majd amennyiben szükséges reguláris erőkkel, illetve már nyílt eljárásokkal elválasztja az adott területet a célországtól. Ez a fázis jelentősen változhat az előzetesen kitűzött stratégiai cél elérése érdekében. A stabilizációs fázis három alrésze:

- A végállapot politikai stabilizációja
- Az elfoglalt terület célországtól való szeparációja
- A célország stratégiai mozgásszabadságának limitálása

Az ukrán válság 2013-ban kezdődött, azt követően, hogy az akkori oroszbarát kormány elállt az Európai Unió csatlakozási tárgyalásaitól. Ekkor vette kezdetét az „Euromajdan”-ként ismert tüntetéssorozat, amely aztán a Krím-félsziget orosz annektálásához (vagyis visszaszerzéséhez)³, illetve a még ma is zajló kelet-ukrajnai konfliktushoz vezetett. A krími annexió, illetve az egész válság iskolapéldaként szolgál az Oroszország által alkalmazott teljes spektrumú hibrid hadviselésre, amelyben annak három fázisa jól megfigyelhető. Mivel a hibrid hadviselés ezen szakaszában alkalmazott módszerek nehezen elkülöníthetőek az általános, mindenkor alkalmazott külügyi és diplomáciai módszerektől, ezért nehéz megítélni, hogy milyen mélységben és pontosan mióta folytatta az előkészítést az Orosz Föderáció. Elmondható azonban, hogy a kialakult helyzetet, a mélyen húzó társadalmi feszültségeket, a média fölényt, a kibertér nyújtotta lehetőségeket, továbbá a rendészeti szervek állapotát jól használta ki az orosz vezetés.

A rendészet szerepe a hibrid hadviselés elleni védekezés során

A rendészeti szervek hibrid hadviselés elleni védekezés során betöltött szerepét vizsgálva elsőként meg kell fogalmaznunk milyen nehézségekkel kell szembenéznie az adott országnak, illetve esetlegesen nemzetközi közösségnek. Az első ilyen nehézség a *jogi szabályozás*, mind hazai-, mind nemzetközi aspektusból. Nemzetközi jogi vonatkozásban a kutatótársadalom egy része úgy gondolja, hogy a hibrid hadviselő fél a jogi kiskapukat, az ún. jogi „szürke zónát” keresi, amelynek értelmében igyekszik megteremteni egy jogi aszimmetriát, hogy a tetteiért ne legyen nemzetközi jogi értelemben elszámoltat-

³ A Krím-félszigetet 1954-ben a Szovjetunió, Hruscsov kezdeményezésére az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságnak ajándékozta, így egészen 2014-ig az Ukrajna része volt.

ható. Erre válaszként több nemzetközi szervezet is kimondta, hogy a létező nemzetközi jogi normák alkalmazhatóak a támadó féllel szemben. A NATO tagok a 2017-es varsói csúcs záró nyilatkozatában kijelentették, hogy bármely NATO tagot ért hibrid támadás az egész szövetség elleni támadásnak minősül és a kollektív védelem elvei érvényesek rá. Ezt vette át az Európa Tanács 2217-es határozata is (Sári, 2018), azzal együtt, hogy hibrid háború esetén is alkalmazható az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete) tagállamok számára az ENSZ alapokmánya 51. cikkben foglalt önvédelmi jog. (UN Charta) A probléma azonban ott jelentkezik, hogy nagyon nehéz felismerni egy hibrid támadást, hiszen mint azt a modellnél bemutattam, az előkészítő fázis során alkalmazott eszközök nehezen különböztethetőek meg a békeidőben használt diplomáciai, külügyi eszközöktől. A megtámadott államnak pontos és megbízható bizonyítékokkal kell rendelkeznie, hogy hibrid hadviselést folytatnak ellene, mielőtt nemzetközi jogi útra tereli a konfliktust.

A jogi szabályozás körüli zavar a honi jogi szabályozást is érintheti, ami nagymértékben kihatással lehet a rendvédelmi szervek munkájára és ezáltal a hibrid hadviselés elleni fellépésre is. Az erőszakos demonstrációk elleni fellépési lehetőségek pontosítása kritikus jelentőséggel bírhat, amelyhez kapcsolódóan a gyűlöletbeszédre vonatkozó ellenlépéseket is érdemes felülvizsgálni. Fontos lehet továbbá az egyes különleges jogrendi állapotok felülvizsgálata, kiegészítése, ugyanis, ha a megtámadott fél nem ismeri fel a hibrid eljárásokat időben, akkor nagy valószínűséggel békeidőszakban zajlanak az egyes cselekmények, amelyben a katonai erők alkalmazása nehézkes. Első számú prioritás, hogy a hibrid hadviselés elleni védekezés jogi lehetőségeit jó előre meg kell teremteni, mert annak hiánya, akár már a támadás előkészítő szakaszában nehézségeket okozhat a védelem megszervezésénél. (Rácz, 2016)

A védekezés következő építőeleme a *korruptió elleni fellépés*. A fellépésnek rendszerszintűnek és hatékonynak kell lennie. A korrupcióval mélyen fertőzött szervezetek ideálisak lehetnek a hibrid hadviselő számára. A korrupció kiszorításának ki kell terjednie a rendészeti szervek mellett, a honvédelmi és titkosszolgálati szervezetekre is. A korrupciónak vannak fizikai és pszichológiai összetevői, hatása azonban négy kulcsterületen jelentkezik, amely megjelenhet az államszervezetben, azon belül a rendvédelemben. Az első ilyen terület, a *megengedő hatás*, aminek értelmében a korrupció az, amely megteremti a lehetőséget a többi hibrid eszköz használatára. A korrupció segítségével a támadó fél hozzájuthat szenzitív információkhoz, államtitkokhoz, kizsarolhat védelmi dokumentumokat, „hátsó ajtókat” nyithat meg, továbbá jól felhasználható politikai ellenfelek ellehetetlenítésére is. A második terület a *kibővítő hatás*, amely szerint az intézményi korrupció felerősíthet már létező törésvonalakat, mélyítheti a gyengeségeket. A harmadik, véleményem szerint legfontosabb terület, a *romboló hatás*. A korrupció alááshatja a demokratikus intézményekbe vetett bizalmat, ami további gyengeségekhez vezet, amely-

nek kihasználása az elsődleges cél a hibrid hadviselő számára. Végül a korrupciónak lehet egy *elterelő hatása* is, mivel elterelheti a figyelmet a hibrid hadviselő egyéb cselekedeteiről, továbbá akár még forrásokat is vonhat el a védekezés más fontos területeiről is. (MCDC, 2019)

A következő terület a *felderítés és az elhárítás*. Ez érinti mind a titkosszolgálati szerveket, mind pedig a rendészeti szervezetek bűnügyi hírszerző tevékenységét is. A hibrid hadviselés elleni védekezés legfontosabb eleme a támadó eljárásainak minél korábbi felismerése, ez csak megfelelő erőforrásokkal rendelkező, legitím demokratikus kontroll alatt álló, pártsemleges hírszerző, elhárító és bűnügyi hírszerző szervezetekkel lehetséges. A hatékony fellépés kulcsa az információ megszerzésén és az illetékes szervek felé történő megosztáson múlik, amelyhez elengedhetetlen a magas szintű hírszerző munka.

A védekezés további fontos eleme, hogy maga a *rendészeti erők szervezete* is professzionálisan kiképzett és felkészített kell, hogy legyen. Nemcsak a hibrid fenyegetésekkel szemben, de az általános rendőri feladatok ellátása szempontjából is. A szervezeti struktúrájának tükröznie kell a közbiztonsági, bűnügyi, valamint a speciális rendészeti feladatok (terrorelhárítás, csapatszolgálat) ellátására szolgáló egységek differenciáltságát. Véleményem szerint míg az előbbi inkább egy szolgáltató típusú rendőrséget követel meg, addig a speciális feladatok ellátása közelebb áll a katonai területhez. Fontos továbbá, hogy a rendészeti szervek feletti civil kontroll megvalósuljon, a túlkapásokkal szembeni fellépés határozott legyen az állam részéről. Ezáltal nő a rendőrség és a többi rendvédelmi szerv társadalmi megbecsülése, és kialakulhat a egy bizalmi kötelék az állampolgárok és a rendőrök között, amely harmonizáltan növeli az állam ellenállóképességét (rezilienciát) a hibrid hadviseléssel szemben. (Cofey, 2019)

A rendészeti szervek általában az *első védvonal* a hibrid hadviselővel szemben, ezért nagyon fontos, hogy hatékony képességekkel rendelkezzenek. Ezek közül leginkább a speciális rendészeti feladatokat ellátó egységek kompetenciái a relevánsak. Az államnak szüksége van hatékony csapatszolgálati (tömegkezelési) képességekre, mivel a hibrid hadviselés integráns elemét képezi a célországon belüli elégedetlenségkeltés, uszítás. A kitört zavargások során szükség lehet erőszakos tömeg elleni hatékony, jogszerű fellépésre, amely magába foglalhatja a fegyverhasználatot is. Ukrajnában a hatalomátvételt és a Berkut feloszlását követően a kormányzat elvesztette ezt a képességet, így a Krim elfoglalása jóval könnyebb feladatnak bizonyult. A rendészeti képességek közül még két területet emelek ki, az egyik a *szervezett bűnözői csoportok elleni fellépés*, a másik a *terrorelhárítás*. Az előbbi esetében elmondható, hogy ezek a csoportok támogatást nyújthatnak a támadó fél zavargásokat erősítő, irreguláris, illetve különleges műveleti erőinek anyagi haszonszerzés reményében, így ezek feltérképezése és féken tartása kiemelt jelentőségű. A ter-

rorelhárító képesség ugyancsak prioritást élvez, hiszen könnyen előfordulhat, hogy a támadó fél olyan erőszakos nem-állami szereplőket alkalmaz a hibrid műveletek során, hogy szükségessé válik ezen erők alkalmazása. Legrosszabb esetben a védekező fél terrorelhárító egységei szembe kerülhetnek a támadó fél különleges műveleti erőivel, amely gyorsíthatja a helyzet eszkalációját.

Álláspontom szerint az egyik legfontosabb elem a védekezés területén a hivatásrendek közötti *együttműködés* erősítése, szükség esetén újradefiniálása. Elengedhetetlen a rendészeti, honvédelmi, titkosszolgálati szervezetek között olyan kooperáció kiépítése, ami valódi bizalmon, információ- és tudásmegosztáson alapszik. Ehhez amennyiben jelentkezik az igény új szervezeti kultúrát, tanulási módszereket, továbbá együttműködési csatornákat kell kialakítani.

Végül ki kell emelni a hibrid hadviselés elleni védekezés legjelentősebb formáját, a *jó kormányzást*. Ez nem csak a rendészeti szervekre vonatkozik, hanem az egész államra és a társadalomra is, melynek lényege az ellenség által támadható politikai, gazdasági, társadalmi sebezhetőségek csökkentése. Az angolul *good governance*-nek nevezett fogalom több olyan területet is lefed, amelyek építőkövei egy modern, demokratikus államnak, mint például a feszültségek csökkentésére törekvő szakpolitikák, hiteles, korrupciómentes politikai elit, közpénzekkel való átlátható gazdálkodás, kisebbségi jogok tiszteletben tartása, sajtószabadság. Látható, hogy ezt a legnehezebb megteremteni, de ha a társadalom bízik a politikai rendszerben, ezek harmonizált hatása erősíti az állam ellenállóképességét, és csökkenti egy hibrid támadás bekövetkezésének esélyét.

Összegzés

A rendészeti erők feladatai differenciáltan jelentkeznek a hibrid hadviselés elleni védekezés során. A korrekt jogszabályi háttér megléte mellett, fontos a korrupció elleni fellépés eredményessége mind a rendvédelmi intézményekben, mind a kormányzás más területein. A rendészeti szervek feletti civil kontroll, a társadalommal fennálló bizalmi kötelék, a feladatok strukturális elkülönülése esszenciális jelentőségű egy jól működő szervezettel szemben, ezáltal a hibrid hadviselés elleni fellépés egyik garanciája. A legfontosabb képességek, amelyekre a rendészeti szerveknek szüksége van: csapatszolgálati (tömegkezelési) képesség, szervezett bűnözés elleni fellépés, terrorelhárító képesség. Azonban a védekezés elsődlegesen összkormányzati megközelítést kíván, amelyben a hivatásrendek közötti együttműködés kiemelt relevanciával bír.

Felhasznált irodalom

Cofey, Luke (2019): How to Defeat Hybrid Warfare Before It Starts, Online, Link: <https://www.defenseone.com/ideas/2019/01/how-defeat-hybrid-warfare-it-starts/154296/> Letöltés ideje: 2019. 12. 05.

Deák Anita (2018): Az orosz katonai gondolkodás átalakulása a 21. században az Oroszországi Föderáció hidegháborút követő katonai doktrínáinak tükrében, Doktori értekezés, NKE HHK, Bp.. p. 160. táblázat alapján

Galeotti, Mark (2015): ‘Hybrid War’ and ‘Little Green Men’: How It Works, and How It Doesn’t, Online, Link: <https://www.e-ir.info/2015/04/16/hybrid-war-and-little-green-men-how-it-works-and-how-it-doesnt/> 2015. Letöltés ideje: 2019. 05. 04.

Galeotti, Mark (2018): (Mis)Understanding Russia’s two ‘hybrid wars’, Eurozine, Online, Link: <https://www.eurozine.com/misunderstanding-russia-as-two-hybrid-wars/> 2018. Letöltés ideje: 2019. 05. 04.

Gareev, Makhmut (1998): If War Comes Tomorrow? The Contours of Future Armed Conflict, Fordította: Yakovlev Vladimirovich Fomenko, Routledge, Abingdon.

Gerasimov, Valeri (2013): ‘Tsennost’ nauki v predvideniye’, Voenno-promishlenniy kurier, 2013. február 27, <http://www.vpk-news.ru/articles /14632> Letöltés ideje: 2019. 11. 26.

Hoffman, Frank(2007): Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars., Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, VA. USA.

Jóhárt Krisztián (2019): A hibrid hadviselés orosz elméletének változása az ukrainai tapasztalatok tükrében, In: Hadtudomány: A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata, 2019 (1-2). pp. 49-60.

Kiss Álmos Péter (2019): A hibrid hadviselés természetrajza, In: Honvédségi Szemle 2019/4. szám pp. 17-37.

Marat Erica (2014): Ukraine’s Public Enemy Number One: The Police, Foreign Policy, Online, 2014. 01. 24. Link: <https://foreignpolicy.com/2014/01/24/ukraines-public-enemy-number-one-the-police/> Letöltés ideje: 2019. 12. 27.

Mattson, Peter A.(2013): Russian operational art in the fifth period: Nordic and Arctic applications, In: Revista de Ciencias Militares Vol. 1. N. 1, May 2013. pp. 29-47.

MCDC (2019): ‘A Deadlier Peril’: The Role of Corruption in Hybrid Warfare, Multinational Capability Development Campaign, Information Note, March 2019. Online, Link: <https://cids.no/wp-content/upload->

s/2019/06/20190318-MCDC_CHW_Info_note_7.pdf Letöltés ideje: 2019. 11. 29.

Nemeth, William J. (2002): Future war and Chechnya : a case for hybrid warfare, Naval Postgraduate School, Monterey, California, USA.

Rácz András (2016): A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei, In: Seregszemle – A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokságának folyóirata, XIV. évf. 2. szám, Székesfehérvár, 2016. március-június p. 13.

Rácz András(2014): Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában, In: KKI-tanulmányok, 2014/1. szám, Külügyi- és Külgazdasági Intézet, Bp.

Rácz András (2015): Russia's Hybrid War in Ukraine, Breaking the Enemy's Ability to Resist, The Finnish Institute of International Affairs, Helsinki, Finland, 2015. p pp. 37-70

Rácz András (2014): The good, the bad and Clausewitz -Why a war between Ukraine and Russia is unlikely, Magyar Külügyi Intézet, Budapest.

Resperger István (2016): Nomen est omen,, nevében a végzet(e)? – A hibrid fenyegetésekre adható válaszok, a kontrahibrid műveletek In: Terror & Elhárítás, 2016./1. szám pp. 44-109.

Simicskó István (2017): A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai In: Hadtudomány 2017. 27. szám pp. 3-16.

Somodi Zoltán, Kiss Álmos Péter (2019): A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban In: Honvédségi Szemle 2019. 6. szám pp. 22-28.

Tálas Péter (2017): Három évvel az ukrajnai hatalomátvétel után, In: Nemzet és Biztonság 2017/1. szám, Bp. p. 66.

Tomolya János (2018): Az úgynevezett „Geraszimov-cikk” margójára, In: Hadtudomány: A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata, 2018 (3-4). pp. 79-88.

Az 5G és a Közlekedés digitalizációja¹

Bódi Antal², Dr. Maros Dóra³

Absztrakt

Az egész országra történő valódi 5G hálózati lefedettség kialakítása és annak különösen a közlekedésre kifejtett hatásának kérdései nagyon jelentősen befolyásolhatják Magyarország fejlődését az elkövetkező években. A jelenleg kiépült és elérhető távközlési hálózati infrastruktúra felhasználása nem adhat megfelelő alapot arra, hogy teljes körű lefedettség ki tudjon alakulni, mind megfelelő kapacitású és késleltetett adatátviteli lefedettség, mind az elektromos árammal történő ellátottság területén. Most a gyorsaság fokozottan számít, az európai országoknak is fel kell gyorsítani az infrastruktúra kiépülését, ha a távközlés terén versenyben szeretnének maradni és meg kell küzdeni azokkal a kihívásokkal, amit pl. az elektromos meghajtás elterjedése okoz. A doktori kutatási témámhoz⁴ szorosan kapcsolódó terület az önvezető járművek által keltett műszaki lehetőségek mielőbbi beépülése az ITS ökoszisztémába kapcsolódva a közlekedés egészének a digitalizációjához.

Kulcsszavak: 5G, DSO, közlekedés digitalizációja, ITS ökoszisztéma, kiberbiztonság

1 Az Információs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-I-OE-32 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

2 Óbudai Egyetem, Biztonságtudományi Doktori Iskola, PhD hallgató, KTI Közlekedéstudományi Intézet Nonprofit Kft., ITS tanúsítási irodavezető.

3 Óbudai Egyetem, egyetemi docens.

4

Bevezetés

Az Európai Parlament és a Tanács hosszú távú irányelveket határozott meg, melyek célja, hogy a tagállamok összehangolt, innovatív közlekedési technológiák bevezetésével optimalizálják elsősorban a városok közútforgalmát. Már a jelenleg kialakított, többnyire még szigetszerűen működő, intelligens közlekedési rendszerek fenntartásával csökkenthetőek lennének a torlódások, amennyiben összefüggő, a jelenleginél kiterjedtebb ITS ökoszisztémát lehetne ezen intelligens rendszerekből létrehozni. Ehhez fel kell mérni a meglévő rendszerek integrálhatóságát és lehetőleg minden keletkező adat dinamikus hasznosításának meg kell találni az egész rendszer és minden érintett számára történő - akár több célú – biztonságos felhasználhatóságát a GDPR szempontok maximális figyelembe vételével.

Az ITS Ökoszisztéma alapjainak megteremtésével és a közlekedés egészének EU szinten közhiteles digitalizációjával – a társadalom „nem önvezető világból” az „önvezető világba” való átvezetésének elősegítését, valamint a XXI. századi közlekedésben a bizalom és a biztonság növelését tűztük ki célul.

Az ITS (Intelligens Közlekedési Rendszer) alatt értjük a közlekedésben alkalmazott infokommunikációs technológiák alkotta egységes rendszert, amelyek segítségével optimalizálhatók a közlekedési módok javítható a költséghatékonyság, csökkenthető a környezeti terhelés, javítható a közlekedés biztonsága, informáltsága és komfortja mind társadalmi, mind egyéni szempontból.

Az ITS Ökoszisztéma fejlesztési víziója olyan, a már elterjedt, flottakövető rendszerekhez hasonló, de, szükség esetében, közhiteles, hálózatba kötött, integrált digitális hatósági rendszer kialakítása, amely adatvédelmi szempontból az EU GDPR, valamint az eIDAS és a NIS kötelező érvényű rendeleteinek megfelel. Ehhez azonban garantált hálózati lefedettségre lenne szükség.

Régóta komoly probléma, hogy hogyan lehetne megoldani a hálózati lefedettségéből adódó inhomogenitási problémát. Több fórum is foglalkozott ezzel a témával, már a magyarországi szakmai önszerveződő Szélessávú Közmű Kerekasztal létrehozásakor is felvetődött ez a kérdés a 2000-es évek elején. A legintenzívebben a 2009-ben merült fel, hogy hogyan lehetne kialakítani Magyarországon az alternatív hazai hálózatfejlesztést. Erről a kérdéstről részletes információ érhető el egy korábbi publikációban (Sallai, Gy ; Horváth, P ; Abos, I ; Bartolits, I ; Bódi, A ; Huszty, G, 2009). Az elmúlt években, a doktori kutatási program keretében is, szembesültünk azzal a problémával, hogy a távközlési hálózatok rendelkezésre állása változatlanul nagyon heterogén az országban. A szakmai várakozás az autonóm járművek mielőbbi elterjedését prognosztizálják, azonban a kialakult távközlési szolgáltatók számára - mint kereskedelmi szolgáltatóknak – az ezt figyelembe vevő üzleti modell nem feltétlenül jelent belátható időn belül megfelelő megtérülést és profitot. Ezért

valószínűsíthető, hogy az 5G hálózatok kialakításánál nem feltétlenül lesznek érdekelték KPI⁵-ok betartására, nem fognak invesztálni az ország egész területét homogéneen lefedő rendszer kialakításába.

A közlekedés digitalizációja és a jelenlegi helyzet bemutatása

A közlekedés digitalizációja már ma is lehetővé tesz olyan új innovatív megoldások kialakítását, amely jelentősen, alapjaiban fogják javítani a közlekedés egészét. A legfontosabb elvárás, hogy ne különálló szigetszerű alkalmazásokban gondolkozzunk, hanem az egész közlekedési teret, a közlekedéshez kapcsolódó adatvezérelt ökoszisztémát próbáljuk alapjaiban megfogni. A KTI Közlekedéstudományi Intézet Nonprofit Kft-nek eddig is meghatározó szerepe volt és lesz az intelligens közlekedési rendszerek hazai kifejlesztésében és az ehhez kapcsolódó digitális adattér létrehozásában együttműködve a nemzetközi partnerekkel.

Az Európai Parlament és a Tanács olyan hosszú távú irányelveket határozott meg, melyek célja, hogy a tagállamok összehangolt, innovatív közlekedési technológiák bevezetésével optimalizálják az egész EU közútforgalmát. Ma már ez kiterjed a közlekedés egészére, minden olyan hagyományos és újszerű közlekedésre próbáljuk adaptálni. A legújabb kihívásokat is figyelembe véve például most folyik a pilóta nélküli rendszerekkel (UAV⁶, drónok) végzett műveletekre vonatkozó szabályokról és eljárásokról szóló (EU) 2019/947 végrehajtási rendelet nemzeti szintű hatályba léptetése, amely új alapokra helyezi majd ezekkel az eszközökkel való tevékenységek végzését. Ebből is látszik, hogy ami eddig a tudományos-fantasztikus irodalom területén volt csak tapasztalható, arra egyre inkább valós igény és megoldás jelentkezik. Ilyen felhasználások lehetnek a speciális drón technikák bevezetése az egészségügyben, a mezőgazdaságban vagy akár az ipari és biztonsági megoldásoknál. Elemi erővel megjelenik egy szélesebb kör, elsősorban a hobbi és rekreációs felhasználók, továbbá a kereskedelmi célú felhasználás, amely EU szabályozási keretek között kerül majd megvalósulásra. Figyelembe kell venni, hogy az UAV-k kontrollálhatatlan felhasználása akár komoly nemzetbiztonsági kockázatot is jelentenek, így az UAV-k esetében cél kialakítani egy olyan rendszert, hogy a mozgásuk és a felhasználási tevékenységük „látható”, kontrollálható legyen a digitális térben és minden eszközhöz felhasználása során egyértelműen felelős személy legyen rendelhető letagadhatatlan módon. Szükségképpen cél, hogy ez a megoldás a felelősség megállapításán kívül, növelje a jogkövető magatartást az üzembentartóktól és a távpilóták részéről. A meglévő és jövőbeli közlekedési és mobilitási adatbázisokból származó adatokhoz a biztonságos hozzáférést, azok összevonását, megosztását és a

5 <http://www.codeplayon.com/2018/10/5g-technology-key-performance-indicators-kpis/>

6 UAV, unmanned aerial vehicles, ember nélküli légi jármű

közhiteles tanúsíthatóságát, kapcsolódva a kialakítás alatt levő ENISA által meghatározás alatt levő kiberbiztonsági és kiberfizikai keretrendszer megalakításához, jelentősen meg fogja majd könnyíteni.

A közlekedés átfogó digitalizációjánál sok eddig jól működő jogszabályt újra kell majd értelmezni és a kor elvárásainak megfelelően frissíteni kell. Ezek alapján joggal elvárhatjuk majd, hogy a közlekedésbiztonság jelentősen megnövekedjen és kiemelt fontossággal bírjon. A digitális kitétségek tömeges kihasználhatósága katasztrófális közlekedési helyzeteket eredményezhetnének, ha nem készülünk fel ezek kivédésére. Általános tapasztalat, hogy a digitalizáció törvényszerűen megteremti a pontos és gyors elszámoltathatóságot és megnöveli a biztonságot. Itt elegendő arra gondolni, hogy a VÉDA rendszer hatásaként ma már az autópályákon jelentősen visszaszorulóban van a gyorshajtás. Ez a folyamat törvényszerűen együtt fog járni a közlekedés hatékonyságának és a informáltságának a növekedéséhez is. Ehhez a technológiai fejlődés fő sodrában kialakuló legújabb lehetőségekkel számolunk. Az úthálózat egészen a valódi 5G hálózati lefedettség kialakítása és annak különösen a közlekedésre kifejtett hatásának kérdései nagyon jelentősen befolyásolhatják Magyarország fejlődését az elkövetkező években. A járművek és az egész közlekedési tér közötti kommunikáció és a nagytömegű adatokkal való közlekedésirányításhoz a mesterséges intelligenciát hívjuk majd segítségül, mint erre már nemzetközi példákat és kísérleti rendszereket lehet találni. Igen sikeres és ismert az a kínai rendszer (1.ábra), amely egy 8 milliós városi terület teljes forgalmáról több mint 900.000 okos kamera on-line készít felvételt, az összes taxi, az összes busz, metró, vonat, repülő, mentő, tűzoltó, rendőr, partiőrség, tengeri alagút stb. folyamatosan mért adatai alapján a mesterséges intelligenciával megtámogatott módon képesek a teljes forgalmi kontrollt és vezérlést biztosítani. A hatékonyságot jól jelzi, hogy az egy millió járműre jutó baleseti statisztikában az aktuális érték 5 baleset/év körül van és a csúcsgalamban az átlagsebesség 60 Km/h.

*1. ábra Csingtaoi városirányítási rendszer modellkörnyezete Forrás: Bódi Antal felvétele
2019. november 2.*

Az eMobilitás számára is létfontosságú, hogy minden időpillanatban pontos információval rendelkezünk, és az is egyértelmű, hogy az önvezető rendszerek sem jöhetnek létre a digitalizáció nélkül legyen az akár a kötött pályán vagy akár nem kötöttpályán is. Nagyon komoly kihívás lesz az átmenet kezelése. Hogyan fog tudni a közlekedésben kialakulni biztonságosan az az átmeneti állapot, amikor a hagyományos járműveknek és az önvezető járműveknek kell tudniuk egy adott közös közlekedési térben biztonságosan közlekedniük? Nagyon újszerű kihívásként jelennek meg az új közlekedési formák, pl. a már említett drónok. Amelyek szintén nagyon komoly kihívást jelentenek azzal, hogy akár egy illegális drónhasználat megzavarhatja egy egész légi kikötők forgalmát.

A közlekedés digitalizációja potenciálisan optimalizációs lehetőséget ad arra, hogy a környezeti terhelést globálisan csökkenthessük. Ez pedig igen komoly környezetvédelmi elvárás. A Magyarországon kialakult 4G lefedettség EU szinten is kiemelkedőnek tekinthető a sűrűn lakott területeken (DESI, 2019), de ezt nem mondhatjuk el a rural területekről illetve a településektől távoli területekről. Már régebben felmerült az az ötlet, hogy érdemes lenne az alaphálózatot, amely egy nagy lefedettséget jelentő optikai hálózatot jelent valójában, függetleníteni a kereskedelmi szolgáltatásoktól, mintegy kiiktatni ezen a területen az infrastruktúra alapú versenyt. A fejlesztés legfontosabb

motivációja, hogy az egész országra kiterjedő valódi 5G hálózati lefedettséget kell és lehetne kialakítani, amelynek a közlekedésre kifejtett pozitív hatásán keresztül jelentősen befolyásolhatja Magyarország fejlődését az elkövetkező években. Az az innovatív vezető szerep, amelyet az eddigi kutatásokkal és fejlesztésekkel a közlekedés területén Magyarországon elértünk, nem tudnak majd kiterjedten és gyorsan hasznosulni, ha nem lesz biztosítva az elterjedésükhöz a valódi 5G hálózati lefedettség az egész országban. A már jelenleg kiépült távközlési hálózati infrastruktúra felhasználása nem adhat megfelelő alapot arra, hogy teljes körű lefedettség ki tudjon alakulni, mind a megfelelő kapacitású adatátviteli lefedettség, mind az elektromos árammal történő ellátottság területén, mivel a 3G-4G tornyoknak sem elhelyezkedésük, sem kapacitásuk nem kielégítő.

A hazai fejlesztési lehetőségeket feltérképezve, több alternatív hálózat kialakítási lehetőséget vizsgáltuk meg. Ezek közül költséghatékonyságban jelentősen kedvezőbb és gyorsabb megoldást adhatna az elektromos elosztóhálózatra alapozott és az ország nagy területét lefedő multicsoves száloptikájú alaphálózat kialakítása. A Distribution System Operatorok (DSO-k, azaz Elosztóhálózati Rendszerüzemeltetők), akik az elektromos áram elosztását végzik - a közszolgáltatási főtevékenységet kiegészítő jogszabály szerint - a megfelelő feltételek teljesülése esetén, kötelesek tūrni a hírközlési hálózatok elhelyezését a közcélú hálózaton.

Ma már a Nemzeti Digitális Stratégia szakmapolitikai kérdései közé tartozó kérdéssé vált. Ezzel a fejlesztéssel egy új, komplex nemzeti infrastruktúra jöhetne így létre, amely illeszkedne az EU stratégiákhoz. Ez költséghatékony, gyors és biztonságos megoldást jelentene, valamint olcsóbbá és gyorsabbá tehetné az 5G hálózati szolgáltatások kialakítását.

Az 5G alaphálózatával egyszerre ki lehetne alakítani a végfelhasználói FTTH hálózatot is. Ezen kívül, a smart metering/grid alkalmazásokat is áramhálózat üzemviteli célokra létre lehetne hozni. További innovatív smart megoldások (okos város) kialakításával, pozitív biztonsági hatásokat is el lehetne érni.

Később ezen infrastrukturális fejlődési egyenlőtlenségek kiküszöbölésére indultak el a DJP fejlesztések és a SZIP projekt is, amelynek köszönhetően ma már települési szinten nagyon jó távközlési infrastruktúra alakult ki. Azonban, ez nem tudja kielégíteni az 5G által támasztott műszaki követelményeket.

Jelenleg a technológiai fejlődésnek köszönhetően újra olyan helyzet alakult ki, amely alapjaiban lenne képes megváltoztatni a távközlés helyzetét az országban. Ezért célszerű volt újra átgondolni a lehetőségeket, és találni egy olyan valós alternatívát, amely elősegítheti az alapcél elérését, hogy homogén távközlési, infokommunikációs lefedettség alakuljon ki. Az EU fejlesztések is ebbe az irányba mutatnak, és szinte az egész világon felfokozott várakozás

tapasztalható az 5G hálózat kialakítása iránt.

A kutatási program legfontosabb eredménye, hogy magasszintű egyeztetések eredményeként sikerült a Nemzeti Digitális Stratégia szakpolitikai kérdései közé ezt témát ismételtelen felvetetni. Ezzel a fejlesztéssel egy új, komplex nemzeti infrastruktúra jöhetne így létre, amely illeszkedne az EU stratégiákhoz. Ez költséghatékony, gyors és biztonságos megoldást jelentene, valamint olcsóbbá és gyorsabbá tehetné az 5G hálózati szolgáltatások kialakítását. Az 5G alaphálózatával egyszerre ki lehetne alakítani a végfelhasználói FTTH hálózatot is. Ezen kívül, a smart metering/grid alkalmazásokat is áramhálózat üzemviteli célokra létre lehetne hozni. További innovatív smart megoldások (okos város) kialakításával, pozitív biztonsági hatásokat is el lehetne érni.

Az új infokommunikációs rendszerek elfogadtatásához nagyban hozzájárul a megnövekedett társadalmi szintű bizalom, a várakozás és a nemzetközi pandémia válsághelyzetben betöltött szerepük pl. távmunka, távoktatás, távgyógyítás stb. Erre hivatkozva gyorsabban meg lehetne teremteni azokat az új infrastrukturális alapokat, amelyek a korábbi piaci várakozásokkal csak elhúzódva alakulhattak volna ki. Elsősorban, a mindent lefedő optikai hálózati infrastruktúra kialakítását kell felvenni a prioritások közé. Az egész országra történő valódi 5G hálózati lefedettség kialakítása, és annak különösen a közlekedésre, az iparra és az egészségügyre kifejtett hatása nagyon jelentősen befolyásolhatja Magyarország fejlődését az elkövetkező években. A jelenleg kiépült távközlési hálózati infrastruktúra jelentős változtatások nélkül nem adhat megfelelő alapot arra, hogy teljes körű területi lefedettség tudjon kialakulni. Egyszerre kellene teljesülnie, hogy megfelelő kapacitású és késleltetésű legyen az adatátvitel, valamint az elektromos árammal történő ellátottság is megfelelő legyen.

A kutatásunk során megvizsgáltuk az 5G technológia előnyeit, pl. hogy minél hatékonyabban lehessen videót letölteni, videokonferencián részt venni, vagy olyan minőségben nézhetjük meg a focimeccseket a képernyőnkön, mintha ott lennénk a pályán. Az 5G elterjedését további nagyon komoly gazdasági érdekek teszik igazán szükségessé, mert a negyedik ipari forradalomnak, rövidítve Ipar 4.0-nak kialakulása miatt lesz rendkívül fontos. Ez a távközlési fejlettségi szint elengedhetetlen lesz a robotika, az önvezető autók, a virtuális vagy kevert valóság, vagy a mesterséges intelligencia létrehozása és fejlesztése szempontjából, nem beszélve arról a sok milliárd egyéb IoT-eszközről, amelyek felhasználása teljesen új alapokra fogják helyezni a civilizált társadalmakat.

Az 5G hálózat kialakításánál a legnagyobb problémát a nagykapacitású adatátviteli optikai hálózat és az aktíveszközök áramellátásának a biztosítása jelenti. A Magyar Közút Nonprofit Zrt. adatai szerint, a magyar úthálózat hossza meghaladja a 200 ezer fkm-t, minden egyes km²-re átlagosan kb. 2 km hosszú közút jut. Azzal számolva, hogy kb. 112 méterenként egy-egy antennának kel-

lene lennie, ehhez körülbelül 1 millió (kisméretű) antennára és 200 ezer folyókilométeren (fkm) többszörösen redundáns optikának kellene lennie az utak közvetlen közelében, hogy az 5G hálózat kialakítható legyen. Ismertettük, hogy a DSO-hálózatok mentén hogyan lehetne kialakítani, olyan multicső infrastruktúrát, amely egyrészt védett környezetben tudna működni, másrészt meghibásodás esetén könnyen javítható lehetne. A kapacitások elosztásánál ki lehet olyan üzleti modellt alakítani, amely révén a kereskedelmi szolgáltatók mindegyike igénybe tudni venni ezt az alap infrastruktúra szolgáltatást. Ezzel a fejlesztéssel egy új komplex nemzeti infrastruktúra jöhetne létre, amely illeszkedne az EU stratégiákhoz, költséghatékony, gyors és biztonságos megoldást jelentene. Olcsóbbá és gyorsabbá tenné az 5G hálózati szolgáltatások kialakítását.

A kutatás eszközei és módszertana

Az infrastruktúra szempontú megközelítésből látszik, hogy a közcélú szolgáltatásokat összhangba kell hozni a magánvállalkozások által nyújtott lehetőségekkel. Mi szolgálja jobban az ügyfelek és az ország érdekét, ha bízunk a piac törvényeire, vagy ha egyéb megfontolások is érvényesülhetnek ezen a téren? A korábbi vezetékes hálózati infrastruktúra modell ma már módosításra, átalakításra szorul. Az államoknak van az alpinfrastruktúra területén a legmeghatározóbb szerepe, mert a hálózati infrastruktúra építkezések alapvetően közterületeken történnek és a DSO hálózatok esetében a szolgalmi jog bejegyzések is rendezettek. Azonban ilyen jellegű hibrid infrastruktúrára a magyar jogszabályi háttér még nem alakult ki. Más szabályozás vonatkozik az elektromos hálózatra és a hírközlési hálózatra. Ezen a területen további hazai kutatási és szabályozási teendők is vannak. Ennek érdekében - a szakirodalom rendszeres tanulmányozásán kívül - felvettem a kapcsolatot hazai és nemzetközi kutatókkal, döntéshozókkal, illetve olyan piaci és kormányzati szereplőkkel, akik különböző mértékben érintettek (stakeholders) lehetnek az 5G hálózat hatékony kialakításában. Részt vettem előadóként és hallgatóként jelentős szakmai konferenciákon. A KTI Kutatói Klubban tartott előadásomon a közlekedési szakma felől sikerült pozitív visszajelzést és megerősítést kapnom arról, hogy az általam végzett kutatásra van tudományos értelemben fogadókészség, támogatottság és együttműködési szándék. A nagy kormányzati rendszerek kialakításánál szerzett saját tapasztalataimat is jól fel tudtam használni a kutatásom során, mivel korábban a döntéselőkészítési folyamatokban jelentős tapasztalatokat szereztem.

A legfontosabb eredmények

1. A kutatási program legfontosabb eredménye, hogy sikerült megmutatni hatékony megoldást a problémára. A lehetőségek közül sikerült kiválasztanom egy olyan megoldást, amely nem jelent ohmikus (2. ábra) kapcsolatot, így a multicsoves optikai száltartók az elektromoshálózatnál a felsővezetékek közvetlen közelében szerelhetők, a meglévő infrastruktúra érdemi átalakítása nélkül. A környezet számára is teljes mértékben elfogadható ez a megoldás, mert szinte „észrevétlenül” ki lehet vele építeni az 5G alaphálózatot. A további előnye, hogy a kivitelezés ára töredéke lehet a jelenlegi zöldmezős infrastruktúra építéseknek, és több célra is használható megoldást tud nyújtani hosszútávon.

Építési technológiák: Multicső vs. ADSS kábel

Multicső elhelyezése – innovatív megoldás - közcélú hálózat oszlopain

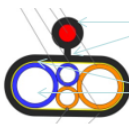
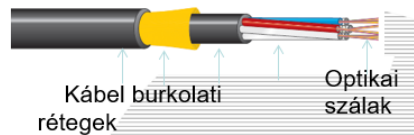

Fig8 - Feszítő szál+csőköteg burkolat (mechanikai rögzítés és védelmi funkció)
Védőcső – optikai kábel tartó funkció

Függesztett multi-csőves megoldás (távközlési alépítménnyel egyenértékű szerkezet)

- Teherhordó szál (Fig8) terhet visel
- Csövek csak az optikai kábeleket védik
- Telepítés két részből áll
 - Oszlop előkészítés és Multicső telepítés – villamosipari szakismeret
 - Optika befűtés

ADSS (All-Dielectric Self-Supporting) alapú hagyományos rendszer kiépítése

Önhordó optikai kábel – ADSS megoldás (távközlési kábel)

- A kábel szerkezet terhet visel, és a védi a szálakat
- Telepítés két részből áll
 - Oszlop előkészítés – villamosipari szakismeret,
 - ADSS telepítés – HK-i szakismeret

2. ábra Nem ohmikus kapcsolat kialakításának alternatívái DSO hálózatokon (Saját ábra az **UTAZÁS A TUDOMÁNYBAN 2020: MOBILITÁS A JÖVŐBEN** Budapesti Corvinus Egyetem, 2020. február 21. konferencia prezentációjából.)

2. A javasolt módszerrel az 5G hálózatok gyorsan és biztonságosan kiépülhetnek, amely kulcsfontosságú Magyarország és az EU versenyképességének fokozásához. Az így kialakított hálózat a nemzetbiztonsági védelmi szempontokat is figyelembe tudja venni.
3. A gyorsan fejlődő hálózati technológia komplex megközelítést igényel, ezért preventív módon hatékony és a kockázattal arányos biztonsági intézkedéseket kell tenni, előtérbe helyezve a beépített biztonságot és az adatvédelmet, mind az 5G infrastruktúra és mind a

végberendezések tekintetében is.

4. A teljes ellátási láncra és az összes vonatkozó berendezésre kiterjedően az 5G hálózatot és a hozzá kapcsolódó egyéb elektronikus hírközlő hálózatokat életciklusuk teljes ideje alatt folyamatosan védeni kell. Erre a célra nagyon hatékony megoldás lehet a DSO hálózatoknál már kialakult gyakorlat felhasználása.

Konklúzió

A közlekedés teljeskörű digitalizációja nem jöhet létre kellően robusztus és mindenhol elérhető megbízható hálózat nélkül. Erre a valódi 5G hálózat homogén lefedettséggel történő kialakítása adhatna lehetőséget. Ehhez a DSO hálózatok felhasználása az 5G alaphálózatok gyors kialakítására költséghatékony, gyors és biztonságos megoldást jelentene, valamint jelentősen olcsóbbá és gyorsabbá tehetné az 5G hálózati szolgáltatások kialakítását is. Az különös előny lehetne, hogy az 5G alaphálózatával egyszerre ki lehetne alakítani a végfelhasználói FTTH hálózatot is. Ezen kívül, a smart metering/grid alkalmazásokat is áramhálózat üzemviteli célokra létre lehetne hozni további innovatív smart megoldások (okos város) kialakításával együtt.

Felhasznált források

Bódi, Antal (2019): A komplex ITS ökoszisztéma kialakítása jelenti a közlekedésbiztonság új digitális alapokra történő emelését. Doktoranduszok Országos Szövetsége Műszaki Tudományok Osztály. Budapest.

Bódi, Antal- Szabó, Tivadar- Maros, Dóra- Nagy, Viktor- Gáspár, László(2019): A komplex ITS ökoszisztéma kialakításának közgazdasági előnyei. Okos Közlekedéstudományi Konferencia, Budapest.

Bódi, Antal- Szabó, Tivadar- Maros, Dóra- Nagy, Viktor- Gáspár, László (2018): ITS ökoszisztéma- A közlekedés egészének digitalizációja. In: Utazás a tudományban: Konferencia a 70 éves Pálfalvi József tiszteletére: Konferenciakötet Budapest,

Bódi, Antal - Szabó, Tivadar - Dr. Wüthl, Tibor (2017): Drónok követése közhiteles módon REPÜLÉSTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK (1997-TŐL) 2017 : 2 pp. 111-118.

Beke, Éva- Antal, Bódi (2018): The role of drones in linking Industry 4.0 and ITS ecosystems In: Rajnai, Zoltán (szerk.) Kiberbiztonság - Cyber Security: Tanulmánykötet a Biztonságtudományi Doktori Iskola kutatásaiból, pp. 313-327. Budapest.

Beke, Éva - Antal, Bódi- Takácsné, György Katalin- Tibor, Kovács - Dóra, Maros- László, Gáspár (2018): The role of drones in linking industry 4.0 and ITS Ecosystems IEEE 18th International Symposium on Computational Intelligence and Informatics (CINTI 2018) Budapest, Magyarország : IEEE Hungary Section, (2018) pp. 191-197.

Gégény István (2016): A kedvező változások hátterében a VÉDA rendszer áll. Közlekedésbiztonsági Szemle, 2016/2.

Holló Péter – Zsigmond Olivér (2005): Emelt közúti sebességhatárok közlekedésbiztonsági hatásvizsgálata idősorok elemzésével. Közlekedéstudomány, 2005/3.

Holló Péter - Hermann Imre (2013): A közúti közlekedési balesetek által okozott társadalmi-gazdasági veszteségek aktualizálása, Közlekedéstudományi Szemle, 63. évf. 3. sz.

Bódi, Antal -Maros, Dóra (2019): A komplex ITS ökoszisztéma alapjai. In: Vigh, László (szerk.) Az infrastruktúra és a gazdaság távlatai 2020 előtt. Budapest.

Sallai, Gy - Horváth, P - Abos, I - Bartolits, I - Bódi, A - Huszty, G. (2009): A hazai szélessávú infokommunikációs infrastruktúra fejlesztése. Hírdástechnika: Hírközlés-Informatika.

Turóczy András- Podonyi Gábor- Bodrogi István (2017): Új megoldások alkalmazása az iparágban - Közös oszlopsoros építés másképp - Innovatív távközlési infrastruktúra-építési technológia alkalmazása a távközlési projektek támogatása érdekében, MEE Vándorgyűlés 2017. szeptember

A digitális gazdaság és társadalom fejlettségét mérő mutató (DESI), 2019, országjelentés, Magyarország

Gigabit Hungary Stratégia (GHS) (2020-2030)

Nemzeti Digitalizációs Stratégia (NDS) 2021-2030 tervezete

Magyar 5G Stratégia szakmai tervezete

A migráció azonosítható és azonosíthatatlan személyazonossága, mint új tipológiai elem

Éberhardt Gábor¹

„Hitelesség nincs konkrétság nélkül”

- Oravecz Imre -

Absztrakt

A migrációs elméletek megjelenésének klasszikus időszakát követően, a 21. század elején a globalista világra jellemző, felgyorsult, tömeges (nép)vándorlási hullám újabb tudományos kutatások alapjait képezte. A modern, aktuális társadalmi viszonyokat, migrációs jelenségeket elemző, leíró tudományos publikációk és a tematikus kutatási eredményeim alapján megállapítottam, hogy az ellenőrizhető (verifiable person) és az ellenőrizhetetlen (unverifiable person) személy, mint migrációtípológiai elem – nem leírt, nem publikált.

A fogalom bemutatásának idegen- és menekültrendészeti megközelítése rámutat olyan hiátusokra, amelyek nemzetközi felületen történő jogi-, eszköz- és rendészeti módszertani korrekciót igényelnek a Genfi Konvenció szellemiségének erősítésére, biztosítva az államok szuverenitásának védelmét.

Kulcsszavak: ellenőrizhető személy (*verifiable person*), ellenőrizhetetlen személy (*unverifiable person*), migráció, rendészet, vándor

Bevezetés

A modern magyar, centralizált állami rendőrség feladatrendszerében az egyik legjelentősebb hatású szervezet átalakítást váltotta ki a határőrség megszüntetése és beillesztése (Ritecz, 2017) amelynek következtében 2008. január 01-től az integrált rendészeti szervezet látja el a határrendészeti feladatokat (2007. XC tv.) Ezt az új szervezetet és feladatrendszert állította nemzetközi figyelemmel kísért próbatétel elé a 2014-2015. esztendőben az államhatárunkat ért irreguláris, tömeges nyugat-balkáni vándorlási hullám.

¹ Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, PhD hallgató

A rendőrségi törvény 2019. évi módosításának általános indoklása szerint az idegen-, menekült-, állampolgárságügyi hatóság feladatrendszerében az elmúlt évek komplex migrációs hatásai miatt a menekültügyi és idegenrendészeti feladatok túlmutatnak az általános közigazgatási jogkörökön. Ezen felül a menekültügyi és idegenrendészeti feladatok között a köz-, valamint nemzetbiztonsági kockázati tényezők lehetséges fennállása, annak kiszűrése érdekében indokolt a hatóság rendvédelmi feladatokat ellátó szervvé alakítása. A törvényt módosítás alapján 2019. július 1-jétől a hatóság rendőri szervként, idegenrendészeti szerv megnevezéssel működik tovább és rendvédelmi feladatokat ellátó szervvé alakult (2019. XXXV. Tv.).

A migrációról általában

A globális humán migráció társadalmi jelenségének változó, de összeségében folyamatosan növekvő mérete miatt a magyar jogtörténet egyik legmeghatározóbb időszaka az 1900-s évek eleje volt. A jogalkotó ekkor arra kényszerült, hogy átfogóan szabályozza a folyamatokat, a migrációban érintettek jogait, kötelezettségeit, az eljárási rendet. (Sallai, 2013). A „magyar rendészettörténet atyjai” a 20. század közepén figyelmeztettek a migráció jelenségének veszélyeire, kockázati tényezőire is (Sallai, 2015). A társadalmi változások történelmi léptékű változásait kutatók leírásaiból számos elméleti megközelítés jelent meg. A tematikus tanulmányok bemutatják, hogy a globalizált világra jellemző felgyorsult, tömeges migráció időszakában új kifejezések és jellemzők váltak felismerhetővé, (Hautzinger, Hegedűs, Klenner, 2014) amely tudásbázis biztosította a saját migrációs kutatásomhoz is a lehetőséget egy új migrációtípusológiai elem felismeréséhez, leírásához.

A migráció globális kontextusban történő értelmezése szerint egy személy mozgása államhatáron (nemzetközi migráció) keresztül haladó, vagy egy államon belül (belső migráció) egy évnél hosszabb ideig történő tartózkodással valósul meg. A jelenség ténye független az önkéntes vagy a kényszeres okoktól, annak reguláris, irreguláris típusától. Az Európai Unió értelmezése szerint a migráció az az emberi cselekvés, amely során valamely személynek legalább 12 hónapig a szokásos tartózkodási helye egy EU-tagállam területén van úgy, hogy korábban egy másik EU-tagállamban vagy harmadik országban tartózkodott (URL 1).

A Nemzetközi Migrációs Szervezet leírásában a globalista értelmezés kiterjesztésével alkalmazza a migráns, a migráció kifejezést, amely szerint az a személynek vagy azok csoportjának bármilyen mozgása államhatárokon keresztül, vagy egy államon belül, függetlenül annak időtartamától, céljától és okától. Ez lefedi a migráció valamennyi formáját, a migráció különböző motívumait. Magába foglalja a menekülteket, a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyeket, a gazdasági migránsokat és más célokból - ideértve a

családegyesítést is - mozgó személyeket egyaránt (URL 2). A ma is helytálló értelmezés szerint „a migráció az egyén bátor akaratának kifejeződése a nehézségek túllépése és egy jobb élet élése felé.” (Annan, 2006), ami a tipológiailag semleges jelentésével lefedi a spontán és kényszer migráció mindkét faktorját.

A migráció többségében társadalmi jelenség olyan kísérő jellemzőkkel, amelyek konfliktusok alapjait képezhetik. Amennyiben ezek a konfliktusok térben kiterjednek és időben elhúzódnak a hatékony megelőzés, vagy kezelés hiányában, úgy súlyos társadalmi, gazdasági feszültségeket generálhatnak (Ritecz, Sallai, 2016).

A migráció az emberré válás fejlődésének részét képezte az emberiség Földet benépesítő elterjedésében. A történelmi korszakok idegen, vándor (wanderer) kifejezését a társadalmi fejlődés sem hagyta módosítás nélkül (Balogh, 2008). Jómagam a vándor kifejezést preferálom, mivel az értelmezése lefedi a reguláris és irreguláris migráció alanyait és független a személy jogi státuszától.

Magyarország rendészeti érintettsége a legújabb kori tömeges vándorlásban

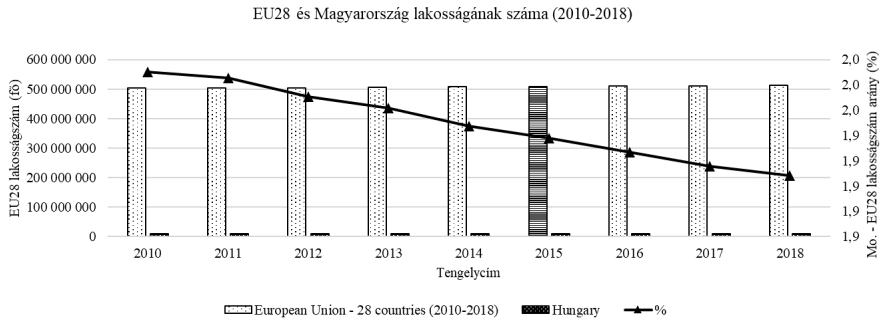
Jelenkori források alapján helytálló az értelmezés, amely szerint a tömeges migráció általában eseményhez (Ritecz, 2018) vagy eseménysorozathoz köthető, amely évekig, évtizedekig is fennállhat, de jellemzően annak időszaka lezárul és általában állandó, vissza nem térő áttelepülést eredményez (Pok, 2012.). A kifejezés általános értelmezése ugyan az irreguláris jellegre utalhat, de az megjelenhet ellenőrzött keretek között is (Éberhardt, 2019).

Országunk migrációtörténeti érintettségében pl. az 1939-1944. években lengyel, a II. világháború és polgárháború miatt görög menekültek érkeztek, majd tovább vándoroltak. 1956. telén az akkori magyar lakosság 2%-a menekült külföldre. 1989. évben a volt NDK állampolgárai a reguláris belépésüket és tartózkodásukat követően, tömegesen hagyták el Ausztria felé ellenőrzés nélkül az országot, valamint a román polgárháború miatt szintén tömegek kerestek védelmet Magyarországon. A széthullott Jugoszláviából az 1991-1995. években 100 ezer fő körüli létszám kért és kapott a magyar államtól segítséget, ideiglenes vagy tényleges menekültügyi védelmet.

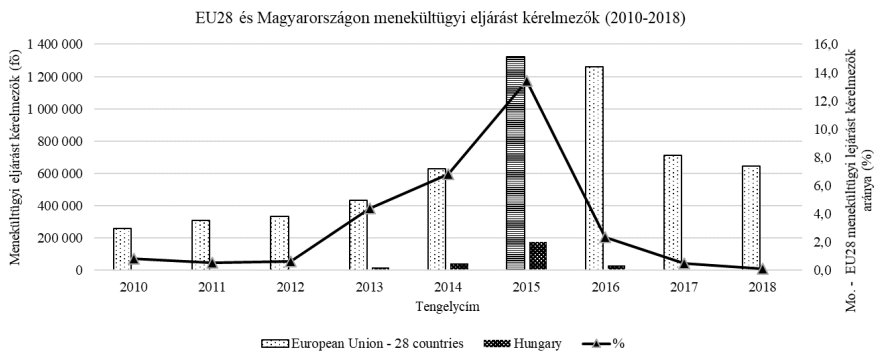
2014-2015. évforduló időszakában a koszovói exodus következtében több tízezer személy kérte a magyar hatóságoktól menekültügyi eljárás megindítását. Magyarország határát a 2015. évben elérte a nyugat-balkáni tömeges vándorlás, amelynek tipológiájában már beazonosíthatók voltak a szervezettség jegei (Éberhardt, 2019).

Az EU 28 országának 2010-2013 években stagnáló, majd mérsékelten növekvő

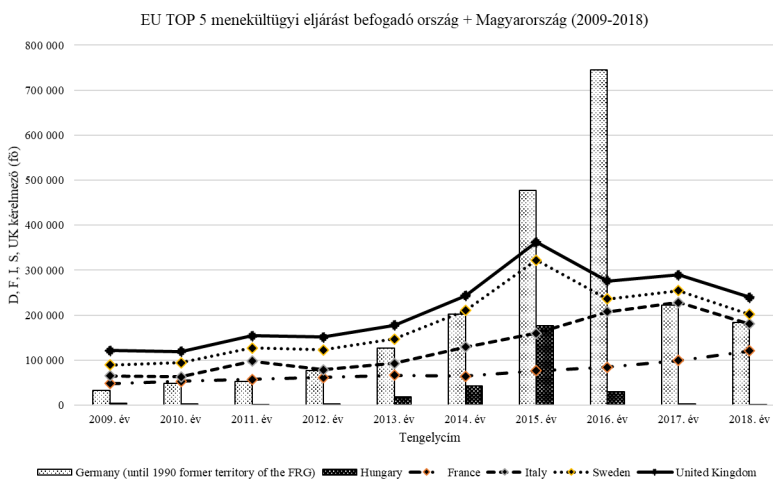
vő lélekszámán belül országunk mérsékelten csökkenő adataival 1,9-2,0 %-s arány képvisel. (1. sz. ábra) Ezekre a demográfiai adatokra épült rá a vándorlási hullámmal érkező, menekültügyi eljárást kérelmezők tömege, amelyből Magyarországon a kérelmezők 13,4 %-a nyújtotta azt be az EU28 viszonylatában 2015 évben, jelentős terheket róva az országra. (2. sz. ábra)

1.sz. ábra – szerző által készített saját ábra (URL 3)

2.sz. ábra – szerző által készített saját ábra (URL 4)

3.sz. ábra - szerző által készített saját ábra (URL 5)

Az EU 28 tagállam 2009-2018. években vizsgált adatai szerint a többi országot a tömeges, menekült státusz iránti kérelemre alapuló irreguláris migráció 2015. évi kiugró csúccsal érte el. Magyarország esetében ez a nyomás már 2013. évben beazonosítható volt, majd a 2015. évben extrém kérelmezői adatokat regisztrált (Ritecz, Sallai, 2015). A 2016. évben mérsékelt csökkenés után csak 2017. évtől értékelhető további érdemi csökkenés a kérelmezők számában. (3. sz. ábra)

Az ellenőrzött és az ellenőrizetlen migráció, a regularitás és az irregularitás változása

A nemzetállami célok a migráció kezelésében az ellenőrzést (controlled migration) preferálják, amely célok négy fő területen valósíthatók meg. A kibocsátó területeken aktív nemzeti és nemzetközi támogatásokkal lehet befolyásolni, csökkenteni a negatív hatású push faktorokat. Hasonlóan csökkenthető a pull faktorok hatása és jellege, illetve a migráció mértéke terelhető pl. munkahelyteremtéssel, élelmiszer termelési lehetőség biztosításával (encouraging migration). A medium módszertan szerint a migrációs folyamatok folyamatos monitoringja alapot képezhet a két light és a negyedik, hard protokoll nemzeti, vagy nemzetközi szintű alkalmazására. Keményvonalas, hard megoldásként azonosítható a migrációban ténylegesen érintett személyek esetében a klasszikus államhatalmi eszközrendszerrel végrehajtott ellenőrzés, a krimmigráció (Stump, 2006) és szekuritizáció (Teke, 2017) amelyekkel a lakosság biztonságérzete növelhető ugyan, de a migráció intenzitását érdemben nem képes befolyásolni.

Az irreguláris migráció fogalmi eleme maga a jogszerűtlenség, ami az adott országba történt vándorlás, az államhatár átlépése vagy az országon belüli tartózkodás nem a vonatkozó jogi előírások szerinti magatartás következménye (Hautzinger, 2016). Az irregularitás ezekből következően egy állapot jogszerűségének a megváltozásától függ, egyben bizonytalan (uncertain), titkolt (clandestine), vagy biztonságfosztott (insecurity) migrációs helyzetet teremthet (Tapia, 2002). Ezek a státuszok az államnak jellemzően hátrányt (pl. joggal történő visszaélés), a személyek esetében a nem azonosított és nem azonosítható személyazonossággal egyfajta előnyt (pl. hatósági eljárások alól ki tudja vonni magát), egyúttal hátrányt is (pl. integrációs és egészségügyi juttatásokhoz való hozzáférés hiánya) generálhatnak.

A vándorok regisztrációjának, annak hiányának kapcsolata a tartózkodás jogszerűségének eltérő megítélésében

A 20. század végén migrációelméleti kutatások tárgyát képezte és írták le

kutatók azt a migrációhoz kötődő hatást, amelyet érdemben az USA területén azonosítottak. Az „undocumented” migrant kifejezés az „irregular” és az „unauthorized” szinonimájaként vált ismertté a kutatók és a jogalkalmazók között. Az USA Kongresszusa 1986. évben fogalmazta meg törvényi szinten a regisztráció nélküli külföldiek deportációs és az őket foglalkoztatók büntetési kötelezettségét. A 2006. évre a probléma erősen polarizálódott, az amerikai társadalmat is megosztotta a jelenség kezelésének rendje. A Kongresszus az államhatár biztonságáról szóló törvény módosításával egyértelmű irányt határozott meg a határátlépés és tartózkodás feltételével nem rendelkezők visszatoloncolására. Ezzel a jogalkotói értelmezés deklarálta az irreguláris migráció büntetőjogi eszközökkel történő állami kezelésének feladatait, kriminalizálta a társadalmi jelenséget, annak alanyait (Stumpf, 2006).

Hood és Morris az elméletükben arra a tényre alapoznak, hogy a vándor ugyan jogszerűtlenül érkezik valamely országba, de a tartózkodásának jogszerűsége ebben az esetben is érdemi vizsgálatot igényel, pl. a „non-refoulement” fennállása tárgyában. Az ilyen migrálók azonosíthatóságára jelent meg a „undocumented” fogalom. A leírásuk alanyai olyan speciális helyzetben lévő nem honos állampolgárok, akiknek a társadalmi ellátórendszer által biztosított mindennapi megélhetésükhöz, a sürgősségi egészségügyi ellátásukhoz szükséges, valamint a nyilatkozattételi jogukon túlmenően semmiféle egyéb lehetőségük nincs (Hood, Morris, 1998).

A két hivatkozott elméleti példa rámutat arra az egymástól jelentősen eltérő értelmezési kérdéskörre, amelynek az alapja, hogy ki is az undocumented vándor? A két fő irányvonal közül domináns az a megközelítés, amely úgy értelmezi a vándor helyzetét, hogy a határátlépés, a tartózkodás jogszerűségétől függetlenül tudja-e kétséget kizáróan igazolni a valós személyazonosságát (közokirattal), vagy sem? A másik megközelítés már azt az értelmezést erősíti, amelynek az a vitatott eleme, hogy az ország területén történő tartózkodása az arra illetékes állami hatóság előtt regisztrált, dokumentált-e (URL 6)?

Újszerű-e az okmány nélküliség problematikája, hogyan jelenik meg az új migrációtípológiai elem?

A válasz első része egyértelmű nem, hiszen történelmi korszakok teltek el úgy, hogy nem is léteztek személyazonosságot igazoló tárgyak, okmányok, valamint a kényszer menekülők sem képesek (nem is akarják) minden esetben az okmányaikat magukkal vinni, ha volt is egyáltalán.

Az UNHCR a 2001. évben többször tárgyalta a tömeges migráció jelenségével összefüggésben a személyazonosság megállapíthatóságának problematikáját. A záró nyilatkozat szerint a nemzetközi migráció társadalmi jelenségében érintett országok a jog eszközeivel ideiglenes környezetet alakítanak ki a

vándorok menekülti jogállás iránti kérelmének pozitív elbírálása, megelőző vélelmezése miatt. Ennek során az eljáró hatóság képviselői előzetesen elfogadják az undocumented személy (nem hiteles) szóbeli nyilatkozaton alapuló személyazonosságát (prima facie), amivel a kérelmezőnek biztosítja az ország az ideiglenes védelmet, de a nemzetközileg elfogadott szabályok szerint a későbbiekben lefolytatja a tényleges menekültügyi eljárást (EC/GC/01/15/Rev.1).

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) következetesen alkalmazza az ítélezési gyakorlatában az ENSZ International Covenant on Civil and Political Rights által, Franciaországban végrehajtott törvényességi vizsgálatában rögzített eljárási aggályokra megfogalmazott ajánlásokat az undocumented személyekkel kapcsolatban (pl. Case Of DE SOUZA RIBEIRO v. FRANCE (Application no. 22689/07); Case Of BIAO v. DENMARK (Application no. 38590/10) (URL 7). A Bíróság felhívja a figyelmet, hogy a részes államnak biztosítani kell a nem honos állampolgárok (ideértve a menedékkérőket is) visszairányítása indokoltságának méltányos eljárás útján történő értékelését. Ki kell zárni annak kockázatát, hogy bárkit a visszairányítás, toloncolás alkalmazása után súlyos emberi jogi jogsértések ériék. Az undocumented személyeket megfelelő módon tájékoztatni és biztosítani kell, ideértve a menedékjog iránti kérelmek előterjesztésének jogát és ingyenes jogi segítség biztosítását. A részes állam köteles biztosítani, hogy a kitoloncolási végzés alá vont személynek megfelelő idő álljon rendelkezésre a menedékjog iránti kérelem elkészítéséhez, garantálva a tolmácsok bevonását és a felfüggesztő hatályú fellebbezési jogot (CCPR/C/FRA/CO/4).

Az EJEB felhívta a figyelmet a hiteles személyazonossággal nem rendelkező kérelmezők esetében felmerülő kérdéskörre, amely a státusz megalapozott elbírálását, illetve a társadalom biztonságát is veszélyeztetheti (EC/GC/01/4). A hiteles személyazonosság nélküli kérelmezőkkel kapcsolatos ajánlást az ENSZ UNHCR Hivatala által 1992. évben kiadott Kézikönyv is hivatkozva a „Nansen-útlevel” módszertanát ajánlva. A szervezet ezzel szintén a kérelmező, a fogadó ország területén történő tartózkodást, a személy azonosítását kritikus elemként, megoldást igénylő hiátusként kezeli (Kézikönyv, 1992). Az elmúlt években felgyorsult és méreteiben megnövekedett vándorlási hullám egyik még meg nem oldott, nemzetközi szinten el nem fogadott módszertannal le nem fedett hiányossága továbbra is a közhiteles személyazonosító okmánnyal nem rendelkező vándorokkal kapcsolatos regisztráció és közhiteles személyesítés hiátusa.

Az undocumented kifejezés migrációs fogalmi körének elfogadása mellett, annak kiterjesztett értelmezésének vélem azt az állapotot, amikor a vándor a személyazonosságának hiteles igazolására szolgáló okmánnyal (közokirattal) vagy nem rendelkezik, vagy igen, de azt eltitkolja az ügyében intézkedő hatóság előtt, azt más adatok közlésével megtéveszti, személyére vonatkozóan

valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz. Ezzel az értelmezéssel a személy azonosítására alkalmas okmánnal rendelkező „documented”, illetve azzal nem rendelkező „undocumented” személyként kezelhető.

Az ellenőrizhető és az ellenőrizhetetlen (un/verifiable person) elemként leírható migrációtipológia névum

A publikált migráció tipológiai azonosítások újszerű bővítéseként értékelem az ellenőrizhető- (verifiable person), illetve az ellenőrizhetetlen (unverifiable person) személyként leírható kategóriákat.

Ha az eljárás alanya nem rendelkezik a személyazonosságát hitelesen igazoló adathordozóval, autentikus azonosítását követően rögzített biometrikus azonosítóval, úgy a szóbeli nyilatkozatát kell elfogadni. A személyes adatok valódiságának ellenőrizhetősége objektív okok miatt nem valósítható meg minden esetben (pl. nincs a személy a magáénak vallott állampolgársági nyilvántartásban rögzítve, diplomáciai kapcsolatok problematikája, menekültügyi eljárás, vagy egyéb jogi védelem hatálya alatt áll stb.). A vándor valós személyazonossága, vele szemben esetlegesen foganatosított korábbi intézkedések, benyújtott nyilatkozatainak megalapozottsága ellenőrizhetetlenekké válik. Ha a hatósági eszközökkel visszaigazolást nyer a nyilatkozat szerinti, vagy attól eltérő személyi adat, úgy ellenőrizhetővé válik a vizsgálat alanya.

Ajánlott rendészeti lehetőségek a vándorok személyazonosítására

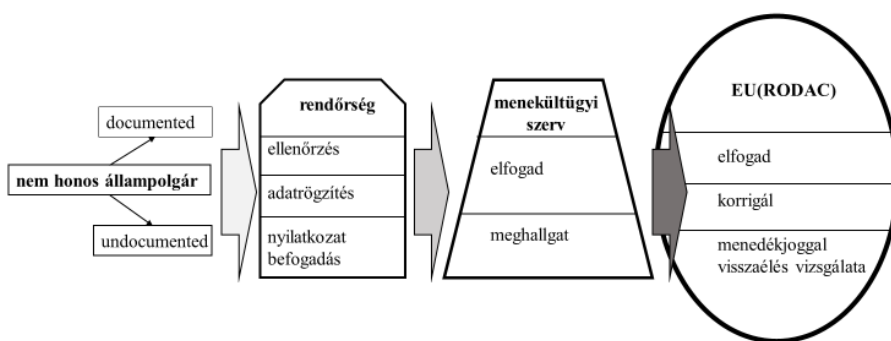
A túlterheléses irreguláris migráció rendészeti szervekre gyakorolt objektív hatásainak (Éberhardt, 2019) egyik kritikus eleme az ország területére irregulárisan belépett, ott jogszerűtlenül tartózkodó, személyazonosságát hitelt érdemlő módon igazolni nem tudó, nem honos állampolgár előállításának kötelezettsége.

Az ügyfelek többsége nem mutat fel a valós személyazonossága hiteles igazolására szolgáló közokiratot, viszont törvény rendelkezik a rendőrség irányába az ujjnyomatuk és arcképmásuk digitális rögzítésére. Követhető módszer lehet pl. a kérelmező magáénak vallott személyes adataihoz az első, biometrikus adatrögzítést is végrehajtó eljáró állam, szervezet, hely és időpont digitális azonosítóját kapcsolni az „undocumented” státusz, a menekültügyi eljárás megindítása iránti kérelem rögzítésével. A protokoll követheti a „Nansen-útlevél” féle ajánlást, annak digitalizált megvalósításával (pl. védelmi elemekkel bíró adathordozó kiállítás és átadása a határrendészeti szervnél, kvázi virtuális individuum létrehozásával). Ennek eredményeként az EURODAC (URL 8) rendszer bővítésével, a kötelező biometrikus adatellenőrzéssel a tagállam-

mok területén intézkedés alá vont személy azonosítható lehet a nyilatkozott, vagy az eljáró hatóság által ellenőrzött, igazolt adatokkal (EURODAC, 2013). Ha az ügyfél rendelkezik a személyazonosságát hitelesen igazoló közokirattal, vagy azt a vele szemben folyó eljárásban, intézkedés során bemutatja, úgy regisztrált adatai a tagállamok által módosíthatók, a virtuális személyesítés adatai archiválhatók.

Összegzés

A 21. évszázadban az európai határokat érintő tömeges irreguláris vándorlás újabb elemzési alapokra épülő migrációelméleti kutatásokat váltott ki, amelyek hozzájárultak a széles társadalmi rétegek migrációs jelenségre vonatkozó ismereteinek bővüléséhez is.

4.sz. ábra – ajánlott rendészeti protokoll - szerző által készítve

Az ellenőrizhető (verifiable person) és az ellenőrizhetetlen (unverifiable person) személy, mint migrációtípológiai elem – nem leírt, nem publikált. Az idegen- és menekültrendészeti megközelítés rámutat olyan hiátusokra, amelyek nemzetközi felületen történő jog-, eszköz- és módszertan korrekciót igényelnek a Konvenció szellemiségének erősítésére, amelyet a tanulmány az ajánlásaival támogathat.

Felhasznált irodalom

Annan, Kofi (2006): High-Level Dialogue of the United Nations General Assembly on International Migration and Development, New York.

Balla Zoltán (2017.): A rendészet alapjai és egyes ágazatai - Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 17-19. o.

Balogh Róbert (2008.): Migráció, mint anomália — a bevándorló-kérdéstől a bevándorló-veszélyig. Jog- és politikatudományi folyóirat, Budapest 414-426. o.

Czaga Viktória- Horváth J. András- Jancsó Éva- Kollár Nóra- Rác Lajos- Steiner Endre (1995): A fővárosi rendőrség története I. (1914-ig) szerk.: Kollár Nóra; Budapesti Rendőrfőkapitányság.

Éberhardt Gábor (2019): A túlterheléses migráció kifejezésének helye a migrációelméletben, Belügyi Szemle, Budapest 10. sz. 41-58. o.

Hautzinger Zoltán- Hegedüs Judit- Klenner Zoltán(2014): A migráció elmélete – NKE RTK, Budapest 7-19. o.

Hautzinger Zoltán (2016): Büntetőjogi tényállások a külföldiség és a migráció vonzásában – In.: Hautzinger Zoltán (szerk.): A migráció büntügyi hatásai, Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, Budapest 181-203. o.

Hood, M. V. - Morris, Irwin L.(1998.): The Effects of Documented and Undocumented Migrant Context on Anglo Opinion Toward Immigration, Political Behavior. Vol. 20. No 1. 2-8. o.

Pok, Binh (2012): Mass migration – in.: The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization, First Edition. Edited by George Ritzer. Blackwell Publishing Ltd.

Ritecz György- Sallai János (2015): A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei – Hanns Seidel Alapítvány, Budaörs 59-75. o.

Ritecz György (2017): Határőrizet a rendszerváltástól napjainkig - In: Őrzők, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a közép-kortól napjainkig - (Szerk.: Pósan László, Veszprémy László, Boda József, Isaszegi János) Zrínyi Kiadó, Budapest, 642–673. o.

Ritecz György (2018): Az Európába irányuló tömeges irreguláris migráció feljutásának és megszűnésének okai – In.: Hadtudomány XXVIII. évfolyam 2018/3-4. szám, MHTT, Budapest, 66-78. o.

Sallai János (2013): A határrendészet első kézikönyve, in.: Gaál Gyula; Hautzinger Zoltán (szerk.): A modernkori magyar határrendészet száztíz éve - Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozata, Budapest

61-63. o.

Sallai János (2015): A rendészet kihívásai napjainkban – Magyar Hadtudomány, Budapest 1-2. sz. 135. o.

Sallai János (2018): The history of law enforcement in Hungary - Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 9-158. o.

Stéphane de Tapia (2002): New patterns of irregular migration in Europe - Centre National de la Recherche Scientifique, France 22. o.

Stumpf, Juliet P. (2006.): The Crimmigration Crisis: Immigrants, Crime, and Sovereign Power - American University Law Review, Vol. 56., 367-419. o.

Teke András (2017): A deklarált veszélyértelmezés biztonsági kockázatai – In.: Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig - Pécsi Határőr Tudományos közlemények XIX. Szerk.: Gaál Gyula - Hautzinger Zoltán, 27-35. o.

Felhasznált jogszabályok

Az Európai Parlament és a Tanács 603/2013/EU Rendelete (2013. június 26.) az ujjlenyomatok összehasonlítását szolgáló Eurodac létrehozásáról

Kézikönyv a menekült státusz meghatározására szolgáló eljárásról és az azal kapcsolatos követelményekről, a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Egyezmény és az 1967. évi Jegyzőkönyv alapján, Genf, (1992.) 7-10. o. Forrás: <https://bit.ly/2o54tqZ>

Consideration of Reports Submitted by States Parties Under Article 40 Of The Covenant Concluding Observations of the Human Rights Committee FRANCE; CCPR/C/FRA/CO/4 31 July 2008; 5-6. o. Forrás: <https://undocs.org/en/CCPR/C/FRA/CO/4> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 23.)

UNHCR: Global consultations on international protection: report of the second meeting in the third track - EC/GC/01/15/Rev.1; Forrás: <https://www.unhcr.org/en-ie/3b83dee64.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 15.)

UNHCR: Protection of refugees in mass influx situations: overall protection framework - EC/GC/01/4; Forrás: <https://bit.ly/3bAQNs9> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 15.)

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. Törvény 4-6. § (Rtv)

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény módosításáról szóló 2007. évi XC. Törvény 1. §

Az idegenrendészeti szervvel összefüggő egyes törvények módosításáról szó-

ló 2019. évi XXXV. Törvény - 1. A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény módosítása 2. §

Felhasznált internetes források

URL 1: <https://bit.ly/2vH2g8W> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 29.)

URL 2: <https://bit.ly/2V3gyeQ> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 19.)

URL 3: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_gind
(Letöltés időpontja: 2020. 02. 29.)

URL 4: <https://bit.ly/2lPmJmR> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 15.)

URL 5: <https://bit.ly/2vUkrbz> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 15.)

URL 6: <https://migrationdataportal.org/themes/irregular-migration> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 12.)

URL 7: <https://bit.ly/2VHSsX9> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 13.)

URL 8: <https://www.naih.hu/eurodac-rendszer.html> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 23.)

Piramisjátékok szervezése az online térben

dr. Gáspár Zsolt¹

Absztrakt

Az online térhez fűződő mind szorosabb kötődésünk és az internettől való függőségünk vitathatatlan következménye a kibertérben elkövetett bűncselekmények növekvő tendenciája. A piramisjátékok szervezői, a csalás más formáinak elkövetőihez hasonlóan felfedezték az internet nyújtotta előnyöket, melynek révén a közösség egy szélesebb spektrumát vonhatják be a játékba. A virtuális valuták vagy más néven „kriptovaluták”, mint például a Bitcoin vagy az Ethereum elterjedésében szintén található potenciál a bűncselekmények elkövetésének megkönnyítéséhez, ugyanis nagyban közrehatnak az elkövetők anonimitásának megőrzéséhez. A fenti tényeket alapul véve úgy vélem, hogy megalapozott egy, a témát feldolgozó tudományos tanulmány elkészítése, melynek során a fenti jelenségek által felvetett jogi problémák kerülnek górcső alá.

Jelen tanulmány a piramisjátékok kibertérben történő előfordulásának formáit hivatott áttekinteni, melyben célom továbbá ezen jelenségnek a befektetőkre gyakorolt hatásainak, illetve a kriptovaluták piramisjátékokban betöltött szerepének vizsgálata.

A tanulmány első része bevezetést nyújt az online térben elkövetett csalások aktuális helyzetéről. A második része a piramisjátékok szervezésének hagyományos formáját tekinti át, majd a bűncselekmény online térben történő elkövetésének vázolását követően egy hazai gyakorlati példán keresztül szeretném szemléltetni a gyakorlati problémákat. A tanulmány záró részében bemutatásra kerül a tanulmány összegzése, melynek során javaslatokat is megfogalmazok a biztonságos és törvényes befektetéseket keresők számára.

Kulcsszavak: piramisjáték, online, kiberbűnözés, kriptovaluták

Bevezetés

A csalók mindig is jelen voltak és lesznek társadalmunkban, ugyanakkor a modus operandi folyamatosan változott a technológia fejlődésével párhuzamosan (Nagy, 2018). Az utóbbi évtized során a technológia, a számítógépes eszközök és a kibertér került a fókuszba. A világunk egy olyan ponthoz érkezett, ahol a legtöbb ember függ a számítástechnikai eszközeitől és természete-

¹ Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, doktorandusz.

sen az internetről. Sokan a számítógépükön vagy az okostelefonjukon (Kraut és mtsai, 2020) keresztül dolgozhatnak, de pénzt is tárolhatnak ún. online pénztárcákban és online számlákon. Ez a folyamat egy olyan jelenség kialakulásához vezetett, amelyben az emberek már nem szeretnék különböző brókercégeket felbérelni, ha növelni akarják a bevételeiket, hiszen az internet számtalan lehetőséget kínál számukra, hogy magánszemélyként fektessenek be, így megspórolhatják azokat a költségeket, amelyekre a brókercégek jutalékként vagy más formában igényt tartottak. A bűnelkövetők is felfigyeltek erre a jelenségre és a kibertér nyújtotta előnyökre (Nyeste, 2019), melynek használatával változatos formában követhetnek el csalásokat az anonimitásuk megőrzése mellett, mely probléma különösen nagy nehézségeket okoz a befektetők számára, hiszen nehezen tudnak lépést tartani az internetes csalások legújabb tendenciáival.

A virtuális valuták használatának elterjedésével pedig az ilyen új típusú csalások látenciája még tovább növekedett, hiszen a kriptovaluták használatával történő elkövetéseket sokkal nehezebb lenyomozni (Tóth, 2020), ennek okán pedig a kibertér által nyújtott kényelmek mögé bújt elkövetők egyre magabiztosabban követnek el bűncselekményeket. Ezen alternatív fizetési módszer használatával ugyanis nincs szükség arra, hogy az elkövetők a személyes adataikat vagy a bankszámlájukat kiadják az áldozataiknak, ezáltal könnyebben elkerülhetik letartóztatásukat.

A korábbiakban említett tényeket alapul véve, célom jelen tanulmánnyal a piramisjátékok online térben történő lehetséges előfordulásainak áttekintése, különös tekintettel a releváns jogesetekre, valamint az ilyen típusú csalások és a kriptovaluták közötti kapcsolatra, ezzel segítve a befektetőket abban, hogy képesek legyenek felismerni az ilyen típusú számítógépes bűncselekményeket, és ezáltal biztonságosabb befektetéseket hajthassanak végre a kibertérben.

1. A Ponzi-séma

A séma általános áttekintése

A Ponzi-séma Charles Ponzi olasz üzletemberről és csalóról kapta a nevét, aki az 1900-as évek elején tette híressé ezt a fajta csalást. Röviden egy befektetési csalásról van szó, amely hatalmas nyereséget kínál a befektetőinek kockázatok nélkül vagy viszonylag csekély kockázat mellett. Az új betéteket a meglévő tagok kifizetésére használják, legális tranzakciók alá rejtve. A rendszer az új befektetők folytonosságára támaszkodik, és természetesen az alapító tagok nyernek rajta a legtöbbet (URL1). Csakúgy, mint a magyarban, a legtöbb jogrendszerben ez a fajta tevékenység büntetni rendelt. A hatályos jogi szabályozást a magyar Büntető Törvénykönyv (Btk.) 412. paragrafusában

találhatjuk „Piramisjáték szervezése” néven (URL2)²:

„Aki mások pénzének előre meghatározott formában történő, és kockázati tényezőt is tartalmazó módon való összegyűjtésén és szétosztásán alapuló olyan játékot szervez, amelyben a láncszerűen bekapcsolódó résztvevők a láncban előttük álló résztvevők számára közvetlenül, vagy a szervező útján pénzfizetést vagy más szolgáltatást teljesítenek, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő (2012. évi C. törvény, 412. §).”

A csalás ezen speciális formája komoly veszteségeket okozhat a befektetők számára. A leggyakoribb oka annak, hogy az emberek „bedőlnek” ennek a rendszernek az, hogy a barátaik vagy a bizalmasaik hívják meg őket a játékba (Hague, 2015). A piramisjátékot vagy Ponzi-sémát a szokásos formájuk mellett a virtuális térben is meg lehet valósítani (Nagy, 2019). A bűncselekmények online formája még veszélyesebb is lehet, mivel így sokkal nehezebb eldönteni, hogy az online hirdetés vagy a (például e-mail útján történő) meghívás átverés-e vagy valós üzlet. Ugyanakkor vannak bizonyos árulkodó jelek, melyek segíthetnek megkülönböztetni a csalásokat a valós befektetési lehetőségektől. A US. Securities and Exchange Commission (röviden SEC) internetes oldalán található egy felsorolás azokról a jelekről, melyekre érdemes figyelni és amelyek indikátorként szolgálhatnak egy piramisjátékhoz. Ezek a következők:

- magas befektetési hozam kockázat nélkül vagy csekély kockázattal,
- túlságosan egyenletes visszatérítések,
- bejegyzetlen beruházások,
- engedéllyel nem rendelkező eladók,
- túlságosan bonyolult és/vagy titkos stratégia,
- könyveléssel kapcsolatos problémák, illetve
- a kifizetések során felmerülő nehézségek (URL3).

2. Egy hazai jogeset – piramisjáték vagy sem?

Érdekes példaként szolgálhat a 12.B.869 / 2015/143.számú ügy, amelyben elsőfokú bíróságként a Veszprémi Törvényszék járt el 2017-ben. Ebben az ügyben a vádlott a multi-level marketingben (röviden az MLM-ben) szerzett tapasztalatait és készségeit felhasználva, 2007-ben céget alapított azzal a céllal, hogy marketing és más hirdetési tevékenységet végezzen és összegyűjtse mások pénzét. A hitelesség kedvéért felállított egy weboldalt (web-mlm.hu, majd később a site-mlm.hu), amelyen bemutatta a vállalatot és annak főbb céljait. Eszerint az előfizető tagoknak havi rendszerességgel 6000 forint összeget kellett fizetniük a hirdetéseik terjesztéséért cserébe, illetve emellett egyéb kötelezettségeik is voltak, mint például az említett weboldal terjesztése, saját

2 A hatályos magyar szabályozásban a „Ponzi-séma” nem szerepel, helyette a piramisjáték elnevezés használatos, ezek rendkívül sok tekintetben hasonlítanak egymásra, a különbségekkel kapcsolatban az URL2-n olvashatók.

rendszer kiépítése és a többi tag hirdetésének elolvasása. A vádlott kizárólag online folytatta tevékenységét, a tagok csak a weboldalon vagy a Skype nevű alkalmazáson keresztül szerezhettek információt a vállalatról, illetve a szerződéseket is online felületen keresztül írták alá. 2008-tól már fia magánvállalkozásán keresztül fejtette ki tevékenységét, nem sokkal később pedig hivatalosan törölték az első cégét. A vállalkozása számtalan különböző típusú szerződést kínált:

- üzleti befektetői szerződés ötéves időtartamra,
- külsős partnerhirdetői megbízási szerződés határozatlan időtartamra,
- hálózatépítői csatlakozási szerződés határozatlan időtartamra,
- befektetői szerződés hároméves időtartamra,
- extra módozati szerződés hároméves időtartamra,
- honlapszerkesztő előfizetői és hálózatépítői szerződés.

A szerződések, a tanúvallomások és az egyéb bizonyítékok alapján összesen több, mint 12 millió forintot használt fel céljától eltérően, saját céljai érdekében. Ezek alapján a Veszprémi Törvényszék bűnösnek találta a vádlottat egy rendbeli piramisjáték szervezése és folyamatosan elkövetett sikkasztás tekintetében. Érdekes tény, hogy az indoklásban a Törvényszék álláspontja szerint a piramisjáték szervezése kapcsán a bűncselekménynek a törvény szerint nincs áldozata.

Az ügy 2018-ban a Győri Ítéltáblához került, mint fellebbviteli bíróság, amely a Bf.II.18/2018/12.számú döntésével megváltoztatta a Veszprémi Törvényszék ítéletét. Az indoklás azon az érven alapult, miszerint az elsőfokon eljáró bíróságnak a piramisjátékkal kapcsolatos értelmezése téves volt. Ez a befektetőknek fizetendő visszafizetések előzetesen meghatározott rendszerének hiányára vonatkozott. A fő érv ezzel szemben az volt, hogy a befektetők többsége abszolút nem kapott semmiféle jutalékot.

Az ügyet végül 2018-ban a Kúria bírálta el, nyilvános tárgyaláson a Bhar. III.1.321/2018/6. ügyszám alatt, amelyen a Kúria megerősítette, hogy a piramisjáték szervezése tényállás nem alkalmazható az ügyben, ugyanis a visszafizetések esélye sem állt fent, ezzel pedig a vádlott tisztában volt. A Kúria álláspontjában megjegyezte továbbá, hogy a piramisjáték szervezésének sértette maga az állam, mivel a pénzügyi szolgáltatások nyújtására és a szerencsejáték szervezésére vonatkozó monopóliumát sérti a bűncselekmény. Ebből kifolyólag tehát a Kúria álláspontja szerint a befektetők nem sértettjei az említett tényállásnak.

Az ügy végül érdekesen zárult, a vádlottat kétrendbeli csalás vétségében találták bűnösnek, mivel a Kúria szerint a vádlott nem a piramisjáték megszervezésében bűnös, hanem abban, hogy piramisjátékra hivatkozva csalásokat követett el, a szerződések teljesítésének szándéka nélkül. Az ügy áttekintése után

megállapítható, hogy a gyakorlatban nem mindig világos, hogy piramisjátérról beszélünk-e vagy sem, ugyanakkor kiemelendő, hogy a bűncselekmény előkészülete meghatározó, ugyanis nemcsak a játék rendszerének megszervezését, hanem a pénz felosztását is magába kell foglalni az elkövető által kifejtett cselekménynek.

3. A virtuális valuták szerepe az online piramisjátékok vonatkozásában

A Bitcoin egyre növekvő értékével (amelyet Ethereum, ZCash és más valuták követnek) a kriptovaluták gyorsan berobbantak a köztudatba, és természetesen a befektetők is elkezdtek érdeklődni irántuk. Ennek a virtuális valutákkal kapcsolatos hatalmas érdeklődésének az oka több tényezőn alapul: ez az új „blokklánc-technológia” teljes anonimitást (Tóth, 2020) biztosít a felhasználóknak, semmilyen ügynökség, illetve kormány nem szabályozza, emellett könnyen átváltható különböző pénznemekre, tehát megfelelő likviditással is rendelkeznek.

A blokklánc-technológia a következőket jelenti: a rendszerben feldolgozott összes tranzakciót blokkokban gyűjtik össze, amely blokkok aztán megjelennek az egyes felhasználók szoftverében, vagyis a rendszerben jelenlévő összes felhasználó Bitcoin egyenlege megtalálható bármely felhasználó szoftverében (Senker, 2007).

Egyes kutatók állítása szerint a Bitcoin is maga is egy piramisjáték, de a helyzet az, hogy ebben az esetben a befektetők valóban értékkel bíró valutát kaptak a pénzükért, amelyet képesek elkölteni bármire, amit csak szeretnének, emellett átváltható bármilyen más valutára. Ez tehát nem jelent közvetlen kockázatot a befektetők számára, illetve nem is kínál hihetetlenül magas hozamot (Eszteri, 2015). Ezen tényeket figyelembe véve a Bitcoin viszonylag biztonságos befektetési formának tekinthető, megjegyzendő ugyanakkor, hogy minden kriptovaluta más eredetű, ezért a befektetőknek még mindig körültekintően kell eljárni a virtuális valutákkal kapcsolatban.

Példaként megemlíthető a OneCoin-eset, amely befektetőinek kockázatmentes havi 5%-os vagy heti 1%-os nyereséget ígért, de végül kiderült, hogy egy nemzetközi piramisjáték része az egész (Tóth, 2019). BitConnect-eset is jó példaként szolgálhat. Ennek lényege az volt, hogy egy cég egy matematikai algoritmus segítségével több 1000%-os nyereséget kínált. Ez a szervezett bűnözéssel (Tóth és mtsai, 2015) foglalkozó csoport jutalékot ajánlott befektetőinek, hogy több embert gyűjtsenek, akik beteszik a pénzüket, és betétjeiket meghatározott ideig a cégben tartják (Simon, 2018).

A magas hozamú befektetési programok (röviden HYIP-k) az online piramisjátékok tipikus formái. Ezek olyan weboldalak, amelyek folyamatos nyeresé-

get és hatalmas hozamot kínálnak kockázat nélkül, de a valójában ezek csalók által vezetett regisztrálatlan befektetések (URL4).

T. Moore, J. Han és R. Clayton kutatásai alapján a kibertérben jártas befektetők valószínűleg tudatában vannak e weboldalak mögé rejtett illegális tevékenységeknek, de céljuk, hogy korai befektetéseik révén magas pozíciót töltsenek be a piramisban. Állításuk szerint a kriptovaluták, mint például a Liberty Reserve vagy a Perfect Money elengedhetetlen elemei az ilyen játékoknak, hiszen névtelenséget biztosítanak az elkövetők számára. Ezen pénznemek többsége latin-amerikai országokban, például Costa Ricában vagy Panamában található, és profitjuk nagy része a HYIP-okból származik (Moore, 2012).

Az fentiek alapján láthatjuk, hogy a kriptovaluták kétféleképpen kapcsolódhatnak a piramisjátékokhoz: ha a valuta azzal a szándékkal jön létre, hogy maga is piramisjáték legyen, vagy ha a virtuális valuta eredetileg nem piramisjáték, hanem ahhoz használják fel.

Összegzés

Kétségtelen, hogy a befektetési szokások az idő múlásával gyökeresen megváltoztak, ez egy folyamatos folyamat, amelyben a kibertérnek meghatározó szerepe van. Bár ezen terület a legtöbb befektető számára még mindig nem teljesen ismert, kellő körültekintéssel és óvatossággal elkerülhető lehet a csalókkal való találkozás, emellett elengedhetetlen a pénzügyi kultúra (URL5) szintjének emelése is.

Javaslat lehet azoknak, akik újak a digitális világban, hogy ne bízzanak meg bárkiben az online beruházások kapcsán és mindig ellenőrizzék, hogy a SEC által kiadott árulkodó jelek ráillenek-e az adott befektetési lehetőségre. Az ilyen típusú online csalások rendkívül változatos formában fordulhatnak elő, ezért szükséges, hogy a befektetők mindig kétszer ellenőrizzék az adott lehetőséget, mielőtt pénzt fektetnek be.

A kriptovaluták, mint alternatív fizetési módok, alapvetően ugyanazt a funkciót töltik be a piramisjátékokban, mint a normál valuták, ezek tehát inkább a bűncselekmények eszközei, és nem maga a bűncselekmény, bár elképzelhető, hogy némelyiket csalás szándékával találtak ki. Ebből kifolyólag tehát megállapítható, hogy a virtuális valuták egy része (főleg a régebben létrehozottak, mint a Bitcoin vagy az Ethereum) megbízható, alternatív fizetőeszközként való használatuk pedig különösen előnyös lehet a felhasználók számára, hiszen a tranzakciók gyorsak, illetve sokkal olcsóbbak, mint egy hagyományos banki átutalás.

A kiberkorszakban élve valószínű, hogy a kriptovalutákat egyre szélesebb kör-

ben fogják használni, ezért természetesen felmerült a szabályozás gondolata is (Gazdag-Kovács, 2014), de a téma meglehetősen megosztó és felvet néhány fontos kérdést, például: Kinek van joga szabályozni ezeket a kriptovalutákat, illetve milyen hatóság felügyelhetné ezt a területet? Mely szabályozásnak lenne elsőbbsége a különböző jogforrások pozitív kollíziója esetén? Az emberek továbbra is kriptovalutákat használnának vagy tömegek hagynák el ezeket a fizetési módokat a szabályok bevezetése miatt? Ha a szabályozás bevezetése a legrosszabb forgatókönyv szerint alakulna, az azt jelentené, hogy a felhasználók többsége felhagyna a virtuális pénznemek használatával, aminek következtében ezeknek az értéke lecsökkenne, egészen addig, amíg senki sem vásárolná meg őket. Természetesen elképzelhető egy kedvezőbb fogadtatás is, egyes felhasználók szeretnék élvezni a szabályozás előnyeit, ezek ugyanis nagyobb biztonságot és megbízhatóságot biztosítanának azok számára, akik ezt az új alternatív fizetési módot törvényes tevékenységeikre használnák fel (Kecskés, 2019).

Felhasznált irodalom

Eszteri, D. (2015): A World of Warcraft-tól a Bitcoin-ig: Az egyén, a gazdaság és a pénz helyzetének magán- és büntetőjogi elemzése a virtuális közösségekben. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs.

Gazdag, T. - Kovács, Z. (2014): Felhő alapú új pénzügyi tranzakciós lehetőségek és azok veszélyei. Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/2., pp. 36-57.

Hague, D. R. (2015): Expanding the Ponzi Scheme Presumption. DePaul Law Review. 2015/3. 64, pp.

Kecskés, A.- Bujtár, Z.(2019): Felvetések a kripto eszközök szabályozása terén. Controller Info, 2019/2., pp. 49-53.

Kraut, A.- Kőhalmi, L. - Tóth, D. (2020): Digital Dangers of Smartphones. Journal of Eastern-European Criminal Law, 2020/1. ,pp. 36-49.

Nagy, Z. A. (2018): A jövő tegnap óta tart. A modern technikai-technológiai folyamatok kihívásai a jog területén. Belügyi Szemle, 2018/10., pp. 36-55.

Nagy, Z. A. (2019): A csalás-jellegű cselekmények az e-kereskedelem körében. In: M. Kitti, szerk. A bűnügyi tudományok és az informatika. Pécs – Budapest: Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.

Nyeste, P. (2019): A magyarországi szervezett bűnözés állapota, várható tendenciái. In: L. Istvanovszki, szerk. A nemzetközi és a honos szervezett bűnözés története, XX. századi fejlődése és várható tendenciái. Budapest: Dialóg Campus Kiadó - Nordex Kft, pp. 281-290.

Senker, C. (2007): Cybercrime and the darknet. Revealing the hidden under-world of the internet. London: Arcturus Holdings Limited.

Simon, B. (2018): Kriptoaluták – rendészeti válaszok. Belügyi Szemle, 2018/10., pp. 71-87.

Szendrei, F. (2018): A szervezett bűnözés gazdasági háttere és a pénzmosás. Magyar Rendészet, 2018/5., pp. 77-91.

Szívós, A.: A pénzügyi kultúra.

Tóth, D. (2019): A virtuális pénzekkel kapcsolatos visszaélések. In: Barát-Mezei (szerk): Rendészet-Tudományok-Aktualitások. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészet-tudományi Osztály, pp. 242-250.

Tóth, D. (2019): Az identitáslopás kriminológiai sajátosságai. Pécs, ismeretlen szerző, pp. 207-213.

Tóth, D. (2020): Személyiséglopás az interneten. Büntetőjogi Szemle, 2020/1., pp. 113-119.

Tóth, D. (2020): A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni deliktumok büntetőjogi és kriminológiai aspektusai, Pécs.

Tóth, D. - Gál, I. L. - Köhalmi, L.(2015): Organized Crime in Hungary. Journal of Eastern-European Criminal Law, 2015/1. pp. 22-27.

Tyler, M.- Jie, H. - Richard, C. (2012): The Postmodern Ponzi Scheme: Empirical Analysis of High-Yield Investment Programs. Financial Cryptography and Data Security. Lecture Notes in Computer Science, vol 7397., pp. 41-56.

Internetes hivatkozások

URL1: <https://www.investopedia.com/terms/p/ponzischeme.asp> (letöltés dátuma: 2020.07.10.)

URL2: <https://academy.binance.com/en/articles/pyramid-and-ponzi-schemes> (letöltés dátuma: 2020.10.10.)

URL3: <https://www.sec.gov/fast-answers/answersponzihtm.html> (letöltés dátuma: 2020.10.07.)

URL4: <https://www.investor.gov/protect-your-investments/fraud/types-fraud/high-yield-investment-programs> (letöltés dátuma: 2020.10.07.)

URL5: <https://arsboni.hu/a-penzugyi-kultura/> Szívós Alexander: A pénzügyi kultúra. (letöltés dátuma: 2020.10.20.)

Felhasznált jogszabályok

2012. évi C. törvény a büntetőeljárásról

Osztrák - magyar határrendészeti együttműködések a migrációs kihívások során

Györkös Enikő¹

Absztrakt

Munkám a migrációs válság hatására erősödő osztrák – magyar határrendészeti együttműködést hivatott bemutatni. Jelen tanulmányban nem célom a konkrét határrendészeti intézkedések és tevékenységek szakmai elemzése, hanem az ezeket lehetővé tevő államközi politikai kapcsolatok fejlődését mutatom be. Véleményem szerint az illegális migráció kérdésében tapasztalható osztrák – magyar álláspont közeledése fontos alapját képezheti a jövőbeli, akár európai határvédelmi intézkedéseknek. Hazánk a migrációs válság kitörése óta a határok védelmének fontosságára figyelmeztet. Az elmúlt években, több ízben is egyetértés mutatkozott az osztrák vezető politikusok, illetve a magyar kormány képviselői között abban a kérdésben, hogy első sorban az Európai Unió külső határainak védelmére lenne szükség az illegális migráció megállításának érdekében. Sebastian Kurz, osztrák kancellár Ausztria soros uniós elnökségének prioritásként egyértelműen Európa biztonságát, valamint az illegális migráció visszaszorítását jelölte meg. Az osztrák kormány célja egy három egységből álló biztonsági háló kialakítása: elsőként az EU külső határainak védelme, mely főként a görög szigetekre fókuszál. Másodsorban a migrációs útvonalon fekvő országok – ennek keretében nyílik lehetőség a bilaterális határrendészeti együttműködésekre – és végül az osztrák határvédelem. A két ország között határrendészeti együttműködési megállapodások kezdődtek, amelynek értelmében Ausztria több alkalommal rendőroket vezényelt a magyar – szerb határra, amely így közvetve hozzájárul az osztrák határok védelméhez is. Kutatásom során a hatályos, az illegális migrációval összefüggő határrendészeti együttműködések vizsgálatán alapszik, melyeknek a 2017. évi CXLI. törvény ad jogi keretet. Arra a megállapításra jutottam, hogy az illegális migráció teljes visszaszorítására még várni kell, a magyar, illetve az osztrák hozzáállás csupán „felületi” kezelésre alkalmas mindaddig, amíg az Európa Unió nem határoz egységes fellépésről.

Kulcsszavak: migrációs válság, határvédelem, illegális migráció, határrendészeti együttműködés, Európai Unió

1 Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, PhD hallgató.

Bevezetés

Napjainkban az Európai Uniót, s ezáltal hazánkat leginkább érintő biztonsági kihívások a globális felmelegedés okozta környezeti változások, a globális gazdasági és politikai stabilitás, valamint a terrorizmus, illetve az ezzel szorosan összefüggő szervezett bűnözés és illegális migráció (Rada, 2007). Éppen ezért nem csak hazánknak, de az egész Európai Uniónak egy sor új típusú fenyegetéssel kell szembenéznie (Szenes, 2017), amelyek próbára teszik biztonságpolitikai rendszerét. A határrendészeti együttműködések igen fontos alapját képezik az államok közötti kooperációnak. A nemzetközi határrendészeti együttműködések egyik legfontosabb alappillére az Interpol /Nemzetközi Bűnügyi Rendőrség Szervezete/, illetve az országok közötti határellenőrzéssel járó adat- és információcsere. Az osztrák – magyar határrendészeti együttműködések hosszú múltra tekintenek vissza, 2007 óta rendszeresek a határmenti közös járőrszolgálatok (Németh, 2010). Fontos együttműködésnek tartható számon továbbá a magyar – osztrák viszonylatban a Salzburg Fórum, amely 2000-ben jött létre azzal a céllal, hogy közép-európai országok biztonsági partnerségi rendszereként működjön. Az együttműködés résztvevői Ausztria, Bulgária, Csehország, Horvátország, Lengyelország, Románia, Szlovákia, Szlovénia, valamint hazánk. Magyarország Európai Unióhoz, majd a schengeni övezethez való csatlakozása² nyomán szerepet kellett vállalnia a Frontex együttműködésben. A Frontex, más néven Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség feladata a schengeni térség határvédelme a tagországok határ- és partiőrségeivel együttműködésben. Hazánk azért is van különleges helyzetben határrendészeti szempontból, mivel a schengeni övezet külső határát képezi, így szigorú uniós szabályozásokon alapuló, úgy nevezett külső határellenőrzést is végez.

A migrációs válság és az osztrák – magyar közös álláspont megszületése

2015-ben addig soha nem látott migrációs hullám érkezett Európába, összesen 1,3 millióan kértek menekültstátuszt a kontinensen (Szuhai – Tóth, 2017, 9. o.). Az óriási áradat több okkal is magyarázható, azonban főként a helyi és regionális szintű politikai, illetve vallási háborúkkal, valamint az éghajlatváltozással függ össze. A globalizációnak köszönhetően az infó-kommunikációs eszközök elterjedtek, a közlekedés egyszerűsödött, így tömegek keltek útra a jobb életkörülmények reményében. A katasztrófa sújtotta területek szomszédságában szintén törékeny államok helyezkednek el, amelyek a menekültáradatot nem tudták megfelelően kezelni, így inkább hozzásegítették a tovább induláshoz a migránsokat. A migrációs útvonalon fekvő úgy nevezett tranzit országokat (mint például Szerbia, Montenegró vagy Macedónia) félkészületlenül érte a migráció, hiszen nem rendelkeznek uniós szintű menekültügyi

² 2007. december 21.

rendszerrel, sem pedig az Európai Unió tagországokéhoz hasonlítható határ-
védelmi eszközökkel. Görögországot érdemes kiemelni, amely ugyan 1992
óta a schengeni övezet tagja, azonban 2009 óta képtelen teljesíteni az uniós
menedékjog által támasztott követelményeket (U.o. 15. o.). Magyarországra
2015-ben összesen 765.000 ember lépett be Szerbiából (U.o. 17. o.), akik a
nyugat-balkáni migrációs útvonalon érkeztek az EU külső határához, miköz-
ben az ország menekültügyi rendszere (kis ország lévén) pár ezer fő befoga-
dására lett tervezve – hasonlóan a szomszédos Ausztriához.

Magyarország a migrációs válság kitörése óta az Európai Unió, illetve a schen-
geni térség külső határainak védelmét helyezte a fókuszba, s próbálta – illetve
jelenleg is próbálja – ezen álláspontját érvényre juttatni Brüsszelben. 2015
nyarán egyértelművé vált, hogy kizárólag európai szintű együttműködéssel
állítható meg a kontinensre nehezedő migrációs nyomás. Nehezíti a közös
álláspont kialakítását, hogy a tagállamok nem szívesen adják át az Európai
Unió intézményeinek határákörébe a bevándorlással kapcsolatos jogköröket,
azokat nemzeti szinten kívánják tartani, gondoljunk csak a Visegrádi orszá-
gok, illetve migrációs kvótával szemben tanúsított elutasítására (Euronews,
2020). Továbbá az EU a határőrizetért és menekültügyi politikájáért fele-
lős intézményeinek nem biztosította azokat a jogokat, amelyekkel a közös
politikát betartathatja, érvényesítheti, illetve szükség esetén kikényszerítheti
(Szuhai – Tálás, 2017, 19.o.). Ennek a következménye többek között az is,
hogy a migrációs válság kirobbanását követően a nemzeti megoldások kerül-
tek előtérbe, és nem a közös európai álláspont kialakítása (U.o.). A schengeni
tagállamok közül az elsők között kezdett határzár építésébe hazánk, 2015 nya-
rán, majd ugyanazon év novemberében az osztrák belügyminiszterasszony,
Johanna Mikl-Leitner az osztrák kormány hasonló intézkedését jelentette be a
szlovén – osztrák határ egy szakaszán.

Sajnos a bevándorlás kérdésében az óta sincsen teljes egyetértés a tagállamok
között, azonban néhány kezdeményezés elindult. Abban azonban konszenzus
van a tagállamok között, hogy a tömeges migrációt a háborús zónák konfliktusainak
megoldása nélkül szinte lehetetlen kezelni. Ugyan megindultak az egyeztetések
a tagországok között, illetve az Európai Unió több ízben Török-
országgal kötött megállapodást a kontinens felé vezető határainak lezárásáról,
valamint a Szíriai határszakaszon létrehozott menekülttáborok folyamatos
anyagi támogatásáról, mégsem történt áttörő siker. A 2015-ös migrációs válság-
ig a Frontex legfőbb feladata a schengeni határrendészet koordinációja volt.
Azonban a migrációs nyomás, illetve az illegális migráció visszaszorításának
érdekében a Bizottság javaslatára 2016 óta a Frontex szervezete határrendés-
zeti feladatokat is ellát a bolgár – török határon, illetve az állomány bővíté-
séről szintén döntés született.

Jelenlegi együttműködések

Az osztrák – magyar kapcsolatok

Az osztrák – magyar diplomáciai kapcsolatok hosszú történelmi múltra tekinthetnek vissza. Ausztria és Magyarország viszonya mindig is különlegesnek számított az államok közötti bilaterális kapcsolatok rendszerében. A két ország történelme során Ausztria mindvégig kiemelkedő szerepet örvendhetett a magyar külkapcsolatok irányultságát tekintve. Mi sem mutatja jobban az Ausztria és Magyarország között fennálló különleges viszonyt, minthogy a tíz különböző nemzetiséget és etnikumot magába foglaló államalakulat megnevezésében a magyarok helyet kaptak. Az Osztrák-Magyar Monarchia megszűntével azonban Ausztria végleg elvesztette korábbi befolyását a nemzetközi hatalmi rendszerben, ugyanakkor Magyarország számára elengedhetetlen maradt az egyedülálló bilaterális kapcsolatok fenntartása. Ausztria 1955 óta fennálló semlegességének nagyon komoly szerepe volt abban, hogy a Kádár-korszak folyamán sem szakadtak meg a kétoldalú kapcsolatok – csupán akadoztak, például 1956-os forradalom leverését követő időszakban –, sőt a Kádár-rezsim kifejezetten jó viszonyt ápolt a semleges Ausztriával: nem csak a kulturális, de a gazdasági és egyes szakpolitikai kapcsolatok is élénkültek. A rendszerváltást követően Magyarország a többi posztszovjet országhoz hasonlóan igyekezett felélnéskíteni mind diplomáciai, mind tudományos, mind pedig gazdasági kapcsolatait a nyugati országokkal, így különösen a szomszédos Ausztriával is. A bilaterális kapcsolatok alakulása Magyarország NATO csatlakozását követően sem romlott meg, sőt: az osztrákok voltak legfőbb támogatói a magyar EU csatlakozásnak.

Határrendészeti együttműködés az illegális migráció kapcsán

Az osztrák – magyar bilaterális kapcsolatok az elmúlt években a szokásosnál is szorosabbnak mutatkoztak – a 2010-es évek elején tapasztalható átmeneti elhidegüléshez képest –, hiszen nagy fokú egyetértés alakult ki a Sebastian Kurz vezette osztrák kormány, illetve a negyedik Orbán-kormány között többek között az illegális migráció megítélésének kapcsán is. Ez a fajta egyetértés már valamivel korábban, a Christian Kern (SPÖ, osztrák szocialista párt) vezette kormány utolsó éveiben is megjelenni látszódott, első sorban az akkori osztrák belügyminiszter, illetve védelmi miniszter személyében. Azóta az együttműködések elmélyültek, s mindkét ország az Európai Unió külső határainak védelmére szólított fel az illegális migráció megállításának érdekében. A két ország között határrendészeti együttműködési megállapodások kezdődtek, amelynek értelmében Ausztria több alkalommal rendőroket vezényelt a magyar – szerb határra, amely így közvetve hozzájárul az osztrák határok

védelméhez is. Az intenzív és közvetlen biztonságpolitikai együttműködést mi sem példázza jobban, mint hogy 2016 óta folyamatosan teljesítenek szolgálatot osztrák rendőrök a magyar – szerb, illetve a magyar – ukrán határon.

Wolfgang Sobotka egykori osztrák belügyminiszter 2016-ban a rendvédelmi szervek, illetve a rendelkezésre álló források bővítéséről tett bejelentést (Bundesministerium für Inneres, 2016). A nyilatkozat az osztrák vezetés 180 fős fordulatát jelentette a migrációs válsághoz való hozzáállásban, amely egyik oka az volt, hogy az osztrák hivatalokba beérkező menekültkérelmek száma csaknem elérte a 38.000-et. A bejelentés értelmében mintegy 750 fővel növelték meg a rendőrség létszámát, akik első sorban határvédelemmel foglalkoznak a burgenlandi határszakaszon, illetve a Frontex keretében az Európai Unió külső határaihoz vezényelték őket. Wolfgang Sobotka 2016 nyarán látogatást tett az osztrák védelmi miniszter, Hans Peter Doskozil társaságában a röszkei határátkelőnél. Az osztrák belügyminiszter a látogatást követően méltatta a magyar határrendészet munkáját, illetve Magyarország elkötelezettségét biztonságpolitikai kérdésekben (Wiener Zeitung, 2016), ugyanakkor bejelentést tett a 20 fős osztrák rendőrcsapat szerb – magyar határhoz való átvezényléséről (U.o.). 2017-ben Hans Peter Doskozil, Ausztria akkori védelmi minisztere személyes látogatást tett a szerb – magyar határszakaszon, hogy felmérje a Magyarországon szolgálatot teljesítő osztrák rendőrök, illetve katonák feladatát. A szocialista politikus akkor úgy nyilatkozott, osztrák érdek is a sikeres magyar határvédelem, hiszen ennek köszönhetően csökkentek az Ausztriában beadott menekültkérelmek (Niederösterreichische Nachrichten, 2017).

Az egykori osztrák belügyminiszter, Wolfgang Sobotka és magyar kollégája, Pintér Sándor 2017. szeptember 4-én Nickelsdorfnál írták alá a rendőrségi együttműködés új elemeit tartalmazó módosító jegyzőkönyvet (Landespolizeidirektion, 2017). A határrendészeti kooperatív munka kiszélesítésének egyik fontos eleme a közös képzések, illetve a tömegközlekedést érintő kétoldalú ellenőrzési jogkörök kibővítése (vasúti járőrszolgálat). Sobotka véleménye szerint a szervezett bűnözés nem ismer határokat, ezért a rendőrségnek minden esetben lépést kell tartania a legújabb biztonsági kihívásokkal. Mindkét politikus méltatta a rendőrségi együttműködés kereteinek kibővítését, amely így nagyobb biztonságot jelent(het) mind Magyarországnak, mind pedig Ausztria számára. A hatályos osztrák – magyar határrendészeti együttműködéseknek a 2017. évi CXLI. törvény ad jogi keretet, amely módosításokat tartalmaz, illetve szorosabbra fűzi az együttműködést a korábbi szabályozásokhoz viszonyítva.

„(2) A Szerződés 7. cikk (1) bekezdése az alábbi g) ponttal egészül ki:

g) a határokat átlépő bűnözés, a korrupció és az illegális migráció valamennyi formájáról szóló tájékoztatást, különös tekintettel a migrációs mozgások-

ra, azok mértékére, szerkezetére és lehetséges céljaira, továbbá a valószínű migrációs csatornákra és közlekedési eszközökre, valamint az embercsempészt elkövető csoportok felépítésére, illetve az általuk alkalmazott elkövetési módszerekre; a tájékoztatás kiterjed továbbá az aktuális helyzetre vonatkozó információkra és elemzésekre, valamint azon tervezett intézkedésekre, amelyek a másik Szerződő Államra nézve jelentőséggel bírhatnak;”

(a 2017. évi CXLI. törvényből)

Az Osztrák Néppárt 2017-es nagyarányú győzelme még közelebb hozta egymáshoz a migrációs kérdésben egyre inkább egyetértésben lévő új osztrák vezetést hazánkhoz. Sebastian Kurz, osztrák kancellár Ausztria soros uniós elnökségének prioritásként egyértelműen Európa biztonságát, valamint az illegális migráció visszaszorítását jelölte meg 2018-as, strasbourgi beszédében (kitekintő.hu, 2018). Az osztrák kancellár szerint az európai biztonság alapja az Európai Unió külső határainak határozott és hatékony védelme. Ezt követően, 2018 novemberében Ausztria kilépett az ENSZ migrációs csomagjából (Ungarn Heute, 2018), mivel az sértette volna nemzeti szuverenitását.

A jelenlegi osztrák kormány célként határozta meg egy három egységből álló biztonsági háló kialakítását: elsőként az EU külső határainak védelmét, amely főként a görög szigetekre fókuszál. Másodsorban a migrációs útvonalon fekvő országok – ennek keretében nyílik lehetőség a bilaterális határrendészeti együttműködésekre – határainak őrzését és végül az osztrák határvédelmet, erről az osztrák belügyminiszter, Karl Nehammer beszélt 2020 márciusában, amikor magyar kollégájával egyeztetett az osztrák – magyar határon (Burgenländische Volkszeitung, 2020). A bilaterális határrendészeti együttműködés keretein belül továbbá osztrák rendőrök teljesítenek szolgálatot a magyar – szerb határszakasz védelmében (Magyar Nemzet, 2020). Az osztrák és a magyar belügyminiszter nickelsdorfi megállapodásának következtében 21 rendőr, illetve két rendőrkutya a magyar – szerb vasúti forgalom megfigyelésében segítik majd a magyar hatóságokat. 2020 júliusában az osztrák hadsereg, illetve rendőrség nagyszabású határvédelmi gyakorlatán magyar tisztviselők is részt vettek (Vienna.at, 2020). A nickelsdorfi akcióban egy, a 2015-öshöz hasonló migrációs válságot imitáltak. A szakmai együttműködés tehát tovább folytatódik a határok védelme érdekében.

Összegzés

Orbán Viktor a Visegrádi országok és Ausztria 2020. januári prágai egyeztetésén úgy nyilatkozott, osztrák érdeke is a sikeres magyar határvédelem (index.hu, 2020), hiszen Magyarországon keresztül Ausztriába juthatnak illegális bevándorlók. Az osztrák – magyar határrendészeti együttműködések rendkívül előremutatóak, ugyanakkor az illegális bevándorlás teljes visszaszorításához kevésnek bizonyulnak. Az osztrák kancellár illegális migrációt érintő kijelen-

tései tovább fokozódtak, főleg a 2020. november 2-ai, bécsi terrortámadást követően. Kurz európai szintű fellépést sürget az illegális migráció és az azzal összefüggésbe hozható iszlamista terror megállításáért. Uniós szintű, hathatós megoldást sajnálatos módon a mai napig nem sikerült találni, de annyi biztos, hogy mindenek előtt elengedhetetlen volna az illegális migráció elleni hatékony fellépéshez szükséges szervezeti feltételrendszer kialakítása helyi és területi szinten egyaránt.

Felhasznált irodalom

Bundesministerium für Inneres (2016): Sobotka: 750 Polizistinnen und Polizisten für den Grenzschutz. Online elérhető: <https://bmi.gv.at/news.aspx?id=-2F72734539414A552B56513D> (Utolsó letöltés: 2020.11.14.)

Burgenländische Volkszeitung (2020): Österreich sichert Geld und Personal für Grenzschutz zu. Online elérhető: <https://m.bvz.at/neusiedl/migration-oessterreich-sichert-geld-und-personal-fuer-grenzschutz-zu-nickelsdorf-asyl-burgenland-cee-fluechtlinge-illegale-migration-migration-ungarn-grenzschutz-grenze-194712582> (Utolsó letöltés: 2020.11.15.)

Euronews (2020): Osztrák kancellár: a menedékkérők európai szétosztása megbukott. Online elérhető: <https://hu.euronews.com/2020/09/23/osztrak-kancellar-a-menedekkerok-europai-szetosztasa-megbukott> (Utolsó letöltés: 2020.11.15.)

Index.hu (2020): Orbán: Ausztriának is érdeke, hogy a magyar határvédelem sikeres legyen. Online elérhető: https://index.hu/kulfold/2020/01/16/orban_viktor_ausztria_v4_visegradi_negyek_praga_sebastian_kurz_targyalas/?fbclid=IwAR04gt8F0JEuuXgE6tD8dXDQvufqTr_vVkW1-vV0Y-SERrHqv4eZ-PkuY9vg (Utolsó letöltés: 2020.11.13.)

Kitekintő.hu (2018): Kurz: Ausztria védelmező, biztonságos Európát akar. Online elérhető: <https://kitekinto.hu/2018/07/03/europai-ugyek/kurz-ausztria-vedelmezo-biztonsagos-europat-akar/?fbclid=IwAR08FfMeUKCRxu-F62og6hKdlbUQ6nMzn92iUIIdLSjv5degvAtqFMrCmItx0> (Utolsó letöltés: 2020.11.13.)

Landespolizeidirektion, Salzburg (2017): Neuer Polizeikooperationsvertrag. Online elérhető: <https://www.polizei.gv.at/sbg/presse/eu/eu.aspx?nwid=455934537942425A4D47593D&ctrl=3734335266674D385951343D&nwo=1> (Utolsó letöltés: 2020.11.14.)

Magyar Nemzet (2020): Osztrák rendőrök érkeznek a magyar – szerb határra.

Online elérhető: <https://magyarnemzet.hu/kulfold/osztrak-rendoroket-erkezek-a-magyar-szerb-hatar-megfigyelesere-7838528/?fbclid=IwAR2SIJ-IV-msD74061CAPke-ny086qvH-1uflMN6-2iZWguH1qTdSfhEZAjk> (Utolsó letöltés: 2020.11.14.)

Németh, Ágnes (2010): Rendészet és diplomácia. In: Polgári Szemle 6. évfolyam 5. szám. Online elérhető: <https://polgariszemle.hu/archivum/55-2010-oktober-6-evfolyam-5-szam/406-rendeszet-es-diplomacia> (Utolsó letöltés: 2020.11.14.)

Niederösterreichische Nachrichten (2017): EU-Grenzschutz mit Hilfe aus Niederösterreich. Online elérhető: <https://www.noen.at/niederoesterreich/politik/bundesheer-eu-grenzschutz-mit-hilfe-aus-niederoesterreich-grenzschutz-ungarn-oesterreich-51735236#> (Utolsó letöltés: 2020.11.15.)

Rada, Péter (2007): Átalakuló biztonsági kihívások. A biztonság dimenziói. Online elérhető: <http://www.grotius.hu/doc/pub/KZQSCF/rada%20p%C3%A9ter%20%C3%A1talakul%C3%B3%20biztons%C3%A1gi%20kih%C3%ADv%C3%A1sok.pdf> (Utolsó letöltés: 2020.11.15.)

Szenes, Zoltán (2017): Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek. In: Biztonsági kihívások a 21. században. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. Online elérhető: <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/3.%20Szenes%20k%C3%B6nyv,%20k%C3%B6nyvr%C3%A9szlet.pdf>

Szuhai, Ilona – Tálás, Péter (2017): A 2015-ös európai migrációs és menekültválság okairól és hátteréről. 9-33. oldal. In: Magyarország és a 2015-ös migrációs válság. Dialóg Campus Kiadó, Budapest.

Ungarn Heute (2018): Österreich und Ungarn planen zusammen Grenzschutz. Online elérhető: <https://ungarnheute.hu/news/oesterreich-und-ungarn-plan-en-zusammen-grenzschutz-90725/> (Utolsó letöltés: 2020.11.15.)

Vienna.at (2020): Grenzschutz-Übung von Polizei und Bundesheer in Nickelsdorf. Online elérhető: <https://www.vienna.at/grenzschutz-uebung-von-polizei-und-bundesheer-in-nickelsdorf/6665238> (Utolsó letöltés: 2020.11.15.)

Wiener Zeitung (2016): Österreich unterstützt Ungarn bei Grenzschutz. Online elérhető: <https://www.wienerzeitung.at/nachrichten/politik/oesterreich/831753-Oesterreich-unterstuetzt-Ungarn-bei-Grenzschutz.html> (Utolsó letöltés: 2020.11.15.)

Felhasznált jogszabályok

2017. évi CXLI. törvény. Online elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1700141.tv> (Utolsó letöltés: 2020.11.13.)

A külföldi nemzeti intézmények integrációs és asszimilációs struktúráinak megújítása a helyi diaszpórákban

Hervé - Lóránth Ervin¹

Absztrakt

Kétséget kizáróan az egyik legdinamikusabban fejlődő hálózat a világot átszövő magyar diaszpóra szervezetek jelentik. Fontos, hogy ezen szervek és az anyaország között hatékonyabb kapcsolatot hozzunk létre. Ebben kulcsszerepe a külföldi misszióknak van, mivel a két fél közötti összekötő szerepet ezek láthatják el a leghatékonyabban. Munkám összeállításához a nemzetpolitikai stratégiák és a miniszterekkel, államtitkárokkal, helyi diaszpóra tagjaival és a fogadó állam kulturális vezetőivel folytatott megbeszélések segítettek. A magyar diaszpóra szervezetek jelenlegi helyzetére a szűkös anyagi források és az elszigeteltség jellemző. Gyakran tapasztalhatjuk, hogy akár egy országon belül működő szervek közötti kapcsolat inaktív, akadályokba ütközik az összefogás, olykor pedig egymás működéséről sem tudnak. A külföldi misszióknak kiemelt szerepe van a magyar diaszpóra szervezetek közötti kapcsolat megteremtésben és a nemzetpolitikai üzenet számukra történő eljuttatásában. Ennek egyik részét a nemzeti identitástudat megerősítésében látom, mellyel az addig koncentrálatlan helyi magyar diaszpórát együttműködésre, összefogásra lehet sarkallni, aktív együttműködések lehet produkálni. Lényeges eleme a magyar nyelv oktatása mellett a helyi magyarság kultúrájának ápolása is, különösen azokban az országokban, ahol nagyszámú magyar kisebbség él. Másodsorban a misszióknak szerepet kell vállalniuk a szervezetek segítségnyújtását és támogatást szolgáló pályázatokkal és a közös programok szervezésével kapcsolatban. Megállapítottam, hogy a mai nemzetpolitikai iránymutatások és egy újfajta nemzetpolitikai kulturális stratégia alapján ezek a korábban nem együttműködő közösségek új aktivitást nyerhetnek, feléledhetnek, taglétszámuk növekedhet és működésük minőségének tekintetében is ugrásszerűen pozitív eredményeket érhetnek el. Ennek köszönhetően a helyi misszió és a magyar diaszpóra közösség a magyar nemzeti kultúra és nyelv kapcsán egységesen léphet fel bárhol a világon.

Kulcsszavak: diaszpóra; nemzeti kultúra; nemzeti identitástudat; integrációs és asszimilációs folyamatok; kultúra kommunikáció; kultúráközvetítés

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közigazgatástudományi Doktori Iskola, phd hallgató.

Bevezetés

A tanulmány célja – egy megkezdett átfogó kutató munka részeként – annak vizsgálata, hogy az intézményes rendszer, a külföldi misszió és a helyi diaszpóra milyen a kulturális kapcsolatot alakított ki egymással. Milyen a kulturális tevékenységek kommunikációja és hatásfoka, a misszió mennyire alkalmazkodik a befogadó ország nemzeti kultúrájához, miként tudja képviselni saját hazája kulturális értékeit és annak reprezentálásra milyen csatornákat használ, hogyan mutatja be, valamint milyen módszereket alkalmaz a pontos és minőségi illetve mennyiségi eléréshez. A tanulmány az elemzés során rávilágít az intézményes rendszer és a diaszpóra közötti fennálló kulturális kapcsolat hiányosságaira, a jelenlegi kultúra közvetítés módjának problémáira, azok tartalmi hibáira, valamint látható és mérhető hiányosságaira. Mind ezek feltárásának következményeként és konklúziójaként javaslatot tesz ezek megoldásaira, korrigálására valamint előremutató elméleti és gyakorlati javaslatokat tesz rá. A magyar nemzeti kultúra bemutatásának és népszerűsítésének alapvető igénye, hogy az adott misszióban a befogadó országnak, illetve az adott városának kulturális rendszerébe integrálódjon, egyfajta kölcsönösséget alakítson ki, valamint a helyi diaszpórát segítse, támogassa és lehetőség szerint fogja össze. Ehhez elengedhetetlen feladata, a misszióba delegált képviselőnek a helyi kulturális programhálózat feltérképezése és aktiválása, bevonása a saját programrendszerébe, vagy a már összeállított kulturális csomagjának az adott territóriumba való beillesztésének lehetőségére törekvés a végső cél. Ezen tanulmány első sorban a külföldi magyar kultúrintézetek, kulturális missziók, meglévő és működő kulturális struktúráira, működéseire, tartalmára és minőségére, valamint a befogadó országhoz való viszonyára, kapcsolataira fókuszál, fenntartásokkal közelítve meg azok eredményeit, vagy eredménytelenségeit (Hankiss, 1937). Jelen tanulmány több éves vizsgálódásnak az eredményét hivatott kritikusan és elfogulatlanul bemutatni, illetve feltárni és rávilágítani a fennálló kulturális-, gazdasági- és működési anomáliákra, az önálló és céltalan kulturális cselekményekre/aktusokra, valamint a csak egyirányú, s igen csekély finanszírozásból adódó problémákra. A tanulmány célja, hogy a már meglévő, külön-külön működő intézményi kulturális és gazdasági szerkezeti struktúrákat elemezze (Pröhle, 2007), hogy a kulturális diplomácia jelen állapotáról, működéséből levonja a tanulságokat, majd mindezekre reflektáló, újszerű stratégiájának eszköztárával és gondolatainak bemutatásával, – és annak előnyeit kihasználva – produktívabb, egységesebb, kölcsönösen támogató működési struktúrára tegyen javaslatot. Mindez egy dinamikusabb és hatékonyabb működő, nagy eredményeket elérő rendszert feltételezne. Mindehhez szükséges a kultúra területét érintő meghatározó kormányzati és irányadó szervek bevonása valamint a velük való együttműködés (mindeközben az államigazgatási hierarchiát megtartva és együttműködve), mind amellet, hogy az egyes egységek önállósága, szakmai döntésjoga a továbbiakban is megmaradna (241/2016 kormányrendelet).

Nemzeti identitás és nemzeti kulturális identitástudat a missziók önmeghatározásában

A kulturális identitástudat vagy a nemzeti identitástudaton (Balassa, 1989), és a kultúrdiplomácia fogalmának meghatározásán túl (Simon-Nagy, 2012), jelen tanulmány primer célja a missziók önmeghatározásának helyi értelmezése, szerepének vizsgálata és az adott ország jelenkori kulturális viszonylatában való meghatározása. Minden államnak az az érdeke, hogy minél több kulturális közege helyezze el saját misszióit (Ujváry, 2013), hogy létrehozva egyfajta kulturális kapcsolatot és hálót, az adott befogadó országgal (Simon-Nagy, 2012). Ez nincs másként hazánk esetében sem: a világ 23 pontján (Ujváry, 1995) található kultúrintézet, valamint 85 országban működik, nagykövetségi szinten, kulturális képviselő. Szükségszerűnek érzem, mint „a nemzeti kultúra” (Szücs, 1992) alap definíciójának elméleti és gyakorlati szétválasztását, időbeli konkrét behatárolását, mivel nem egyértelmű a használatkor a tradicionális és kortárs megjelenítése, fogalmának időbeli és tartalmi értelmezésére vonatkozólag, valamint a folk (Burke, 1991) és a kortárs „kultúra” művészet definíciójának meghatározására értelmezése és annak tartalmi vonzata. Mielőtt az önmeghatározás gyakorlati okaira térnék, fontos alaptétel a kulturális rendszer meghatározása, azokon is belül a művészet tartalmi fogalmak tisztázása. A nemzeti kultúra meghatározásban nem a filozófiai értelemben vett meghatározást kell jelen esetben értenünk, hanem a köznyelv által megfogalmazott, értékelt vagy megkülönböztetett jelenséget. Ahol elsősorban a nemzeti kultúra egy hagyományörző, generációkon átívelő, de önmaga alapjaiban folyamatosan fejlődő, változó tartalmat jelent (Környei, 2015). Jelen esetben is a nemzeti értékek kulturális megfogalmazása nem csak a nyelvet, vagy a vizuális formákat érti, hanem a mindennapokban megjelenő kulturális reflexiókat is. Azon konvenciókat átlépve, melyek egy adott népre való sztereotíp (Hill, 1999) valós vagy éppen kreált jelzőket és jellemzőket jelentheti, azokat szükségszerűen a „helyére kell tenni”. Mindezek mellett arra is kell törekedni, hogy egy külföldi misszióban a nemzeti értékek egyfajta időbeliséget, egy jelen idejű kulturális állapotot tükrözzenek. A nemzeti kultúra alapjának tekinthető folk azaz népi kultúra egyfajta védjegye egy adott országnak (Balassa, 1989), azonban az idő múlásával rárakodó kulturális rétegek néha el is torzítják azt, bizonyos esetekben pedig átforgalmazzák, átalakítják, aminek következtében egy újabb értelmet kaphat. Éppen ezért egy országnak a kulturális missziójában szinte kötelessége a folk elemeket vagy tradicionális vagy modern akár kortárs módon bemutatni (Niedermüller, 1981). Lényeges szempont azonban az, hogy a kor haladtával a kulturális megjelenési formák és a trendek, kulturális eltolódás okán, a kortárs- modern kultúra elemei élveznek prioritást, és csak másodsorban a folk kultúra (Burke, 1991). A népi kultúra mint egy „kulturális eszenciája” az adott képviselt országnak, amely ha csekély mértékben is, de képes önmagát fenntartani és mindörökké a nemzeti kultúrájának alapja maradni. Maga a kultúra szerteágazó értelmezése vagy a kulturális rendszerek

meghatározásakor, szükségszerű a művészeti ágak fogalmainak, azok tartalmának tisztázása. A hétköznapi kommunikációk során érzékelhető ez a fajta hiányosság, ahol a kultúra mint egy tévesen, állandósult jelzőként vagy összefoglaló fogalomként van jelen, összekeverve a művészettel vagy éppen a designnal. Jelen tanulmányban a kultúra mint összefoglaló fogalomként kezelendő, legyen az sportkultúra – szabadidő kultúra, borkultúra – szőlő kultúra egészségkultúra – spa-kultúra vagy mint a művészet megannyi ágának jelzője, képző vagy iparművészet, fotóművészet, installációművészet, szobrászat stb. Valamennyi kulturális forma, eleme egy kulturális missziónak, azonban azt figyelembe kell venni, hogy melyik, milyen módon, milyen formában, mennyiért és hogyan prezentálható, kommunikálható egy fogadó országban.

Elkülönülés, szervezeti adottságok

A magyar kultúra egyszerre befogadó és inspiráló. Ennek népszerűsítéséhez célszerű azokat az embereket, a partnereket, intézményeket és közönségeket megtalálni, amelyeken keresztül kölcsönös együttműködési formát alakítva ki tudunk magunkról beszélni (Cocchiara, 1962). Így az eredmény/siker is közös lesz, és így a helyi közösség számára mérvadó/meghatározó személyek beszélnek majd a magyar kultúráról, minél több ember tudomására juttatva, hogy mi mindent adott a magyarság a világnak: ez az igazi eredmény. Tapasztalatom szerint, a már *üzemelő/meglévő* intézetekben folytatott kulturális tevékenységek időnként igen csak kaotikus képet mutatnak: hol az internacionális-egyetemes kultúrát erősítik, hol pedig kizárólag a nemzeti karaktereket vonultatják fel vagy éppen saját preferenciájukat erősítik. Ezt a kettősséget a befogadók többsége nem tudja értelmezni, így programokkal szemben érdektelenné válik, és a fellépő zavar okán az intézmény is elvesztheti szerepét az adott kulturális életben. Éppen ezeknek az anomáliának elkerülése érdekében megfontolandó az a javaslat, hogy a nemzetközi irányvonalat/trendeket csak az intézetek képviseljék, míg a nemzeti kultúra – ez alatt a nemzeti karaktereket felsorakoztató folk kultúrát értve – bemutatását többnyire a Magyar Házak lássák el. A két intézményrendszer átjárható, kölcsönösen segíti egymást, befogadják egymás kulturális tartalmait, azonban az intézményes rendszerben erősebbnek, aktívabbnak kell lennie az aktuális kulturális reflexiókban. Gyorsabban kell reagálnia, napi szinten kell követnie az eseményeket és lehetőség szerint azoknak részeseivé is kell válnia. A kulturális intézményesített hatalmi pozíció, az ebből adódó diplomáciai státusz lehetővé teszi ezt a fajta stratégiát és szabadabb mozgást biztosíthat a kulturális diplomáciának, ezáltal a misszió szervesen bekapcsolódhat a helyi kulturális vérkeringésébe. A nemzetpolitika kulturális stratégiájának helyi megvalósítására egy más profilú, a magyar nemzeti érdekeket markánsan előtérbe helyező intézményhálózatot hozott létre a határokon túl, elsősorban a történeti Magyarország területén. A célterületet olyan kisebb vagy közepes méretű városok jelentik, ahol már elveszett

vagy veszélyben van a magyarok többség, de bőséggel hallható magyar szó az utcán, így újra meg lehet találni a nyelvi kultúránk vagy a nemzeti kultúránk iránt érdektelenné vált nemzettársainkat, vonzóvá téve számukra a magyar identitást. Az egész Kárpát-medencét és a világot átszövő Magyar Ház Hálózat intézményei önfenntartó kulturális központok – idősebbek és fiatalok számára egyaránt vonzó –, elérhetővé tesznek egyébként nehezen vagy költségesen megszerezhető szolgáltatásokat, információkat, amelyek gazdasági-, turisztikai-, oktatási- és ösztöndíjközpontként is működnek. Talán az egyik legdinamikusabban és önállóan fejlődő hálózat a diaszpóra szervezetek amelyeket az állami irányítás egyik alappilléreként számon tartott nemzetpolitika törekvések, támogatnak és segítenek. Hosszú évtizedeken keresztül csak önmaguk kulturális igényeinek helyi szintű megoldásai kaptak helyet, míg nem az utóbbi tíz évben már külső segítségekkel is bővíthették repertoárjukat. Azzal, hogy a nemzetpolitikai irány és a nemzeti igény megerősödött úgy ezen elszigetelt közösségek, mind tagjaik létszámában mind akár területük növelt méretében és kulturális megjelenésében, annak minőségében is ugrásszerű pozitív eredményeket értek el. Meg kell azonban azt jegyezni, hogy szűkös anyagi forrásaik mellett, még mindig a nemzeti identitástudat, az önkéntes munka jellemzi és nagy többségében a hagyományőrzéssel kapcsolatos programok kapnak teret. A fiatal szervezetek azonban már a mai kor kultúra felfogása alapján szervezik kulturális és akár a kulturális – gazdasági összekapcsolt rendezvényeiket.

Az integrálódás és asszimilációs tevékenység irányai

Az irányok meghatározásához elsősorban elengedhetetlen az adott ország politikai viszonyrendszerének feltérképezése a fogadó ország felé, valamint több irányú kapcsolatai és érdeklődési körének felmérése és azok rögzítése. A megfigyelési irányok kölcsönösek, azonban jelen esetben azt a viszonyrendszert kell megfigyelni, ahol a befogadó országban van egy misszió és annak leendő vagy a már működő mechanizmusát kell vizsgálni. Az integrálódás létrejöttét több szempontból is vizsgálhatjuk, mint hogy a kiépített kapcsolat mennyire stabil, tartalmilag megfelelő-e, mennyire van aktivitás és mind ez minőségileg is elfogadható a befogadó számára. Szinte minden hasonló vizsgálatkor figyelembe kell venni a kontinentális felosztásokat, a hasonló értékrendszereket és nem utolsósorban a kulturális platformokat. Magyarország kormánya által meghatározott főbb, nemzetileg fontos nemzetpolitikai és kulturális iránymutatások, mint a rendszeresen megrendezésre kerülő évadok, nemzeti ünnepeink vagy nemzeti büszkeségeink bemutatása alapját képezik az integrálódási folyamatoknak, a helyiek számára éppen úgy, mint az ott, diaszpórában élő magyaroknak. A globális szemlélet alapján a „rész az egész” elvén haladva a kormányzati kapcsolatokon túl, a két ország kulturális kapcsolatrendszerén belül, a telepített misszió városa illetve regionális közegbe való integrálódás

és a kulturális cselekményeken keresztül, asszimilálódás a lényeg (Pröhle, 2007).

Geokultúra és az asszimilációs folyamat

A kultúrdiplomácia egyik fő elvének és irányának tartom, hogy a kihelyezett külképviseletek (az ország és misszió központjának relációjában) ne csak a centralizált és prioritást élvező territóriumban lévő kulturális tevékenység legyen az uralkodó irányvonal, valamint az azokban található diaszpóra és magyar vonatkozású kapcsolattartásban, hanem az adott országban lévő más városokban, tájegységeken való megjelenés is kapjon teret, lehetőséget, valamint központi szakmai támogatást. Ez a fajta megközelítés és érdekképviselet komoly segítséget nyújt a kultúrdiplomácia szakdiplomatainak, valamint új irányvonalat, tartalmat és alternatívát nyújt az oda kinevezett tiszteletbeli konzuloknak, és helyi magyar szervezeteknek egyaránt.

Helyi adottságok

A területi adottságok felvetésénél, vizsgálni kell a közösségi jelenlétet, a diaszpórában élők, valamint a helyiek között, hogy mi az aktivitásuk, hogy mik a lokális igényeik, illetve mik a kulturális metszéspontjaik. A fogadó ország, város, helyi közösség társadalmi befogadása mellett a saját kulturális identitás megőrzése a cél, illetve ennek közvetítése, jelenléte az adott környezetben. Lényeges alapkérdésnek is tekinthetjük, hogy a még kívülálló vagy esetleg már homogenizált helyi közösségnek igénye van-e erre és, hogy mennyire érdeklődik egy másik nemzeti kulturális jegyekkel rendelkező jelenlétre. Mindettől eltekintve a kulturális missziók alapstruktúrájaként kell kezelni azt az irányt, hogy a helyi missziókban a nemzeti kulturális értékeket – legyen az népi jellegű vagy kortárs, esetleg populáris – valamilyen módon közvetíteni kell, hogy az túl az egyfajta kulturális műfaj bemutatásán országunk bemutatását, egyfajta országimázst is közvetítsen (Papp-Váry, 2006). A helyi adottságok másik iránya szerint, amely gyakorlati igény alapján vizsgálható, azaz a bemutatásnak mi a környezete, helyszíne, a területiális helyi fókuszpontok, kiemelt helyszínekbe való bejutásnak lehetősége. Az állami, önkormányzati vagy magán helyszínek befogadási módja is kiemelt figyelmet érdemel, hiszen a gazdasági vagy az önzetlen segítő, felajánló vagy éppen valamilyen kooperatív együttműködésben akár pedig egyfajta barterben lévő érdekek állnak szemben egymással. A finanszírozott program helyválasztása lényegesen egyszerűbb, egzaktabb, melynek eldöntését csak az adott büdzsé határozza meg, azonban a befogadói, meghívói forma, kissé nehézkes és nem minden ponton sikeres. Abban az esetben mondható annak, ha a befogadó oldal felajánlja a helyszínt, legyen az a program egy kölcsönösségi viszony egyik eleme, vagy akár közös érdek akár együttműködő partneri viszony /közös program, közös részvétel/. Komoly gondot okoz, a fenntartó szervezetek

egymás közti kommunikációjának sebessége és működési hatékonyságának alacsony foka sok esetben nem csak hogy hátráltatja a külföldi misszió hatékony működését, de a programok megvalósulását is veszélyezteti. Ezt pedig csak tetézi az, hogy az államilag elfogadott contentek és programok nem minden esetben jönnek létre, mert az intézményvezetők általában revidiálják, vagy késleltetik, esetenként átértékelik a felülről jövő utasításokat. A sikeres és hatékony kivitelezéshez nélkülözhetetlen a szervek közötti kölcsönös, egymás kéréseit figyelembe vevő kooperatív magatartás, valamint az utasításokat akceptáló vezetők, akik gyorsan reagáló team segítségével így könnyen meg tudnak birkózni akár a váratlan akadályokkal is. A felálló új felügyeleti szervek által elfogadott programokat, eseményeket a helyi intézmények igazgatói esetenként önálló döntéssel nem veszik be az intézet programjába, sokszor pedig addig halogatják a döntést, amíg a program megvalósíthatatlanná nem válik. Az éves programok tervezésénél előre figyelembe kell venni, hogy mik azok a központi programok, melynek egységesen meg kell jelenniük a külföldi intézetek műsorkínálatában, "kötelező módon" de nem minden áron illesztve be a szervezetek programterveibe.

Elsődleges feladat a struktúraváltás, mely több irányú lehet, azonban az igazán hatékony irány, a pozitív eredményhez vezető út az azonnali szerkezeti változás szükséges (29/2017 KKM utasítás), mind a központi intézményrendszer kulturális koncepciójának kialakításában, az elméleti stratégiákban, mind pedig a külföldi intézetek pozicionálásában **és képviselőben a szakdiplomácia szakmai** hitelességében, hozzáértésében. **Tényszerű hogy egy ilyen horderejű** változás időbe telik, azonban a szemléletváltással, a véglegesített cél megfogalmazásával és annak gyakorlati irányainak megszabásával bármikor megkezdődhet a munka, mivel a rendszerben csak a szemlélet és a tartalmi rész szakmai váltása szükséges.

Összegzés

Döntő fontosságú a külföldön élő magyar közösségek egyben tartása és fennmaradása. A szellemileg gyarapodó közösségnek erős az identitása, szilárd és egészséges a nemzetudata, ismeri és tiszteli múltját, történelmét, és ápolja a közös kultúrkincset (Szigethy, 1985). Tagjai igyekeznek a nemzet hasznos és építő tagjai lenni, és azon dolgoznak, hogy a magyarság minél nagyobb megbecsültségnek örvendjen a világban. A magyar kultúra kiaknázatlan forrás. Éppen ezért fontos, hogy a külföldi intézetek kínálata hordozzon valami eredetiséget, egyszerre képviselje a magyar kultúra tradicionális értékeit és a modernitását, illetve azt, amitől szignifikánsan különbözik nemzetközi versenytársaitól. Ezen intézeteknek fel kell mutatniuk a világnak, hogy Magyarország a tehetséges, a nyitott, a vállalkozó kedvű emberek hazája. Ehhez meg kell találni azokat a személyeket, vállalkozásokat és csoportosulásokat, melyek hitelessé teszik külföldön ezt a képet. A szervezők és a közreműködők, szereplők körében egyaránt ügyelni kell a minőségre és a nivóra.

Felhasznált irodalom

- Balassa, Iván (1989): A határainkon túli magyarok néprajza. Budapest.
- Burke, Edmund (2018): Filozófiai vizsgálódások, Magvető, Budapest.
- Burke, Peter (1991): A nép felfedezése. In: Népi kultúra a kora újkori Európában, Budapest.
- Cocchiara, Giuseppe (1962): Az európai folklór története, Budapest.
- Hankiss, János (1937): A kultúrdiplomácia alapvetése. In: Külügyi Szemle, Magyar Külügyi Társaság, VIII. Füzet.
- Hill, Richard (1999): Mi Európaiak. Geomédia Szakkönyvek, Budapest.
- Környei, Ágnes (2015): A kulturális diplomácia tegnap és ma. Grotius tanulmányok. Online elérhető: <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=PWMXPL>
- Niedermüller, Péter (szerk.) (1981): Folklór és mindennapi élet (válogatott tanulmányok), Népművelési Intézet, Budapest.
- Papp-Váry, Árpád Ferenc (2006): Az országmárkázás elmélete és gyakorlata. Online elérhető: http://www.papp-vary.hu/orszagmarkazas/az_orszagmarkazas_elmelete_es_gyakorlata.pdf
- Pröhle, Gergely (2007): A magyar kultúra szerepe Magyarország nemzetközi politikai és gazdasági kapcsolatainak fejlesztésében. MTA Kisebbségkutató Intézet. Online elérhető: <https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/717.pdf>
- Simon-Nagy, Lilla (2012): Nyilvános diplomácia (PhD értekezés). Online elérhető: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/705/1/Simon_Nagy_Lilla.pdf
- Singh, J. P. – MacDonald (2017): Stuart Soft Power Today. Measuring the Influences and Effects. 11-27. Online elérhető: https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/3418_bc_edinburgh_university_soft_power_report_03b.pdf
- Szigethy, Gábor (szerk.) (1985): Hírünk a világban. Online elérhető: <http://mek.oszk.hu/05000/05095/html/index.htm>.
- Szűcs, Jenő (1992): A magyar nemzettudat kialakulása. József Attila Tudományegyetem, Szeged
- Ujváry, Gábor (1995): „Iskola” a határon túl: a Római Magyar Intézet története 1912-1945. Levéltári Szemle, XLV. évf., 4, 3-27. Online elérhető: https://lib-rary.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariSzemle_45_1995/?pg=352&layout=s

Ujváry, Gábor (2013): Kulturális hídfőállások. Az I. világháború előtti időszak és a berlini mintaintézetek. Ráció, Budapest, 65-123.

Felhasznált jogszabályok

Az 1927. évi XIII. törvénycikk a külföldi magyar intézetekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról. Online elérhető: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7697>

A 241/2016 (VIII. 16.) számú kormányrendelet a kulturális és tudománydiplómáciai feladatok ellátásáról. Online elérhető: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk16118.pdf>

A 29/2017. (VII. 26.) számú KKM utasítás a Külgazdasági és Külügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról – a tárgyhoz tartozó részei. Online elérhető: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A17U0029.KUK×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT

Harc a terrorizmus ellen: az ETA és IRA

Kovács Márk Károly¹

Absztrakt

A napjainkban a médiában szereplő radikális, iszlám fundamentalista terror-szervezetek előtt, a szeparatista terrorszervezetek közül Európában két közismert szervezet is működött – Ír Köztársasági Hadsereg és a Baszk Haza és Szabadság. A két szervezet szinte párhuzamosan működött Spanyolországban és Nagy-Britanniában, ezért a terrorszervezetek egymás közti kommunikációjával egyidőben a kormányok is párbeszédet folytattak egymás közt. A két szervezet elleni küzdelem és annak párhuzamos vizsgálata jól példázza a jelenkorban tapasztalt problémakört is – a rendészeti szervek egyedül nem képesek felszámolni őket, a katonai és honvédelmi szervek pedig a háborúk megvívása mellett rendészeti feladatokat is ellátnak.

Kulcsszavak: rendvédelem, honvédelem, ETA, IRA, terrorizmus

Bevezető

Az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg (*Provisional Irish Republican Army – PIRA*) és a Baszk Haza és Szabadság (*Euskadi ta Askatasuna – ETA*) szervezetek időben szinte párhuzamosan, de eltérő földrajzi területen működtek. A két terrorszervezet egymással kapcsolatban állt és ötleteket, tanácsokat is megfogalmaztak egymásnak. A kapcsolat és konzultációk a két ország közt is kialakultak a terrorizmus kapcsán.

Az ETA működési területe Spanyolország és Franciaország volt. A franciaországi baszk területek kezdetben nem támasztottak a kormány számára olyan kockázatot, fenyegetettséget, mint a spanyolországi területek a spanyol kormánynak. A kockázatok hiányában ezért Franciaországnak nem volt prioritása az ETA működésének megszüntetése. A két ország együttműködésének megkezdéséig Franciaország biztos menedéket jelentett, de az ezt követő időszakban ez megszűnt a szervezet számára. Földrajzi szempontból a két országot a Pireneusok választják el, de egységes és egybefüggő területről beszélhetünk. 1959. július 31-re Spanyolországban a diktatúra lehetőséget adott volna a hadsereg alkalmazására a terrorszervezettel szemben, de a főszerepet mégis a Guardia Civil (csendőrség/ nemzeti gárda) és a belbiztonsági, rendészeti szervek képviselték.

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, phd hallgató.

Földrajzi szempontból az Egyesült Királyságban Észak-Írország az egyetlen terület, ami nem a Brit-szigeten, hanem az Ír-szigeten található és közvetlen szárazföldi határral rendelkezik –tengerentúli területektől eltekintve. A PIRA és Nagy-Britannia esetén felmerül az Ír Köztársaság szerepe is. Az Ír függetlenségi háborút követően Észak-Írországnak lehetősége lett volna Írországhoz csatlakozni, háború nélkül. Ez elmaradt, de a területi hovatartozás továbbra is megosztó kérdés maradt a lakosság körében. Észak-Írországban ezért a helyi rendőrségnek (kezdetben az Ír Királyi Rendőrség, *Royal Irish Constabulary* – *RIC*, majd Ulsteri Királyi Rendőrség, *Royal Ulster Constabulary* – *RUC*) nagyobb szabadsága, agresszív fellépése volt, valamint a pártatlanság és jogállamiság intézményét rugalmasan értelmezte. 1968-ra a társadalom vallási ellentéte, valamint a RUC szervezeti problémái 1969-re a katolikus lakosság félelmét váltotta ki (Bijl, 2017, 17-19). A rendőri intézkedések során gyakoriak voltak a halálesetek, valamint 1969. augusztus 12-én a Bogside-i csata is kialakult. A brit védelmi miniszter augusztus 14-én elrendelte a hadsereg alkalmazását Észak-Írországban a csata során kialakult helyzet miatt. Az utcára vezényelték az első Prince of Wales's Own Regiment of Yorkshire első zászlóalj, majd 24 órán belül a „lándzsahegy” zászlóalj és a harmadik könnyűgyalogos zászlóalj is megkezdte műveleti tevékenységét (Sz.n., 2006, 2-4.).

Az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereggel szembeni intézkedések

1969-ben az Egyesült Királyság megkezdte a Lobogó Hadműveletét (*Operation BANNER*) Észak-Írországban. A hadművelet összefoglaló neve a területen folytatott katonai műveleteknek – ilyen volt például az *Operation MOTORMAN* vagy az *Operation FOLKLORE*. A művelet során – 1969. augusztus 14-től – a hadsereg (a RUC-ot kiegészítve) volt hivatott a békefenntartásra (a kezdetekben a protestánsok és katolikusok közti szigetelőnek használták, később leszerelési és rendfenntartó feladatokat láttak el) (Sz.n., 2006, 1-2, 1-3).

Operation MOTORMAN

A műveletet az 1972. július 21-én történt „Véres Péntek” után a politikai és katonai vezetők egyetértésben indították meg a nagyvárosokban megépített műszaki akadályok és blokádok elfoglalásával. A művelet megkezdése előtt a „no-go” zónákon belül a biztonsági erők felfüggesztették tevékenységüket és az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg nyíltan működhetett. A művelet első fázisa 1972. július 28-30 közt a hadsereg átvezénylésével és az alegységek eszközigényeinek kiszolgálásával kezdődött, amit július 30-án 21:00-ra teljesítettek. A második fázis a művelet tényleges megkezdése volt július 31-én 4:05-kor és három órával később már az összes barikádot elfoglalták Londonderryben – területfoglalások megtörténtek, a biztonsági erők részéről halálos áldozat nélkül. A harmadik fázist a konszolidáció és a dominancia kialakításának is lehet nevezni. A biztonsági erők célzott házkutatásokat tartottak

és járőregységeket is felállítottak. Cregganban és Bogsideban 50 db lőfegyvert, több mint 10.000 db lőszer és 680 kg robbanóanyagot találtak – július 31. és augusztus 2. között (DEFE 24/ 718). A negyedik fázis a PIRA erőinek semlegesítése és 1972. november 1-éig a katonai alegységek számának 18 zászlóaljra csökkentése, valamint egy megbízható és működő hírszerző, feldehítő rendszer kiépítése volt. 1972. december 1-jére a művelet befejeződött. Az eredmények közé sorolható, hogy minden „no-go” zónát felszámoltak, Belfastban sikerült a PIRA működését ideiglenesen felfüggeszteni. Vidéken ellenállásba nem ütköztek az alegységek, Portadown-ban még a helyi lakosság is segítette a torlaszok elbontásában (DEFE 24/718).

Operation FOLKLORE

1972. július 17-én jelent meg az elképzelés majd a „Véres Péntek” miatt és az *Operation MOTORMAN* sikere ellenére számos alkalommal felmerült a művelet szükségességének kérdése. Végül nem alkalmazták a részletesen kidolgozott műveleti tervet és a hadseregbe az „Armageddon művelet”-i tervként vált ismertté. A terv szerint a művelet intenzív időtartama maximum három hónap lett volna, azonban a művelet megkezdése előtt már a hadsereg ellenőrző pontokat állított volna fel, amivel csökkentették volna az emberek napi mozgását, így a milíciák is akadályoztatva lettek volna. (CJ 4/4253) Hangsúlyozandó, hogy csak abban az esetben került volna szóba a művelet elrendelése, ha már a katolikus-protestáns ellentét kapcsán a feleket tárgyalóasztalhoz sem tudták volna ültetni, ezért az erőszakot a biztonsági erők sem tudták volna korlátok közé szorítani – egy-egy levelezésben úgy titulálták, „ha elszabadul a pokol” (DEFE 24/718). A művelet céljai a következők lettek volna (CJ 4/4253):

- A lakosság lefegyverzése.
- Támadó jellegű akciók, gyilkosságok megszüntetése.
- Az ellenség – IRA, ideiglenes IRA és egyéb milícia vallási megkülönböztetés nélkül – minden területét megszállni és területi dominancia kialakítása.
- Alapvető, az állam által békeidőszakban garantált minimum szolgáltatásainak helyreállítása és fenntartása.
- A határok fokozottabb ellenőrzése.

A terv szerint a műveleti célok mellett az általános rendfenntartás lett volna a feladata a húsz zászlóaljról 47 zászlóaljra növelt kontingensnek. Az első fázisban a konfliktus által érintett területeket szállták volna meg, második fázis az egész észak-írországi terület elfoglalása és a műveleti célok teljesítése lett volna (CAB 164/1101). Nyilatkozat formájában hirdették volna ki a művelet kezdetét, egyben bevezetve a rendkívüli állapotot. Az Egyesült Királyság két lehetséges változatot ismertetett, ha az észak-írországi állapotokat nem tudják

kezelni és szükséges az *Operation FOLKLORE* elindítása. Az első lehetőség, miszerint a hadsereg rendészeti és belügyi feladatokat látott volna el: házkutatás, internációs zónák létrehozása, protestánsok területi és politikai védelme, Észak-Dél egyesítésének mindennemű megakadályozása. Második lehetőség az Észak-Dél egyesítése, majd a katonai erők kivonása Észak-Írországról (CAB 164/1101).

Dandár neve	Zászlóalj – 1. ütem	Zászlóalj – 2. ütem	Zászlóalj – 3. ütem
39. dandár	11	-	11
24. dandár	8	1	9
8. dandár	8	-	8
3. dandár	7	3	10
X dandár	3	1	4
Y dandár	2	1	3
Területi tartalék	1	1	2

1. ábra – A zászlóaljak szemszerű mozgatása Észak-Írországbán Forrás: CJ 4/4253 – Szerkesztette: A szerző

Operation GRANADA

A PIRA nemzetközi, tengerentúli kapcsolatai és kereskedelme, valamint Észak-Írország földrajzi elhelyezkedése miatt logikus volt egy műveletet létrehozni a vízen húzódó határok ellenőrzésére is. A művelet támaszkodott a Mezőgazdasági Minisztérium eljárásrendjére, azt kiegészítve működött. A fő működési területe(i): Északi Part, Antrim Coast, Belfast Lough, North Down Coast, South Down Coast. (DEFE 24/946) A művelet célja volt, hogy megakadályozza a vízen folyó ember-, fegyver- és pénzcsempészetet (DEFE 24/2127). A művelet 1972-ben kezdődött, miután bevezették a közvetlen Nagy-Britannia kormánya általi irányítást – Direct Rule (Sz.n., 2006, 6-1). A Mezőgazdasági Minisztérium a halászati törvény alapján a feladatra kijelölt század hajói a parttól tizenkét tengeri mérföldig megállíthatták és átvizsgálhatták a külföldi halászhajókat. A vizsgálat során a halászhálók szabályosságát, és a fogásra kiterjedő szabályoknak való megfelelést vizsgálhatták. A vizsgálatok egy része miatt a hajókat kikötőkbe kellett kísérni és ott folytatni azt, erre azonban a kikötők nem voltak felkészülve – biztonsági és kapacitási szempontból. A vizsgálandó hajók nem használhatták a nagy-britanniai kikötőket, sem a Manx kikötőt, sem a Londonderry kikötőt, Lough Foyleba pedig be sem mehettek. Az ellenőrhajók végül nem vettek részt a műveletben, amit egy megkülönböztető zászló is jelzett. A hajók átvizsgálása során azonban illegális fegyvereket

találhattak vagy egyéb a művelet szempontjából releváns tárgyakat, ezért a következőképp kellett eljárniuk (DEFE 24/878):

- Külföldi hajók tizenkettő és három tengeri mérföld közt: Az ellenőrző századnak nincs kötelezettsége a jelentésen kívül és tilos intézkedniük. Bizonyíték gyűjtése a lehetőségekhez képest, a saját legénység életének és biztonságának kockáztatása nélkül. Az ellenőrzött hajók adatainak és helyzetének jelentése volt csak kötelező a haditengerészet felé.
- Angliában regisztrált hajó esetén: Bár nagyobb jogi hatáskörrel rendelkeznének a brit hajók felett, az angol szabályozás nem terjedt ki Észak-Írország területén kívülre, csak a parttól számított három tengeri mérföldön belül.
- Három tengeri mérföldön belüli területek: Ha a három mérföldön belül, a véletlenszerű ellenőrzés során csempészett fegyvert találnak, úgy a század hajóinak, mint a haditengerészet kötelékében lévő és az *Operation GRANADA* műveletben résztvevő hajóként kell viselkednie.

A Védelmi Minisztérium által alkalmazott eljárási rend szerint csak a gyanús, vagy véletlenszerűen kiválasztott hajókat ellenőrzik. A hajókat Észak-Írország partmenti vizét leszámítva csak megfigyelik. Ha az ellenőrzendő hajó Észak-Írország partmenti vizének határát átlépte, úgy a hajót jogilag megállíthatják. (Kivételt képeztek a Szovjetunió és a szovjet blokk államainak hajói, esetükben tilos volt megállítani vagy bármit csinálni a hajóval, jelenteni kellett azonnali hatállyal a Védelmi Minisztériumnak.) A hajó megállítását követően fegyveres keresőcsoport átszállt és átkutatta a hajót. Az átkutatás során a legénység ellen csak a minimum, szükséges erő alkalmazása volt engedélyezett (DEFE 24/878).

Operation INTERKNIT

Az *Operation GRANADA*hoz képest inkább elrettentő, pszichológiai hatást kiváltó tengeri művelet volt. Műveleti területe a Lough Carlingford volt, mint az egyik fő csempészút vonal állomása. 1972 májusában megszületett a politikai akarat az útvonal felszámolására, katonailag pedig rohamcsónakok alkalmazása mellett döntöttek. Az év végére két a haditengerészet kötelékében szolgáló hajót, HMS A382 és HMS A510, és rohamcsónakokat vezényeltek a területre. 1973 decemberében a haditengerészet adta az őrzőjáratokhoz a humán erőforrást is, ezért teljes mértékben a haditengerészet irányítása alá került a művelet. A HMS A382 és a HMS A510 párhuzamosan részt vett az *Operation GRENADA*-ban is, ezért 24-48 óránként járőrözött a két terület közt. Az *Operation INTERKNIT* keretében az elrettentő erő, aktív katonai művelet és jelenlét képviselőjeként kellett fellépnie, rohamcsónakok szerepének és azok felügyelő szerepének kiegészítéseként (DEFE 24/945).

A Baszk Haza és Szabadsággal szembeni intézkedések

Spanyolország és az ETA esetén nem beszélhetünk egy az észak-írországi Lóbogó Hadművelethez hasonló – hosszú, több műveletet magában foglaló – terrorizmus elleni harcról. A spanyol megközelítés rendészeti és jogi eszközöket alkalmazott, a hadsereg csak kiegészítésként volt jelen.

A Spanyolországban letartóztatott és büntetés-végrehajtási intézménybe szállított ETA-tagokat a regionális intézmények helyett a kormány szétszórta az országon belül. A rabok területi szétesztását azonban mind titokban, a családtagok és jogi képviselők értesítése nélkül végezte, ezzel megnövelte a hozzátartozók költségét valamint a jogi képviselőkre is plusz terheket rótt. (Clark, 1984, 110) A kormány megpróbálta megakadályozni az új tagok beszervezését, valamint az ETA-tagok büntetés-végrehajtási intézményekben belüli erősödését. Másik jogi lehetőség volt, hogy a külföldre menekült ETA-tagoknál megtagadja a Spanyolországba történő belépési kérelmet vagy kiutasítja az országból a nem spanyol állampolgárokat.

A büntetés-végrehajtási intézményeken kívül két „piszkos” háborút is folytatott a kormány az ETA ellen. Az első ilyen háború 1975-ben kezdődött a Carrero Blanco miniszterelnök 1973-as halálát követően, amit az egykor általa működtetett titkosszolgálatok 1981-ig folytattak. A második piszkos háború 1983-1987 közt létrehozott Antiterrorista Felszabadító Csoportok vívták (*Grupos Antiterroristas de Liberación - GAL*) az akkori belügyminiszter és a Védelmi Biztonsági és Információs Központ (*Centro Superior de Información de la Defensa – CESID*) támogatásával (www.globalsecurity.org, 2019). A létrehozott csoportokat a belügyminisztérium számára fenntartott pénzügyi tartalékból finanszírozták. A speciális csoportok a Guardia Civil, a CESID és a rendőrség állományából tevődött össze – zöld, barna és kék GAL csoportok –, tevékenységét pedig Señor X irányította (Woodworth, 2002, 274). A csoportok Franciaországban is csak a spanyol bevándorlók által lakott területen működtek, de a tagok életvitelszerűen Spanyolországban laktak és dolgoztak. A csoportok tagjai ellen ezért 1983-87 között nem született elmarasztaló ítélet vagy tényleges letartóztatás. Franciaország és Spanyolország számára egyre kínosabb lett a szervezet működése, valamint Franciaország a spanyol politikai menekültek státuszát elkezdte szigorúan felülvizsgálni, ezért végül a csoportok beszüntették működésüket.

1974 októberében a Baszkföldön átívelő közös határ fenntartása miatt mozgósították a hadsereget is. Az alegységek célja a Guardia Civil és a központi rendőrség tevékenységének erősítése a terrorszervezet, forradalmi csoportok és lázadók tevékenységének felszámolásával.

Operación Iruña

1974-1976 között volt aktív művelet, ahol a központi rendőrség és a Guardia Civil mellett a hadsereg is aktív szerepet vállalt a terrrorszervezet elleni harcban. A cél a határok ellenőrzésének fokozása volt (Sordo Estella, 2015, 129). A művelet parancsnoka Oronoz Mugaire ezredes volt, akit a műveleti terület részletes felderítésével, a műveleti területre vezénylendő állomány kiképzésével és tanulmányok kidolgozásával bízták meg. Az 1/74 Orden de Operación szerint a résztvevő egységek a különleges műveleti erők, hegyi alakulatok, logisztikai és orvosi alegységek – 49 parancsnok és 630 fős katonai kontingens összességében (Sordo Estella, 2015, 128-129). A 2/74 Orden de Operación a műveleti terület általános leírásában Baszkföldet és Navarrát úgy jellemezte, mint ahol általános a kormánnyal szembeni elégedetlenség, és bármikor sztrájk vagy lázadás törhetett volna ki. A terület ezért tökéletes volt a forradalmi csoportok és az ETA működéséhez. A Guardia Civil a hadsereggel párhuzamosan felderítő műveleteket végzett és operatív alegységeket telepítettek a Baszk településekre (Sordo Estella, 2017).

Operación Lobo

Mikel Lejrza – Gorka vagy Lobo néven ismert – a Központi Dokumentációs Szolgálat (*Servicio Central de Documentación – SECED*) munkatársaként 1974-től beépült az ETA szervezetbe (Soldevilla – Romo, 2017, 149). A fedett munkája során dokumentumokat (menetlevelek, fényképek) hamisított meg, információkat és fényképeket szerzett a szervezet vezetőiről. A művelet során összesen 158 ETA-tagot letartóztattak, ebből 10 fő látott el vezetői feladatokat. Ilyen ETA-tag volt például Juan Paradest – közismert nevén „Txiki” –, akit 1975. szeptember 27-én kivégeztek. A művelet végét Mikel fényképének poszteren való megjelenése – a „keressük” felirattal – és a fejére kitűzött fejpénz jelentette (elgrancapitan.org, 2017).

Operación Alazná

1981. március 29. és május 15. között ismét a Pireneusokban húzódó francia-spanyol határra vezényelték a hadsereg alakulatait. A cél az *Operación Iruñához* hasonlóan a határon átkelő terroristák elfogása, ezzel az ETA működésének ellehetetlenítése volt. A művelet során szabott feladatokat a Guardia Civillel közös járőrpárok kialakítása és objektumőrzések egészítették ki (Sordo Estella, 2015, 183-184).

Operación Sokoá

Az első közös, francia-spanyol összefogással végrehajtott rajtaütés az ETA struktúráján. A műveletet 1986. november 5-én hajtották végre Hendayeben (Franciaország), a Sokoá Szövetkezetben – egy bútorgyár volt (www.elperiodico.es, 2018). A gyár már az 1971-es megalakulását követően segítette

az ETA-tagokat – menedékhelyet biztosított, logisztikai bázisként használták. A felderítés során azonban kiderült, hogy a gyár szerepet vállalt a szervezet által szedett úgynevezett forradalmi adó tisztára mosásában is. A művelet végén számos fegyvert – például SAM-7/ Sztrela rakétákat –, lőszert, robbanóanyagot – például Goma 2 –, valamint a szervezet működéséről és pénzügyi rendszeréről szóló dokumentumokat foglaltak le (www.navarraesiste.com, 2015).

Operación Bidart

Összehangolt francia-spanyol rendőrségi rajtaütéssorozat volt 1992. március 29-én Bidart városában. A műveletet a Guardia Civil információi alapján indították és időlegesen megsemmisítette az ETA vezetőségét – a végrehajtó bizottság minden tagját letartóztatták. A művelet jelentőségét és hírértékét a közelgő barcelonai olimpiai játékok és az 1992-es Világkiállítás (Expo) megrendezése adta (www.elmundo.es, 2020).

Összefoglalás

Nagy-Britannia felismerve a helyi rendőrség működésképtelenségét és a pártatlanság hiányát inkább közvetlen irányítása alá rendelte Észak-Írországot és a hadsereg alkalmazása mellett döntött – az *Operation FOLKLORE* Észak-Írország teljes katonai megszállását sem vetette volna el. A hadsereg a Lobogó Hadművelet során megteremtette a pártatlanságot és a helyi rendőrséggel párhuzamosan a törvényes rendet, visszaállította a határellenőrzést. A műveletek célja az erőszak és a vallási konfliktusok csökkentése, a lakosság lefegyverzése volt, ezért bár a hadsereg műveleteiről beszélünk, harckocsik vagy tüzérségi eszközök alkalmazását mellőzték. A Lobogó Hadművelet során szerzett tapasztalatok később a 2003-ban kezdődött iraki konfliktusban is megjelennek a brit hadsereg által felügyelt területeken.

Spanyolország fellépését az ETA-val szemben jól tükrözi Miguel Ángel Ballesteros dandártábornok tanulmányában írt megállapítása: Spanyolország sosem ismerte fel az ETA által támasztott aszimmetrikus kihívást. A katonaságot ezért nem alkalmazták közvetlen a szervezet felszámolására és csak rendészeti úton, rendészeti eszközökkel harcoltak ellene (Martín, 2005, 40). Ez azt is jelentette, hogy az *Operación Lobo* a szervezet vezetését majdnem teljesen megsemmisítette, de képes volt újra szerveződni. A közös műveletek és megerősített határellenőrzések, azok rövidege miatt nem voltak eredményesek. Franciaországban is megjelent az ETA felszámolásának szándéka, azonban Spanyolország a rendőrséghez és Guardia Civilhez való ragaszkodása egy elhúzódó, számtalan halálos áldozatot követelő terrorszervezet működését eredményezte.

Felhasznált irodalom

Bijl, Nick van der (2017): Operation Banner: The British army in Northern Ireland 1969-2007. Pen&Sword Military, Barnsley.

Clark, Robert A (1984): The Basque insurgents: ETA, 1952-1980. The University of Wisconsin Press, Madison.

Martin, Miguel -Ángel Ballesteros (2005): La estrategia de terroristas. In: *Ejército de tierra español*, 2005/ március, pp.40- 47. https://publicaciones.defensa.gob.es/media/downloadable/files/links/R/E/REVISTAS_PDF2077.pdf (Letöltés dátuma: 2020.11.07.)

Sordo Estella - Luis Miguel (2015): Las negociaciones de los Gobiernos democraticos espanoles y ETA (1976-2006). Doktori értekezés, Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid.

Sordo Estella - Luis Miguel (2017): El Ejército español y ETA en el País Vasco-Vizcaya (1978-1981). Un breve apunte. *Archivo Online sobre la violencia terrorista en Euskadi*, 2017. Elérhető: <https://www.arovite.com/es/el-ejercito-espanol-y-eta-en-el-pais-vasco-vizcaya-1978-1981-un-breve-apunte/> (Letöltés dátuma: 2020.11.06.)

Soldevilla, Gaizka Fernández – Romo, Raúl López (2012): Sangre, votos, manifestaciones. Tecnos, Madrid.

Operation Banner (2006): An analysis of military operation in northern Ireland. Ministry of Defence, London,

Woodworth, Paddy (2002): Dirty war, clean hands: ETA, the GAL and Spanish Democracy. Yale University Press, London.

Felhasznált levéltári források

CAB 164/ 1101 – Northern Ireland Contingency Planning: Operation FOLKLORE. The National Archives, London, 2003.

CJ 4/4253 – Contingency planning for a state of emergency in Northern Ireland (Operation Folklore). The National Archives, London, 2017.

DEFE 24/2127 – Royal Naval assistance in Northern Ireland: Operation GRENADA; operational orders. The National Archives, London, 2017.

DEFE 24/718 – Northern Ireland: Operation MOTORMAN (removal of republican “no-go” areas). The National Archives, London, 2005.

DEFE 24/878 – Northern Ireland: anti-gun running operations. The National Archives, London, 2004.

DEFE 24/945 – Northern Ireland: Operation INTERKNIT; Royal Navy operations in Carlingford Lough. The National Archives, 2005.

DEFE 24/946 – Northern Ireland: Operation GRANADA; patrols off Northern Ireland. The National Archives, London, 2005.

Internetes források

Sz.n.: El golpe de Bidart. Elérhető: https://www.elmundo.es/eta/historia/golpe_bidart.html (Letöltés dátuma: 2020.11.07.)

Sz.n.: Los golpes (policiales y políticos) que ahogaron a ETA. Elérhető: <https://www.elperiodico.com/es/politica/20180503/golpes-contra-eta-6797804> (Letöltés dátuma: 2020.11.07.)

Sz.n.: Mikel Lejarza „Lobo”. Elérhető: <https://elgrancapitan.org/portal/index.php/articulos3/siglo-xx-xxi-actualidad/891-mikel-lejarza-lobo> (Letöltés dátuma: 2020.11.05.)

Sz.n.: Operacion Sokoia. Elérhető: <http://www.navarraresiste.com/2015/03/operacion-sokoia.html> (Letöltés dátuma: 2020.11.07.)

Sz.n.: Spanish Intelligence Agencies. Elérhető: <https://www.globalsecurity.org/intell/world/spain/intro.htm> (Letöltés dátuma: 2019.09.07.)

Az emberkereskedelem törvényi tényállásának új szabályozási aspektusai

Kubisch Károly¹

Absztrakt

Dolgozatomban rövid áttekintést kívánok adni az emberkereskedelem és kényszermunka büntetőtörvényi tényállásának 2020-ban megjelenő szabályozási irányainak okairól, melyet Magyarország az emberkereskedelem kiskorú áldozatainak kizsákmányolása elleni fokozottabb védelme érdekében kíván megtenni. Az emberekkel való kereskedelem olyan szerteágazó kérdés, amely az általános jogtárgyakat sértő módon a teljes jogrendet alapjaiban veszélyezteti, s a civilizált emberi közösség által felépített univerzális alapelvekkel szembe menő jelenség. Az ember tárgyiasításával az emberi méltóságot súlyosan sértő cselekményeket valósít meg - érintve a hagyományos európai keresztény kultúrkörben felépült család rendszerét, valamint a nemi erkölcs és a szexuális identitás kérdéskörét. Az új átfogó védelmi intézkedést megvalósító törvényjavaslat érinti a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényt, a szervezett bűnözésről szóló 1999. évi LXXV. törvényt, a 2012. évi II. törvényt és a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényt is. A szabályozás elsődleges célja a kiskorúak megóvása a szexuális kizsákmányolással szemben. Ezen felül törvényi vélelmet állít fel, hogy a tizennyolcadik életévüket be nem töltött, szexuális szolgáltatás nyújtására felajánlkozó személyeket áldozatnak kell tekinteni. Ennek keretében, a fiatalok körében tett szexuális felajánlkozást, szolgáltatás nyújtását generális tilalom alá vonja, de a tilalom megszegése esetén garantálja a kiskorú büntetlenségét. Ez megfelel a nemzetközi instrumentumok szabályozási irányának, hiszen nem büntethetőek azok a kiskorúak, akik szexuális szolgáltatás nyújtására ajánlkoznak.

Kulcsszavak: emberkereskedelem, kényszermunka, kizsákmányolás, prostitúció, gyermekvédelem

¹ Károli Gáspár Református Egyetem Doktori Iskola, bűnügyi szakjogász.

Bevezetés

Az emberkereskedelem magas tárgyi súlyát a társadalom általában nem érzékeli, mert ez a bűncselekmény - bár rendkívül súlyos és magas társadalmi veszélyességű - a szubjektív biztonságérzetet közvetlenül nem érinti (Kubisch, 2016). Az emberkereskedelem kérdéskörét főként nemzetközi instrumentumokban megfogalmazott kötelezetésekből, jelentésekből, (COM(2018) 777 final) illetve civilszervezetek, egyházak által közvetített formában ismerheti a közvélemény. A jelentés kiemeli, hogy „*az emberkereskedelem összetett bűncselekmény, amely gyakran a keresletnek és az emberkereskedők találékonyságának megfelelően alakul, a lényegét jelentő kizsákmányolás pedig számos formát ölthet*” (COM(2018) 777 final). Ennek különös jelentősége van az egyes etnikai konfliktusok, illetve a társadalmi és természeti katasztrófák elől országunkba menekülni kényszerülő személyek csoportja esetében. Az ilyen csoportok társadalmi státuszukat tekintve általában a társadalom leszakadó rétegeit erősítik. A vándorló, integrálódni nehezen vagy nem képes csoportok rendszerint párhuzamos társadalmakat alakítanak ki, amelyek emberkereskedelmet kiszolgáló személyi objektumoknak tekintendők.

Az emberkereskedelem alanyainak személyiségrajza

Mielőtt a törvényi szabályozás áttekintésére rátérnénk, érdemes szemügyre venni azokat a jellegzetes emberi személyiségvonásokat, melyek az emberkereskedőt és áldozatát jellemzik.

Morális szempontból a legrosszabb állapotban az elkövetők vannak, akiknél ha létezik visszakerdezés a cselekvésre, akkor a markáns öngigazolás lélektana az, ami általában domináns (Arronson - Tavris, 2009.) Az emberkereskedelem jelenségéhez kapcsolódó öngigazolás egyik alapját a gazdasági érvényesülés lehetőségének közvetítése adja, amit a tettesek rendszeresen hangoztatnak is: a sértettnek nyújtott érvényesülési lehetőségért cserébe semmiség a kapott anyagi ellenszolgáltatás. Ehhez képest a kutatásom során vizsgált esetekben a sértettek jobb esetben súlyos fizikai és mentális betegséggel kerültek ki a bűnszervezet fogságából, rosszabb esetben pedig meghaltak.

Az elkövetői oldalon sem ritka a mentális zavarokkal küzdő személyi kör, akik pszichopatológiás, illetve a narcissistic personality disorder (Malkin, 2017) legszélsőségesebb változatában szenvednek. A bűnelkövetői kör tekintetében kötelező elmeorvosi vizsgálat leginkább a részlegesen meglévő beszámítási képességet vizsgálja, hiszen a vádemeléshez és a perbírósnak is ez kell. Az NNI jóvoltából rendelkezésemre bocsátott, titkosítás alól feloldott bűnügyi nyomozati iratokban szereplő, emberkereskedelem büntette miatt elítélt érintett bűnszervezetek vezetőinek és egyes szereplőinek elmeorvosi vizsgálatai kapcsán is meglepő eredményeket találtam (Kubisch, 2019). Előfordult

az igazságügyi elmeorvosi vizsgálat megtévesztését is sikeresen megvalósító terhelte, aki előre betanulta az egyes válaszokat és ezzel felmentését érte el a bíróságnál.

Domokos Andrea írja, hogy az Erzsébetfalvai Kriminálpedagógiai Intézet laboratóriumának pszichopatológiai szakértője 1917 májusában a Magyar Jogászegylet büntetőjogi bizottsága előtt igyekezett bebizonyítani, hogy milyen nagy szükség van pszichológiailag képzett kriminálpedagógusokra. Ennek alapján „*a fiatalok bűnözők 25-30 %-át a pszichopáták körébe sorolta, részükre külön intézetek létrehozását javasolta. Szükségét látta a csavargók, visszaesők esetében szakképzett pszichológus bevonásának*” (Domokos, 2012). Ennek a kérdésnek létjogosultsága ma is megvan. Az a jelenség, amit a tettesek az emberkereskedelem sértettjeinek „idomítására” alkalmaznak, olyan érzések nélküli, rendszeres, súlyos testi bántalmazás, ami pszichoperszonalizált, pszichopatológikus személyiségzavart mutat. Az aktakutatás egyik jogestében szereplő elsőrendű vádlott a sértetteket kéthetente hazarendelte a külföldi munkavégzésről és szenvtelen és gépies módon bántalmazta őket, az üzletmenet helyes működésének biztosítása céljából.² Ezzel kapcsolatban lényeges kiemelni, hogy „*a Pszichopátia legnyilvánvalóbb - ám közel sem az egyetlen - kifejeződése a társadalmi szabályok leplezetlen és vétkes áthágása. Nem meglepő, hogy számos pszichopata bűnöző elkerüli a börtönt és kellesz modorokkal, kaméleonszerű képességeikkel végigtarolják a társadalmat, tönkretett életeteket hagyva maguk után*” (Hare, 2011). Kövezőképpen egy olyan komplex és nehezen meghatározható elméleti zavarral állunk szemben, ami nem minősül kóros elmeállapotnak így büntethető.

Az emberkereskedelem sértettjeinek személyiségrajza

Az emberkereskedelem sértettjeinek személyiségrajza esetében inkább egy társadalmi és személyes bizonytalanság, félelem, szorongás figyelhető meg, amelyet az elkövető felismer és megerősít. Kezdetben semmilyen patológiás reakció nem általános a sértetti körben, a bűncselekmény kifejtését követően viszont pszichiátriailag is értékelhető reakciók figyelhetők meg. Jelei általában a kihallgatások során felvett jegyzőkönyvekben is rögzítésre kerültek, melyet az eljáró jogalkalmazó nem mindig vett figyelembe. Kutatásom során tapasztaltam, hogy a sértett és a terheltek kapcsolatát ismerő nyomozó „*az eljárásban beszerzett bizonyítékokra és a gyanúsítottnak a tanúval szemben korábban fennállt viszonyára*”³ maga dönt és engedélyezi a szembesítést vagy sem. A szembesítések szerény eredményessége az eljárásban különös fénytö-

2 Az NNI kérésére a pontos bűnügyi számot nem írom le. (...) 2012 bü. számon L. Tamás és társai ellen bünszervezetben elkövetett üzletszerű kerítés és más bűncselekmények miatt indult eljárásban készült kihallgatási jegyzőkönyveket.

3 Szám: (...-./2007. bü.) 2008. December 8-án kiadott értesítés. NNI-ben 2018-ban végzett kutatás.

résbe helyezik a bizonyítási cselekményt többszöri alkalmazását, hiszen értékelhető bizonyítási eszköz nem származott belőle. Fenyvesi Csaba szerint „*A szerény eredményessége ellenére egyik alkalmazó országban sem érzékeltem olyan mértékű kételyt, ami megkérdőjelezte volna az intézmény létét, jelenlegi praktikumát, illetve jövőjét, ugyanakkor a nem használó országokban sem merült fel alkalmazásának szükségessége, esetleges »bevezetési vágy«, netán kényszer.*” (Fenyvesi, 2019) Aktakutatásom során áttekintett anyagok alapján állítom, hogy a szembesítés - különösen a személyelleni erőszakos magatartású, visszaeső elkövetők⁴ esetében legfeljebb 20%-ban részben eredményes, 75%-ban eredménytelen és csak legfeljebb 5%-ban volt eredményes. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 211. § (2) bekezdése kimondja, hogy „*ha a tanú vagy a terhelt kímélete, vagy védelme ezt szükségessé teszi, a tanú, illetve a terhelt szembesítését mellőzni kell.*” A törvényben megadott mérlegelési lehetőség nem helyesen kerül alkalmazásra, ezen felül a szembesítésnek rendkívül csekély hozadéka van. Talán megfelelőbb lenne a visszaesők és a személy elleni erőszakos magatartásért eljárás alá vontak esetében a nyomozás során történő szembesítés alkalmazásának kizárása. Ha elengedhetetlen a szembesítés, akkor a vádemelést követően pedig a Be. 121. § alatti telekommunikációs eszköz közbeiktatásával lehessen ezt a bizonyításra irányuló cselekményt alkalmazni.

Az erre vonatkozó javaslatot az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága már megtette (Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (97) 13. számú ajánlása” Az emberkereskedelem sértettjének sokszoros és visszafordíthatatlan viktimizációja kódolt egy súlyos bántalmazási szakaszt követően kezdődő több éves nyomozati, majd több éven át tartó ténybírósi szakaszban. Szükségtelennek, aránytalannak és igazságtalannak érzem, hogy a súlyos társadalmi és magánéleti válságot megélő megfélemlített bántalmazott passzív alany komolyabb, mélyebb sérelmet okozó „büntetésben részesül” a büntetőeljárás természetes tehetetlensége okán, mint amit a terheltre kiszabott szankció tartalmaz. Nem ritkán a bizonyítási eszközök összegyűjtésén fáradozó szakemberek csak akkor torpannak meg, amikor már szemmel látható reakciók jelentős vegetatív zavarokkal kísért motorosan gátolt állapotot tapasztalnak a sérelmet elszenvedett részéről. Szakértői vélemények alátámasztják, hogy „*ekkor heveny állapotban a [személy] nem tud megmozdulni, nem tud megszólalni, később, ezeknek oldódásával nem tud koncentrálni, a környezet által kínált megoldási lehetőségeket nem veszi észre és nem mérlegeli (...)*” (Juhász - Pethő, 1983). Ebben a stádiumban már - sarkosan fogalmazva -, a sértett emberi méltóságának súlyos sérülése mellett, mint személyi bizonyítási eszköz sem használható többé. A gátolt személy sérüléseit továbbnöveli a tettesektől elszenvedett bántalmazás, amely lényegét tekintve folytatódik a büntetőeljárás során a hatóság eljárása következtében is, hiszen a gátló folyamatokat kiváltó tudattartalom felidéztetése ezt eredményezi. A sértett fokozott védelme mel-

4 Lehet visszaeső, különös visszaeső vagy erőszakos többszörös visszaeső mindegy.

lett, a sérült személy lelki és szellemi visszaépítését és védelmét is szükséges lenne megoldani.

Az emberkereskedelem fogyasztói köre

Az emberkereskedelem bűncselekménnyé nyilvánításával az európai társadalmak állást foglaltak azon kérdésben, hogy az embernek joga van szabadon testi, lelki és szellemi létsíkon való élethez. Az ember nem lehet adásvétel tárgya, illetve nem megengedhető az ember tárgyiasítása és szexuális vagy munkaalapú kizsákmányolása sem.⁵ Mindennek szellemi alapja a keresztény kultúrában található meg, amelyből a természetjog emberi jogokat származtatja, mára azonban a nemzetközi jogközösség önálló jogi instrumentumokban igyekszik rögzíteni az emberi méltóságból folyó személyhez tapadó elidegeníthetetlen és korlátozhatatlan jogokat. Ezekből a tételes pozitívjogi szabályokból levezethetően a korai emberkereskedelem létezésének hipotézise felveti az állam és a szülői felügyeleti jogot gyakorló személy felelősségét - különösen azokban az esetekben, amikor a szülői felügyeletet vagy azzal egyenértékű törvényes felügyeletet gyakorló személy tudomásával, beegyezésével, segítségével jön létre a jövőben bekövetkező emberkereskedelem törvényi tényállása által megkövetelt jogellenes polgári jellegű jogügylet.

A modern emberkereskedelem létezése és az ellene folyó - szinte kilátástalan küzdelem - egyben a keresztény kultúra hanyatlását, a nyugati kultúra sérüléseit és repedezettségét is mutatja, mert a modernkori emberpiac áruja olyan emberi szabadságától és méltóságától megfosztott tárgyiasított áldozat, akit akarata ellenére valamilyen tevékenységre kényszerítenek és valaki őt a tulajdonának tekinti a kultúra és a jog tiltása ellenére. A jogellenesen tulajdonossá váló személy igyekszik a polgári jogban rögzített szabályok szerint tulajdonosként viselkedni. Ennek értelmében eladhatja, elcserélheti, ellenszolgáltatásként átadhatja, bérbe adhatja és szedheti tulajdona hasznait, illetve megsemmisítheti azt. (Hajdú, 2018). Az ember vonatkozásában a fizikai megsemmisítésre gondolunk, ám a sértett szexuális játékszer céljából évekig tartó bérbeadása olyan szellemi leépülést és életképtelenséghez vezet, ami lényegét tekintve sokszor rosszabb, mint a fizikai megsemmisítés. Az emberkereskedelem révén kizsákmányolt személyben olyan méltóságbeli és tudati roncsolódást okoz, ami legtöbbször helyrehozhatatlan. Ezzel pedig hatalmas kiterjedésű áldozati kört állít elő, ami a társadalom emberi erőforrásait rombolja.

A modernkori rabszolgaság origóját a keresleti kérdés határozza meg, ahogy annak morális tartalmát is. A huszonegyedik században lényegében egy ke-

5 Ld. Strasbourgban, 1987. november 26-án létrehozott Egyezményt a Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmód megelőzéséről (1995. évi III. törvény). Illetve, az Alapvető Jogok Biztosának feladatkörébe tartozó Nemzeti Megelőző Mechanizmust, amely a Kínzás Megelőzéséről szóló ENSZ Egyezmény alapján került megalapításra az Alapvető Jogok Biztosá Hivatalának külön főosztályaként. Angol nyelven elérhető oldala: <http://www.ajbh.hu/en/web/ajbh-en/opcat> (letöltve: 2019. 08.06.)

resletorientált speciális kereskedelmi hálózati rendszer működik, amelynek szexuális célzatú verziója a hagyományos európai család- és létformát elutasító igényből táplálkozik, a kényszermunka alapú változata pedig az olcsó, lojális munkaerő iránti igényt elégíti ki. Ezek az igénymegfogalmazók - más néven kliensek -, háttérbehúzó, kettősidentitású alanyai a bűncselekmények, akik kifelé hagyományos értékrendet képviselnek, és komoly vagyonnal rendelkeznek. Ezek az alanyok egy büntetőeljárásban legtöbbször nem is kerülnek felelősségre vonásra. A vásárlói kör érinthetetlen, hiszen egyfelől komoly befolyással rendelkezik, másfelől a felderítésük sem könnyű, hiszen a jogellenes kereskedelmi láncot működtető bűnszervezetek komoly védelmet biztosítanak jól fizető ügyfeleik részére.

A nyomozóhatóság és általában a jog nehezen veszi észre az igénybe vevőt, hiszen ebben a tekintetben a szabályozás Európa szerte eltérő, s rendkívül megengedő. Erre Magyarország rendkívül előremutató választ adott: a Btk. 192. § (8) bekezdésének 2020. júliusi változása az igénybe vevőt is büntetni rendeli. A felvetés jogos, hiszen Forrai Judit még 1999-ben azt írta, hogy „*A szexipar fogyasztóiról nagyon keveset tudunk. Ők mindig arctalanok maradnak, anonimitásukat megőrzik és erre mindenki vigyáz ebben a körben, hiszen a fogyasztók érdekeit messzemenőig védik, nélkülik nincs üzlet. [...] Az ideális kliens nem alkuszik, gyors, előre fizet és visszatér*” (Fehér, 1999).

Az emberkereskedelemben érintett bűnszervezetek pénzügyeik bonyolítására a nem európai gondolkodáson alapuló „hawala rendszert”⁶ használják, amelynek költséghatékonyasága és rendkívüli megbízhatósága miatt egyre inkább elterjedőben van. A hawala fontos jellemzője még, hogy általában kapcsolódnak a meglévő illegális üzleti ügyekhez (Transparency International). „*A hawala költséghatékonyaságának további okai az alacsony általános költségek mellett, az árfolyam-spekuláció. [...] Az átutalások és az üzleti átutalások feldolgozása ugyanazon bankszámlán történik, de nem ritka hogy további működési költségek merülnek fel egy olyan vállalkozásnál, amely hawala-átutalási szolgáltatásokat kínál.*”⁷ *A rendszert jellemző legfőbb ismérv a bizalmi működés, mert a hawala-kereskedők mindig becsületesek az ügyfelekkel és a többi hawalarral való kapcsolattartásuk során. Tehát a hawala működésének alapja a feltétlen »bizalom«*” (Ladányi, 2010). Az emberkereskedelem és a nemzetközi szintű bűnszervezetbe szerveződött bűnözői hálózatok ezen a ponton kapcsolódnak össze. A fegyverkereskedelemhez, terrorcselekményekhez szükséges forrásokat az embercsempészetből, emberkereskedelemből droggereskedésből oda és vissza képesek átcsoportosítani (FATF report). A rendszer használatával nem csupán a megrendelők járnak jól - hiszen a ható-

6 A Hawala átutalási rendszer gyors, biztonságos és költséghatékony módja a pénzáttalásnak belföldön és nemzetközi szinten működik, és teljesen láthatatlan a hivatalos pénzügyi ellenőrző hatóságok elől.

7 A rendszer jellemzője, hogy akár egy eldugott tanyán, vagy rejtkehelyen is megkeresik a jogosultat, vagy átveszik a megbízótól a pénzüsszeget.

ság elől tranzakcióik rejtve maradnak -, hanem az emberkereskedők is, mert a rendszer magas szintű diszkréciója és kvázi lenyomozhatatlansága miatt, a bűncselekményből felhalmozott pénzüik teljesen fedésben marad, amely később egyszerű pénzmosással⁸ a legális gazdaságba is könnyedén átforgatható. A hawala típusú új jelenségre csak összehangolt európai válasz lehetséges.

Az emberkereskedelem szubkultúrája

A sok kérdés mellett felmerül az az alapkérdés, hogy az emberkereskedelem végső megrendelői, fogyasztói a bűnözői szubkultúra részeinek tekinthetőek-e? Kriminológiai szempontból vizsgálva a kérdést, Merton úgy fogalmaz, hogy „[...] ha a bűnöző szubkultúrában részes egyén pusztán azért nyúlna törvénytelen eszközökhöz, hogy gazdasági javakra tegyen szert, akkor nagyobb becsben tartaná azokat a javakat, melyeket már megszerzett. Ez az elmélet nem képes figyelembe venni a bűnöző szubkultúrára jellemző romboló hajlamot, változékonyságot, lelkesedést és teljes negativizmust sem” (Cohen, 1955). Merton által felvetett kérdés tehát az, hogy egy társadalomban egyes csoportok anomias létállapotának vizsgálata nem adhat választ arra a kérdésre, hogy milyen jellegűek az adott csoport bűnözői magatartásformái. A középpontban azok „a heveny feszültségek állnak, melyeknek forrása a kulturálisan ösztönzött célok és társadalmilag strukturált lehetőségek közötti eltérés” (Merton, 1980). Az emberkereskedelem által érintett társadalmi csoportok vizsgálata során ismét aktuálisak azok a Merton elméletéből is következő tapasztalatok, melyek a korai emberkereskedelemre és a gyermekek sérelmére elkövetett egyéb súlyos bűncselekményének társadalmi okainak feltárására irányulnak. Számos kutatás és vélemény jelent meg Fehér Lenke (Fehér, 2012) és Forrai Judit (Forrai, 1999) tollából, hogy a gyermekek sérelmére elkövetett bántalmazásos bűncselekmények így a sérelmükre kizsákmányolási céllal elkövetett emberkereskedelem komoly látenciával rendelkezik. Feltárása és a tettesek felkutatása, sokszor a kiskorú sértettek esetében fellépő személyi bizonyítás ellehetetlenülése miatt ellehetetlenülhet.

Az emberkereskedelem büntetőtényállásának új hazai normatív szabályozása

2018-ban a Nemzeti Nyomozóiroda emberkereskedelemmel foglalkozó nyomozóival készült kriminalisztikai kutatás megkezdésének pillanatában a hazai emberkereskedelem elleni büntetőszabályozás számos kérdésben problematikus volt. Egyfelől komoly elhatárolási nehézségeket okozott a kizsákmányolás pontos meghatározása egy önként vállalt prostitúciós magatartás esetén. A kényszermunka és az emberkereskedelem számos eleme egymást fedő elemeket tartalmazott. További jogalkalmazási és jogértelmezési problémát jelentett

⁸ Vö. A Btk. 399. § (3) bekezdés szerinti pénzmosás („saját pénz mosása”)

az üzletszerű kerítés és a kizsákmányolási célzattal megvalósított emberkereskedelem „*másnak megszerez*” kérdésköre (Vö. NF. 3889/2014/7-I sz. LÜ állásfoglalás). Ugyanakkor a tényállás nem értékelte jól az áldozat hatalomlatlatiságát, így akár kiskorúként is bejegyezhetett a szexuális kizsákmányolásba. további probléma volt a megrendelői- fogyasztói oldal büntetlenül hagyása. A Nemzeti Nyomozóiroda emberkereskedelemmel foglalkozó nyomozóinál 2018-ban végzett kérdőíves kutatásomban feltett kérdést az operacionalizálás során leegyszerűsítettem és csak az alapkérdésre adott egyszerű „igen”, „nem”, „nem tudom/nem válaszolok” válaszokra redukálva dolgoztam fel.

Szükséges-e változtatni az emberkereskedelem tényállásán a könnyebb elhatárolás és minősítés szempontjából?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative %
Valid	igen	8	61,5	88,9	88,9
	nem	1	7,7	11,1	100,0
	Total	9	69,2	100,0	
Missing	nem tudom / nem válaszolok	4	30,8		
Total		13	100,0		

1. táblázat szükséges-e változtatni az emberkereskedelem büntetőtényállásán?

A tizenhárom nyomozó közül négyen nem adtak releváns választ, illetve egy nyomozó szerint a tényállást az adott pillanatban megfelelőnek találta. A válaszadók 61,5%-a inkább változtatásokat javasolt, amelyek nagy része végül, a 2020. július elsejével hozott törvényi változások révén szerencsésen megvalósult. Ebből a táblázatból levonhatjuk azt a konklúziót, hogy a határon átnyúló emberkereskedelem nyomozásával megbízott alosztály nyomozóinak 61,5 százaléka változtatni szeretett volna a jogszabályon a gyakorlatiasság, az alkalmazhatóság és az áttekinthetőség érdekében.⁹

A gyermekvédelem és az emberkereskedelem közti összefüggések

A 2020. március 16-án kiadott emberkereskedelem áldozatainak kizsákmányolása elleni fellépés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi V. törvény számos nagyon hatékony, elsősorban a gyermekek érdekeit védő szabályt alkotott. A jogalkotó egy határozott törvényi vélelmet állít fel a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi 9

⁹ A 2020. július elsejétől megváltozott 2012. évi C. törvény 192. §-hoz fűzött miniszeri indokolás bevezetője.

XXXI. törvényt (Gyvt.) módosításával, hogy az emberkereskedelem feltételezett áldozatává vált gyermekek számára azonnali és hatékony segítséget lehessen nyújtani. Ezáltal nem szükséges a nyomozási minősítést és a büntetőeljárásban született határozatokat megvárni, hanem azonnali védelmi intézkedést lehet foganatosítani. Elgördíti az adminisztratív akadályokat azzal, hogy előírja, az áldozattá vált gyermeke a speciális gyermekotthon - legfeljebb 60 napra - befogadja a rendőrség általános védelmi intézkedése alapján, a fővárosi, megyei gyermekvédelmi szakértői bizottság véleménye hiányában is. Ezzel az esetenként súlyos állapotban lévő kiskorú áldozat életét menthetik meg és a túlélő sértett további viktimizációja is minimálisra csökkenthető.

A jogalkotó a Gyvt. X. Fejezete alatt létrehozta az általános védelmi intézkedést¹⁰ - a korábban is létező helyettesítő védelem rendszerén belül. Ennek értelmében akár szülői felügyelet alatt családjában élő, vagy már helyettesítő védelem alatt álló emberkereskedelem feltételezett áldozatává vált gyermeket a rendőrség egy azonnal végrehajtandó határozattal egy szűkebb védelmi körbe helyezi el és azonnal végrehajtható döntéséről értesíti a gyámhatóságot. A gyámhatóság a gyermek gondozási helyét hivatalból vagy kérelemre megváltoztatja, ha a rendőrség a Gyvt. 76/B. § b) pontja szerinti általános védelmi intézkedéséről értesítette és ezért a gyermek nevelését az addigi ellátási formában már nem vagy nem megfelelő módon lehet biztosítani.

A szervezett bűnözés, valamint az azzal összefüggő egyes jelenségek elleni fellépés szabályairól és az ehhez kapcsolódó törvénymódosításokról szóló 1999. évi LXXV. törvény 9. § (1a) bekezdése kimondja, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy szexuális szolgáltatásra nem ajánlkozhat fel. Ezzel a korábbi jogirodalmi és jogalkalmazói dilemmák meg is szűntek, hiszen ezzel a kiskorú személy részére egy törvényi védelem is keletkezett. A szexuális szolgáltatásra felajánlkozott kiskorú személyt úgy kell tekinteni, mintha ezt nem tette volna meg, ezért sem szabálysértési sem büntetőjogi felelősségét nem lehet megállapítani. Ezt megerősíti a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény 72. § (2) bekezdésének új tényállása, melyszerint a nem büntethető a szexuális szolgáltatásra felajánlkozás tilalmának megszegése miatt az elkövető, ha a cselekmény elkövetésekor a tizennyolcadik életévét nem töltötte be. Ha a helyszínen kétséget kizáróan megállapítást nyer, hogy a szexuális szolgáltatásra felajánlkozás tilalmát megszegő személy a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, a szabálysértési eljárás megindításának vele szemben nincs helye.

10 1997. évi XXXI. törvény 76/B. § Általános védelmi intézkedés.

Lehet a gyermekvédelem az emberkereskedelem megelőzési eszköze?

A fejezetcímben felvetett hipotézist a 2020. július elsejével életbelépett jogi változtatások eldöntötték. Az alapfeltevés abból a két gyakorlati helyzetből indul ki, hogy a korai emberkereskedelem és maga a klasszikus emberkereskedelem leginkább szexuális célú megrendelői igényekre fókuszál (Tamási, 2017). Ennek a körnek pedig rendszerint a gyermekkorúak, illetve a tizennyolcadik életévüket éppen betöltött személyek a célpontjai. Az életkor mellett a másik vetület az ebben az életkorban természetes kiszolgáltatottság, amely az elkövetést is megkönnyíti. A megfelelő egészséges gyanakvással nem rendelkező, családi védelem nélküli kiskorúak könnyű prédái lehetnek a szexuális ragadozókat kiszolgáló szervezeteknek. A feltevés alapja tehát az, hogy a legkiszolgáltatottabb és életkor szempontjából legkeresettebb személyi kört kell megfelelő védelemben részesíteni. Ehhez az új gyermekvédelmi szabályok komoly mértékben hozzájárulnak. Kiemelten ide tartozik, a 2018. évi CXVII. törvény 36. §-a által létrehozott 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 10/A. §, amely a gyermeki jogok védelme érdekében megfogalmazott foglalkoztatási tilalom. Ennek a törvényhelynek létrehozása abból az empirikus forrásból táplálkozik, hogy azok a bűnelkövetők, akik gyermekek sérelmére akartak bűncselekményeket elkövetni igyekeztek a gyermekek közelébe férkőzni - kijátszva a gyermekvédelmi rendszert. A korábbi szabályok értelmében ez nem volt különösebben nehéz, hiszen egy nevelőszülő vagy tanácsadó csupán egyszerű egyoldalú jognyilatkozatban nyilatkozott bűnügyi előéletéről - ami hatalmas rést jelentett azon bűnözői körök számára, akik gyermekek sérelmére vagy velük közösen kívántak bűncselekményeket elkövetni.

Az 1997. évi XXXI. gyermekvédelmi törvényben megfogalmazott általános védelmi intézkedés keretében a szexuális szolgáltatásra felajánkozás tilalmát megszegő tizennyolc év alatti, családjában nevelkedő gyermeket a rendőrség az ideiglenes hatályú elhelyezés szabályai szerint speciális gyermekotthonban helyezi el. Ez markánsan érinti az emberkereskedelem áldozatait is, mert akik a hatóság látókörébe kerülnek így nem eljárás alá kerülnek, hanem egy azonnal végrehajtandó döntés keretében megfelelő biztonságos helyre. Ennek megvalósításáról és a kiskorú elhelyezéséről a nyomozóhatóság gondoskodik, illetve a gámhatóság soron kívül intézkedni köteles.

A gyermekvédelem tehát egyértelműen az emberkereskedelem megelőzésének eszköze abban a tekintetben is, hogy azok a gyerekek, akik a gyermekvédelmi rendszerben nevelkednek törvényből következő fokozott figyelemnek köszönhetően kevesebb lesz az áldozat, illetve a büntetlenség remélhetően a hatóságokkal való együttműködési hajlandóságot is javítani fogja.

Az emberkereskedelem hazai szabályozásának változásai

Az emberkereskedelem hazai szabályozásának jogharmonizációja körüli kérdések az Európai Unió szabályozási iránnyal mindig felszínen volt és maradt is. Hollán Miklós írja, hogy korábban - a XX. század első harmadában - nem volt az emberkereskedelemre vonatkozó egységes szabályozás, csupán annak fogalmával átfedésben lévő jelenségek elleni nemzeti büntetőjogi rendelkezések léteztek (Hollán, 2008). Hazai büntetőjogunkba csak 1998-ban került be az emberkereskedelem a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény 43. §-a által a III. cím alatt a szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények fejezet alá. A korábbi történeti előzmények vonatkozásban Magyarország csatlakozott a leány- nő- és gyermekkereskedés, elleni nemzetközi büntetőjogi fellépéseket tartalmazó instrumentumokhoz, de ezek egyike sem fedte az emberkereskedelem terjedelmes kérdéskörét. A leánykereskedés elnyomása végett Párizsban, 1910. május hó 4-én kelt nemzetközi egyezmény és a hozzá tartozó zárjegyzőkönyv (1912. évi LXII. törvénycikk), a nőkkel és a gyermekekkel üzött kereskedés elnyomása végett Genfben, 1921. szeptember hó 30-án kelt nemzetközi egyezmény,¹¹ illetve a nagykorú nőkkel üzött kereskedés elnyomása tárgyában, Genfben, 1933. október hó 11. napján kelt nemzetközi egyezmény.¹² Az emberkereskedelemhez hasonló gyakorlatot megközelítő szabályozási előzmény a rabszolgaság tárgyában, Genfben, 1926. szeptember hó 25-én kelt nemzetközi egyezmény,¹³ valamint a Genfben, 1956. évi szeptember hó 7. napján kelt kiegészítő egyezmény volt.¹⁴ Az emberkereskedés és mások prostitúciója kihasználásának elnyomása tárgyában, New Yorkban, 1950. évi március hó 21. napján kelt nemzetközi egyezmény¹⁵ ellenére, a magyar büntetődogmatika nem alkotott átfogó szabályozást a rabszolgaság és emberkereskedelem tárgyában, ehhez 1998-ig kellett várni és 1999 III. elsejétől lépett hatályba. A jogalkotó alapcselekményként más eladását, megvásárlását, ellenszolgáltatás fejében átadás-átvételét illetve más személyért való elcserelését mondja ki, illetve büntetendő nyilvánítja azt a magatartást is, aki mást emberkereskedelem céljára másnak megszerez. Ugyanakkor kidolgozatlan maradt az emberkereskedelem valódi tartalma, a szolgaságban tartás, a kizsákmányolás, az emberi méltóság felszámolását jelentő tárgyiasítás kérdésköre. A következő módosítást a 2001. évi CXXI. törvény 21. §-a jelenti, ami igyekszik részletezni a tényálláshoz kapcsolódó minősítő körülményeket. A büntetési lépcső nem változik, az alapcselekmény továbbra is három év, de kikerül a bűnszervezeti minőség, mert a 1978. évi IV. törvény 137. §-es értelmező rendelkezéseinek 8. pontjaként megjelenik a bűnszervezet általános részi definíciója. Ennek a szabályozás-

11 Kihirdette 1925. évi XIX. törvénycikk

12 Kihirdette 1935. évi XX. törvénycikk.

13 Kihirdette 1933. évi III. törvénycikk

14 Kihirdette 1958. évi 18. törvényerejű rendelet

15 Kihirdette 1955. évi 34. törvényerejű rendelet.

nak - azon túl, hogy a nemzetközi és az Unió irányt nem követte - elégtelen voltát az is bizonyítja, hogy legtöbbször a tényállás alkalmazásakor szükséges subsumptiot nem lehetett a tárgyi és a személyi bizonyítási eszközök alapján elvégezni. Gondoljunk egy sokalanyú büntetőeljárásban a bizonyítandó tények körében felmerült szóban elhangzott adásvétel vagy csere bizonyításának kétséges voltára, melynek következtében a terhelt javára in dubio pro reo keletkezhet. Az említett immateriális tényállási elem az elkövetési magatartás tanúsításával befejezetté válik, függetlenül attól, hogy az ellenszolgáltatás ténylegesen átadásra került-e. Ennek az „adásvételnek” résztvevői (a vevő és eladó) nem minősülnek társtetteseknek, hanem önálló tettesei a cselekménynek, hiszen társtettesi alakzat csak az azonos oldalon - a sértett eladásában, megvételében - közreműködő személyek tekintetében valósulhat meg. (Vö. BH2004.6. 217.)

A 2012. évi C. törvény 192. §-ban átírta az emberkereskedelem tényállását és megjelenik a kizsákmányolási célzat - mint materiális elem -, amely egytől öt évig terjedő szabadságelvonással rendelte büntetni az elkövetőt. Jogirodalmi viták keletkeztek, hogy a tényállás egy alapcselekménnyel rendelkezik és a megjelenő kizsákmányolási célzat minősítő körülmény, vagy két alapcselekményről beszélünk. Felmerült kérdésként, hogy a kényszermunka és a munkaalapú kizsákmányolási célzattal elkövetett emberkereskedelem elhatárolását lehetséges-e egyértelműen és világosan. A joggyakorlat alapján a jogértelmezés úgy történt, hogy akkor beszélünk kényszermunkáról, ha ahhoz nem kapcsolódott közvetlenül adásvétel. Mivel a jogellenes és semmis adásvétel bizonyítása rendkívül nehézkes, általában kényszermunka vagy üzletszerű kerítés felé csúszott el a jogalkalmazó. Végül a BH2020. 30. kimondta, hogy emberkereskedelem - és nem kényszermunka - büntette valósul meg, ha a munkavégzésre kényszerítés kiszolgáltatott személy sérelmére, e helyzetének a kihasználásával, előny szerzése érdekében történik, és az elkövető kizsákmányolás céljából sértetteket toboroz, szállít és elszállítás. A 2020. évi V. törvény a legkomolyabb változtatást a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 192. és 193 §§ alkalmazta. Az emberkereskedelem és kényszermunka összevonásával szintén pontosabb és jóval egyszerűbb lehet a jogalkalmazás.

Az új tényállás nagyon komolyan súlyosítja a büntetési tételeket és a korábbi széttartó kazuisztikus szabályozást összefogja. Az első bekezdés a) pontja az immateriális adásvételi magatartásokat fedi le, a b) pont a sui generis bűnszerű magatartásokra reflektál. A második bekezdésben a kizsákmányolás emberkereskedelemmel összefüggő másik alapcselekményét rendeli büntetni, a harmadik bekezdésben a kapcsolódó részesi magatartásokat szankcionálja. A negyedik bekezdés a szervkereskedelem miatt vagy a szexuális célzattal elkövetett emberkereskedelmet foglalja egybe. Az ötödik és a hatodik bekezdések a minősítő körülményeket építi fel és az alapcselekményeknek tárgyi

súlyának megfelelően sávosan rendeli büntetni.

A hetedik bekezdésben az előkészületi magatartást rendeli büntetni - szintén a tárgyi súlyra figyelemmel -, ahol a súlyosabb (4) bekezdésben megfogalmazott emberkereskedelemért, akár egytől öt évéig terjedő szabadságvesztés is kiszabható. Rendkívül előremutatónak tartom a nyolcadik bekezdésben foglalt negyedik alapcselekmény létrehozását, amely a felhasználót rendeli büntetni. Ennek remélhetően lesz visszatartó ereje, akkor is, ha az áldozatokon esett jogsérelem általában országhatárokon kívül esik és a megrendelők nem magyar állampolgárok. A Btk. 207/A. §-ban a különös visszaesés meghatározásakor összekapcsolja az emberkereskedelem és kényszermunka tényállását, a kerítést, a prostitúció elősegítését és a gyermekprostitúció kihasználását kimondva azt, hogy ezek hasonló bűncselekmények. Azzal, hogy a terminus technikusok közül a kizsákmányolás nehezen alkalmazható, értelmezhető kérdésköre kikerült a szövegből, így pontosabb és hatékonyabb lehet a jogalkalmazás.

Összefoglalás, de lege ferenda javaslat

Az emberkereskedelem szabályozása tekintetében 2020 júliusában hatalmassat léptünk előre. A nehezen elhatárolható kényszermunkát a jogalkotó szándéka szerint együtt kell kezelni a kizsákmányolást megvalósításához szükséges uralmi helyzettel, amit üdvözölnek a jogalkalmazók is. Ezzel a nemzetközi trendekhez jóval közelebb került a büntetőjogi szabályozás - azzal a fenntartással, hogy Az Európai Unió Alapjogi Chartájának I. Cím Méltóság alatti 5. cikke rendelkezik a rabszolgaság és a kényszermunka tilalmáról, ami alapjogi szempontból kiemelten mutatja, hogy az emberkereskedelem, a rabszolgaság és az ehhez hasonló gyakorlatok elsősorban az emberi méltóság sérelmét okozzák. Hollán Miklós az Osztrák büntetőszabályozás vizsgálata kapcsán már 2009-ben írja, hogy *„a jogirodalomban és a joggyakorlatban viszont a későbbiekben olyan - a későbbi nemzetközi egyezményeket és hazai jogalkotást is megelőlegező nézetek - jelentek meg, amelyek e tényállásban megfogalmazott emberkereskedelmet (elsősorban) az egyén jogait, különösen az emberi méltóságot, illetve az önrendelkezést sértő (veszélyeztető) bűncselekménynek tartották”*. (Hollán, 2009, p. 508.)

A büntetőnormák fejezetcímei általában azonos, jogi tárgy-sérelmet megvalósító tényállásokat foglalnak össze. A magyar szabályozás konzekvensen tartja magát ahhoz a jogdogmatikai állásponthoz, hogy az emberkereskedelmet a korábbi 1978. évi IV. törvény jogalkotója a törvény III. címe alatt „A szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények” között helyezte el. A 2013. július elsejével hatályba lépett 2012. évi C. törvény szerkezete már külön-külön tartalmazta az emberi szabadság és az emberi méltóság büntetőjogi

védelmét megvalósító tényállásokat, tehát a törvény XVIII. fejezete már csak az emberi szabadság elleni bűncselekményeket foglalja magába, az emberi méltóság elleni bűncselekményeket pedig szerkezetileg - meglátásom szerint nem helyesen - lejjebb a XXI. fejezetben gyűjti össze. Ennek okán az emberkereskedelem maradt az emberi szabadság elleni bűncselekmények között.

Az emberi méltóság hátrасorolása is aggályos, mert ez az Alaptörvény rendszertani felépítésével nem koherens. Az Alaptörvény II. cikke igen magas szinten kimondja, hogy az emberi méltóság sérthetetlen, a III. cikke konkrétan nevesíti az emberkereskedelem tilalmát és csak lejjebb a IV. cikk rendelkezik az ember szabadságáról. A Nemzeti Hitvallás is előbb rendelkezik arról, hogy az emberi lét alapja az emberi méltóság és csak azt követően mondja ki, hogy az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki. Ez alkotmányjogi és jogértelmezési szempontból döntő fontosságú, hiszen a szabadság - mint korlátozható alapjog - a korlátozhatatlan emberi méltóságból, mint anyajogból fakad és nem fordítva. Ennek alapján, ha az interpretatio systematica rendszerszemléletét alkalmazzuk, a büntetőtörvény emberkereskedelem elleni szabályozása rendszertani szempontból az Alaptörvénnyel nem koherens.

Ez a szerkezeti probléma büntetőjog-dogmatikai szempontból is ellentmondásokat eredményezhet, hiszen a büntetőnorma első immateriális alapcselekménye nehezen értelmezhető bármilyen szabadságjog megsértéseként. Az immateriális cselekmény befejezettségéhez egy szóbeli megállapodás is elegendő, úgy hogy a passzív alany ebből semmit nem érzékel, személyi szabadsága sem sérül. Az a tény azonban, hogy őt jogellenes módon adásvétel tárgyává tették, az Alaptörvény I. (1) bekezdése és II. cikke által közvetlenül védett emberi méltóság korlátozhatatlan magját sérti. Mindezt a Debreceni Ítéltábla Bf.152/2015/125. számú ítéleti indoklásában maga mondja ki - idézve a másodfokú tárgyaláson eljáró ügyészt -, aki a Debreceni Ítéltábla Bf.III.621/2014/19. számú ítéletére hívta fel a figyelmet. E határozatában az ítéltábla kifejtette, hogy eltér a 2004. 217. számú BH-ban rögzített jogértelmezéstől. Megjegyezte, hogy a felhívott határozat egy olyan korábbi jogesetre hivatkozik, melyben az adásvétel tárgya dolog, arany ékszer volt. A 2012. évi C. törvény 192. §-ához fűzött indokolás szerint „az emberi méltósághoz fűződő jog alapján megengedhetetlen, hogy az ember maga kereskedés tárgyává váljon”. Az Alaptörvény 3. cikkének (3) bekezdése kimondja, hogy „tilos az emberkereskedelem”. Az ember tehát nem lehet adásvétel tárgya. A különös részi tényállás az emberi méltóságot védelmezi. Aki ez ellen vét bármilyen elkövetési magatartást tanúsítva akár „eladói”, akár „vevői” oldalon társtettesként követi el a bűncselekményt. Nem lehet jelentősége az eladói és a vevői körnek, mert az emberkereskedelem csak e két kör együttes tevékenységével valósul meg, miközben valamennyien egyformán az emberi méltósághoz való jogot sértik meg. (Debreceni Ítéltábla Bf.152/2015/125.) Bizonyítottnak lá-

tom, hogy az Alaptörvény rendszertani vonalát követve, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartájához hasonlóan, az emberkereskedelem és kényszermunka tényállásának szabályozását az emberi méltóságot sértő bűncselekmények között lenne helyes elhelyezni.

Felhasznált irodalom

Arronson, Elliot - Tavis, Carol (2009): Törtétek hibák (de nem én tehetek rólok) - Az öngizelés lélektana. AbOvo Kiadó. Budapest.

Cohen, Albert K (1980): Delinquent Boys. Glencoe, 1955. In Merton Robert K.: Társadalomelmélet és társadalmi struktúra. Gondolat Kiadó Budapest, 1980.

Domokos Andrea (2012): Kriminálpedagógiai és kriminál-pszichológiai irányok a kriminológiában Magyarországon a XIX-XX. század fordulóján. Miskolci jogi Szemle 7. évfolyam (2012) 1. Szám.

Fehér Lenke - Forrai Judit (1999): Prostitúció prostitúcióra kényszerítés emberkereskedelem. Szociális és Családügyi Minisztérium megbízásából OOK-Press Kiadó. Budapest, 169-170. o.

Fehér Lenke (2012): Az emberkereskedelem komplex problémája. ÁJT, 2012/4., 397-420. o.

Fenyvesi Csaba (2012): A magyar büntető eljárásjog tudományának piramis-modellje - egy szembesítési kutatás tükrében. Acta Universitatis Szegediensis: Sectio politico-juridica, Szeged, 165. o.

Forrai Judit (1992): Szegénység és bűnözés különös formája a budapesti utcákon: a férfi és női prostitúció. Belügyi Szemle, 1999/2.

Hajdú József (2018): rabszolgaság és kényszermunka tilalma. In Emberjogi enciklopédia (szerk. Lamm Vanda). HVG-ORAC Kiadó. Budapest.

Halasy-Nagy József (1942): A politikai tudomány kezdetei. Franklin-Társulat Könyvnyomda. Budapest.

Hare D., Robert (2011): Kímélet nélkül. Háttér Kiadó. Budapest.

Hollán Miklós (2009): Az emberkereskedelem tényállása az osztrák büntetőjogban. ÁJT, 2009/4.

Hollán Miklós(2008): Az emberkereskedelem tényállásának jogharmonizációja az európai unióban . BJK, 2008/2., 22-26. o.

Juhász Pál - Pethő Bertalan (1983): Általános pszichiátria I. kötet - pszichopa-

tológia. Medicina Kiadó. Budapest, 1983.

Kant Immanuel (1991): Az erkölcsök metafizikájának alapvetése; A gyakorlati ész kritikája; Az erkölcsök metafizikája. Gondolat Kiadó. Budapest.

Karsai Krisztina (2010): Büntetőjogi jogtárgyak a hamis áruk elleni küzdelemben. MJ, 2010/12., 720-726. o.

Kubisch Károly (2016): Az emberkereskedelem tárgyi súlyának társadalmi megítélése. Magyar rendészet. 2016/1.

Ladányi Éva (2010): Hawala the informal value transfer system. In: Periodical of the Scientific Board of Military Security Office, 2010. Forrás: https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2010_1_spec.pdf (Letöltve: 2020. november 17.)

Malkin, Craig (2017): A nárcizmus pszichológiája - hogyan ismerjük fel és kezeljük az önimádókat. HVG könyvek Kiadó. Budapest.

Merton, Robert K. (1980): Társadalomelmélet és társadalmi struktúra. Gondolat Kiadó Budapest

Tamási Erzsébet (2017): E-szexipari forradalom. IAS, 2017/3., 165-181. o.

Transparency International: <https://www.u4.no/publications/hawala-remittance-system-and-money-laundering> (letöltve: 2020. november 17.)

Felhasznált jogszabályok

1912. évi LXII. törvénycikk - a leánykereskedés elnyomása végett Párisban létrejött nemzetközi egyezmény és a hozzátartozó zárjegyzőkönyv becikkelyezése tárgyában.

1925. évi XIX. törvénycikk - a nőekkel és a gyermekekkel üzőtt kereskedés elnyomása végett Genfben létrejött nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában.

1935. évi XX. törvénycikk - a nagykorú nőekkel üzőtt kereskedés elnyomására vonatkozó nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában.

1933. évi III. törvénycikk - a rabszolgaság tárgyában Genfben, 1926. évi szeptember hó 25-én kelt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.

1958. évi 18. törvényerejű rendelet - a rabszolgaságra vonatkozóan Genfben, 1926. évi szeptember hó 25. napján kelt Egyezmény módosítása tárgyában New-Yorkban, 1953. évi december hó 7. napján kelt Jegyzőkönyv és Melléklete, továbbá a rabszolgaság, a rabszolgakereskedés, valamint a rabszolgaság-

hoz hasonló intézmények és gyakorlatok eltörlése tárgyában Genfben, 1956. évi szeptember hó 7. napján kelt Kiegészítő Egyezmény kihirdetéséről.

1955. évi 34. törvényerejű rendelet - az emberkereskedés és mások prostitúciója kihasználásának elnyomása tárgyában, New-Yorkban, 1950. évi március hó 21. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
NF. 3889/2014/7-I számon kiadott Legfőbb Ügyészségi állásfoglalás.

Strasbourgban, 1987. november 26-án létrehozott Egyezményt a Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmód megelőzéséről (1995. évi III. törvény). Illetve, az Alapvető Jogok Biztosának feladatkörébe tartozó Nemzeti Megelőző Mechanizmust, amely a Kínzás Megelőzéséről szóló ENSZ Egyezmény alapján került megalapításra az Alapvető Jogok Biztos Hivatalának külön főosztályaként. Angol nyelven elérhető oldala: <http://www.ajbh.hu/en/web/ajbh-en/opcat> (letöltve: 2020. november 17.)

BH 2004.6.217: Szegedi Ítéltábla Bf. II. 450/2003. sz. Emberkereskedelem bűncselekménye esetén társtettesség csak az azonos oldalon - a sértett eladásában, illetve megvásárlásában - közreműködő elkövetőknél állapítható meg [Btk. 175/B. § (2) bek.].

BH 2020.2.30: Kúria Bfv. II. 600/2019. Emberkereskedelem - és nem kényszermunka - büntette valósul meg, ha a munkavégzésre kényszerítés kiszolgáltatott személy sérelmére, e helyzetének a kihasználásával, előny szerzése érdekében történik, és az elkövető kizsákmányolás céljából sértetteket toboroz, szállít és elszállítás (Btk. 192. §, 193. §).

COM(2018) 777 final - a Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az emberkereskedelem megelőzéséről és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről szóló 2011/36/EU Irányelv 20. cikkében előírtak szerinti jelentés az emberkereskedelem elleni küzdelem terén elért eredményekről (2018).

Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (97) 13. számú ajánlása

FATF report: Financing of the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL) Forrás: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Financing-of-the-terrorist-organisation-ISIL.pdf> (Letöltve: 2020. augusztus 13.)

Adverzárius elem az új magyar büntetőeljárásban - A vádalku és az előkészítő ülés rövid összehasonlítása¹

Lichtenstein András²

Absztrakt

Napjainkban a hagyományosan adverzárius és inkvizitórius büntetőeljárási rendszerek közötti határ az eljárás gyorsítására és hatékonyságának növelésére irányuló jogalkotói törekvések eredményeképp egyre inkább elmosódik. Ez a jelenség hatott a 2017. évi XC. törvény (Be.) kodifikációjára is. Az előkészítő ülés kötelezővé tételével kiemelt jelentőségűvé vált a terhelttel történő megegyezés, amelynek keretében az állam lehetőséget teremt a büntetőeljárás alá vont személy rendelkezési jogának érvényesülésére a bírósági eljárás formájának megválasztásában és hozzájárul az állami büntető igény észszerű időn belüli elbírálásához az igazságszolgáltatás hatékony működtetéséhez (422/B/1999. AB határozat).

Figyelemmel arra, hogy a konszenzus lehetősége tipikusan az adverzárius büntetőeljárási rendszerek sajátossága, a tanulmány célja az amerikai vádalku bírósági jóvágyásának és a magyar előkészítő ülés jogintézményének összehasonlító büntető eljárásjogi szempontú áttekintése a releváns szakirodalom és a szerző New York-i szakmai tanulmányútja során megszerzett empirikus tapasztalatainak felhasználásával.

Kulcsszavak: vádalku, előkészítő ülés, összehasonlító büntető eljárásjog

Bevezetés

1 A kutatást az Emberi Erőforrások Minisztériuma NTP-NFTÖ-19 kódszámú, a „Nemzeti Fiatal Tehetségeiért Ösztöndíja” támogatta.

A szerző 2019. októberében szakmai tanulmányúton vett részt New York államban, amelynek során *Judge Frank J. LaBuda* (Monticello, Sullivan County, NY, USA) mellett betekintést nyerhetett az Amerikai Egyesült Államok büntető igazságszolgáltatási rendszerének működésébe és empirikus tapasztalatokat szerzett a vádalku bírósági gyakorlatát illetően.

2 Szegedi Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Büntügyi Tudományok Intézete, Tanársegéd.

A büntető igazságszolgáltatási rendszereket szervezeti és működési alapelveik (együtt: alakító tényezők), valamint a történeti fejlődés alapján hagyományosan *adverzáriusként* (tipikusan angolszász-amerikai; a hazai szakirodalomban elterjedtebben: akkuzatórius) vagy *inkvizitóriusként* aposztrofálhatjuk. (Erdei, 2011, p.63; Fantoly, 2013, p.19). E rendszerek egyes jellemzőiket tekintve egymás ellentettjeiként voltaképp egyazon skála két végén helyezkednek el, amelynek közepén a vegyes rendszert követő XXI. századi büntető eljárás-jogok találhatók. Ez utóbbiak térnyerésével ugyanakkor az eredendően inkvizitórius vagy adverzárius hagyományokat követő rendszerek közötti határ az eljárás gyorsítására és hatékonyságának növelésére irányuló jogalkotói törekvések eredményeképp egyre inkább elmosódni látszik.

Nem véletlen, hogy az európai és a hazai szakirodalom jeles képviselői egyaránt különös érdeklődéssel fordultak a *vádalku* felé, tekintettek rá a büntetőeljárás reformjának egyik lehetséges eszközeként és keresték a transzplantációs lehetőségeit. A terhelttel történő megegyezés gyakorlati jelentőségét személetes példával illusztrálja *Herke Csongor*, amikor felvázolja, hogy hogyan alakulna a John Smith által New Yorkban, illetve a Kovács János által Pécsen azonos időpontban, azonos, élet, testi épség elleni bűncselekmény elkövetése miatt indult büntetőeljárás menete: ha John Smith vádalkut köt, az ezt követően kiszabott szabadságvesztésből akár már azelőtt szabadulhat, mielőtt Kovács Jánosnak a rendes eljárás szabályai szerint folytatott büntetőügye egyáltalán jogerősen befejeződne. (Herke, 2008, p.3.)

A példa ismeretében az sem meglepő, hogy az eljárás gyorsítására és hatékonyságának növelésére irányuló törekvések hatották át a 2018. július 1-jén hatályba lépett 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) kodifikációját is: az ezt megelőző, 1998. évi XIX. törvénnyel (a továbbiakban: régi Be.) bevezetett – eredendően adverzárius jellegű – jogintézmények (pl.: óvadék, távollattartás, tárgyalásról lemondás) akkori formájukban nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, ezért a jogalkotó ezek átfogó, egységes szempontok szerinti rendszerezése és megújítása mellett döntött (2017. XC. törvény indokolása). Ezek közül is kiemelendő a - *leginkább adverzárius és konszenzuális természetű - terhelttel történő megegyezés*, amely az Alkotmánybíróság meghatározása szerint a büntetőeljárás egyszerűsítését és gyorsítását szolgáló olyan jogintézmény, amelyben az állam lehetőséget teremt a büntetőeljárás alá vont személy rendelkezési jogának érvényesülésére a bírósági eljárás formájának megválasztásában és hozzájárul az állami büntető igény észszerű időn belüli elbírálásához, az igazságszolgáltatás megfelelően hatékony működtetéséhez (422/B/1999. AB határozat).

A jogalkotó Be.-ben a fentebb kifejtettek érdekében átértelmezte a korábban csekély jelentőségű *előkészítő ülés* funkcióját és kötelezővé tette annak tartá-

sát. A törvény szerint az előkészítő ülés a vádemelés után a tárgyalás előkészítése érdekében tartott nyilvános ülés, amelyen a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejtheti a váddal kapcsolatos álláspontját és közreműködhet a büntetőeljárás további menetének alakításában. [Be. 499. § (1) bek.] A vád tárgyát képező bűncselekményt beismerő vádlott egyúttal lemondhat a tárgyaláshoz való jogáról, ezzel megteremtheti annak lehetőségét, hogy a beismerését elfogadó bíróság már az előkészítő ülésen ítéletet hozzon. Az előkészítő ülésen az ügyész ismerteti a vád lényegét, megjelöli a vádat alátámasztó bizonyítási eszközeit, egyúttal előterjesztheti a büntetés vagy intézkedés nemére és tartamára, illetve mértékére irányuló indítványát arra az esetre, ha a vádlott az előkészítő ülésen beismeri a bűnösségét. A bíróság a vád és az ügyészségi indítványok ismertetése után hallgatja ki a vádlottat. Beismerő vallomás és annak bíróság általi elfogadása esetén a bíróság a vádirati tényállás megalapozottságára és a bűnösség megállapítására külön bizonyítást nem vesz fel, és az ítéletét a beismerő nyilatkozatra, annak elfogadására és az ügyiratokra alapítja (2017. XC. törvény indokolása).

A terhelttel történő megegyezés lehetősége ugyanakkor tipikusan az adverzárius eljárási rendszerek sajátossága, amelynek legnagyobb hagyománya az Amerikai Egyesült Államokban van. Az amerikai büntetőügyek jelentős része a terhelt bűnösségének beismerésének eredményeként létrejött vádalkuval zárul. Ennek megfelelően a büntetőeljárási konszenzussal kapcsolatos legtöbb tapasztalattal az amerikai szakemberek rendelkeznek. A vádalkura vonatkozó ismeretek tehát nem hagyhatók figyelmen kívül a hatályos magyar büntetőeljárás – és így különösen: az előkészítő ülés – vizsgálatakor sem, erre figyelemmel jelen tanulmány célja a vádalku és az előkészítő ülés összevetése.

A vádalkuról

A vádalku megjelenése az Amerikai Egyesült Államokban történetileg a XIX. századra vezethető vissza. A klasszikus adverzárius eljárás ekkoriban élte fénykorát és a jogrendszer egyre bonyolultabbá válása jelentős terheket rótt a hagyományos esküdszéki tárgyalásra, amelynek következtében egyre nehezebbé vált annak elsődleges eljárási formaként való fenntartása (Langbein, 1979). Ezzel egyidőben jelentkezett először a bevezetésben már említett, a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának - elsősorban költségtakarékossági és pergazdaságossági szempontok szerinti - növelésére vonatkozó igény, amely szintén segítette a vádalku előretörését (McConville–Mirsky, 2005). Ehhez az adverzárius rendszer is megfelelő táptalajt szolgáltatott, tekintettel arra, hogy az eljárás kereteit egyébként is az ügyfelek (ügyész, védő, terhelt) határozzák meg és a bíró ezeken nem terjeszkedhet túl. Ebben a rendszerben a terhelt beismerése esetén szükségtelennek látszott a teljes, esküdszéki tárgyalás tartása (Gwladys Gilliéron, 2019).

A vádalkura vonatkozó alapvető, jelenleg hatályos szabályokat szövetségi szinten a Szövetségi Büntetőeljárás Kódex 11. pontja (Federal Rules of Criminal Procedure, 2020, Rule 11.) tartalmazza és az Igazságügyi Kézikönyv (Justice Manual, 2020) egészíti ki további részletszabályokkal. Tagállami szinten a gyakorlatot szerteágazó jogforrások alakítják: a különféle jogszabályok mellett számos ügyészség saját iránymutatással rendelkezik a vádalkut illetően. Mindezek ellenére maga az eljárás lényegi ismérveit tekintve azonos.

A vádalku különböző nemei közül hármat emelhetünk ki: 1. ún. minősítési alku (*charge bargaining*), 2. ítéleti alku (*sentence bargaining*) és 3. tényállási alku (*fact bargaining*).

1. A minősítési alku esetén arról van szó, hogy az ügyész vagy bizonyos vádpontok mellőzését, vagy a vád terhelt számára kedvező módosítását teszi az ajánlat tárgyává, amelynek természetes velejárója az enyhébb ítélet lesz. Ez a döntés azonban az ügyész kizárólagos diszkrecionális jogkörébe tartozik.

2. Az ítéleti alku esetén a felek egyezséget kötnek arról, hogy az ügyész milyen, a terhelt számára kedvező, a büntetés kiszabására vagy egyéb jogkövetkezmény alkalmazására irányuló indítványt tejeszt a bíróság elé. Ebben az esetben ugyanakkor az indítványról a bíróság határoz, amely némi bizonytalanságot jelent a terhelt számára.

3. A tényállási alku esetében pedig arról van szó, hogy az ügyész és a terhelt a történeti tényállás körülményeit vitatják meg, ennek során megállapodnak az általuk kölcsönösen valónak elfogadott tényekről és rögzítik a tényállást, amelyet később a bíróság elé tárnak (Gwladys Gilliéron, 2019).

New York államban főszabály szerint a büntett miatt indult eljárásban a formális vádemelés 23 tagú vádesküszék (*Grand Jury*) útján történik. A vádalku speciális formájaként ugyanakkor a terhelt lemondhat az vádesküdszéki eljáráshoz való jogáról és bűnösségét a formális vádemelés (*indictment*) előtt is beismerheti. Ebben az esetben az ügyészség a vádesküdszék kihagyásával, úgynevezett felsőbbbírósi közlés (*Superior Court Information - SCI*) útján emel vádat. (NY CPL, Section 210.15)

Az ilyen eljárások bírósi szakaszában az ügyész nyilvánosan ismerteti a megállapodás lényegét, ennek keretében nyilatkozik arról, hogy terhelt írásban

1. Lemondott a vádesküdszék általi vádemeléshez való jogáról és hozzájárult, hogy ellene a kerületi ügyész (*District Attorney*) felsőbbbírósi közlés útján emeljen vádat;

2. Lemondott az esküdszéki tárgyaláshoz való jogáról, az ártatlanság vélelmezéséről, a bizonyítás alapvető szabályairól (így különösen a bizonyítási teher és a kétséget kizáróan nem bizonyított tények értékelésére vonatkozó szabályok

alkalmazásáról, a bizonyítékok vitatásához és a bizonyítási indítvány előterjesztéséhez való jogáról, a hallgatás jogáról és a védekezésére szolgáló tények előadásához való jogáról egyaránt); valamint

3. Külön nyilatkozattal lemondott a jogorvoslathoz való jogáról, e nyilatkozatának tartalmát a védőjével megvitatta és azt megértette.

4. Amennyiben a terhelt nem az Amerikai Egyesült Államok állampolgára, figyelmeztetni kell továbbá arra is, hogy bűnösségének ilyen formában történő beismerése az Egyesült Államokból való kiutasítását eredményezheti.

Ezt követően az ügyész az alábbi kérdéseket intézi a terhelthez:

1. Megértette-e az elhangzottakat?
2. Megértette-e, hogy lemond a tárgyaláshoz való jogáról?
3. Megértette-e, hogy lemond az 5. Alkotmánykiegészítés által biztosított hallgatáshoz való jogáról?
4. Megértette-e, hogy lemond a vád vitatásához való jogáról és arról, hogy bizonyítási indítványokat terjesszen elő?

A terhelt válaszai után az ügyésznek garanciális jelleggel a védőt is nyilatkoztatnia kell az alábbiakról:

1. A védő megvitatta-e a terhelttel a fenti jogokról való lemondást?
2. A védő álláspontja szerint a terhelt megértette-e nyilatkozatának tartalmát?
3. A védő meggyőződése szerint a terhelt a jogkövetkezmények ismeretében, önkéntesen ismeri-e be bűnösségét és köt-e egyezséget?

A konkrét felsőbb bírósági közlésre a védő nyilatkozata után kerül sor, amikor az ügyészség az ügy számának és a vád tárgyát képező bűncselekmény megjelölésével szóban tájékoztatja a bíróságot a megállapodás létrejöttéről és arról, hogy a beismerés fejében a vád és a védelem együttesen, pontosan milyen nemű és tartamú vagy mértékű büntetés kiszabását vagy intézkedés alkalmazását indítványozza. Ezután az ügyész még egy alkalommal kérdést intéz a vádlotthoz, hogy egyetért-e a megállapodás közlésben ismertetett tartamával. Igenlő válasz esetén az ügyész az iratokat a bíróság rendelkezésére bocsátja és felhívja a bíróságot a terhelt meghallgatására (SCI Script - Sullivan County District Attorney's Office 2019).

Ennek körében a bíróság a terheltet garanciális jelleggel meghallgatja és ha nem látja akadályát, az egyezséget jóváhagyja. A büntetés kiszabására, intézkedés alkalmazására ezt követően, az eljárás utolsó mozzanataként kerül sor.

Az egyezséget végső soron a vádalku minden típusa esetén a bíróság hagyja jóvá. A beismerés elfogadásához a bírónak meg kell győződnie arról, hogy a terhelt önként és a jogkövetkezmények ismeretében mond le a tárgyaláshoz való jogáról. A bíróságnak továbbá arról is meg kell bizonyosodnia, hogy a vádat az ügy iratai alátámasztják. A terhelt kényszer, fenyegetés vagy ígéretek

útján történő befolyásolása egyértelműen tilalmazott, tekintettel arra, hogy ez nyilvánvalóan megfosztaná őt jogai szabad akaratának megfelelő gyakorlásának lehetőségétől, egyúttal sértené a tisztességes eljárás követelményét is. Mindazonáltal - különösen az ígéretek vonatkozásában – meglehetősen bonyolult annak a meghatározása, hogy egészen pontosan mi tartozik ebbe a kategóriába (Gwladys Gilliéron, 2019). Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának (*Supreme Court of the United States*) esetjoga szerint ugyanis például a súlyosabb bűncselekmény miatti vádemelés kilátásba helyezése nem eljárási szabálysértésként, hanem a vádalku létrejöttét elősegítő megengedett eszközként értelmezendő (Bordenkircher v. Hayes, 434 U.S. 357/1978). Hasonlóképp, az enyhébb büntetés kiszabására irányuló ügyészi indítvány ajánlata szintén nem esik a tilalom alá. [Brady v. United States, 397 U.S. 472 (1970)] Hovatovább, a bűnösség beismerése és a tárgyalásról lemondás akkor is önkéntesnek tekintendő, ha egyetlen motívuma az esküdszéki tárgyalást követően kiszabható halálbüntetés elkerülése. Mivel a vádalku minden esetben széleskörű ügyészi diszkréción alapul, a terheltnek a „kedvezményekre”, de még a bűnösség beismerésére sincsen alanyi joga (Lawless, 2008).

Az Amerikai Egyesült Államokban a büntetőügyek döntő többsége, a legfrissebb kutatási adatok szerint közel 98 százaléka vádalku eredményeképp fejeződik be. (Langer, 2020) Hangsúlyozandó azonban, hogy ez nem csak a büntetőeljárásban részt vevő hagyományos értelemben vett főszemélyeket (ügyész, védő, bíróság) mentesíti az ügyteher alól, hanem tárgyalásonként tízenkét fő esküdtet is. Ez olyan jelentős társadalmi érdek, amely egyértelműen indokolja a vádalku létjogosultságát és szükségességét, szemben a legtöbb kontinentális európai országgal, amelyek nem alkalmaznak esküdszéket a büntetőügyek elbírálására.

Mégis, a növekvő bűnözés és az ennek következtében megnövekedett ügyteher, valamint a büntető igazságszolgáltatási rendszer túltelítődésének veszélye egyes európai államok jogalkotóit is arra sarkallta az elmúlt évtizedekben, hogy új, a tárgyalás alternatíváiként alkalmazható jogintézményeket és lehetőségeket keressenek a büntetőeljárások gyors és hatékony befejezésére. Széleskörben elfogadottá vált az ügyész diszkrécionális jogkörének növelése és külön eljárások bevezetése, amelyek végső soron az opportunitás térnyeréséhez vezettek (Jehle–Wade, 2006.) A megoldások egészen sokrétűek, a büntetővégzésektől kezdve a vádalku európai formáinak megjelenéséig és számos egyéb gyorsított eljárásig (Gwladys Gilliéron, 2019).

Az előkészítő ülésről

Ami a magyar megoldást illeti, a hatályos Be. a terhelti együttműködés két fajtájára biztosít lehetőséget: az általunk 1. típusú együttműködésnek nevezett egyezsége, illetve a 2. típusú együttműködésre, amely a bűnösség beismerése az előkészítő ülésen (Fantoly, 2018, p.193; Gácsi, 2018). Ezek legfontosabb elhatárolási ismérve, hogy előbbire a vádemelést megelőzően, a nyomozás alatt kerülhet sor; míg utóbbira a vádemelést követően, az előkészítő ülésen (Kiss, 2019). E különbségtétel jelentősége összehasonlító jogi szempontból azonban háttérbe szorul, tekintettel arra, hogy az amerikai büntetőeljáráásban az eljárási szakaszok és a terhelt minősége, valamint különösen a vád fogalmának értelmezése merőben eltér a magyartól (l. fentebb, ill. Herke, 2008). Mivel a kétfajta együttműködés közös vonása, hogy a bíróság mindkét esetben előkészítő ülést tart, amelyen dönt az egyezség jóváhagyásáról (a Be. XCIX. fejezetében meghatározott külön eljárás szabályai szerint), illetve a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásáról (rendes eljárás keretében) és ezek feltételei is nagymértékben hasonlóak, jelen tanulmány a vádalku bírósági jóváhagyásának az előkészítő üléssel való összevetésére koncentrálna.

Az előkészítő ülés főszabály szerint mindkét típusú együttműködés esetén a vád lényegének ismertetésével kezdődik [Be. 502. § (1) bek.; 732. § (1) bek.]. Az 1. típus esetén a terheltet az ügyészség még az egyezség megkötését (és a vádemelést) megelőzően figyelmezteti annak jogkövetkezményeire [Be. 409. § (1) bek.]; a 2. típusú esetén pedig a bíróság az előkészítő ülésre szóló idézésben figyelmezteti a vádlottat arra, hogy azon beismerheti a bűnösségét a vád tárgyává tett bűncselekményben és a beismeréssel érintett körben lemondhat a tárgyaláshoz való jogáról; valamint arra, hogy abban az esetben, ha a bíróság a bűnösség beismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja. [Be. 500. § (2) bek. a) és b) pontok] A bíróság döntését mindkét esetben a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát és tárgyaláshoz való jogáról történő lemondását követően hozza meg: végzéssel határoz az egyezség jóváhagyásáról, illetve a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásáról. Ezek lényegi feltételei azonosak: 1. a vádlott a jogintézmény természetét és jóváhagyásának jogkövetkezményeit megértette; 2. beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely nem mutatkozik; 3. a bűnösséget beismerő nyilatkozat egyértelmű és azt az ügyiratok is alátámasztják [Be. 504. § (2) bek.; 733. §]. A bíróság leghamarabb ezt követően, de akár még az előkészítő ülésen meghozhatja ítéletét.

A rendes eljárásban tartott előkészítő ülés kapcsán megjegyzendő továbbá, hogy annak adverzárius karaktere a bűnösség be nem ismerése esetén is kiutatható: ez esetben ugyanis a vádlott és védője a tárgyalást megelőzően kifejtethetik a váddal kapcsolatos álláspontjukat és közreműködhetnek a büntetőeljárás további menetének alakításában [Be. 499. § (1) bek.].

Összegzés és az összehasonlítás eredménye

A szakirodalmi álláspont egységes a tekintetben, hogy a megállapodások a büntetőperben eljárási rendszertől függetlenül az eljárás gyorsítását és hatékonyságát célozzák. Előnyök lehetnek az eljárás alanyai (az eljárásban résztvevő hatóságok és magánszemélyek) számára és végsősoron megkímélik a büntető igazságszolgáltatás rendszerét a túltelítettség veszélyétől.

New York-i tanulmányutam és hazai bírósági eljárások megfigyelése során szerzett empirikus tapasztalataim alapján egyértelműen arra a megállapításra jutottam, hogy a vádalku bíróság általi jóváhagyása az Egyesült Államokban, illetve a bűnösségét beismerő vádlott ügyében tartott előkészítő ülés Magyarországon néhány kisebb különbségtől eltekintve külső megjelenési formájukat tekintve közel azonosak. Az ilyen, konszenzuson alapuló eljárásokban kiemelt jelentősége van az eljárás e természetéhez szorosan kapcsolódó speciális terhelti figyelmeztetéseknek. A vádalku, az egyezség jóváhagyásának, illetve a beismerés elfogadásának legfontosabb feltételei is megegyeznek: a jogintézmény jogkövetkezményeinek vádlott általi ismerete, a vádlott önkéntessége, és az ügy iratok általi alátámasztottsága. A bíróság ezen feltételek ellenőrzésével mindkét jogrendszerben elengedhetetlenül fontos szerepet tölt be és garantálja a terhelt tisztességes eljáráshoz való jogának érvényesülését.

Az előkészítő ülés kötelezővé tétele a rendes eljárásban Magyarországon a legfőbb ügyész 2019. évre vonatkozó országgyűlési beszámolójának tanúsága szerint beváltotta a hozzá fűzött reményeket: a bíróság 9125 vádlott beismerő vallomását fogadta el és hozott az előkészítő ülésen – 8075 vádlott esetében jogerős - ítéletet. Ez a nem bíróság elé állítás és nem büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárással érintett vádlottak arányához viszonyítva közel 25 százalékos (B/12207 A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2019. évi tevékenységéről). Bár ez az arány még elmarad az Egyesült Államokban tapasztalható, kiugróan magas vádalku arányától, kétségtelenül jelentős sikerként értékelhető és további növekedése alapos okkal feltételezhető.

Felhasznált irodalom

Erdei, Á. (2011): *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

Fantoly, Zs. (2012): *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.

Farkas, Á. (2002): *A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Osiris Kiadó, Budapest.

Fantoly, Zs. (2018): *Konszenzuális elemek az új büntetőeljárás törvényben*. In: Dobák, I. – Hautzinger, Z. (szerk.): Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére. Dialóg Campus Kiadó, Budapest.

Gácsai, A. E. (2018): *A terhelti együttműködés rendszere az új büntetőeljárás törvényben*. In: Karsai, K. et al. (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged.

Gwladys, Gilliéron (2019): *Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures*. In: Brown, D.K. et al. (eds.): *The Oxford Handbook of Criminal Process*. Oxford.

Herke, Cs. (2008): *Megállapodások a büntetőperben*. Pécs.

Pápai-Tarr, Á. (2012): *A büntetőeljárás gyorsításáról*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Jehle, J.M.- Wade, M. (2006): *Coping with Overloaded Criminal Justice Systems. The Rise of Prosecutorial Power Across Europe*, Springer, Berlin-Heidelberg.

Kiss, A. (2019): *Vádalku magyar módra?*, Kriminológiai Tanulmányok 56. OKRI, Budapest, pp. 88-106.

Langbein, J. H. (1979): *Understanding the Short History of Plea Bargaining*. in: Faculty Scholarship Series. 544. Yale Law School, New Haven.

Langer, M. (2020): *Plea Bargaining, Conviction Without Trial, and the Global Administratization of Criminal Convictions*. *Annual Review of Criminology*, 4(1).

Lawless, J. F. (2008): *Prosecutorial Misconduct: Law, Procedure, Forms*. LexisNexis.

McConville, M. - Mirsky, C. L. (2005): *Jury Trials and Plea Bargaining*. Hart Publishing, Oxford and Portland.

Felhasznált jogszabályok

2017. évi XC. törvény

2017. évi XC. törvény indokolása

422/B/1999. AB határozat

B/12207 A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2019. évi tevékenységéről http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2019.pdf (letöltve: 2020.11.15.)

Bordenkircher v. Hayes, 434 U.S. 357 (1978)

Brady v. United States, 397 U.S. 472 (1970)

Federal Rules of Criminal Procedure, 2020 <https://www.federalrulesofcriminalprocedure.org/> (letöltve: 2020.11.15.)

Justice Manual, 2020 <https://www.justice.gov/jm/justice-manual> (letöltve: 2020.11.15.)

New York State Criminal Procedure Law <https://www.nysenate.gov/legislation/laws/CPL/200.15> (letöltve: 2020.11.15.)

SCI Script - Sullivan County District Attorney's Office 2019

A reintegrációs őrizet jelentősége az elítéltek társadalmi reintegrációjában

Mitrovics Zoltán¹

A büntetés-végrehajtás célja napjainkra a kezdeti célokhoz képest átalakult változott, az elítéltek vagy más okból fogvatartott személyek társadalomtól való elkülönítése mellett egyre hangsúlyosabb szerepet kap az elkövető társadalmi reintegrációjának elősegítése. Tudjuk, hogy a társadalmi reintegráció a börtönből szabadultak tekintetében az egyik legnehezebb feladat, hiszen a prizonozációs hatások, a börtönben töltött évek stigmaként állandósulhatnak. A szabadulás utáni újrakezdés, visszakapcsolódás a mindennapokban sokszor lehetetlen kihívásnak tűnik az elítélt és a társadalmi környezete számára is. A sikeres társadalmi reintegráció érdekében a magyarországi bv. intézetekben egyre sokoldalúbb támogatást nyújtanak a fogvatartottak részére, köztük a meghatározott feltételek teljesülése esetén alkalmazható reintegrációs őrizet jogintézményének lehetőségét, mely során az elítélt egyfajta „előszabadulásként” szabadságvesztésének meghatározott részét családjá, barátai, befogadó környezete körében töltheti.

Kulcsszavak: büntetés-végrehajtás, társadalmi reintegráció, reintegrációs őrizet, fogvatartott

1

Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, phd hallgató.

Bevezetés

„Az elektronikus nyomkövető rendszer az 1960-as évek közepén Robert Schwitzgebel, a Harvard Egyetem pszichológusának ötletéből született, aki úgy érezte, hogy megoldása humánus és költséghatékony alternatívája lehet a bebörtönzés intézményének.” (Nagy, 2018) A rendszer tényleges alkalmazására az Amerikai Egyesült Államokban került sor elsőként, majd fokozatosan vették át az európai országok is. „Csaknem világszerte általános az a tendencia, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfoltak és a fogva tartás meg lehetőségen költséges. A terheltek kriminalizálódásának lehetősége, valamint megfelelő visszavezetése a társadalomba a büntetésük letöltése után szintén súlyos problémát jelent. Erre a válsághelyzetre tartották megoldásnak az államok az Electronic Monitoring bevezetését, ami végül számos országban be is vált” (Than, 2016). Európa szerte az elítéltek elektronikus nyomkövetővel való ellenőrzése kapcsán két típusú modell valósult meg. Az egyik elnevezés a „frontdoor” modell. Ennek lényege, hogy az elkövető nem kerül bv. intézetbe, hanem bv. intézetbe kerülés nélkül alkalmazják esetében a távfelügyeleti eszközt, míg a másik modellben, a „backdoor” modellben az elítélt a kiszabott szabadságvesztés ténylegesen időtartamának letöltése előtt kerül vissza lakókörnyezetébe, távfelügyeleti eszköz alkalmazása mellett (Than, im). A Magyarországon alkalmazott reintegrációs őrizet a backdoor modellen alapszik, de fontos elkülönítenünk a házi őrizet jogintézményétől, mely egyrészt inkább a frontdoor modell alapján működik és számos más ponton is különbözik a reintegrációs őrizettől.

Jelen tanulmány célja a magyarországi reintegrációs őrizet feltételeinek bemutatásán túl, a jogintézmény gyakorlati alkalmazása kapcsán felmerülő anomáliák, kérdések bemutatása. Büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelőként végzett tevékenységem során számos esetben tapasztaltam a jogintézmény szabályozását érintő jogszabálytartalmak különböző értelmezését, eltérő jelentéstartalmak deklarálását.

A jogintézmény célja, szabályozása

A Magyar Országgyűlés 2014. november 18. napján fogadta el a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról szóló 2014. évi LXXII. törvényt, amely 2015. április 1-jei hatállyal a reintegrációs őrizet intézményéről rendelkezett (Veszeli, 2015). A reintegrációs őrizet bevezetésével a törvényalkotónak egyszerre kettős célkitűzés érvényesítését sikerült elérnie. Egyrészt egy alternatív büntetés-végrehajtási forma került bevezetésre, mely a szabadságvesztés célját hivatott szolgálni, ezt erősíti a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényben

(továbbiakban: Bv.tv.) foglalt feltétel is, mely szerint a jogintézmény akkor alkalmazható, ha a szabadságvesztés céljának megvalósulása ilyen módon is biztosítható. Másrészt a bevezetésével csökkenthető a börtönpopuláció, a bv. intézetek túlszűfoltása (Bogotyán, 2015).

Mindezeken túl a reintegrációs őrizet esetén a társadalmi visszailleszkedés, a reintegráció fokozatosan valósul meg. A teljes szabadságelvonás és a feltételek nélküli tényleges szabadulás, az önálló életvezetés közé belép egy, a bv. szervek által felügyelt életszakasz. Ebben az időszakban az elítéltnak lehetősége van arra, hogy munkát vállaljon, erősítse családi kapcsolatait, biztosíthatja önálló megélhetését (Schmehl, 2013). A reintegrációs őrizet hatályos szabályozása kapcsán kiemelt büntetőpolitikai cél, hogy olyan módon csökkenjen a szükségtelen szabadságelvonások száma, hogy eközben ne romoljon az állampolgárok igazságszolgáltatásba vetett bizalma, általános biztonságérzete, illetve lehetőség szerint eredményesen szolgálja a bűnelkövetők sikeres társadalmi visszailleszkedését (Bogotyán, im.)

A reintegrációs őrizet eljárási szabályait a Bv.tv 61/A.§-a szabályozza, mely alapján a reintegrációs őrizet elrendelésére a büntetés-végrehajtási intézet (továbbiakban: bv. intézet) tesz előterjesztést az illetékes törvényszék büntetés-végrehajtási bírójához (továbbiakban: bv. bíró). Az illetékesség ebben az esetben azt a Törvényszéket jelöli, amely illetékességi területén található az a bv. intézet, amelyben az elítélt szabadságvesztését tölti. A fogvatartottak tájékoztatása a reintegrációs őrizet lehetőségéről már a befogadáskor megvalósul, a bv. intézet a reintegrációs őrizet lehetőségének fennállása esetén minden esetben megteszi előterjesztését a bv. bíró felé. A jogszabály azonban megadja a lehetőséget arra is, hogy a reintegrációs őrizet elrendelését egy alkalommal az elítélt vagy védője is kezdeményezheti. A szabályozás alapján a bv. intézet tehát szükség esetén több alkalommal is kezdeményezheti a reintegrációs őrizet elrendelését, az elítélt és védője azonban a szabadságvesztés időtartama alatt mindössze egy alkalommal. A döntést a reintegrációs őrizetbe helyezésről minden esetben a bv. bíró hozza meg, nagy általánosságban az iratok alapján, de szükség esetén meghallgatást tarthat.

A reintegrációs őrizet alkalmazására vonatkozó feltételeket a Bv.tv 187/A.§ (1) bekezdése tartalmazza, mely alapján:

„Ha a szabadságvesztés céljának megvalósulása ilyen módon is biztosítható, a feltételes szabadságra bocsátás esedékessége, illetve ennek kizárása vagy kizártsága esetén a szabadulás várható időpontja előtt reintegrációs őrizetbe helyezhető az az elítélt, aki azt vállalja és gondatlan bűncselekmény elkövetése miatt ítélték szabadságvesztésre, vagy ha szándékos bűncselekmény elkövetése miatt ítélték szabadságvesztésre, akkor

a) nem a Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontjában meghatározott személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt ítélték el,

b) első ízben ítélték végrehajtandó szabadságvesztésre vagy visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő, és

c) öt évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztést tölt.

(1a) A reintegrációs őrizet időtartama

a) legfeljebb egy év, ha az elítéltet gondatlan bűncselekmény elkövetése miatt ítélték szabadságvesztésre,

b) az a) pontban meghatározottakon kívül legfeljebb tíz hónap.”

A feltételek alapján látható, hogy a reintegrációs őrizet intézménye nem minden fogvatartott számára elérhető, a jogalkotó csak azon elítéltek részére teszi ezt lehetővé, akik a társadalomra kevésbé veszélyesek, az általuk elkövetet bűncselekmény tárgyi súlya kisebb, a bűnismétlés tekintetében nem tekinthetők visszaesőnek, különös vagy többszörös visszaesőnek. A reintegrációs őrizet időtartama tekintetében elmondható, hogy mind a 10 hónapos, mind a 12 hónapos időtartam generális maximuma a reintegrációs őrizetnek, tehát a tényleges időtartam ennél rövidebb is lehet, akár néhány napra vonatkozó reintegrációs őrizet is elrendelhető.

A fentiekén túl a jogszabály további feltételeknek való megfelelést is előír a reintegrációs őrizet alkalmazása tekintetében, melyet a Bv.tv 187/C.§-a tartalmaz:

„187/C. § Az elítélt nem helyezhető reintegrációs őrizetbe, ha

a) az elítélttel szemben további szabadságvesztést kell végrehajtani,

b) az elítélttel szemben folyamatban lévő büntetőügyben elrendelt letartóztatását a szabadságvesztés végrehajtásának idejére megszakították,

c) a fogvatartása során engedélyezett reintegrációs őrizetet az elítéltnak felróható okból megszüntették,

d) az egy évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztésből legalább három, egy évet meghaladó tartamú szabadságvesztésből legalább hat hónapot nem töltött le,

e) a megjelölt lakás az elektronikus távfelügyeleti eszköz elhelyezésére alkalmatlan,

f) a bíróság a kiutasításáról rendelkezett.”

Amennyiben tehát az elítélt a fenti objektív feltételeknek megfelel a reintegrációs őrizet elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazása mellett biztosítható. A reintegrációs őrizetben lévő elítélt tehát visszanyeri szabadságát, de csak részlegesen, mivel az elítélt továbbra is büntetés-végrehajtás hatálya alatt áll, szabadságvesztésének időtartama a reintegrációs őrizet alatt telik, büntetés-végrehajtási jogviszonya fenn áll. A reintegrációs őrizet az elítélt szabadságának teljes elvonását megszünteti, mozgási szabadságát és tartózkodási helye szabad megválasztásának jogát korlátozza, az elítélt ugyanis csak a büntetés-végrehajtási bíró által kijelölt házban, lakásban tartózkodhat, amelyet csak meghatározott célok (pl.: munkavégzés, oktatás, gyógykezelés) megvalósulása érdekében, az előírt magatartási szabályok maradéktalan betartása mellett hagyhat el. A bíróság határozatában rögzített magatartási szabályok előírása és betartása teremti meg tehát annak a kedvezménynek a jogi keretét, melyen belül az elítélt személyi szabadságát korlátozottan ugyan, de visszanyeri. Az elítéltnak a jogszabályi keretek lehetőséget adnak arra, hogy a bv. bíró által meghatározott magatartási szabályok megváltoztatását kezdeményezze. Az elítélt vagy védőjének kérelmére a bv. bíró a magatartási szabályokat megváltoztathatja vagy eseti jelleggel engedélyezheti a reintegrációs őrizet helyszínéül kijelölt ingatlan elhagyását. A megváltoztatásra elsősorban azon esetekben kerül sor, amikor az elítélt rendszeres, ismétlődő tevékenység miatt kérelmezi a szabályok megváltoztatását (pl. munkavégzés, tanulmányok folytatása), az eseti jelleggel történő engedélyt elsősorban az egyszeri alkalmakkal szükséges módosítások esetében alkalmazhatók (pl.: orvosi vizsgálat, hivatalos ügyben történő megjelenési kötelezettség). A gyakorlati munkavégzés során tapasztaltak alapján mivel a magatartási szabályok meghatározása nem függhet az elítéltek egyéni elképzeléseitől, a reintegrációs őrizet céljainak megvalósítása nem lehet parttalan, ezért a kérelmeket minden esetben a kérelem indokoltságát megalapozó dokumentumokkal ajánlatos alátámasztani ellenkező esetben a kérelem elutasítása valószínűsíthető.

A reintegrációs őrizet gyakorlati tapasztalatai

A jogintézmény alkalmazásának feltételei egyértelműnek tűnnek azonban gyakorlati tapasztalataim alapján a Bv.tv. 187/C. § d) pontban szereplő feltétel – az egy évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztésből legalább három, egy évet meghaladó tartamú szabadságvesztésből legalább hat hónapot nem töltött le – kapcsán a különböző bíróságok eltérő eljárása tapasztalható. Az anomáliát a letartóztatásban töltött idő fenti időtartamba történő beszámításának kérdése alapozza meg. A kérdéssel a Kúria Büntető Kollégiuma is foglalkozott. Álláspontja szerint: „*A gyakorlat tehát – láthatóan – többségi véleményel áll amellett, hogy ha a beszámított előzetes fogvatartás (stb.) elérte a kitöltendő minimális tartamot, akkor nincs akadálya a reintegrációs őrizet elrendelésének. A stabilizálódott többségi gyakorlatot tartjuk követendőnek.*”

(Kúria Büntető Kollégium, 2017) Tehát a Kúria 2017. évi Összefoglaló véleményében beszámítandónak tartotta a letartóztatásban töltött időtartamot azzal, a további kikötéssel, hogy a terhelt szabadlábról történő reintegrációs őrizetbe helyezése kizárt. A jogintézmény alkalmazása során a törvényszékek a Kúria állásfoglalása szerint jártak el. Ugyanakkor a Büntető Kollégium Országos Értekezletének 2019. április 08-10. napján tartott ülésén ezzel elmentéses állásfoglalás kiadására került sor, amely arra hivatkozva, hogy „*Ha beszámításra van lehetőség, arra mindig utal a törvény*”, a letartóztatásban töltött idő kapcsán a fenti beszámítási kötelezettség megszüntetésre került. A reintegrációs őrizetre vonatkozó részletszabályokat a fentiek alapján a Bv.tv. 61/A-D. §-ai, illetőleg 187/A-F. §-ai tartalmazzák. A Bv.tv. kifejezetten nevesíti azokat az eseteket, amelyekben a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 92.-92/B. §-ok alapján figyelembe kell venni a beszámított időt is. Ennek alapján az olyan eljárásokban – így a Bv. tv. 187/C. §-ban írt esetben is –, ahol a beszámított idő nem kerül nevesítésre, a szabadságvesztésből letöltött tartamba nem számít bele a letartóztatásban töltött tartam, tehát csak a szabadságvesztés letöltésének megkezdése óta eltelt idő vehető figyelembe. A Kúria állásfoglalása a kérdés tekintetében egyértelmű, azonban a gyakorlati munkavégzés során tapasztaltak alapján továbbra is előfordul, a törvényszékek eltérő eljárásrendje a kérdés kapcsán.

A jogintézmény alkalmazása során különös, a hétköznapiól eltérő, sajátos értelmezést kap az „első ízben” kifejezés. A reintegrációs őrizet alkalmazása tekintetében fontos feltétel, hogy csak az az elítélt helyezhető reintegrációs őrizetbe, akit első ízben ítélték végrehajtandó szabadságvesztésre vagy visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő. Mindezekből arra következtethetnénk, hogy a reintegrációs őrizet egy elítélt esetében egy alkalommal engedélyezhető. A gyakorlati tapasztalatok azonban mást mutatnak. Előfordulhat ugyanis, hogy az elkövető egy adott bűncselekmény miatt tölti szabadságvesztését, melyhez kapcsolódóan a bíróság elrendeli reintegrációs őrizetét. Ugyanakkor egy az előzőnél korábban elkövetett bűncselekmény miatt egy másik eljárás van folyamatban vele szemben. A reintegrációs őrizet eredményesen eltelik, majd a korábban elkövetett bűncselekmény miatt az adott személyt ismételt szabadságvesztésre ítélik, majd kérelmezi a reintegrációs őrizet engedélyezését. A gyakorlati tapasztalatok alapján ebben az esetben az adott személy akár két alkalommal is reintegrációs őrizetbe helyezhető. Ugyanakkor amennyiben a korábban elkövetett bűncselekmény miatt a reintegrációs őrizet időtartama alatt születik jogerős döntés a szabadságvesztés kiszabásáról, a Bv. tv. 187/E. § (1a) pontja alapján a bv. intézet parancsnoka haladéktalanul előterjesztést tesz a reintegrációs őrizet megszüntetéséről. Ebben az esetben a gyakorlati tapasztalatok alapján a bv. bíró az éppen aktuális reintegrációs őrizetet megszünteti és mivel ezen megszüntető ok az elítéltnak felróható, ezért a korábban elkövetett bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés kapcsán sem kérelmezheti a reintegrációs őrizet elrendelését a Bv.tv. 187/C. § c) pontja alapján.

A harmadik esetünkben a Bv.tv. 187/A. § (1b) pontban szabályozott visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő „státusz” és az utólag végrehajtani rendelet felfüggesztett szabadságvesztés kapcsolata alakulhat különösen. Amennyiben adott személy kapcsán a bíróság jogerős határozatában végrehajtandó szabadságvesztés büntetést szab ki és ezzel egyidejűleg végrehajtani rendeli az előzőleg kiszabott felfüggesztett szabadságvesztést, döntő jelentősége van egyrészt a letöltési sorrendnek, másrészt a bűnismétlésnek. Amennyiben az utólag elrendelt felfüggesztett szabadságvesztés kapcsán az elkövető első büntényes vagy visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő és a Bv. tv. 14.§-a alapján folyamatában először a bíróság által kiszabott szabadságvesztést kell letöltenie majd az utólag elrendelt felfüggesztett szabadságvesztést, ebben az esetben függetlenül attól, hogy a perbíróság által kiszabott szabadságvesztés tekintetében a bűnismétlés hogyan alakult, az elítélt esetében nincs a reintegrációs őrizetet kizáró törvényi ok, mivel minden esetben az utólagra töltött ítélet jellemzői vizsgálандók. Ugyanakkor, amennyiben a végrehajtási sorrend úgy alakul, hogy a perbíróság által kiszabott szabadságvesztést kell utóbb letölteni és az elkövető e bűncselekmény tekintetében visszaeső, úgy mindkét szabadságvesztés tekintetében a reintegrációs őrizet alkalmazását kizáró ok merül fel. Az utólag elrendelt felfüggesztett szabadságvesztés tekintetében a Bv.tv. 187/C. § a) pontja alapján, mivel további végrehajtandó szabadságvesztést kell végrehajtani, az utóbb letöltendő szabadságvesztés kapcsán pedig a visszaeső „státusz” miatt a Bv.tv. 187/A. § (1b) pontja alapján.

Összegzés

A fentiek alapján elmondható, hogy a reintegrációs őrizetnek kiemelt szerepe van az elítéltek sikeres társadalmi reintegrációja érdekében végzett munkában. A szabadságvesztés utolsó részének saját környezetben való eltöltésének lehetősége egyrészt nagy kedvezményt jelent az elítélt részére és egyben lehetőséget is arra, hogy ez alatt az időszak alatt munkát vállaljon, megerősítse családi kapcsolatait, tanulmányokat folytasson. A reintegrációs őrizet időtartama alatt az elítélt kötelessége a bv. bíró által előírt magatartási szabályokat maradéktalanul betartani. A magatartási szabályok az elítélt élethelyzetéhez, életkörülményeihez rugalmasan igazíthatók, alakíthatók, ugyanakkor a szabályozás lehetővé teszi azt is, hogy a reintegrációs őrizet magatartási szabályai ellenőrizhetők maradjanak, az ezzel szerzett „előszabadulás” ne váljon partalanná.

A jogintézmény alkalmazására 2015. óta van lehetőség, a kezdeti bevezetését követően szabályozása módosult, de még mindig vannak olyan pontjai, amelyek talán finomításra szorulnak. A jogintézmény sikere, „értéke” a fogvatartottak körében tapasztalataim szerint nagymértékű. Ugyanakkor a jogintézmény stabilitásához, hosszú távú alkalmazhatóságának erősödéséhez

hozzájárulhatnak a jogintézmény kapcsán felmerülő kérések, anomáliák tekintetében egységes állásfoglalások, a végrehajtásban azonos eljárás.

Összegezve úgy vélem a reintegrációs őrizet jogintézménye a törvényalkotó által kitűzött kettős célt megfelelően szolgálja. Jelentősége a fogvatartottak társadalmi reintegrációjának elősegítése szempontjából kiemelkedő, a társadalomba történő visszailleszkedés kapcsán egyszerre fokozatos és teljes mértékű, továbbá a börtönártalmak csökkentésében lényeges szerepet kaphat. A bv. intézetek túlzásfokosságának csökkentése tekintetében a reintegrációs őrizetnek egyértelmű szerepe lehet. Fontos szempont, hogy elsősorban azon elkövetők számával van lehetőség a jogintézmény alkalmazásával csökkenteni a zsúfoltságot, akik olyan bűncselekményt követtek el, amely kisebb tárgyi súlyú, ezáltal a társadalomra nézve kevésbé veszélyes.

Felhasznált irodalom

Bogotyán Róbert (2015): A zsúfoltság csökkentésének útjai a börtönépítésen túl, In.: Börtönügyi Szemle, 2015/1. sz. pp. 26-41.

Nagy Anita (2018): A reintegrációs őrizet magyarországi és európai fejlődési irányai, In.: Kúriai döntések: Bírószági határozatok, Kúria Lapja. 2018/4. szám pp. 578-585

Schmehl János (2013): Az új szabályozás főbb szakmai elemei és üzenetei. Börtönügyi Szemle, 2013. 4. sz. pp. 18-21.

Than Alexandra (2016): Elektronikus mozgáskövető eszköz alkalmazása a büntető igazságszolgáltatás során Magyarországon és Európában. PhD értekezés. 2016. PTE Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs.

Veszeli Dániel (2015): A reintegrációs őrizet bevezetése a büntetés-végrehajtás tevékenységrendszerébe. Börtönügyi Szemle, 2015./3. sz. pp. 87-99.

A büntetés-végrehajtási bírói gyakorlat, különös tekintettel a reintegrációs őrizetre Összefoglaló vélemény, Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2017.EL.II.H.13.BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS-48.

https://kuria-birosag.hu/hu/joggyak_csop/buntetes-vegrehajitasi-biroi-gyakorlat-kulonos-tekintettel-reintegracios-orizetre, letöltés dátuma: 2020.11.02.

A szokások hatása a döntéshozatalra az információs műveletek tükrében

Muhoray Róbert András¹

Absztrakt

A hadviselési modell megváltozásával az ellenség elpusztítása helyett az ellenség manipulálása, illetve a hatásalapú műveletek kivitelezése került reflektorfénybe. Elsődleges cél az információs fölény, az információs uralom és a vezetési fölény elérése a különböző eszközök feletti irányítás átvételével (például: IoT, számítógépes rendszerek), valamint PSYOPS segítségével.

Az információ szerepe felértékelődött. Egyre jobban függ mindenki az IoT eszközöktől, amelyek megváltoztatják az információszerzési, -elemzési, és döntéshozatali módszereket, valamint az ezekkel kapcsolatos szokásokat. A XXI. századi technológiák, a hálózat alapú működési formák új megközelítések alkalmazását indukálják. Mindazonáltal a technológiának hátránya is van. A komplexitással egyre jobban háttérbe szorul az emberi döntés, túl sok területen hagyatkozunk a számítógépekre. Ez pedig könnyen megtévesztéshez, dezinformációhoz vezethet. Ha ilyen vészhelyzetekre nincs megoldási terv kidolgozva, és annak kivitelezése nincs begyakorolva, akkor könnyen előfordulhat, hogy egy vezető/parancsnok nincs felkészülve arra, hogy az adott helyzetnek megfelelő, azaz a korábbiaktól eltérő utasításokat adjon - csak az általános helyzetnek megfelelő döntéseket tud hozni, az új harchelyzetben „lefagy”. A szokás formájában meghozott döntés, illetve a szokás alapján végrehajtott cselekedet rutinszerű, ilyenkor „robotpilóta üzemmódban” van az egyén.

A PSYOPS célja az alkalmazott megközelítések és döntéshozatali eljárások módosítása az üzenetet küldő fél akaratának megfelelően. Hatása az emberek gondolkodásmódjának megváltoztatására sokkal jelentősebbé vált. Nagyobb intenzitással vesz részt a harcokat, hadműveleteket megelőző, hadműveletek alatti, és azt követő fázisokban. Az irányítottság elérésével tudatosan manipulálható a tömeg véleménye, -szokásai, a politikusok lakosság általi támogatottsága, vagy akár a harci morál.

Kulcsszavak: információs fölény, manipuláció, PSYOPS, szokás, technológia

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, phd hallgató

Bevezetés

A XXI. századra megváltozott a hadviselés. A korábbi tömeg megközelítést egyértelműen felváltotta a technológia használatának jelentősége. A számítógépek térhódításának köszönhetően bővültek a hadviselő felek lehetőségei. Egyre nagyobb jelentőséget kapnak azok az eszközök, amely segítségével távolról lehet felderíteni és harcot vívni. Az IoT térhódításával az információs hadviselés (a szárazföldi, vízi, légi, űr mellett), mint ötödik dimenzió megjelent. A fizikai pusztítás helyett előtérbe kerül az ellenség manipulálása és a hatásalapú műveletek végrehajtása.

Cél az információs fölény, információs uralom és vezetési fölény elérése, hiszen ezáltal emberveszteség nélkül lehet győzni. Az eszközök és (kritikus) infrastruktúra feletti irányítás megszerzése nagymértékben hozzájárul az ellenség védekezési/támadási képességének lelassításához, meggyengítéséhez. tekintettel arra, hogy egyre nagyobb a ráutaltság (függőség) ezen eszközökre az információszerzés, -elemzés, és döntéshozás tekintetében. Másrészről a PSYOPS révén az emberek gondolkodásmódjának megváltoztatása az eddigieknél sokkal jelentősebbé vált, nagyobb intenzitással vesz részt a harcokat, hadműveleteket megelőző-, alatti-, és követő fázisokban.

Szokások kialakulása

Agyunk rendkívül bonyolult szerkezet, képes arra, hogy hatalmas mennyiségű információt dolgozzon fel a másodperc tört része alatt. Az agy tárolókapacitása kb. 2,5 petabájt (2,6 millió GB) (Reber 2010). Az agyban működő idegi impulzusok nagyságrendileg 300 km/óra sebességűek (Horváth 2016). Ehhez arra van szüksége, hogy bizonyos folyamatokat automatizálni tudjon, hogy ezen műveletek feldolgozása kevesebb energiát vegyen igénybe. Ennek következtében jönnek létre szokások, amiket az idegrendszer „bejártott ösvényei”.

Az agy az egyes gondolatokhoz kapcsolódó érzéseket és cselekedeteket memorizálja, rögzíti az idegsejtek között létrejövő kapcsolódásoknak (szinapszis) köszönhetően. A környezet által közvetített ingerek, tekintélyszemélyek által megfogalmazott gondolatok elvárások nagymértékben hozzájárulnak egy adott személy viselkedési mintáinak kialakulásához. Ezek a minták programként funkcionálnak. A programok befolyásolják az egyén gondolkodásmódját. A gondolatok pedig érzelmeket szülnek, az érzelmek tettekhez vezetnek, amelyeknek eredményeik lesznek. Ezért, ha újra a korábbi vagy ahhoz hasonló gondolat jelenik meg, a kialakult idegi kapcsolatoknak köszönhetően agyunk „robotpilóta” üzemmódba vált, és automatikusan végrehajtjuk a gondolathoz rendelt cselekedet, még akkor is, ha nem vagyunk tudatosak a döntéssel és cselekedettel kapcsolatban (Dispenza 2019).

A programok létrahozásával szokáshurkokat lehet kialakítani. Szokás jel-rutin-jutalom hármából áll, amely drive-ja a sóvárgás. A kiváltó jel az a momentum, amikor agyunk automatikus üzemmódra kapcsol, és elkezdjük rutinszerű cselekedetünket végrehajtani. A tett eredménye a jutalom lesz, amely nem csak fizikai értelemben vett jutalom lehet, hanem kémiai aspektusban is. A szervezetünkben lévő több, mint 200 hormon közül a dopamin, ami az egyik legszorosabban kapcsolódik a szokásokhoz. Ez az a jutalom, amiért szervezet sóvárog. A hormonok utáni folyamatos vágy az, amiért a szokásokhoz kapcsolódó cselekedeteket újra és újra végrehajtjuk, akár annak ellenére, hogy tudjuk, hogy például az adott tett negatív hatással lehet ránk nézve (Schulz 1993, Graybiel és Scott 2015). A szokás kialakulása, kialakítása az úgynevezett klasszikus kondicionálás elvén működik.

Technológiai sérülékenység

Az új technológiáknak köszönhetően folyamatosan növekszik az információ mennyisége, amelyből az interneten keresztüli adatforgalom 2021-re meghaladja az éves 3,3 Zbyte-ot, a kezelt adatok mennyisége a 44 Zbyte-ot, az M2M kapcsolatok száma pedig 13,7 milliárdot. Ezen hatalmas információmennyiség feldolgozásához már nem elegendő az agyi kapacitás. A szakszerű feldolgozásához új megközelítések szükségesek. Nem elkülönülten, hanem kiterjedésében és komplexitásában kell az egyes értesítéseket, harci cselekményeket átlátni, ami magával hozza az elemzések bonyolultságának növekedését is. Az elemzésekhez már Big Data alkalmazása szükséges, amelyeket adattárházakban célszerű tárolni és kezelni. A komplexitás miatt megváltozik az adatok elemzésének módszere is. A katonai műveleti környezetekben összefüggő hálózatokat alakítanak ki szenzorhálózatok, irányítórendszerek, távfelügyeleti rendszerek, stb. segítségével (Haig 2018). Ezen rendszerek alkalmazásához új ismeretekre (másfajta kiképzés), a komplexitás érzékelésére pedig másfajta szemléletmódra van szükség. A technológia megoldások nemcsak az információk begyűjtésében, hanem azok feldolgozásában is tudnak segíteni. Gyakran MI-t is alkalmaznak a bonyolult, egymással látszólag nem összefüggésben lévő információk és hálózatba kötött eszközök adatainak feldolgozásához. Ennek köszönhetően, pedig vezetési fölényt lehet elérni, és egyben hatékonyabbá válik a döntéshozatal.

A Big Data, az M2M kapcsolatok és az MI révén új perspektívák nyílnak. A kiberhadviselés a hagyományos eszközökkel vívott harcokra, valamint a nem fegyveres műveletekre képes hatékony választ adni, másfajta eszközök és módszerek alkalmazásával (Gerőfi 2017). Hiszen, ha pontosan ismerem az ellenséget, annak infrastruktúráját, célzott (kiber) támadások segítségével lehetőségem van az ellenfél információs képességének gyengítésére, korlátozására, manipulálására. A hálózatba kötött eszközök esetében pedig meg-

jelenik a tömeges sérülékenység lehetősége. Egy eredményesen kivitelezett kibertámadást követően megbénulhat az infrastruktúra és a kommunikációs eszközpark. A kibertámadás esetében nehezen visszakövethető, hogy ki volt a támadó fél. A kiberműveletek költsége töredéke a hagyományosan vívott háború költségeinek, ezért előszeretettel alkalmazzák a hibrid és az aszimmetrikus hadviselésben is.

Információs fölény elérése

Az információs fölényt eléréséhez a saját vezetési és irányítási képességek maximális kihasználására kell törekedni. Ezért a pontos, időbeli és releváns információk megszerzése elsődleges fontosságú. Az egzakt információk révén felgyorsul a döntési ciklus, amelynek köszönhetően a parancsnok a kezdeményezési lehetőséget magához ragadhatja, és valós időben be tud avatkozni. Ezen felül az információs fölény lehetőséget biztosít az ellenség képességeinek részleges vagy teljes akadályozásához a katonai műveletekben is. A kommunikációs csatornák zavarása, a megtévesztés, illetve dezinformálás miatt nem releváns, és többnyire csak valószínűsíthető információkkal fog rendelkezni az ellenség, amely pontatlan parancsnoki döntésekhez vezethet, illetve a megfelelően működő kommunikációs eszközök hiányában nincs, vagy csak korlátozott mértékben van lehetősége a kiadott parancs közvetítéséhez. Így akár ellehetetlenülhet a kapcsolattartás a műveletben résztvevők és a parancsnokság között. Ez a feladat végrehajtásának lassulásához, vagy akár irányíthatatlanná válásához vezethet. A folyamatosan fellépő akadályok, melyek adott esetben kumuláltan is jelentkezhetnek, ronthatják a morált, és ezzel együtt harcikedvet, sőt akár a lakosság támogatását is.

Az új technológiáknak jelentős pozitív hatásuk van a döntéshozatalra és a szokások kialakulására. Hálózat alapú működési formák segítségével magasabb szintű és minőségű együttműködést lehet elérni a különböző az egységek, alakulatok között. Ennek alapja, hogy minden résztvevő belelát a másik munkájába, és az így kialakuló bizalmi kapcsolatok révén javul az együttműködés. A kooperáció megélénkülésével a parancsnokok gyorsabban tudnak döntést hozni. Ezt a szervezeti formát az előbbieken túl az teszi még hatékonyrá, hogy a felelősségi szintek lejjebb kerülnek, tekintettel arra, hogy az adott tevékenységgel foglalkozók rendelkeznek az adott művelethez kapcsolódóan a legtöbb információval. A parancsnokok ugyanis eleve csak a korlátozott mennyiségű és másodkézből származó információval rendelkeznek. Így - ésszerű kereteken belül - bizonyos döntéseket alsóbb szinteken is meg lehet hozni, a parancsnok egyidejű tájékoztatása mellett, és bátorítani kell az alárendeltek a nagyobb felelősség vállalására (McChristal 2016). Ezért a katonák és vezetők kiképzését, valamint a vezetés módszerét is módosítani szükséges (Boldizsár 2014).

A technológia negatív hatása a döntéshozatalra

A komplexitással egyre jobban háttérbe szorul az emberi döntés, túl sok területen hagyatkozunk a számítógépekre. Ennek lehetséges következménye, hogy a különböző rendszerektől várjuk a megoldásokat, illetve ezzel párhuzamosan bizonyos folyamatok kikerülnek a közvetlen irányításunk alól. A lehetséges következmény pedig, hogy egy esetleges rendszerhiba esetén nem rendelkezünk megfelelő emberi megoldási lehetőséggel. Márpedig, ha az ellenség információs fölényben van, akkor képes arra, hogy hatékonyan dezinformáljon, megtévesszen, esetleges kibertámadással a kritikus infrastruktúrát megbénítsa. Ha ilyen esetekre nincs terv vagy megoldás kidolgozva, akkor egyrészt nehéz lesz rögtönözni az időnyomás és a védekezési szükségesség miatt, másrészt lehet, hogy a parancsnok kognitívan nincs felkészülve arra, hogy a szabályzattól eltérő utasításokat adjon ki, amivel hátráltatja a kárenyhítést.

A jól alkalmazott kibertámadás olyan rendszerek üzemszerű működésére lehet hatással, ami akadályozhatja vagy akár meg is gátolhatja a saját harcoló alakulatok tevékenységét. Erősíti a nem megfelelő döntéshozatalt, ha a kommunikációs hálózatok blokkolása, zavarása miatt bejövő információk nélkül „vakon” működik a parancsnokság. Ekkor adott esetben fontos döntések meghozatala, illetve a szükséges parancskiadás elmulasztása következhet be. Amennyiben a kimenő információk blokkolása miatt „néma” a parancsnokság, akkor meghozott a döntések nem kerülnek továbbításra harcoló egységekhez, ezért a támadás lelassul, leáll, vagy esetleges dezinformáció miatt téves irányú támadás kerül végrehajtásra. Adatlopás, adathalászat révén (nem megfelelő védelem következtében), pedig egyrészt információs fölénybe kerülhetnek a támadók, és befolyásolhatnak döntéseket, másrészt olyan autorizációs protokollokat is beindíthatnak, amelyeket valójában a felhatalmazással rendelkező személy nem is akart végrehajtani. A rendszerek támogatása, supportja szintén komoly kérdés személyi, illetve logisztikai aspektusból is. Tekintettel arra, hogy lehet, hogy a helyszínen nincs olyan képzett mérnök, aki az eszköz javítását el tudná végezni, távolról pedig lehet, hogy nem elérhető a rendszer.

PSYOPS

NATO doktrína egyértelműen meghatározza, hogy milyen tevékenységeket kell elérni a harcoló feleknél, illetve a politikai döntéshozóknál és polgári lakosság körében. Ezek a

- harci képességek és akarat csökkentése az ellenségénél, hogy feladja a küzdelmet,
- növelni a baráti erők elkötelezettségét, hogy még nagyobb elkötelezettséggel vegyenek részt a harcokban,

- megnyerni a bizonytalan vagy el nem kötelezett csoportok támogatását és együttműködését a saját ügyünknek, célunknak (AJP 3.10 2009).

Ezért az információ szerepe felértékelődött. Olyan információkat kell megosztani, amivel a politikai és katonai vezetők befolyásolni, illetve a saját oldalára állítani lehet. Ily módon elérhető, a korábbi irányultságuk módosításra kerüljön, és saját célunknak megfelelő döntést hozzanak. Az irányítottság elérésével pedig befolyásolható a tömeg (szervezett) szokásai és véleménye. Ebben a leghatékonyabb eszközök: a sugalmazás és a propaganda. Segítségükkel manipulálható a katonák harci morálja és a civil lakosság harcokhoz kapcsolódó támogatása. A propagandának három szintjét különböztetjük meg:

- Fehér: az információk pontosak és hiteles forrásból származnak.

- Szürke propaganda: nem beazonosítható származnak az információk pontosságuk, eredetük bizonytalan.

- Fekete propaganda: az információk forrása hamis. Hazugságokat, megtévesztést terjeszt (Kranzieritz, 2018).

Ez utóbbi közé tartoznak az álhírek, valamint „alternatív tények”, amelyek valósként állítanak be hamis tényeket (MTA, 2017). A közösségi média térnyerésével az álhírek mennyisége, azok megosztása csak tovább növekszik, amit az egyes politikai pártok vagy államok tovább tudnak erősíteni az általuk irányított/támogatott (hagyományos) média egyoldalú hírközlése révén. Ugyanis a programozás másik (nem tudatos) módja a folyamatos ismétlés, amelyben a média jelentős szerepet kap. A média alapvető célja a minél magasabb nézettség elérése különböző információk közzlése révén. Tekintettel arra, hogy számtalan különböző csatorna, platform létezik arra, hogy az információk megjelenhessenek, ezért ebben az áráz versenyben az nyer, aki súlyosabb, rosszabb, kegyetlenebb híradásokról tud beszámolni. Mivel ezzel lehet az érdektelenségből a probléma szintjére emelni a figyelmet, amivel már muszáj valamit kezdeni. A problémák által motivált egyénnél a félelem az úr (Farkas 2017).

Minél több forrásból származik ugyanaz az az üzenet, annál könnyebben befolyásolhatók az emberek. A célzott információk integráltan, több csatornán keresztül érkeznek, mivel naponta órákon át nézik a képernyőket az emberek. Nemcsak a tévét, hanem az okos eszközöket is. A propaganda párhuzamos, szisztematikus megtervezése, bevetése magasabb szintű stratégiai jellegű gondolkodásmódot igényelhet már az alacsonyabb rangban, felelősségi körben lévőkől is.

Összegzés

Az új technológiák révén a harcviselés módja is megváltozott. Ennek köszönhetően már távolról vívhatók meg a harcok, amelyek nagyobb teret biztosítanak a parancsnoki döntéshozatalban. Több lehetőség van a saját élőerő megóvására (például drónok bevetése). Az összekapcsolat hálózatok révén dezinformálni, zavarni, vagy blokkolni lehet az ellenséges csapatok eszközeit, és stratégiai csapást lehet mérni az ellenség infrastruktúrájára.

Az IoT és az M2M kapcsolatok számának ugrásszerű növekedése miatt megemelkedett a beáramló információ mennyisége. Azonban a túl sok információ lényegvesztéshez, elaprózódáshoz vezethet - az elemzők, illetve a parancsnokok nem látják át a harctéri és azon kívüli összefüggéseket, ezért Big Data elemzésekre, MI-ra, valamint hálózatalapú működésre és a döntéshozatali szint csökkentésére van szükség. Ezért új szokások, megközelítések kialakítására-, és ezzel egyidejűleg új eljárásrendek kidolgozására van szükség. A számítástechnikai eszközök előnye egyben a hátránya is, hogy átvehetik az ember helyett a gondolkodás funkcióját. A gondolkodás hiányában egyre szűkülnek döntési folyamatok, erősödnek a szokások, így az elkényelmeseedéshez, valamint az átlagostól eltérő szituáció esetén nem megfelelő helyzétértékeléshez és döntéshez vezethet.

A propaganda révén erőteljesebb társadalmi befolyásolásra lehet szert tenni, azaz a megfelelésből az azonosuláson keresztül az internalizációig lehet az „agymosás” segítségével elérni. Ennek köszönhetően jelentős mértékben befolyásolható a döntéshozatal hivatásos és civil szférában egyaránt.

Felhasznált irodalom

AJP-3.10 Allied Joint Doctrine For Information Operations (2009) pp. 1-5.

Boldizsár Gábor (2014): A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre In: Krajnc, Zoltán (szerk.) A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája, Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, pp. 15-46.

Buda Béla (2012): Empátia - A beleélés lélektana. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Dispenza, Joe (2019): A placebo te magad légy!, Budapest, Bioenergetic Kiadó, pp. 77-100.

Farkas János (2017): Érd el könnyedén! Guruló Egyetem Kft., Budapest, pp. 67-76.

Graybiel, Ann - Grafton, Scott. (2015): The Striatum: Where Skills and Habits Meet. Cold Spring Harbor perspectives in biology., 2015/7.

Gerőfi Szilárd (2017): A Magyar Honvédség vezetéstámogató rendszere alkalmazásának lehetőségei a XXI. századi kihívások tükrében, Hadtudomány 2017/3–4. p. 98,

Haig Zsolt (2018.): Információs műveletek a kibertérben. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, pp. 77-88.

Horváth Judit (2016): A perifériás idegek fény- és elektronmikroszkópos szerkezete (axon, hüvelyek, terminálisok). In: Csernus Valér Kállai János, Komoly Sámuel (szerk): Emberi életfolyamatok idegi szabályozása – a neurontól a viselkedésig. Interdiszciplináris tananyag az idegrendszer felépítése, működése és klinikuma témáiban orvostanhallgatók, egészség- és élettudományi képzésben résztvevők számára Magyarországon. Pécsi Tudományegyetem; Dialóg Campus Kiadó-Nordex Kft., Budapest.

Kranzieritz Veronika (2018): Pszichológiai műveletek: propaganda vagy marketing? A kognitív dimenzió többoldalú megközelítése. Hadtudományi Szemle, XI. évf. 4. sz., p. 273.

Lipton, Bruce (2020): Tudat: a belső teremtő, Budapest, Édesvíz Kiadó, pp. 161-169.

MTA (2017): „Az alternatív tény hazugság” – nem csak tudománypolitikai témákról tanácskoznak a World Science Forumon, 2017.11.09. Letöltés: https://mta.hu/mta_hirei/az-alternativ-teny-hazugsag-nem-csak-tudomanypolitikai-temakrol-tanacskoznak-a-world-science-forumon-108207 Letöltés ideje: 2020.11.15.

McChristal, Stanley - Collins, Tatum - Silverman, David - Fussel, Chris (2016): A csapatok csapata. Budapest, HVG Kiadó, pp. 156-263.

Reber Paul (2010): What Is the Memory Capacity of the Human Brain? Scientific American (May 2010) Letöltés: <https://www.scientificamerican.com/article/what-is-the-memory-capacity/> 2020.11.15.

Rescorla, R. A. (1967): Pavlovian conditioning and its proper control procedures. Psychological Review, 74. e., pp. 71–80.

Schultz, Wolfram-Apicella, Paul-Ljungberg, Tomas (1993): Responses of Monkey Dopamine Neurons to Reward and Conditioned Stimuli during Successive Steps of Learning a Delayed Response Task, The Journal of Neuroscience, 13. évf. 3., pp. 900-913.

Gyermekkatona egykor és most

Nagy Melánia¹

Absztrakt

Jelen tanulmányban a kiskorúak szerepvállalását mutatom be különböző katonai szerepekben a kezdetektől napjainkig. A közelmúltban a világ rémülten figyelte, ahogy az dzsihadista terrorista szervezetek kisgyermekének fegyveres csapata, harci felszerelésbe öltözve Bejrút utcáin vonulnak, kántálva, hogy hajlandók meghalni vezetőjükért vagy istenért (Nagy, 2020). Napjainkban a téma aktualitását, többek között az Iszlám Állam terrorszervezet keltette ismét életre. A gyermekek szerepe a különböző fegyveres konfliktusokban azonban a régmúltra nyúlik vissza. Emiatt felsorakoztatam a XX. században ismert gyermekkatona feladatait, de példákon keresztül ábrázolom, hogy a jelenség már a görög mitológiában is jelen volt. Kiemelést kap a tanulmány keretein belül a Hitlerjugend szervezet tagjainak harcra állítása illetve Mussolini ifjúsági mozgalmainak tevékenysége is. Rámutatok Bonaparte Napoleon seregeinek és a spártai nevelésben részt vett kölykök jellemzőire is. Górcső alá kerül az ISIS-ban szerepet teljesítő fiúk és lányok feladatai, kiképzése, nevelése illetve a toborzásuk is.

Kulcsszavak: gyermekek, fegyveres konfliktus, áldozat, terrorszervezet,

1 Pécsi Tudományegyetem, ÁJK, Büntetőjogi Tanszék, egyetemi tanársegéd

A tanulmány „Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-4-I-PTE-580 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap-

ból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

Bevezetés

Napjaink fegyveres konfliktusaiban a civil lakosság áldozattá válása sokkal nagyobb számokat mutat, mint a korábbi évszázadok eseményei. Az I. világháborúban 20 katonai áldozatra 1 polgári áldozat jutott, addig a 1990-es években már 90%-ban civil áldozatokat érintett a harc (Machel, 1996). Ebből következően a gyermekek is egyre többször esnek áldozatul ilyen konfliktusokban. Ha nem is „közvetlenül” éri őket a negatív következménye az összecsapásnak, akkor jelentkeznek a „közvetett” tényezők hatásai. Többek között, éhezés, alultápláltság, nem megfelelő egészségügyi ellátás, járványok (Csapó, 2009) és ezekből következően a szélsőséges mozgalmaknak való kiszolgáltatottság és így a gyermekkatonai feladatok megjelenése és teljesítése. A történelemből számos példa említhető a gyermekkatonák szerepvállalására, azonban 1990-ig ez a probléma háttérbe szorult. A változás többnyire Graça Machel mozambiki politikus tanulmányának köszönhető, aki az akkori ENSZ-főtitkár kérésére „A fegyveres konfliktusok gyermekekre gyakorolt hatásai” (Impact of armed conflict on children) című munkáját kidolgozta (Gál, 2018). Felhívta a figyelmet arra, hogy a gyermekek és a nők jövőbeni célpontjai lehetnek a különböző szélsőséges mozgalmaknak. Számos EU-tagállam megerősítette, hogy országuk állampolgárainak, különösen nőknek és gyermekeknek a száma Észak-Kelet Szíriában, 2019 márciusában nőtt különböző táborokban és börtönökben (TE-SAT 2020). Jelenleg 10 olyan ország létezik, ahol napi gyakorlatnak számít a gyermekkorúak harcban való részvétele vagy ahhoz való csatlakoztatása. Ezek a következők: Afganisztán, Közép-Afrikai Köztársaság, Kongó, Irak, Szomália, Jemen, Mianmar, Nigéria, Dél-Szudán és Szíria.

Háború és gyermekek, legtöbbször számunkra e fogalmak együttes használata elképzelhetetlen. Sajnálatos módon ez korántsem új jelenség, sok történelmi előzménye van, és továbbra is bevált módszerként alkalmazzák különböző szélsőséges mozgalmak (Cardeli et al. 2019). Ez beigazolódni látszik, hiszen addig azok a csoportok, amelyek korábban nem használtak gyermekeket a fronton új és soha nem látott módon vették át ezt a megközelítést. A gyermekek részvétele nagyon sokszor kényszer hatására történik, de egyre többször előfordul önkéntes szerepvállalás is. A napjainkban is zajló fegyveres konfliktusokban rendkívül magas számban mutatkoznak a fiatalok, egy 2016-os becslés adatai alapján számuk eléri a 300 ezer főt, akik közül 40%-a lány (Machel, 1996). Kutatások szerint a kiskorúak részvétele ott jellemző leginkább, ahol az ellenérdekű felek nem a hadviselés nemzetközileg elfogadott normái szerint, hanem a *ius in bellum* következetes ignorálásával folytatnak háborút (Pajter, 2018). Főszereplőim a gyermekek, akik a felnőttek csatáit vívják. Gyermekek, akik a felnőttek céljaiért harcolnak (Csapó, im). Gyermekek, akiknek – ahogy egy volt gyermekkatonára fogalmazott – elrabolják gyerekkorukat (Beah, 2008).

A gyermek fogalmának meghatározása

Hosszú évszázadokon keresztül a gyermekek nem vehettek részt jogalanyként különböző jogügyletekben, ennek oka az volt, hogy a kiskorút az apa tulajdonának tekintették (Végh, 2011). Nem volt jelen a kölyökkel szembeni érzékenység sem, nagyon magas volt a középkorban a gyermekhalandóságok száma, ezért a szülők egyfajta távolságtartást tanúsítottak velük szemben. A piciket már a 6. illetve a 7. életévük betöltése után a felnőttekkel azonosan kezelték (Faix, 2016). A művészeti ábrázolások is alátámasztják a kor szellemiségét ugyanis többségében kis felnőttékként mutatják be a gyermekeket.

Az ENSZ Közgyűlése 1989-ben egyhangúlag fogadta el a Gyermekjogi Egyezményt (44/25 határozat), mely szerint gyermek: az a személy, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a nemzeti jogszabályok értelmében a nagykorúságot már korábban elérte (Egyezmény a Gyermekek jogairól, 2014). A fogalom létrehozása ellenére még mindig nincs egység ebben a kérdésben a világ minden pontján. Ugyanis napjainkban is óriási különbség van egy Európában élő gyermek és egy afrikai törzsben élő kiskorú között. Míg a nyugati civilizációban a 18. életévét be nem töltött fiatalat tekintjük egységesen gyermeknek addig ez nem ennyire egyértelmű más társadalmakban (pl. Afrika, Ázsia). Az itteni országokban nagyon erősen jelen vannak a törzsi szokások, mely alapjául szolgál, hogy egy 12-13 éves korban lévő utódot felnőtté avassanak. Jellemzően egész fiatal korban már kenyérkeresővé válnak, házasságot kötnek és családot alapítanak. Az eltérésnek további okaként említhető, a világban jellemző különböző várható élettartam hossza is. Más státusza van egy 18 évesnek olyan társadalomban, ahol a 40-50 év a jellemző, mint ott, ahol 70-80 év a várható élettartam (Végh, 2011).

Gyermekkatona története

Ha a történelmi előzményekre visszatekintünk, akkor már a Bibliában illetve a görög mitológiában is találhatunk történeteket gyermekek fegyveres szolgálatára. Ilyenek tekinthető Dávidnak a története, aki Izrael királyának, Saulnak volt a fegyverhordozója, illetve Hylas is (vagy Hülasz) aki, Héraklészt szolgálta hű apródként (Csapó, im).

A történelemben tovább haladva Spárta kiemelést érdemel. Spártáról közismert tény, hogy az itt született gyermekek nagyon speciális neveltetés részesei voltak. Nem szüleikkel együtt, hanem gyermektársaikkal közösen ún. „nyájokban” éltek. Már egészen kiskorban fegyvert adtak a kezükbe és megtanították nekik a használatuknak a legapróbb részleteit is. A nevelés alapelvei a rend, a fegyelem és a szigor köré csoportosultak. Az oktatás elsődlegesen a fizikai erőnlétre összpontosított, háttérbe szorítva ezzel az elméleti képzést. A felnőttkorba való lépés kegyetlen szertás keretében zajlott. Korbácsütéseket

ejtettek az avatott gyermekén a 17 életévében, akinek hang nélkül kellett tűrnie a bántalmazást, ha nem így tett, akkor megszegyenült és azzal sújtották, hogy visszakerült a kiskorúak közé. Spárta érdeméért említhető azonban, hogy csak 18. életév után váltak hadkötelessé a férfiak.

A középkor apródjairól is találunk számos forrást. A lovagnak vagy éppen a csatamezők „királyának” szánt fiúkat 6-7 éves korban szakították el a szülői háztól és kerültek a mesterük kezei alá. Itt 14 éves korukig szolgáltak, ahol a fegyverforgatás minden fortélyát elsajátították. 14-15 éves korra „hadapródá” váltak és ekkora már, a nehezebb fegyverek kezelése sem jelentett gondot és rendszeresen részt vettek uraikkal a különböző hadjáratokban. 18-21 életévükre a legkiválóbbak pedig elérhették, hogy ünnepélyes ceremónia keretében lovaggá ütötték.

Az Oszmán Birodalomban uralkodó gyakorlat a devsirme rendszer, amely egy török kifejezés és összegyűjtést jelent. Európában ez a szó a „véradó” illetve a „gyermekadó” szinonimájaként lett közismert. Nem volt hivatott más célt szolgálni, mint hogy janicsár sereg utánpótlására keresztény gyermekeket gyűjtöttek össze. Kezdetekben a 14-15. században „véradó” fejében gyűjtötték be a 7-8 éves fiúkat, később ez az életkorhatár jóval feljebb tolódott. A szülők igyekeztek különböző csellel visszaszerezni a gyermekeiket. Előfordult, hogy kivásárolták őket vagy körülmetélték a kicsiket, hogy muszlim vallásúnak gondolják. Jellemző volt a korai megházasítás is, ugyanis csak a nőtlenekeket toborozták, de rendszerint bújtatták őket, hegyekben, vermekben. A befogadott fiúkat különböző csoportokba sorolták. Fodor Pál tanulmányai szerint, azok közül, akiket körülmetéltek és a legcsinosabb, legokosabb volt a szultán palotaiskolájába vitték a legerősebbeket pedig a palotakertbe, ahol megkapták a szükséges nevelést. A maradék fiúkat török földesuraknál helyezték el, a hangsúly itt a vallási tanok elsajátításán volt. Az első csoport tagjaira könnyű élet várt, azonban ez már nem volt elmondható a másik kettő csoporttól is, hiszen közülük sokan meg sem éltek a 10. életévüket (Fodor et al, im).

Bonaparte Napoleon csapataihoz is kapcsolódnak a gyermekkatonák. Kezdetben nem harci feladatokat láttak el, hanem dobosként, segédként voltak jelen. Később viszont annyira megcsappant a gyalogság létszáma, hogy helyükbe pici fiúkat állították (Csapó, im). A kor különböző feljegyzései is alátámasztják e kegyetlen tettek valóságát. Metternich így szólt Bonapartéhoz 1813 júniusában a császári főhadiszálláson: „Láttam a csapatait. Csupa gyerkőc.” (Castelot, 1999)

Németország Hitlerjugend (HJ) csapatai egy különösen híres szerveződés volt Hitler vezetése során 1926-tól 1945-ig. „Annak kezében van a jövő, akinek kezében az ifjúság” (Lewis, 2001) - vallotta a „Führer”. Létre is hozta a Hitlerjugend-ből álló katonai csapatát. A gyermekek „árják” voltak azaz „fajlag

tiszták”, ők szőkék vagy szőkésbarna hajú, kék szemű, megfelelő fejformával rendelkező német ifjancok voltak. A csoportvezetője Baldur von Schirach volt, aki a nünbergi perben később így nyilatkozott: „*A bűnöm, amit Isten és a német nép elé kell tárnom az, hogy ... olyan ember tiszteletére tanítottam a német gyerekeket, aki milliószámra követett el gyilkosságot ... Hittem ebben az emberben. Ez minden, amit fel tudok hozni mentségemre*” (Lewis, im). A szervezet náci ideológia alapján működött és nagyon hamar militarista mozgalommá nőtte ki magát. A belső viszonyaira, felépítésére szigorú alá-főlérendeltség volt jellemző, rendelkeztek saját jelvénnel, zászlóval, egyenruhával. A tagok létszáma évről-évre emelkedett. A 1923-ban mindösszesen 1200 főt számláló HJ, 1933-ra már a 3 millió főt is túllépte és 1939-ben a 8 millió főt közelítette. Ebbe beletartozott a Bund Deutscher Mädel (Német lányok szövetsége), a Jungvolk (Fiatal Nép) és a Jungmädelgruppen (Fiatal Lányok Csoportjai) is. A kiképzések már egészen kiskortól 6. életévük betöltése után kezdődött. 10 éves koruktól csatlakoztak a Jungvolk szervezethez, amely gyakorlatilag a HJ előfutárának volt tekinthető. 14 évtől 18-ig voltak a HJ tagjai, nem volt titok, hogy itt kerültek kiképzésre Adolf Hitler katonái. Számos HJ alakulatnál „születésnap ajándékul” töltették ki az önkéntes belépési nyilatkozatokat az SS-be (Tilkovszky, 1996). A fiatalokat abban a korban kezdték el indoktrinálni, amikor a leginkább fogékonyak voltak. Sok esetben olyan hatékonyan sikerült az átnevelés, hogy a gyermekek a szüleikkel szembefordultak, ha azok nem náci ideológiát vallottak. A tagoknak oktatták a náci ideológia alapjait, többek között hangsúlyozták a „legfőbb ellenségek” körét: zsidók, cigányok, kommunisták, homoszexuálisok. A II. világháborúban a tagok közül sokan életüket veszítették. A szövetségesek „bébi-hadosztályként” nevezték őket. Sokszor teljesen sokkolta az ellenfelet, hogy tizenéves kölykök állnak velük szemben teljes hadifelszerelésben. A fiúk vallása a náciizmus volt és Hitler volt az ő prófétájuk. Alfons Heck az 1980-as években így emlékezett vissza gyermekkorára: „Adolf Hitlerhez tartoztam testben és lélekben egyaránt” (Múltkor, 2017). Azonban a háború után rengetek HJ katona kiábrándul és felismerte, hogy milyen tévúton járt, hosszú éveken keresztül (Lewis, im).

Olaszország és Mussolini ideológiája sem vetette meg a Hitleréhez hasonló ifjúsági szervezetek működtetését. A fasizmus egyik feladatának tekintette az ifjú nemzedék erkölcsi, testi, szellemi nevelését (Marzolo, 1945). Ezt a nevelési trichotomikus célzatot három síkon képzelte el megvalósítani: 1. a fajvédelem a nemzeti anya és kisdedgondozó egyesületben, 2. a szellemi nevelés az iskolában, 3. a testi, erkölcsi és katonai nevelés az ifjúsági szervezetekben (Mester, 1945). Az ifjúsági szervezet Balilla néven híresült el. Története egy Gian Battista Perasso nevű kisfiúhoz kapcsolódik, akinek a becenevéről Balilláról kapta a mozgalom a nevét. A fiú az osztrák örökösödési háborúban 1746. december 5-én kövel kezdte el dobálni az osztrák katonákat s ezzel elindította azt a harcot, mely az osztrákok Itáliából való kiűzésével ért véget. A fiú tiszteletére szobrot is állítottak. Az 1926. évi április 3.-i törvény létesítette az Opera

Nazionaie Balilla-t (O. N. B.), mely mint jogi személy működött. Hasonló leányszervezeteket is betömörítettek a Balilla alá és ezeken kívül minden más csoportosulást feloszlattak (Gauder, 1945) 1930-ban ifjúsági rohamcsapatokat alakítottak, melynek a célja – mint utolsó lépcsőfok – az volt, hogy felkészítse a 18 és 21 év közötti fiatalokat a párthoz csatlakozásra. 1937-ben a Balillákat, illetve a rohamcsapatokat egységesítették és létrejött a G.I.L. (Gioventù Italiana del Littorio), a Nemzeti Fasiszta Párt ifjúsági tagozata. Feladatai közé sorolták többek között:

1. Szellemi-, sport- és katonai előképzést.
2. Az elemi és középiskolai testnevelés oktatását.
3. Tanfolyamok rendezését.
4. Szociális gondoskodást (táborozás, nyaraltatás, üdülés, gyógykezelés stb.)
5. Utazásokat (turisztika, külföldi, tengeri stb. utak, ösztöndíjak) (Gauder, 1945)

Külső szemlélő úgy gondolhatta, hogy csak egy testi nevelés zajlik az ifjúsági szervezetekben, de hosszú évek elteltével beigazolódott, hogy a mozgalom tagjai Mussolini hármasszavának öntudatos művelői voltak. „Credere, obbedire, combattere, azaz hinni, engedelmeskedni, harcolni. Hinni a fasiszta állam teremtette erkölcsi értékekben. Engedelmeskedni a szellemi vezetők tudásának, jövő alakításának és akaratának. Itt domborodik ki a totális államszemlélet tekintélyi elve az ifjúság síkján. Harcolni, küzdeni az Impérium Romanum megvalósításáért, ez a teleologikus elem. Mindez jelenti a testi fegyelmezettséget, a kényelem elleni harcot” (Gauder, im.).

Gyermekkatonák napjainkban

Az Iszlám Állam felismerte, hogy a potenciális férfi elkövetők gyanút keltethetnek a terrorakciók megvalósítása során, így új merénylőket kellett választani. Elsődlegesen ezért fordult a nőkhöz és a fiatalkorúakhoz. Ártatlanságuk, gyengeségük könnyedén eltereli a bűnüldöző hatóságok figyelmét, és ennek köszönhetően hatékonyan biztosítható a terrorcselekmény sikeressége. Az ISIS a gyerekek beszerzéséhez irodákat nyitott, kettő ilyen iroda működik két szíriai városban: al-Mayadinben és al-Bokamalban, ahol az ISIS azon dolgozik, hogy vonzza az Iszlám Állam területén élő gyermekeket (Anderson, 2016). Egyes szerzők szerint „a gyermekek szerepe a „kalifátusban” a gyermekkatonák jelenségének csúcspontját jelenti” (Benotman, Malik, 2016) 2015. május 1. és október 31. közötti időszokról készült jelentés alátámasztotta, hogy az Iszlám Állam 1227 főt köztük 9 és 15 év közötti kamaszokat toborzott sikeresen Moszul különböző részein. (Gál 2018) A terroristák ifjúsági szárnyának kialakítása jellemzővé vált, az ISIS fiataljait „Fityan Al Islam” (Iszlám fiúk) néven emlegetik. (Benotman, Malik, im.) Mia Bloom és John Horgan megkülönböztet kategóriákat a csatlakozott kiskorúak között: vannak,

akik a harcba bekapcsolódó külföldiek gyermekei vagy a támogató helyiek gyermekei, de rendszeresen növeli létszámát a szervezet az általa ellenőrzött árvaházakban talált gyermekkel is, mindemellett jelen vannak a szülőktől erőszakkal elvett kiskorúak és azok az elcsavargott gyerekek is, akik önként jelentkeznek az ISIS szolgálatába (Horgan, Bloom 2015). A kiskorúak bevonása számos előnyt rejt magában egy terrorszervezetnek. Többek között a kevesebb élelem biztosítása, alacsonyabb bérezés, éretlenségük hozzájárul ahhoz, hogy gyorsan elköteleződnek, emiatt gyorsan bizonyítják a lojalitást, és könnyen formálhatók, mert kevesebb előre kialakított elképzelésük és meggyőződésük van, amelyeket a toborzóknak meg kellene fordítaniuk vagy meg kellene változtatniuk (Warchild report, 2018). A fiatalok erkölcsi tartása nagyon könnyen alakítható, befolyásolható. Náluk nincs szükség olyan mértékű agymosásra, mint a felnőtteknél. Sok ésszerűen viselkedő ember ragaszkodik a furcsa és kegyetlen nézetekhez pusztán azért, mert azokat már életük korai szakaszában szilárdan beplántálták az agyukba (Cardoso, 2001). A fiatal generáció jelenti a jövőjét egy-egy radikális csoportnak is, ezért is tartják rendkívül fontosnak a vezetők a korai indoktrinációt és a fegyveres kiképzést, mert a jövő katonái, vezetői belőlük fognak kialakulni. Az iskolákban szinte a tanterv nem is szól másról, mint az iszlám tanok pontos, precíz elsajátításából és megértéséből. Az órák a vallás köré szerveződnek és napi rendszerességgel tanulják az imádkozás menetét, de helyett kapott a tantervben még Mohamed életének ismertetése, illetve a monoteizmus is. Annyira kicsi gyermekként kezdik meg számukra a vallási oktatást, hogy a legtöbb gyermek nem is érti, hogy miről van szó. Egy Mohammed nevű fiú elmesélte, hogy bár megértette a bűjt fogalmát és az ima fontosságát, nem érti a „hitetlenek” szót és azt, hogy miért kell velük harcolni (Anderson 2016). Természetesen ez más szükséges információk megtanulásának hátrányára történik, hiszen a klasszikus tantárgyakat, mint például a matematika, társadalomtudományok, történelem, földrajz a tanulók nem is tanulhatják. Az iskolai hét vasárnaptól csütörtökig tart, ahol a lányok és a fiúk külön osztályba járnak. Az általános iskola 5 éves a középiskola 4 évig tart, kötelező iskolába járni, ezt szigorúan be is tartatják, hiszen, azok a gyerekek, akik nem vesznek részt a vallási oktatásokon nehezebben lesznek alakíthatók. Napi rendszerességgel testnevelés órákon is jelen vannak a gyerekek, de ez sem a hagyományos formában zajlik, itt ugyanis löni, bokszolni és harcolni tanulnak. Ezek a tényezők a gyermekek egészséges testi, erkölcsi, érzelmi fejlődését veszélyeztetik, és később nem lesznek képesek konstruktív módon hozzájárulni társadalomhoz (Benotman, Malik, im.).

Az iskolákban kezdődő indoktrináció fokozódik az edzőtáborokban, ahol a 10 és 15 év közötti gyerekeknek a sarai jogot is oktatják. A kiképzésük több szakaszból áll, szinte teljesen megegyezik a felnőttek kiképzésével. A helyszíne a kiképzésnek általában a lakóhelyüktől messze, elhagyatott számukra létrehozott kiképzőtáborokban zajlik, amely található például: Moszúlban, Aleppóban és Rakkában is. Az ifjúknak nagyon intenzív fizikai tréningen kell részt

venniük az állóképességük növelése céljából. Megtanítják nekik a legalapvetőbb harci taktikákat valamint a fegyverek használatát. Ezek gyakorlati alkalmazhatóságát különféle babákon gyakorolják. A harmadik része a képzésnek a pszichológia ráhatás, ennek részeként nyilvános kivégzéseken kell nézőként szerepelniük. Ennek a célja, az erőszakkal szembeni ellenérzés megtörése, átformálása, és a lelkiismeret elhallgattatása (Gál, 2018). Ha mindhárom lépcsőt sikeresen teljesítették, akkor van lehetőségük teljesíteni a számukra meghatározott feladatot, amely lehet öngyilkos merénylet vagy frontvonalon fegyveres szolgálat egy veterán harcos oldalán. Miután az Iszlám Állam gyermekei befejezték a kiképzésüket, ballagási ünnepséget tartanak számukra, ahol az új diplomások felvonulnak a nyilvánosság előtt, teljes egyenruhában és fegyverekben. A kiképzőik felsorakoztatják a végzett tanulókat és elkezdik őket botokkal ütni-verní ezzel jelképezik az erő és fegyelem egységét. Az ISIS képzések célja feltűnően hasonlít a hírhedt Hitler Youth program céljához – tökéletes, hűséges és engedelmes katonák létrehozása a jövő számára (Vinograd et al, 2014). Egy harcos így nyilatkozott: „Nagyon nehéz tábor volt. Nagyon komoly kiképzést kaptunk. Sűrű napok voltak: imádkozás, gyakorlás (lőfegyver használat, vallási tanok) majd katonai tanulmányok, aztán újabb sária tanfolyamok, majd pihenés, ima. A délutáni imák között, nem hagytak minket aludni, bejöttek a sátrunkba, és az égbe lőttek, és elküldtek egy árok őrzésére. Sokszor azért aludtunk el ebben az árokban, mert annyira fáradtak voltunk” (Anderson, im). „Ezek a fiatalok – az esetek többségében – a szó szoros értelmében minden utasítást végrehajtó, büntudat nélküli kegyetlen gyilkológépekké válnak” (Sziij, 2010).

Összegzés

Tanulmányomban rámutatni kívántam a gyermekkatonák szerepére a történelem különböző korszakaiban valamint a napjainkban aktív szerepet játszó Iszlám Államban is. Látható, hogy a kiskorúak harcszintérré állítsa nem újkeletű, a változás a kiképzés mikéntjében rejlik. A technológia fejlődése ezen a területen is látványos újításokat produkált, ami talán még inkább megkönnyíti a szélsőséges eszmék terjesztését. A cél továbbra is az ideológiai kiképzés és átformálás, a szervezet jövőjének biztosítása érdekében. Érezkelhető, hogy megoldást erre a problémára több évszázad alatt sem sikerült találnunk, mindez ahhoz vezet, hogy ártatlan gyermekek játszák tovább a felnőttek játékát.

Felhasznált irodalom

Anderson, K.: “*Cubs of the Caliphate*” *The Systematic Recruitment, Training, and Use of Children in the Islamic State*. <https://www.ict.org.il/UserFiles/ICT-Cubs-of-the-Caliphate-Anderson.pdf> (2020.10.28.)

Benotman, N. – Malik N. (2016): *The Children of Islamic State. The Roméo Dallaire*. Child Soldiers Initiative, Dalhousie University, Race Towards Good’, Islamic State al-Hayat Media Center, https://archive.org/details/fst-bqo_alkeeraat. (2020.10.30.)

Beah, I. (2008): *A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier*. Nyitott Könyvműhely, Budapest

Cardeli E. – Bloom, M.– Gillespie, S. – Zayed, T. – Ellis, B. H.(2019): *Exploring the Social-Ecological Factors that Mobilize Children into Violence*. Terrorism and Political Violence.

Cardoso, S. H.: *Inside the mind of a suicide bomber, Dying to kill: The mind of the terrorist*.<https://www.dana.org/article/dying-to-kill/> (2020.01.27.)

Castelot A. (1999): *Napóleon*. Európa Könykiadó, Budapest.

Child Soldiers’, War Child, <http://www.warchild.org.uk/issues/child-soldiers/> (2020.11.14.)

Csapó, Zs. (2009): *Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára*. PhD értekezés, Pécs.

Education in the Shade of the Caliphate’, Islamic State Wilayat Raqqa, https://archive.org/details/ta_rq (2020.10.30.)

Egyezmény a Gyermekek Jogairól; <https://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/10/ENSZ-egyezm%C3%A9ny-a-gyermekek-jogair%C3%B3l.pdf> (2020. 11.14.)

European Union Terrorism Situation and Trend report (TE-SAT) 2020. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation 2020 48. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2020> (2020.08.30.)

Faix, N. (2016): *A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk*. Eljárásjogi szemle, 2016/4.

Fodor, P. – Hegyi, K.– Ivanics, M. (1983): *Török és tatár hódítók*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

Gauder, A. (1945): *Az olasz ifjúság szervezete*. Nevelésügyi szemle, 1945/7-8.

Gál, Cs. E. (2018): *Elrabolt ártatlanság – az Iszlám Állam gyerekkatonái*. Magyar Rendészet 2018/5.

Horgan, J. - Bloom, M. (2015): „*This Is How the Islamic State Manufactures Child Militants.*” VICE News RSS.

Lewis, B. R. (2001): *Hitlerjugend: a nácik ifjúsági szervezete békében és háborúban, 1933-1945*. Hajja, Debrecen

Machel, G.: *Impact of Armed Conflict on Children. Report of the expert of the Secretary-General*. Ms. Grac'a Machel, submitted pursuant to General Assembly resolution 48/157. point 24.

Machel, G (1996): *The Promotion and Protection of the Rights of Children: Impact of Armed Conflict on Children*. United Nations General Assembly 51st session, Item 108. 1.

Mester, J.: *Az olasz nevelés a XIX. és XX. században*, 296-327. Múltkor: „Hitlerhez tartoztam testben és lélekben” – hogyan nevelt a Hitlerjugend fanatikuskokat egy német generációból? 2017. <https://mult-kor.hu/hitlerhez-tartoztam-testben-es-lelekben-hogyan-nevelt-a-hitlerjugend-fanatikusokat-egy-nemet-generaciobol-20171212> (2020.11.15.)

Nagy, M. (2020.): *Női terrorizmus*. PhD disszertáció, Pécsé

Pajter, N. (2018): *Gyermekkatonaság*. Migráció és Társadalom, 27.o.

Sziji D. (2010.): *Az „új” háborúk hozadéka: a gyerekkatonaság modernkori formái*. Nemzet és Biztonság. 2010/5.

Tilkovszky, L. (1996.): *Anton Holzträger: A Hitler-Jugend harci bevetése az utolsó háborús hónapok zűrzavarában*. Századok, 1996./6.

„Uno dei compiti fondamentali del Fascismo é l'educazione spirituálé, moralé e fisica delle giovani generazioni.” MARZOLO, Renato: *Organizzazioni giovanili in Italia*, p. 7 idézi: Gauder, A.: *Az olasz ifjúság szervezete*. Nevelésügyi szemle, 1945/7-8.

Végh, E: *Gyermekkatona – a Sierra Leone-i polgárháború igazi áldozatai*. <https://bt.kpke.hu/uploads/articles/6414/file/veghezster.pdf> (2020.11.14.)

Vinograd, Cassandra, Ghazi Balkiz, and Ammar Cheikh Omar. „ISIS Trains Child Soldiers at Camps for ‚Cubs of the Islamic State’” 2014

<https://www.goldinstitute.org/grassroots-solutions/child-soldier-map> (2020.11.14.)

Kontaktusmentes biometrikus azonosítási módszerek múltja, jelene és jövője

Pallagi András¹

Absztrakt

Napjainkban, a biometrikus jellemzők felismerési technológiai folyamatosan fejlődnek, egyre több új területen nyílik lehetőségünk arra, hogy a korábbi birtok vagy tudás alapú azonosítást kiváltásra kerüljön tulajdon (biometria) alapú identifikációra. Tanulmányomban a kontaktus (érintés) nélküli biometrikus azonosítási eljárások evolúcióját kutattam, valamint feltérképeztem a közeli és távoli jövő lehetséges fejlesztési irányait. Gyűjtőmunkám során több olyan nagy hatótávolságú biometrikus azonosítási megoldással találkoztam, amelyeket rendészeti szervek használnak, vagy fejlesztenek annak érdekében, hogy minél messzebből, minél pontosabban azonosítani tudjanak személyeket. Ezen fejlesztési vonalat követve vizsgáltam annak lehetőségeit, hogy mely technológia lehet alkalmas a beléptető rendszerekben automatikus azonosításra.

Kulcsszavak: biometria, azonosítás, beléptető rendszerek, biztonság

A biometrikus azonosítás alapjai

A biometria, mint kifejezés a görög „bio” – élet és „metria” – mérés szavak összeillesztéséből ered, azaz, valamilyen élőlény, valamelyik élettani jellemzőjét mérjük. Jelen esetünkben ez az élőlény az ember, amely biometrikus jellemzője alapját képezi a személyazonosságának meghatározásában. Tehát a biometrikus azonosítás olyan automatikus technikát igénylő eljárás, amely „méri és rögzíti egy személy egyedi fizikai, testi jellemzőit, viselkedésbeli jellemvonásait, és ezeket azonosítás és hitelesítés céljára használja fel. A biometrikus felismerés alkalmazható személyazonosság céljára, amikor a biometrikus rendszer azonosítja a személyt, az egész lajstromozott adatállományból kikeresve a megegyezőt, valamint használható ellenőrzés céljából, amikor a rendszer hitelesít egy személyt az előzőleg róla felvett és eltárolt minták alapján” (Ketskemény, 2008).

¹ Óbudai Egyetem, Biztonságtudományi Doktori Iskola, phd hallgató

Az egyértelmű biometrikus azonosításhoz az eljárásokat két csoportra bonthatjuk a személyenként eltérő egyedi biológiai vagy viselkedési jellemzők alapján:

Biológiai jellemzők:

- bőrmintázat: ujjnyomat, tenyérynnyomat, talpnyomat
- kéz- és arcegeometria (2D, 3D)
- érhálózat (jellemzően: tenyér, csukló, ujj)
- arcvonások, arc thermokép
- írisz és retina mintázat
- illat, testnedvek összetétele
- szívfrekvencia
- DNS genotípus, fehérvérsejt antigén.

Viselkedési jellemzők:

- beszédhang
- járás, testtartás
- kézírás
- gépelési tulajdonságok.

Az azonosítási, mérési folyamat a következő lépésekből áll:

1. A szenzor, detektor rögzíti a szükséges biometriai mintát az adott személytől.
2. A teljes mintából a program kiemeli a jellegzetes (azonosításra alkalmas) jegyeket.
3. Az összehasonlító algoritmus összeveti érzékelt mintát az adatbázisában előre rögzített mintákkal és kiértékeli azt.
4. Az összehasonlítás azonosítási választ generál, azaz egyezik, vagy nem egyezik.

Az azonosítási rendszerek hatékonysága és megbízhatósága három speciális jellemzővel értékelhető:

- a False Rejection Rate (FRR), vagyis téves elutasítási arány,
- a False Acceptance Rate (FAR) azaz téves elfogadási arány,
- a Crossover Error Rate (CER), vagyis az kereszteszési hibaarány és
- a Failure to Enroll Rate (FER), azaz bevonhatósági hiba valószínűsége.

Téves elutasításról akkor beszélünk, amikor a beleptető rendszer az arra jogosult felhasználónak megtagadja a belépést. Több oka is lehetséges, például a hibás mintavételezés, vagy akár a minta kiértékelésének időtúllépése. Téves elfogadás esetén jogosulatlan személyeket azonosít az algoritmus jogosultként. Ennek lehetséges oka a minta hamisítása, vagy az algoritmus téves kiértékelése. Az azonos hibamérték a különböző típusú azonosítási rendszerek objektív összehasonlításának érdekében került bevezetésre. A keresztesési hibaarány leírja azt a pontot, ahol az FRR és a FAR egyenlő, ezzel leírja a biometrikus rendszer általános pontosságát. A bevonhatósági hiba valószínűsége alatt azt a számot mutatja meg számunkra, hogy mekkora az esély arra, hogy valaki ki essen a biometrikus mérés alól.

A fenti négy jellemző közül a legfontosabb jellemző, a FAR index. Ugyanis ezt mutatja meg számunkra, hogy milyen arányban azonosítja téves jogosultként az ara nem jogosult személyt.

Néhány biometrikus rendszer FAR mutatója (tájékoztató jellegű, eszköz-specifikus adatok) (Filaka & Kovács, 2016):

- hangazonosítás, hanganalízis: 200...1.000 : 1;
- arcfelismerés (2D, 3D): 2.000...10.000 : 1;
- kézgeometria-analízis: 10.000...100.000 : 1;
- érhálózat-azonosítás: 100.000...1.000.000 : 1;
- ujjnyomat-azonosítás: 100.000...1.000.000 : 1;
- írisz-, retinavizsgálat: 10.000.000 : 1.

A fentiekén túlmenően, a biometrikus rendszerek hatékonyságát a következők hét alapvető kritériummal mérhetjük (Jain, et al., 2008).

1. Egyediség (Uniqueness) - Meghatározza, hogy a biometrikus rendszer mennyire egyedi módon képes felismerni egy felhasználót a felhasználók csoportjából. Ez az elsődleges kritérium.
2. Egyetemesség (Universality) – ne legyen két olyan személy, akik ugyanazzal a biometrikus jellemzővel rendelkeznek és ne legyen reprodukálható az. Ez a másodlagos kritérium.
3. Állandóság (Permanence) - A személy rögzített biometriai jellemzője ne változzon, időben állandó legyen.
4. Gyűjthetőség (Collectability) – A biometrikus jellemző gyűjthető, mérhető és feldolgozható legyen.
5. Teljesítmény (Performance) - A rendszer hatékonyságát a pontosság, sebesség, hibakezelését és robusztusságát jellemzi.
6. Elfogadhatóság (Acceptability) - A rendszer felhasználóbarát legyen, és a biometrikus jellemző felhasználás a elfogadott legyen a felhasználók számára.

7. Megtévészthetőség (Circumvention) – Az érzékelő megtévészthető-e valamilyen idegen eszközzel.

A fenti kritériumok alapján összehasonlítottam a biometrikus azonosító rendszereket, amely eredményét a következő táblázatban foglaltam össze.

Biometrikus jellemző	Egyediség	Egyetemesség	Állandóság	Gyűjthetőség	Teljesítmény	Elfogadottság	Megtévészthetőség
Ujjnyomat	Közepes	Magas	Magas	Közepes	Magas	Közepes	Magas
Arc felismerés	Magas	Alacsony	Közepes	Magas	Alacsony	Magas	Alacsony
Kézeometria	Közepes	Közepes	Közepes	Magas	Közepes	Közepes	Közepes
Íriszazonosítás	Magas	Magas	Magas	Közepes	Magas	Alacsony	Magas
Retina feltérképezés	Magas	Magas	Közepes	Alacsony	Magas	Alacsony	Magas
DNA	Magas	Magas	Közepes	Magas	Magas	Alacsony	Alacsony
Gépelési dinamika	Magas	Alacsony	Alacsony	Magas	Közepes	Magas	Magas
Írásképek	Alacsony	Alacsony	Alacsony	Magas	Alacsony	Magas	Alacsony
Hang-azonosítás	Közepes	Alacsony	Alacsony	Közepes	Alacsony	Magas	Alacsony

1. táblázat: Összehasonlító táblázat a biometrikus azonosító rendszerekről

Kontaktusmentes biometrikus azonosítási eljárások, multimodális rendszerek

Az érintés nélküli azonosításnak nevezzük azokat a módszereket, amelyek nem igénylik a felhasználó és a biometrikus jellemzőt detektáló eszköz fizikai érintkezését. Jellemzően 1cm és 1m közötti távolságból történik a mintavételezés.

A leggyakoribb ilyen eljárások az íriszazonosítás, az érintés nélküli ujjnyomat azonosítás, a hangfelismerés, az arcfelismerés, valamint a mozgás/járás felismerés.

A felismerési technológia fejlődésének hajnalán nagy szüksége volt a felhasználók aktív közreműködésére. Napjainkban azonban a technikai rendszerek elérték azt a fejlettségi szintet, amely már nem igényli a felhasználók közreműködését. Annak érdekében, hogy a felhasználók azonosításánál felmerülő téves elfogadás szintjét minimalizálják, kombinált, úgynevezett multimodális rendszerek jelentek meg.

A multimodális biometrikus rendszer használatának egyik figyelemre méltó példája az Egyesült Államok területére történő belépési ellenőrzés, ahol a

chip-es útlevelel mellett arcfelismerés és ujjnyomat azonosítást használnak az utazók személyazonosságának megállapításához.

Hasonló multimodális megoldás egy kamerahálózattal felszerelt folyosón a sétáló személyek arcképeinek, íriszeiknek, és járási dinamikájuknak az egyidejű rögzítése több nézőpontból. Az így rögzített biometrikus jellemzőket az kiértékelő algoritmus összevonja a részleteket és döntést hoz.

A hangazonosítás

Az emberi hang csodálatos eszköz, mindennapi életünkben is nagy teret kap a hanggal folytatott kommunikáció. Minden embernek egyedi a hangtónusa, a beszédritmusa, és a hangfrekvenciája. Nyilvánvalóan az átlagos férfi hangszíne alacsonyabb, mint az átlagos nőé, de minden ember hangtartománya is egyedi. Az emberi hang frekvencia legmagasabb értéke körülbelül 10 kHz, míg a legalacsonyabb értéke körülbelül 70 Hz (de Krom, 1994).

Kezdetben az azonosítási rendszerek szövegfüggők voltak, azaz egy előre definiált mondatot kellett elismételni. Amennyiben egyezett a beszéd üteme, a hangok spektrumképe az azonosítás sikeres volt. Ezen rendszerek használhatósága erősen függött a környezeti zajtól és a beszédhangot elektromos jellé átalakító eszközök minőségétől. Számos nehézséget okozott a felhasználók számára. A további fejlesztés során áttértek a szövegfüggetlen hangelemzésre, ahol az egyes hangokat külön-külön értékeli ki a rendszer (Hanzo, et al., 2000) (Campbell, 1997)

Annak érdekében, hogy a hangazonosítás mint biztonságtechnikai rendszerem hatékonyan működjön, fel kell építeni egy olyan adatbázist, amely tartalmazza minden egyes felhasználó hangmintáját. Ez sokkal bonyolultabb és körülményesebb, mint szinte bármelyik másik biometrikus jellemző rögzítése. Emiatt a rendszer elfogadottsága biztonságtechnikában alacsony. Természetesen jelenleg is folynak további kutatások, annak érdekében, hogy ez a biometrikus azonosítási típus is hatékony részét képezze egy multimodális azonosítási rendszerben.

Az íriszazonosítás

A szem szivárványhártyájának mintázatán körülbelül 400 azonosítási jellemző található, így ez a biometrikus azonosítás az egyik legjobb azonosítási mód. Az írisz életünk során nem változik, az embrionális fejlődés 8. hónapjáig kialakul. Annak az esélye, hogy két írisz megegyezzen $1:10^{70}$ a valószínűsége, azaz szinte kizárt.

A biometrikus jellemzőket tartalmazó adatbázis felépítésekor, a rögzítés alap-

ját egy kamera biztosítja, amely az írisz képét a számtalan jellegzetes mintával (gödröcskék, körök, árkok, szövetszálak, korona) egy háromdimenziós kontúr térképpé alakítja. Az így beolvasott információ digitalizálásra kerül és létrejön az írisz 2048 számjegyből álló digitális (hash)kódja. Ez a kód lesz az alapminta, ehhez történik a későbbiekben minden összehasonlítás. Az íriszfelvétel során egyéb tulajdonságokat is vizsgálnak, például átmérőt, elhelyezkedést vagy a pupilla pulzálását. Így csökkenthető a kontaktlencsével történő visszaélések valószínűsége.

Az íriszt detektáló berendezések a felhasználó szempontjából lehetnek aktívak vagy passzívak. Az előbbi esetben szükséges a felhasználó közvetlen közreműködése, míg az utóbbinál nem szükséges. Az aktív leolvasási eljárások esetében a felhasználó szeme 15-35 cm-re helyezkedik el a kamerától, szemben a passzív módnál, ott 30-100 cm a leolvasási távolság. Passzív eljárás esetén több kamera segítségével történik a leolvasás, az elsődleges nagy látószögű kamera meghatározza a szem helyzetét, a másodlagos kamera ráfókuszál a szemre és elvégzi az írisz leolvasását (Daugman, 2001).

Ez az azonosítási folyamat rohamosan fejlődik és egyre elterjedtebb. 2015-ben már mobiltelefonokban (ZTE Grand S3, Vivo X5Pro) is elérhető volt (Anon., 2018).

Arc alapú azonosítás

Az arc alapú azonosítást három részre oszthatjuk a minta alapú, a geometria alapú és a hőtérkép alapú azonosításra. A minta alapú azonosítás során egy már korábban letárolt mintával hasonlítják össze az arc globális tulajdonságait. Jellemzően a jól körülhatárolható részeket használja azonosításhoz, így az orrot, szemet, ajkakát.

A geometria alapú arc azonosítás során az arc körvonalainak és különböző részleteinek egymáshoz viszonyított helyzetét méri és hasonlítja össze az adatbázisban tárolt adatokkal.

Az azonosítás során mért paraméterek a következők:

- a jobb és a bal szem két szélső pontja,
- a jobb és a bal orrcimpa két szélső pontja,
- a száj középpontja (stabilabb, mint a két szélső pont),
- az áll jobb és bal pozíciójának vízszintes pozíciója,
- az áll közepének függőleges pozíciója,
- a jobb (bal) szemöldök függőleges pozíciója,
- a jobb (bal) fülcimpa vízszintes pozíciója.

Amennyiben a minta rögzítésénél nem egy, hanem több képalkotó eszközt használunk, akkor az arcról 3D képet is képesek vagyunk rögzíteni, ezzel elősegítve a későbbi azonosítást.

Az arc thermogram olyan infrakamerával készített hőterkép, amely az egyedi érhálózat mintázatát jeleníti meg. A kapott hőterképen – a mintaazonosító algoritmust felhasználva – ellenőrizhetők relatív hőmérsékeltkülönbségek az arcon. ezek a minták függetlenek a felhasználó korától, egészségi állapotától és a test hőmérsékletétől. A módszer rendkívül pontos, képes megkülönböztetni az egyetétjű ikreket is (akár sötétben is). Jelenleg nem túl elterjedt a hőkamera magas költsége miatt.

Hibák az azonosításban

A biometrikus jellemzők egyedisége garantálja az egyetemességet, azonban a mérhetőség szempontjából a legjobb biometrikus jellemző: a DNS. Mindenképpen azonosítható, azonban ebben az esetben is felmerülhetnek azonosítási problémák az egyetétjű ikrek és a csontvelő átültetés kapcsán. Sajnos a többi biometrikus jellemzőnél a különböző betegségek, fogyatékoságok és szokások gátolhatják az azonosítást.

A következő esetekben nem működnek teljes körűen a biometrikus azonosítások:

- Írisz, retina: az anidria (írisz hiánya) 40.000-100.000 újszülöttnél 1 gyermek így születik.
- Ujjnyomatok: amputáció nélkül is vannak olyan bőrbetegségek, amelyek gátolják az ujjnyomatok kialakulását, sőt egyes daganatos betegség kezelésére szolgáló gyógyszer is ideiglenesen eltünteti (kisimítja) azt.
- Hangfelismerés: nem minden ember képes hangokat kiadni.
- Kézgeometria: amputáció nélkül is vannak olyan esetek (arthritist) ahol nem működik azonosítás.
- Arcfelismerés: egyes vallásoknál a nők arcát takarni kell, így az arcfelismerés nem tud megvalósulni referenciapontok hiányában.

Fejlesztési irányok

Biometrikus azonosító rendszereket fejlesztőknél az előző fejezetben szereplő hibák (nem mérhetőség) kiküszöbölése az egyik legfontosabb cél. Ennek következtében a fejlesztések a multimodális, azaz a több biometrikus jellemzőt figyelembe vevő azonosítási rendszerek irányába tartanak.

Az amerikai hadsereg kutató-fejlesztő ügynöksége a - Defense Advanced Research Projects Agency – DARPA 2000-ben elindította a Human Identification at a Distance (HumanID) programját, amely fő célkitűzése a személyek (terroristák) távoli, minél pontosabb azonosítása (Jane., 2001) 2001-re már megteremtették az automatizált multimodális megfigyelési technológia alapját az emberek nagy távolságú azonosítására, különböző biometrikus jellemzők kombinált vizsgálatával. Ilyenek például az arc- és testrész-azonosítás, infravörös és hiperspektrális felvételek, járás/mozgás azonosítás, és a távoli íriszolválás. Ezen fejlesztések közül néhány már napvilágot látott, például a lézeres szívfrekvencia alapján történő személyazonosítás, vagy a nagy távolságú íriszazonosítás (David, 2019).

Természetesen a világ többi pontján is kutatók és fejlesztők keresik a minél hatékonyabb és kiterjedtebb azonosítási lehetőségeket. A világ egyik legnagyobb multimodális azonosítási rendszerét a kínai állam üzemelteti, amely alapját képezi a 2014-ben bejelentett kínai társadalmi kreditrendszernek.

Összegzés

Összefoglalva a kontaktusmentes biometrikus azonosítási rendszereknél az elmúlt évtizedekben rohamos fejlődés ment végbe. Egymást követik az új technológiák, egyre nagyobb távolságból képesek vagyunk már beazonosítani személyeket, viselkedéseket. A jövő véleményem szerint a tömeges multimodális kontaktusmentes azonosítás hatékonyabbá tételében van. Természetesen a közös biometrikus adatbázis létrehozása is hatékonyabbá tenné a bűnüldözést, de ezt a különböző állami érdekek nem fogják támogatni.

Irodalomjegyzék

Ketskemény, G., 2008. Biometrián alapuló személyazonosító rendszerek, szakdolgozat. Budapest: Budapesti Műszaki Főiskola Bánki Donát Gépész- és Biztonságtechnikai Mérnöki Kar.

Filaka, G. & Kovács, T., 2016. The vulnerability of biometric methods and devices. ANNALS of Faculty Engineering Hunedoara - International Journal of Engineering, XIV(ISSN: 1584-2665), pp. 45-48.

Jain, A. K., Flynn, P. & Ross, A. A., 2008. Handbook of Biometrics. hely nélkül.:Springer Science+Business Media, LLC..

de Krom, G., 1994. Consistency and reliability of voice quality ratings for different types of speech fragments., pp. 985-1000.

Hanzo, L., Jason, W. & F. Clare, A. S., 2000. Voice Compression and Communications. In: New Jersey: John Wiley and Sons.

Campbell, J., 1997. Speaker recognition: a tutorial. In: Proceedings of the IEEE. hely nélkül.:IEEE, pp. 1437-62.

Daugman, J., 2001. Statistical richness of visual phase information: update on recognizing persons by their iris patterns.. In: hely nélkül.:ismeretlen szerző, pp. 28-38.

Anon., 2018. [Online] Available at: <https://webcusp.com/list-of-all-eye-scanner-iris-retina-recognition-smartphones/> [Hozzáférés dátuma: 12 november 2020].

Dr. Jane., A. A., 2001. Subcommittee on Emerging Threats and Capabilities. [Online] Available at: [https://www.darpa.mil/attachments/TestimonyArchived\(June%20%202001\).pdf](https://www.darpa.mil/attachments/TestimonyArchived(June%20%202001).pdf) [Hozzáférés dátuma: 12. november 2020].

David, H., 2019. MIT Technology Review. [Online] Available at: <https://www.technologyreview.com/2019/06/27/238884/the-pentagon-has-a-laser-that-can-identify-people-from-a-distance-by-their-heartbeat/> [Hozzáférés dátuma: 12 november 2020].

Felhasznált irodalom

Anon. (2018) <https://webcusp.com/list-of-all-eye-scanner-iris-retina-recognition-smartphones> (letöltés dátuma: 2020 november 12)

Campbell, J. (1997): Speaker recognition: a tutorial. In: Proceedings of the IEEE. hely nélk.:IEEE, pp. 1437-62.

Daugman, J. (2001): Statistical richness of visual phase information: update on recognizing persons by their iris patterns.. In: hely nélk.:ismeretlen szerző, pp. 28-38.

David, H. (2019) MIT Technology Review. <https://www.technologyreview.com/2019/06/27/238884/the-pentagon-has-a-laser-that-can-identify-people-from-a-distanceby-their-heartbeat/> (letöltés dátuma: 2020 november 12)

de Krom, G. (1994) Consistency and reliability of voice quality ratings for different types of speech fragments., pp. 985-1000.

Filaka, G. - Kovács, T. (2016):The vulnerability of biometric methods and devices. ANNALS of Faculty Engineering Hunedoara - International Journal of Engineering, XIV.

Hanzo, L., Jason, W. - F. Clare, A. S. (2000): Voice Compression and Communications. In: New Jersey: John Wiley and Sons.

Jain, A. K., Flynn, P. - Ross, A. A. (2008): Handbook of Biometrics. hely nélk.:Springer Science+Business Media, LLC.

Jane., A. A. (2001)? Subcommittee on Emerging Threats and Capabilities. [https://www.darpa.mil/attachments/TestimonyArchived\(June%205%202001\).pdf](https://www.darpa.mil/attachments/TestimonyArchived(June%205%202001).pdf) (letöltés dátuma: 2020 november 12)

Ketskemény, G., (2008): Biometrián alapuló személyazonosító rendszerek, szakdolgozat. Budapest

A terrorizmus büntetőjogi definiálásának problémái

Dr. Pék Richárd Tamás¹

Absztrakt:

A cikk arra vállalkozik, hogy bemutassa a terrorizmus egységes büntető anyagi jogi szabályozásának problémáját a nemzetközi, regionális és néhány nemzetállami anyagi büntetőjog szintjén. Habár ma a terrorizmus a biztonságot veszélyeztető egyik legnagyobb veszélyforrás, a terrorizmusnak még sincsen egységes, nemzetközileg elfogadott büntető anyagi jogi definíciója. Regionális és nemzetállami szinten pedig az egyes egyezmények, szerződések és büntető törvénykönyvek elsősorban a terrorizmus egyes fajtáit rendelik büntetni. Az egységes fogalom hiánya nehezíti a nemzetközi, regionális bűnügyi együttműködést, az eljáró igazságügyi hatóságok mindennapi munkáját is, mert a hiányos szabályozás lehetőséget ad bizonyos államokba való elmenekülésre, illetve a terroristák elleni büntetőeljárások megakadályozására. Sok esetben az érintett államoktól és a nemzetközi, regionális egyezmények általuk való elfogadásától és annak végrehajtásától függ a terroristák elleni büntetőeljárás sikere. Az anyagi büntetőjogi definiálás tárgykörében a tudományos kutatások is küzdenek a terrorizmus definiálásának problémájával. De ennek ellenére az egységes definíció megalkotása néhány elv figyelembevételével lehetséges lehet.

Kulcsszavak: terrorizmus, büntetőjog, definíció, fogalomalkotás, együttműködés

Bevezetés

Az egész világon napjainkban az egyik legfontosabb biztonságot is veszélyeztető jelenség, politikai erőszakfajta a terrorizmus. Ennek ellenére, ha megvizsgáljuk a nemzetközi, regionális egyezményeket és a legtöbb nemzetállami anyagi jogi büntető jogszabályt vagy éppen a terrorizmus definiálásával foglalkozó tudományos kutatásokat, szakirodalmat akkor azonnal szembesülünk azon ténnyel, hogy a terrorizmusnak ma nincsen egységesen elfogadott és minden nemzetállam, kutató által alkalmazott definíciója. Továbbá a regionális egyezmények és a legtöbb nemzetállami büntető anyagi jogszabály nem a terrorizmust önmagát, hanem terrorcselekményeket és a terrorizmus egyes részcselekményeit nyilvánítja csak büntetendővé és így az egységes fogalom hiányában ezek pontosítása nem történhet meg.

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, PhD hallgató

Adódik a kérdés, hogy ezen egységes definícióra miért is van szükség és miért fontos annak megalkotása? Enélkül a terrorizmus és cselekményei elleni büntetőeljárások lefolytatása nehézkessé válik az egyes államok igazságügyi hatóságai részére. Hiszen a különféle fogalmak, egyezményekben, jogszabályokban meghatározott terrorizmushoz köthető cselekmények csak ezen cselekményekre korlátozzák a nemzetközi vagy több állam közötti bűnügyi együttműködés lehetőségét. Ezt meghaladóan számos ország továbbra is menedéket tud nyújtani az elkövetőknek és a kiadatásukat nemzetközi jogi kötelezettség hiányában meg tudja tagadni, így a büntetőeljárás lefolytatása velük szemben kizárt, vagy nehézkes. Nem érvényesül a nemzetközi büntetőjogban preferált „nyomozz vele szemben vagy add ki” elv sem így. Több ország az egységes szabályozás hiányában továbbra is tudja támogatni a terrorizmust akár hallgatólagosan, akár nyíltan azzal, hogy menedéket ad a terroristáknak, vagy pénzügyileg és más módon támogatja a terrorizmus elkövetőit vagy éppen, mint állam terrorizmust követ el saját fennhatósága alatt saját állampolgárai ellen vagy nem hajtja végre az általa ratifikált egyezményeket vagy azokat nem is ratifikálja.

A tanulmányom kettő fejezetre bontva fogja bemutatni a problémafelvetést. Az első részben a terrorizmus globális, regionális és néhány kiválasztott államban meglévő büntetőjogi szabályozását mutatom be, majd a második részben a tudományos kutatásokban ezzel kapcsolatban felmerülő problémákat, végül az összegzésben néhány javaslatot fogalmazok meg az egységes anyagi büntetőjogi fogalom megalkotásához.

A terrorizmus szabályozása globális, regionális és néhány állami büntetőjogban

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének – mint az egyetlen globális (jogalkotó) szervezetnek – annak ellenére nem sikerült a terrorizmus egységes definícióját megalkotni, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének 12 egyezménye és a Biztonsági Tanács határozatai, mint elsődleges nemzetközi büntetőjogi jogforrások, egyes terrorista jellegű cselekményeket definiáltak és azok a terrorizmus elleni küzdelem eszközei is.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete legközelebb az egységes terrorizmus definíció megalkotásához akkor volt, amikor a Terrorizmus elleni Ad-hoc Bizottság a Nemzetközi Terrorizmus elleni Egyezmény tervezetének 2. cikkében megalkotta a terrorizmus fogalmát. A tervezetet a közgyűlés sohasem fogadta el és így jogi kötőereje sincsen (Schmid, 2010). Véleményem szerint egységes fogalom megalkotása globális szinten nem várható, hiszen a szervezet államai között a terrorizmussal kapcsolatban nincsen egyetértés és inkább politikai oldalról közelítik meg a terrorizmust.

Regionális szinten három nagy kontinentális szervezet – Európai Unió, Afrikai Egység Szervezete, Shanghaji Együttműködés – van, amelynek a terrorizmussal kapcsolatos szabályozása, egyezménye kiemelendő és amelyek szabályozása hasonló is egyben.

Az Európai Unióban a terrorizmus elleni szabályozás alapját az Európai Unió Működéséről szóló Egységes Szerkezetbe foglalt Szerződés (TEFU) 222. cikkében foglalt szolidaritási klauzula, valamint a Harmadik rész V. cím 1. fejezetében (67. és 75. cikk) és 4. fejezetében (83. cikk) szabályozott közös, a szabadságon és biztonságon és jog érvényesülésén alapuló térség cím alatt írt rendelkezések teremtik meg.

A 222. cikk rendelkezése szerint: *„Ha egy tagállamot terrortámadás ér, illetve ha természeti vagy ember okozta katasztrófa áldozatává válik, az Unió és tagállamai a szolidaritás szellemében együttesen lépnek fel. Az Unió minden rendelkezésére álló eszközt, ideértve a tagállamok által rendelkezésre bocsátott katonai erőforrásokat is, mozgósít annak érdekében, hogy:*

- a) — megelőzze a terrorista fenyegetést a tagállamok területén,
— megvédje a demokratikus intézményeket és a polgári lakosságot egy esetleges terrortámadástól,
— terrortámadás esetén egy tagállamnak, politikai vezetése kérésére, a területén segítséget nyújtson;
- b) természeti vagy ember okozta katasztrófa esetén egy tagállamnak, politikai vezetése kérésére, a területén segítséget nyújtson.”

A terrorizmus elleni küzdelem részletszabályait először a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat tartalmazta, melyet 2017. március 15. napján felváltott az Európai Parlament és a Tanács 2017/541 irányelve. Az irányelv tagállami jogrendbe történő átültetésének határideje 2018. szeptember 8. napja volt.

Az irányelv – jellegéből adódóan – a terrorista bűncselekmények minimumszabályait állapítja meg (3. cikk) anélkül, hogy definiálná a terrorizmus vagy a terrorista fogalmát. Ennek megfelelően a szabályozás csak keretszabályozás és túlságosan részletes. 10 pontban sorolja fel az egyes bűncselekmény típusokat (a személy élete elleni támadástól a veszélyes anyag kiengedéséig), melyek meghatározott céllal történő elkövetése (pl. lakosság súlyos megfélemlítése) és abban az esetben büntetendők, ha államnak vagy nemzetközi szervezetnek kárt okoznak. A túlságosan részletező, nem világos fogalmakat használó fogalomalkotás mellett az irányelvre is jellemző az eltérő szóhasználat. Magában a preambulumban terrorcselekmények, terrorista bűncselekmények, terrorista veszély is szerepel azzal, hogy azok pontos alkalmazási köre nincsen meghatározva.

Az Afrikai Egység Szervezete 1999. július 1. napján fogadta el a Terrorizmus elleni küzdelemről és megelőzéséről szóló Egyezményt, mely 2020. december 6. napján lépett hatályba, miután az 50 aláíró ország közül 43 ratifikálta is azt. Az egyezmény a terrorizmust ugyan nem, de néhány terrorista cselekményt meghatároz (1.3. és 3.2. cikk) azzal, hogy a részletezett bűncselekmények meghatározott eredmény bekövetkezése esetén (pl. vészhelyzet előidézése vagy közszolgáltatás megzavarása) terrorista cselekménynek minősülnek.

Ezen Egyezményhez hasonlóan a Shanghaji Együttműködés Szervezete által 2001. június 15. napján elfogadott a Terrorizmus, Szeparatizmus és Extrémizmus elleni küzdelemről szóló Egyezmény sem definiálja a terrorizmust magát, hanem csak néhány, az egyezmény mellékletében írt cselekményt és azon cselekményeket minősíti terrorista cselekménynek, mely a lakosságban félelmet kelt, vagy közbiztonság ellen irányul, vagy hatóságot vagy nemzetközi szervezetet arra kényszerít, hogy valamit tegyen, vagy ne tegyen – (1.1)a-b) cikk).

Az államok szintjén természetesen számos büntető törvénykönyvet, vagy éppen speciális terrorizmus elleni törvényt találunk, mely szabályozza a terrorista bűncselekményeket. Az Európai Unió tagállamai a szabályozásnál természetesen követik a már hivatkozott irányelvet és jogi szabályozásuk során az abban foglaltakat beépítik saját jogszabályaikba. A magyar büntető törvénykönyvben (2012. évi C. törvény 314-319.§) az irányelv lefordítása került szöveggként beépítésre és hazai jogunk terrorcselekmények cím alatt szabályozza a büntetendő cselekményeket.

Az Egyesült Királyságban – mely az egyik legérintettebb ország Európában a terrorizmus által – már 2000. évben megjelent az első terrorizmus törvény, mely terrorizmusként szabályozta az erőszak és megfélemlítés alkalmazását személy, tulajon, közjó ellen, ha annak célja a közvélemény, kormány, kormányzati szerv befolyásolása politikai, vallási vagy ideológia okból (1. cikk).

Az Egyesült Államokban számtalan jogszabály és szervezet foglalkozik a terrorizmus elleni küzdelemmel és terrorista cselekmények szabályozásával. A 2002-ben elfogadott nemzetbiztonsági törvény az emberélet, a kritikus infrastruktúra és a civil lakosság és a nemzet védelmét helyezi előtérbe és az ezeket támadó cselekményeket minősíti terrorista cselekménynek (2. fejezet 15. pont).

A fenti anyagi büntetőjogi definíciók alapján megállapíthatjuk, hogy jelenleg globális, regionális szinten, továbbá a vizsgált nemzetállamok büntetőjogában a terrorizmus különféle megjelenési formái vannak definiálva. A szabályozások alapján a joggyakorlatban kétféle esettípus fordul elő a

terrorizmussal kapcsolatos anyagi büntetőjogban. Az első típusba tartoznak azon egyes cselekmények, melyeket az egyezmények, büntető anyagi jogi aktusok nyilvánítanak büntetendő cselekményé (pl. légi jármű eltérítése; terrorizmus finanszírozása; visszatérő harcosok; robbantásos terrorizmus visszaszorításáról). A második eset azon cselekményeket öleli fel, melyek az egyezmények, büntető anyagi jogi aktusok keretszabályozása alapján lesznek terrorizmussal kapcsolatos bűncselekmények (pl. gépjárművel tömegbe vagy épületbe hajtás, utcai lövöldözés meghatározott személyekre, vallási épületek támadása). Utóbbinál a joggyakorlatnak fontos szerepe van abban, hogy tartalommal töltsse ki a keretszabályokat és így értelmezze azt.

A szabályozás regionális és állami szinten elég sokféle, de az alapprobléma megmarad, hogy nincsen egységes definíció és többségében egyes terrorista jellegű cselekményt minősítenek a törvények, egyezmények büntetendővé. A sokféle szabályozás indoka a terrorizmus állandóan változó megjelenési formája, elkövetési módjai és nem is beszélve a telekommunikációs eszközök használatáról (pl. interneten való toborzás, propaganda, kiberterrorizmus).

A terrorizmus egységes fogalmának hiánya a tudományban

A tudomány a globális, regionális és nemzetállami jogalkotásához hasonlóan az elmúlt évtizedekben szintén adós maradt egy egységes terrorizmus definícióval annak ellenére, hogy jelenleg több száz definíció ismert a tudományban.

Néhány szkeptikus szerint a terrorizmus nem definiálható (Parker-Sitter 2015). Didier Bigo szerint „a terrorizmus nem létezik: vagy precízebben, az a társadalomtudományban nem használható fogalom” (Schmid 2013). Walter Laquer szerint egységes terrorizmus fogalom azért nem lesz, mert „az egyik ember terrorista, a másik meg szabadságharcos” (Ganor 2002). Más kutatók pedig új és új definíciót alkotnak és próbálják abba a terrorizmus új és új elemeit, jelenségeit bevonni (Schmid 2004; Schmid 2016; Coady 2004, Ganor 2002, Bruce 2013).

A több száz definíciót vizsgálva azonban szintén nem egyszerű egységes fogalmat alkotni az egyes definíciók eltérő tartalmi elemei miatt, melynek szintetizálása nehéz (Weinberg-Pedahzur-Hirsch-Hoeffler 2004).

És annak kiválasztása, hogy éppen melyik definíciót használjuk részben a jogalkotó választásának kérdése, részben a kutató, vagy tudós társadalmi beágyazottságától függhet. Az egységes fogalom meghatározását nem segíti az sem, hogy magát a terrorizmust, mint jelenséget nehéz tipologizálni (Marsden-Schmid 2011) az eltérő formái, abban résztvevők és azt alakítók és további szempontok miatt.

Összegzés

Amint láthattuk, a terrorizmus egyes cselekményeit számtalan globális, regionális egyezmény és nemzetállami büntetőjogi jogszabály szabályozza ugyan, de egységes terrorizmus definíciót nem találunk sehol sem. Annak megalkotása globális szinten jelenleg kizárt, míg regionális és állami szinten lehetséges. Addig alapvetően a terrorista- és terrorcselekmények szabályozására kerül sor. Az egységes, büntető anyagi jogi terrorizmus fogalom megalkotásánál az alábbi szempontokat is figyelembe kell venni:

a.) Az egységes fogalomnak rövidnek, tömörnek és alkalmasnak kell lennie arra, hogy új fajta cselekmények megjelenése (pl. kiberterrorizmus) esetén azokra is alkalmazható legyen anélkül, hogy a fogalmat módosítani és újra szabályozni kellene. Az egységes fogalom meghatározásánál pedig kerülni kell a túlságosan részletes és minden cselekményre kiterjedő szabályozást, mert az a gyakorlati használatot nehezíti. E körben hagyni kell, hogy a jogalkalmazó tartalommal tölthesse ki az új fogalmat. Lehetőséget kellene adni arra, hogy a szabályozás a jogalkalmazás során is bővíthető legyen akár értelmezéssel, akár jogesetek révén.

b.) A terrorizmus és a terror, illetve abból adódóan a terrorista és terrorszervezet, terrorista és terrorcselekmények fogalmi elemeit is tartalmaznia kell az új fogalomnak, ugyanakkor a terrorizmust el kell határolni a háborús, illetve az emberiség elleni bűncselekményektől.

c.) Szükséges lenne az állami terrorizmus helyének meghatározása, újragondolása, mivel annak elkövetése nem zárható ki, akár az állam képviselőinek ténylegesen véghezvitt terrorista cselekményeivel, akár terrorizmus finanszírozásával, támogatásával.

d.) A szabályozásnál maradéktalanul, még hangsúlyosabban figyelembe kellene venni az emberi jogokat is.

Felhasznált irodalom

Bruce, G. (2013): Definition of Terrorism Social and Political Effects Journal of Military and Veterans' Health, May 2013, 21. évf. 2. szám, 26-30. o.

Coady, C.A.J. (2004): Terrorism and innocence (2004) The Journal of Ethics, 8. évf. 1. sz., p. 37-58.

Ganor, Boaz (2002): Defining Terrorism: Is one man's terrorist another man's freedom fighter? (2002) Police Practice and Research, 3. évf. 4. sz., p.287-304.

Marsden, Sarah V. – Schmid Alex P. (2011): Typologies of Terrorism and Political Violence. In: Alex P. Schmid (2011) The Routledge Handbook of Terrorism Research, London and New York: Routledge, The Routledge Handbooks Online, p. 158-200., ISBN: 9780415411578, <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780203828731.ch3> (letöltés: 2019. október 12.)

Parke, T. –Sitter, N. (2015): The Four Horsemen of Terrorism – It's not Waves, it's Strains Terrorism and Political Violence, 2015, 28. évf. 2. szám, 1-30. o.

Schmid, A. P. (2013): Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review International Center for Counter Terrorism, ICCT Research Paper, March 2013, 1-91. o. https://icct.nl/app/uploads/2013/03/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013_2.pdf (letöltés: 2020. szeptember 30.)

Schmid, A. P. (2004): Terrorism – The definitional Problem. Case Western Reserve Journal of International Law, 2004, 36. évf. 2. szám, 375-419. o.

Schmid, Alex P. (2016): The way forward on counter-terrorism: Global perspectives (2016) augusztus), Strathmore law journal, 2. évf. 1. sz., p. 50-54.

Weinberg, Leonard – Pedahzur, Ami – Hirsch_Hoefler, Sivan (2004): The Challenges of Conceptualizing Terrorism (2004) Terrorism and Political Violence, 16. évf. 4. sz., p. 777-794.

Felhasznált jogszabályok

Európai Unió Működéséről szóló Egységes Szerkezetbe foglalt Szerződés, Európai Unió Hivatalos Lapja 55. évf., C 326, 2012. 10. 26., p. C 326/47-C 326/390.

Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/541 IRÁNYELVE (2017. március 15.) a terrorizmus elleni küzdelemről, a 2002/475/IB tanácsi

kerethatározat felváltásáról, valamint a 2005/671/IB tanácsi határozat módosításáról <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017L0541&from=HU> (letöltés: 2019. október 10.)

Homeland Security Act 2002, Section 2. Definitions (15), https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf (letöltés: 2020. szeptember 30.)

Multilateral Treaties deposited with the Secretary General, <https://treaties.un.org/doc/source/titles/english.pdf> (letöltés: 2020. szeptember 30.)

Organization of African Unity Convention on the Prevention and Combatting of Terrorism, <https://au.int/en/treaties/oau-convention-prevention-and-combating-terrorism> (letöltés: 2020. szeptember 30.)

United Nations Ad Hoc Committee on Terrorism 2001 Informal texts of article 2 of the draft comprehensive convention, Document A/C6/56/L9, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N01/608/85/PDF/N0160885.pdf?OpenElement> (letöltés: 2020. szeptember 30.)

Shanghai Convention on Combatting Terrorism, Separatism and Extremism. <https://www.refworld.org/pdfid/49f5d9f92.pdf> (letöltés: 2020. szeptember 30.)

Terrorism Act 2000,

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/section/1#statusWarningSubSections> (letöltés: 2020. szeptember 30.)

Munkaerő-kizsákmányolás az emberkereskedelem kapcsán

Ripszám Dóra¹

Absztrakt:

Magyarország Alaptörvénye (2011) kimondja, hogy „Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani. Tilos az emberkereskedelem.” A 2011/36/EU irányelv 2. cikk (3) bekezdése (2011) értelmében „A kizsákmányolás magában foglalja legalább a prostitúció révén történő kizsákmányolást vagy a szexuális kizsákmányolás más formáit, a kényszermunkát vagy –szolgáltatásokat – a koldulást, a rabszolgatartást vagy a rabszolgatartáshoz hasonló gyakorlatot és a szolgaságot is ideértve –, a bűncselekményekhez kapcsolódó kizsákmányolást és a szervek kivételét” (URL1). A kényszermunka, rabszolgamunka vagy ahhoz hasonló tevékenységek elnevezés olyan munkára utal, amelyet valaki nem önszántából, hanem kényszer hatására vállal. Rabszolgaság az, mikor a személyi szabadság megfosztása mellett az egyén más személy tulajdonaként való kezelése, tárgyiasítása is megvalósul. Ezen felül a szolgaság a munkára kényszerítését is magában foglalja (Klemencsics, 2018).

Kulcsszavak: emberkereskedelem, kizsákmányolás, munkaerő-kizsákmányolás, kényszermunka, szolgaság

Bevezetés

Magyarország Alaptörvénye (2011) kimondja, hogy „Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani. Tilos az emberkereskedelem.” Az internetkorszak és közösségi média elterjedése, valamint folyamatos fejlődése új kihívások elé állítja többek között az emberkereskedelmet, valamint a terrorizmus (lásd: Gál, 2013; Kóhalmi, 2016; Nagy, 2018; Serbakov, 2018; Tóth, 2014) elleni küzdelmet.

¹ Pécsi Tudományegyetem, Állam és Jogtudományi Doktori Iskola, Büntetőjogi Tanszék, phd hallgató

Az emberkereskedelem magyar áldozatainak többsége szexuális célú kizsákmányolás áldozata, emellett egyre több 'klasszikus' munka célú kizsákmányolással összefüggő eset válik ismertté. A magyar állampolgárok elsősorban Nyugat-Európai országokban válnak áldozattá, a célországok között említhető többek között Ausztria, Belgium, az Egyesült Királyság, Hollandia, Németország, valamint Svájc (URL2).

A külföldi munkavállalók súlyos kizsákmányolása gyakran láthatatlan, de általános jelenség. A fogyasztók többségének nincs arról tudomása, hogy a bevásárlóközpontban vagy üzletben megvásárolt termékeket, vagy éppen a szállodában vagy étteremben igénybe vett szolgáltatásokat kizsákmányolt munkavállalók állíthatják elő. A kizsákmányolás számos gazdasági ágazatban előfordul, és a munkavállalók különféle csoportjait érintheti: ilyenek a Magyarországon burgonyát szedő román állampolgárok; a holland útépitésekhez felvett portugál férfiak; a lengyel hajógyárban szakképzetlen munkásként dolgozó észak-koreai férfiak; a Görögország déli részén gyümölcsöt szedő bangladesi és pakisztáni dolgozók. A felsorolt áldozatok gyakori közös tulajdonsága, hogy legfeljebb 1 eurós vagy sokkal alacsonyabb órabért keresnek, heti hat vagy hét napon legalább napi 12 órát dolgoznak, durva körülmények között vannak elszállásolva és nem kapnak szabadságot vagy betegszabadságot (FRA, 2016).

A pénzügyi és gazdasági válság is hozzájárult az emberkereskedelem elterjedéséhez és növekedéséhez, ugyanis a válság hatására nőtt a munkanélküliség, az emberek gazdaságilag és szociálisan is sebezhetőbbé váltak, így könnyen fennakadhatnak az emberkereskedők hálójában (Száráz, 2014).

„Az emberkereskedelem a rabszolgaság korunkban tapasztalható változata. Magas profittal járó, ám mégis alacsony kockázatú vállalkozás.”- írja Száráz Krisztina (2014).

Emberkereskedelem fogalma

Az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló Európai Parlament és Tanács 2011/36/EU irányelvének 2. cikke (2011) meghatározza melyek lehetnek az emberkereskedelemmel kapcsolatos szándékos bűncselekmények; ezek a „Személyek kizsákmányolás céljából való toborzása, szállítása, átadása, rejtegetése vagy fogadása – az adott személyek feletti ellenőrzés megváltoztatását vagy átadását is ideértve – fenyegetéssel, erőszakkal vagy egyéb kényszer alkalmazásával, emberrablással, csalással, megtévesztéssel, hatalommal vagy a kiszolgáltatott helyzettel való visszaélés révén, illetve anyagi ellenszolgáltatásnak vagy

előnyöknek valamely személy felett ellenőrzést gyakorló személy beleegyezésének megszerzése érdekében történő nyújtásával vagy elfogadásával.”

Kizsákmányolás

Az Európai Unió 2011/36-os irányelve - az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről - ismerteti a kizsákmányolás legfőbb formáit, valamint céljait az emberkereskedelem kapcsán (URL3). A 2011/36/EU irányelv 2. cikk (3) bekezdése (2011) értelmében „A kizsákmányolás magában foglalja legalább a prostitúció révén történő kizsákmányolást vagy a szexuális kizsákmányolás más formáit, a kényszermunkát vagy –szolgáltatásokat – a koldulást, a rabszolgatartást vagy a rabszolgatartáshoz hasonló gyakorlatot és a szolgaságot is ideértve -, a bűncselekményekhez kapcsolódó kizsákmányolást és a szervek kivételét.”

A kizsákmányolói magatartásokat teljeskörűen felsorolni nem lehet, így az irányelv felsorolás nem taxatív. A Javaslat a kizsákmányolás fogalmát megfelelő absztrakcióval határozza meg, miszerint a kizsákmányolás a kiszolgáltatott helyzetbe hozott vagy abban tartott sértett e helyzetének kihasználásával előny szerzésére törekvés (Czine, 2016).

A kizsákmányolás lényege a más által nyújtott szexuális szolgáltatásból, folytatott koldulásból és más nevesített tevékenységekből olyan bevétel szerzése, amelynek mértéke különösen aránytalanul meghaladja a tettes által azokhoz történő segítségnyújtását, vagy szolgáltatás ellenértékét. „Kizsákmányolást követne el az is, aki haszonszerzés végett más számára a fenti tevékenységek végzésére (eltűrésére) olyan körülményeket határoz meg, amelyek a sértett sanyargatásával járnak, feltéve, hogy az ebből eredő érdeksérelmet megfelelő anyagi kompenzáció nem ellensúlyozza.”- írja Hollán Miklós (2012).

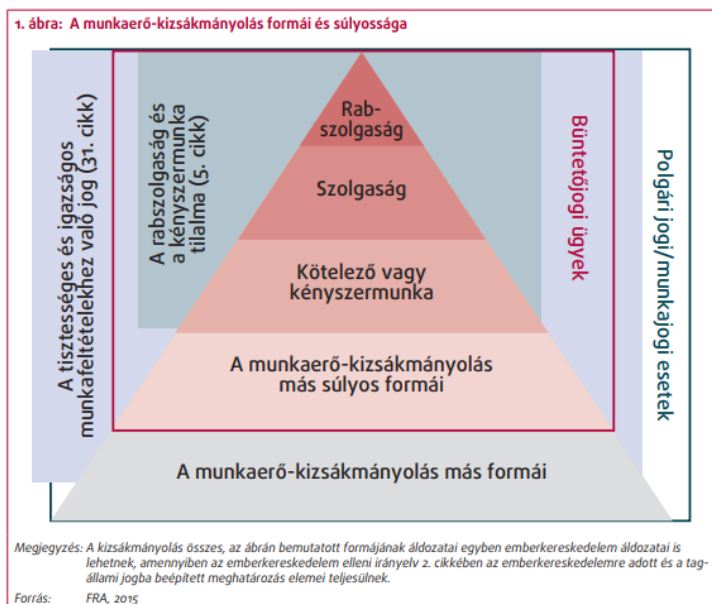
Munkaerő-kizsákmányolás

Az Európai Unió Alapjogi Chartája meghatároz bizonyos jogokat, amelyek kiemelkedően fontosak az EU-n belül mozgó vagy az EU-ba érkező munkavállalók számára, melyek közül a legfontosabbak az emberi méltóság (1. cikk), a rabszolgaság és a kényszermunka tilalma (5. cikk), a foglalkozás megválasztásának szabadsága és a munkavállaláshoz való jog (15. cikk), a megkülönböztetés tilalma (21. cikk), a munkaközvetítői szolgáltatások igénybevételéhez való jog (29. cikk), az indokolatlan elbocsátással szembeni védelem (30. cikk), a tisztességes és igazságos munkafeltételek (31. cikk), a gyermekmunka tilalma és a fiatalok munkahelyi védelme (32. cikk), a fogyasztók védelme (38. cikk) és a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes

eljáráshoz való jog (47. cikk) (FRA , 2016).

A növekvő globális mobilitás és a világszintű bruttó gazdasági egyenlőtlenségek vezérlik a súlyos munkaerő-kizsákmányolást. A gazdasági helyzet szorításában egyre többen dolgoznak külföldön. Gyakran készek a helyi jogi előírásoktól messze elmaradó munkafeltételeket is elfogadni, mert ez még mindig jobb, mint a szegénység és a munkanélküliség, amely elől elmenekültek. A másik országba való áttelepülés számos esetben társadalmi és gazdasági kiszolgáltatottságot idéz elő, vagy súlyosbítja ezt a helyzetet. A kizsákmányolás veszélyét tovább fokozza az abból eredő társadalmi elszigetelődés, hogy nem ismerik a nyelvet, nincsenek kapcsolataik a munkahelyen kívül, nem ismerik a helyi jogi előírásokat, és nem tudják, hová fordulhatnak segítségért (FRA, 2016).

A súlyos munkaerő-kizsákmányolás nem feltétlenül az emberkereskedelem következménye, amely kizsákmányolás céljából bizonyos tettek elkövetéséből és tiltott eszközök alkalmazásából áll. Az ilyen kizsákmányolás áldozatait nem is mindig kényszerítik a munkára; azért esnek áldozatul a kizsákmányolásnak, mert a munkatapasztalatuk olyan feltételekre terjed ki, amelyek messze elmaradnak a törvény szerint elfogadhatónak tekintettől (FRA, 2016).

1. ábra A munkaerő-kizsákmányolás formái és súlyossága

Forrás: FRA (2015)

Az emberkereskedelem jelentős mértékben összefonódott az áruk és szolgáltatások legális kereskedelmével, így ahhoz, hogy alapjaiban lehetetlenné tegyünk az emberkereskedelmet, a legális kereskedelmet is szabályozni kellene. Amennyiben az áru, még ha eredete kétséges is, szabadon kapható a piacon, a vásárló jóhiszeműen gondolhatja azt, hogy annak előállítása jogszerű keretek között történt, azonban ez nem feltétlenül helytálló (Száraz, 2014).

A munkaerő-kizsákmányolás céljából elkövetett emberkereskedelem esetében az elkövetők olyan férfiakat, nőket és gyermekeket próbálnak kizsákmányolni, akik alacsony képzettségű munkára szorulnak, gyakran különféle veszélyes munkák során (Smit, 2011).

A 2011/36/EU irányelvben megnevezett munkaerő-kizsákmányolási formák

„A kizsákmányolás magában foglalja legalább a prostitúció révén történő kizsákmányolást vagy a szexuális kizsákmányolás más formáit, a kényszermunkát vagy - szolgáltatásokat – a koldulást, a rabszolgatartást vagy a rabszolgatartáshoz hasonló gyakorlatot és a szolgaságot is ideértve –, a bűncselekményhez kapcsolódó kizsákmányolást és a szervek kivételét.” – található a 2011/36/EU irányelvben (2011).

A munkaerő-kizsákmányolás a legszélesebb körben elterjedt formája az emberkereskedelemnek globális szinten. Az áldozatok lehetnek akár gyermekek, akár felnőttek, férfiak és nők egyaránt (URL4). ***A kényszermunka vagy - szolgáltatások– a koldulás, a rabszolgatartás vagy a rabszolgatartáshoz hasonló gyakorlat és a szolgaság***

A kényszermunka, a rabszolgamunka illetve az ahhoz hasonló tevékenységek elnevezés olyan munkára utalnak, amelyet valaki nem önszántából, hanem kényszer hatására alatt vállal. A kényszermunka esetén a kizsákmányolt dolgozó tévedésben van a munka természetét és feltételeit illetően (URL1).

A kényszermunka, a rabszolgasághoz és a szolgamunkához hasonló cselekmények bármely ipai ágazatban - annak bármely szakmáján belül – előfordulhatnak.

A munkaerő-kizsákmányolás céljából elkövetett emberkereskedelem áldozatait általában a mezőgazdaságban, az építőiparban, a szórakoztatóiparban, a szolgáltatóiparban és termelőiparban vannak jelen (URL5).

A munkaerő-kizsákmányolás céljából elkövetett emberkereskedelem áldozatainak közös jellemzői (URL5):

- A munkavégzés helyén élnek csoportokban, és ritkán hagyják el ezeket a helyiségeket, ha egyáltalán elhagyják
- Nem megfelelő helyeken kerülnek elszállásolásra (például mezőgazdasági vagy ipari épületekben)
- Nem rendelkeznek megfelelő öltözettel/felszereléssel az adott munkájához (például hiányozhat a védőfelszerelés vagy a meleg ruházat)
- Csak megmaradt ételeket kapnak
- Nincs hozzáférésük a jövedelmükhöz
- Nincs munkaszerződésük
- Túl hosszú a munkaidejük
- Számos szolgáltatás függ a munkáltatójuktól, ideértve a munkát, a szállítást és a szállást

A 29. számú ILO Egyezmény kimondja, hogy a „kényszer- vagy kötelező munka kifejezés vonatkozik minden olyan munkára vagy szolgálatra, amit valamilyen büntetés terhe alatt valakitől követeltek, és amire a munkára kötelezett személy nem szabad akaratából vállalkozott”. Az Egyezmény továbbá meghatározza, hogy a „kényszer- vagy kötelező munka” kifejezés mire nem vonatkozik (A kényszer- vagy kötelező munkáról szóló 29. sz. ILO Egyezmény, 1930).

A kényszersmunka

Kényszersmunka esetében valakit akarata ellenére fenyegetéssel, megfélemlítéssel, erőszakkal vagy valamilyen kevésbé erőszakos módon - például manipulált tartozásra hivatkozva, a személyi okmányok elvételével vagy azal fenyegetve az áldozatokat, hogy átadják őket a bevándorlási hatóságnak - munkára köteleznek (<http://nehagyd.hu/cikkek/a-kizsakmanyolas-formai/kenyszerkoldultatas>).

A kényszersmunkát végző személyek elsősorban mezőgazdasági, háztartási alkalmazottként, hotelben, étteremben, építkezéseken vagy más ágazatokban dolgoznak, jellemzően piszkos, embertelen és veszélyes körülmények között (URL1)

A rabszolgatartás

Valamennyi országban napjainkban is élnek rabszolgák, melynek formája lehet többek között prostitúcióra kényszerítés, mezőgazdasági, háztartási vagy gyárakban, bányákban folyó kényszersmunka, kényszerházasság, egész családokat érintő adórszolgátság, vagy a konfliktusokban domináló háborús rabszolgátság (Mihalkó, Nagy Beáta és Szabó, 2017).

„A rabszolgaság, mikor a személyi szabadság megfosztása mellett az egyén más személy tulajdonaként való kezelése, tárgyasítása is megvalósul. Ezzel szemben a szolgaság a személyi szabadság megtagadásának egy különösen súlyos formája, amely más személy tulajdonaként történő kezelése mellett a munkára kényszerítését is magában foglalja.” – írja Klemencsics Andrea (2018).

A háztartási rabszolgaság a munkaerő kizsákmányolása céljából elkövetett emberkereskedelem egyik formája, amelyet általában a nők és a lányok sérelmére követnek el (http://banhumantrafficking.com/en/recognize-trafficking/forced_begging).

A koldulás és a bűncselekményhez kapcsolódó kizsákmányolás

A 2011/36/EU irányelv a kényszerkoldulást, továbbá a bűncselekmények révén történő kizsákmányolást a munkaerő-kizsákmányolás formáinak tekinti (URL1).

A koldulás vagy bűncselekményhez kapcsolódó kizsákmányolás céljából elkövetett emberkereskedelem áldozatainak jellemzői (URL5):

- Gyermek, idős emberek vagy fogyatékkal élő bevándorlók, akik hajlamosak nyilvános helyeken és tömegközlekedésen koldulni
- Kábítószer magánál tartó és / vagy értékesítő gyermekek
- Rendelkeznek olyan testi sérüléssel, amely látszólag a megcsonkítás következménye
- Azonos nemzetiségű vagy etnikai hovatartozású gyermekek, akik felnőttek nagyobb csoportjaival mozognak
- Kísérő nélküli kiskorúak, akiket azonos nemzetiségű vagy etnikai hovatartozású felnőtt 'talált meg'
- Csoporttal mozognak a tömegközlekedési eszközön
- Részt vesznek szervezett bűnöző bandák tevékenységeiben
- Nagyobb csoportba tartozó gyermekek, akiknek ugyanaz a felnőtt a gyámja
- Büntetést kapnak, ha nem gyűjtnek vagy lopnak eleget
- Csoportban élnek
- Együtt utaznak a rendeltetési országba
- Csoportosan élnek olyan felnőttekkel, akik nem a szüleik
- Nagy csoportokban és jelentős távolságokat tesznek meg naponta

A koldulás

A kényszerkoldulás olyan formája az emberkereskedelemnek, amelynek mind a gyermekek, mind a felnőttek áldozatai lehetnek, a testi és mentális problémákkal és fogyatékosággal élők különösen veszélyeztetett csoportot képeznek (http://banhumantrafficking.com/en/recognize-trafficking/forced_begging). Főként az idősebbek köréből kerülnek ki azok, akiket munkára vagy koldulásra kényszerítene (különösen a fogyatékkal élők) (URL3).

Az emberkereskedelem áldozatává vált eltartott személyek koldulásra való felhasználása csupán akkor tartozik bele az emberkereskedelem fogalom-meghatározásába, ha a kényszermunka vagy - szolgáltatás valamennyi feltétele fennáll. Az ítélkezési gyakorlat alapján eseti alapon kell értékelni, hogy az érintett érvényes beleegyezését adta-e az ilyen munka vagy szolgáltatás végzésébe. Azonban, amennyiben az érintett gyermek, az esetleges beleegyezést sohasem lehet érvényesnek tekinteni (Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelve, 2011).

A bűncselekményhez kapcsolódó kizsákmányolás

A „bűncselekményhez kapcsolódó kizsákmányolás” kifejezés azt takarja, hogy egy adott személyt azáltal zsákmányolnak ki, hogy az elkövető – többek között – zsebtolvajlást, áruházi lopást, kábítószerrel való kereskedést és más hasonló, büntetendő és anyagi haszonnal járó tevékenységet követ el. A fogalom meghatározás kiterjed a szervek kivételének céljából folytatott emberkereskedelemre is, amely az emberi méltóság és a testi épség súlyos megsértését jelenti, továbbá például olyan tettekre is, mint a jogellenes örökbefogadás és a kényszerházasság, feltéve hogy ezek megfelelnek az emberkereskedelem tényállási elemeinek (Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelve, 2011).

A „bűncselekmények révén történő kizsákmányolás” esetén egy személyt jellemzően bolti lopás, zsebtolvajlás, drogereszkedelelem vagy hasonló, büntetendő tevékenységek végzése céljából zsákmányolnak ki, anyagi haszonszerzés céljából (URL1). Az áldozatok jellemzően egyidejűleg többféle bűncselekmény elkövetésére vannak kényszerítve (URL6).

Azért is tud fennmaradni ez a kizsákmányolási forma, mert a mások bűncselekményre kényszerítése az emberkereskedők számára alacsony kockázattal járó, jól jövedelmező üzlet (<http://nehagyd.hu/cikkek/a-kizsakmannyolas-formai/buncselekmenyre-kenyszerites>).

A hatályos magyar szabályozás

Az emberkereskedelem áldozatainak kizsákmányolása elleni fellépés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi V. törvény értelmében a Btk. - a korábban két külön bűncselekményként tárgyalt – az emberkereskedelmet és a kényszermunkát egy tényállásban szabályozza.

A fenti Btk. módosítás az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2011. április 5-i (EU) 2011/36 európai parlamenti és tanácsi irányelvnek való megfelelést szolgálja (Az emberkereskedelem áldozatainak kizsákmányolása elleni fellépés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi V. törvény, 2020).

Összefoglalás

A munkaerő-kizsákmányolás céljából elkövetett emberkereskedelem súlyos bűncselekmény, amely tömeges jelenség, és nem utolsósorban sérti az alapvető emberi jogok egy részét (Jägers, Rijken, 2014).

A külföldi munkavállalók súlyos kizsákmányolása gyakran láthatatlan, ám általános jelenség. A fogyasztók többségének nincs tudomása arról, hogy a bevásárlóközpontban vagy üzletben megvásárolt termékeket vagy éppen a szállodában vagy étteremben igénybe vett szolgáltatásokat kizsákmányolt munkavállalók állíthatják elő. A kizsákmányolás számos gazdasági ágazatban előfordul, és a munkavállalók különféle csoportjait érintheti (FRA, 2016).

A súlyos munkaerő-kizsákmányolást a növekvő globális mobilitás és a világszintű bruttó gazdasági egyenlőtlenségek vezérlik. A gazdasági helyzet szorításában egyre többen dolgoznak külföldön. Gyakran készek a helyi jogi előírásoktól messze elmaradó munkafeltételeket is elfogadni, mert ez még mindig jobb, mint a szegénység és a munkanélküliség, amely elől elmenekültek (FRA, 2016).

A munkaerő-kizsákmányolás - globális szinten - a legszélesebb körben elterjedt formája az emberkereskedelemnek. Az áldozatok lehetnek mind gyermekek, mind felnőttek, férfiak és nők egyaránt (http://banhumantrafficking.com/en/recognize-trafficking/forced_begging).

A kényszermunka, a rabszolgasághoz és a szolgamunkához hasonló cselekmények bármely ipai ágazatban - bármely szakmán belül – előfordulhatnak (URL1).

A munkaerő-kizsákmányolás céljából elkövetett emberkereskedelem áldozatai általában az építőiparban, a mezőgazdaságban, a szórakoztatóiparban, a szolgáltatóiparban és termelőiparban vannak jelen (URL5).

A 2011/36/EU irányelv a munkaerő-kizsákmányolás formáinak tekinti a kényszerkoldulást, továbbá a bűncselekmények révén történő kizsákmányolást (URL1).

Az emberkereskedelem áldozatainak kizsákmányolása elleni fellépés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi V. törvény értelmében a Btk. - a korábban két külön bűncselekményként tárgyalt – az emberkereskedelmet és a kényszermunkát egy tényállásban szabályozza.

A fenti módosítás az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2011. április 5-i (EU) 2011/36 európai parlamenti és tanácsi irányelvnek való megfelelést szolgálja (Az emberkereskedelem áldozatainak kizsákmányolása elleni fellépés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi V. törvény, 2020).

Felhasznált irodalom

Czine Ágnes (2016): Az új Btk. és a kapcsolódó jogforrások, bírósági iránymutatások. Második, aktualizált kiadás. Budapest, HvgOrac Lap- és Könyvkiadó, 2016. 338. o.

Gál István László (2013): A terrorcselekmény és a hozzá kapcsolódó bűncselekmények hatályos szabályozása Magyarország Új Büntető Törvénykönyvében. In: Terrorelhárítási Központ 2013. 3. sz.

Hollán Miklós (2012): Emberkereskedelem. A kizsákmányolás büntetendő estei és a büntetőjogi szabályozás határai. Budapest, HvgOrac Lap- és Könyvkiadó, 2012. 310. o.

Klemencsics Andrea (2019): Modernkori rabszolgaság, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára <https://jogaszvilag.hu/vilagjogasz/modernkori-rabszolgasag-kulonos-tekintettel-az-emberi-jogok-europai-birosaganak-joggyakorlatara/> 2019.12.27.

Kőhalmi László (2016): A migráció és kriminalitás néhány összefüggése. Jura, 2016. (22. évf.) 1. sz. 94-99. o.

Mihalkó Viktória - Nagy Beáta - Szabó Mónika (2017): Az emberiség tragédiája. A modern rabszolgaság. Budapest, Conint-Print Kft. 2017. 10. o.

- Monika Smit (2011): Trafficking in human beings for labour exploitation. The case of the Netherlands. In: Trends Organ Crim 2011/14. 184–197. p.
- Nagy Melánia (2018): Az Iszlám Állam felemelkedése. In: Jura, 2018. (24. évf.) 1. sz. 377-387. o.
- Nicola Jägers - Conny Rijken(2014): Prevention of Human Trafficking for Labor Exploitation: The Role of Corporations. In: Northwestern Journal of International Human Rights Volume 12. Issue 1. Article 3., 2014.
- Serbakov Márton Tibor (2018): A terroristák internethasználata. Büntetőjogi Szemle 2018/2. 85-93. o.
- Száráz Krisztina(2014): Kényszermunka a modern gazdaságban. Köz-gazdaság 2014/1. 213-225. o.
- Tóth Dávid (2014): A terrorizmus típusai és a kiberterrorizmus. Rab Virág (szerk.) XII. Országos Grastyán Konferencia előadásai. Pécs: PTE Grastyán Endre Szakkollégium, 2014. 286-296. o.

Felhasznált jogszabályok

2011/36/EU irányelv 2. cikke

29. számú ILO Egyezmény a kényszer- vagy kötelező munkáról, 1930.

Az emberkereskedelem áldozatainak kizsákmányolása elleni fellépés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi V. törvény 16. §

Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU Irányelve (2011. április 5.) az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (11) bekezdés

Belügyminisztérium: Európai Együttműködési Főosztály: Emberkereskedelem elleni küzdelem Magyarországon https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/thb_overview_hungary_hu_pdf.pdf 2019.12.28.

Co-funded by the prevention of and fight against crime programme of the European Union: TEMVI projekt 6. o. http://unipd-centrodirittiumani.it/public/docs/Report_h_web_2.pdf 2019.11.17.

FRA – Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége: Súlyos munkaerőkizsákmányolás: az Európai Unión belül mozgó vagy ide érkező munkavállalók.

Összefoglalás. 2016. 1. oldal https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-severe-labour-exploitation-summary_hu.pdf 2020.03.15.

Gyakorlati útmutató a koldulásra vagy bűncselekmény elkövetésére kényszerített személyek első szintű azonosításához https://emberkereskedelem.kormany.hu/download/d/46/c0000/TRAFGUID3_Koldul%C3%A1s.pdf 2019. 12.27.

Gyakorlati útmutató a munkaerő kizsákmányolás céljából folytatott emberkereskedelem áldozatává vált személyek első szintű azonosításához

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) III. Cikk (1) bekezdés

United Nations Office on Drugs and Crime: Human Trafficking Indicators. https://www.unodc.org/pdf/HT_indicators_E_LOWRES.pdf 2020.03.15.

Internetes hivatkozások

URL1: https://emberkereskedelem.kormany.hu/download/b/46/c0000/TRAFGUID1_Munkaer%C5%91%20kizs%C3%A1km%C3%A1nyol%C3%A1s.pdf.

URL2: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/thb_overview_hungary_hu_pdf.pdf.

URL3: http://unipd-centrodirittiumani.it/public/docs/Report_h_web_2.pdf.

URL4: http://banhumantrafficking.com/en/recognize-trafficking/forced_begging.

URL 5: https://www.unodc.org/pdf/HT_indicators_E_LOWRES.pdf

URL6: <http://nehagyd.hu/cikkek/a-kizsakmannyolas-formai/buncselekmenyre-kenyszerites>).

Resztoratív módszerek a büntetés-végrehajtásban

Schmidt Laura¹

Absztrakt

A résztoratív, másképpen helyreállító igazságszolgáltatás Tony Marshall (1998) széleskörűen elfogadott definíciója szerint amikor „egy konkrét bűncselekmény érintettjei együttesen állapotodnak meg arról, hogyan kezeljék a bűncselekmény következményeit és annak jövőre vonatkozó hatásait”. Magyarországon is egyre ismertebb a résztoratív módszerek használata a rendészeti munkában, melynek egyik fajtája a családi döntéshozó csoport-konferencia (CSDCS). A CSDCS a fogvatartottak társadalmi reintegrációját elősegítő program, mely során az elkövető családja, illetve különböző segítő szakemberek vesznek részt, hogy a szabadulás utáni legfontosabb kérdéseket közösen beszéljék át.

A tanulmány célja a CSDCS büntetés-végrehajtás területén való alkalmazásának lehetőségeinek bemutatása, valamint egy esettanulmány ismertetése.

Kulcsszavak: résztoratív, helyreállító igazságszolgáltatás, büntetés-végrehajtás

Bevezetés

Már a tradicionális közösségeknél megfigyelhető a résztoratív, vagy más néven helyreállító szemlélet alkalmazása a különböző konfliktusok esetében, abból a hozzáállásból kiindulva, hogy az egyén és a közösség közösen tudja csak mindenki számára elfogadható módon rendezni a vitás helyzeteket, viszonyokat (Fellegi, 2009). Manapság már nemcsak a polgári jog, hanem a büntető jog területén is megtalálhatók ezen résztoratív módszerek, technikák széleskörű eszköztára.

Világszerte több országban alkalmazzák a helyreállító igazságszolgáltatás különböző módszereit a büntetés-végrehajtás keretein belül is a szabadságvesztésüket töltő fogvatartottak reintegrációs céljaiból. A családi döntéshozó csoportkonferencia (CSDCS) mintájául szolgáló módszer először Új-Zélandon került bevezetésre, mégpedig a fiatal elkövetők körében (Molitorisz and Franka, 2016). Először csak az elkövető és az ő családja vettek részt a konferencián, majd később egy Terry O’Connell nevű ausztrál rendőrtiszt által továbbfejlesztett modell alapján a bűncselekmény sértettje és a sértett családja is részt vehettek.

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, phd hallgató

A tanulmány célja, hogy bemutassa a Magyarországon jelenleg alkalmazott resztoratív módszereket, elsősorban a CSDCS módszerére fókuszálva, majd egy esettanulmány ismertetésével a CSDCS felépítése és előnyei is szemléltetésre kerülnek.

Resztoratív módszerek alkalmazása a büntetés-végrehajtás területén

Magyarországon a büntetés-végrehajtási intézetekben a resztoratív módszerek közül a közvetítői eljárást, a módszerspecifikus resztoratív technikát vagy más néven Zakeus programot és a családi döntéshozó csoportkonferencia (CSDCS) módszerét alkalmazzák.

A 2013. évi CCXL. a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló törvény 171. §-a rendelkezik a közvetítői eljárás folyamatának szabályozásáról. A fogvatartott ellen indult fegyelmi eljárás megszüntetésre kerül, ha a fogvatartottak a közvetítői eljárásban részt vesznek. Ennek a folyamatnak a levezetését a büntetés-végrehajtási intézet állományának kiképzett tagja végzi el. A folyamat alapját képezi, hogy a felek önkéntesen vesznek részt benne, de bármikor vissza is léphetnek a folyamatból. A közvetítői eljárás célja egy írásbeli megállapodás létrejötte a két fél között.

Reintegrációs szempontból pedig az a legfontosabb elért eredmény, ha a fogvatartott vállalja a felelősséget a tetteiért, belátja tetteinek másokra hatott következményeit, és megtanulja, hogy a jövőben előforduló hasonló konfliktushelyzeteket hogyan tudja megfelelő módon kezelni. Míg egy fegyelmi eljárás csak formálisan kezeli a problémát, addig a közvetítői eljárásban a felek közösen beszélnek meg a köztük lévő konfliktust és a megoldást is, így valószínűbb, hogy ténylegesen le tudják zárni a fennálló vitás helyzetet (Pallo, 2016).

Bármelyik büntetés-végrehajtási intézet számára fontos, hogy aktív és jó kapcsolatot ápoljon a helyi közösséggel. Fontos az intézet számára, hogy a közösség segítségével csökkenteni lehessen a fogvatartottak visszaesésének számát, és fontos a közösség számára, hogy tudják kik azok a személyek a helyi közösségben, akiknek nagyobb segítséget kell nyújtani a sikeres reintegráció, társadalomba való beilleszkedés érdekében. Természetesen a fogvatartotti oldalról felmerülő akadályokról sem szabad megfeledkezni, hiszen a szabadulás utáni időszak rengeteg kihívással állítja szembe őket. Meg kell oldani a lakhatást, a munkavállalást, rendezni kell az esetleg évek alatt megromlott családi és baráti viszonyokat. Ezt a drasztikus váltást nagyban támogatja, ha a fogvatartott ismeri a helyi közösség vezetőit, segítő szakembereit és a szabadulásakor már egy előre megfogalmazott terv alapján tudja, hogy mire és kikre számíthat.

A Széchenyi 2020 program 10 operatív programjának egyike az Emberi Erőforrás Fejlesztése Operatív Program (EFOP). Az EFOP keretein belül valósul meg a „Fogvatartottak reintegrációja” kiemelt, országos projekt, mely során megjelenik a módszerspecifikus resztoratív technikák alkalmazási lehetősége.

A módszerspecifikus resztoratív technika és a Zakeus program ugyanazokon az elveken alapszanak. A Zakeus program Katona Csilla vezetésével a Magyar Testvéri Börtöntársaság és a Magyar Bűnmegelőzési Börtönmissziós Alapítvány támogatásával került bevezetésre a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben (a program nemzetközi mintája a Prison Fellowship Sycamore Tree nevű programja). A program alatt a fogvatartottak olyan csoportfoglalkozásokon vesznek részt, mely során a cél a bűncselekmény sértettje részére egy bocsánatkérő levél megfogalmazása, valamint egy jóvátételi cselekvési terv elkészítése (Magyar Bűnmegelőzési Börtönmissziós Alapítvány, 2014). Fontos, hogy ezáltal a fogvatartottak képessé váljanak arra, hogy felismerik az általuk elkövetett bűncselekmény nem csak közvetlen, de közvetett módon érintett felekre tett hatását is. A program céljai közé tartozik, hogy a fogvatartott képes legyen együttérzést tanúsítani a sértettek irányába, felelősséget vállaljon a tetteiért, és felismerje a közösségre vonatkozó következményeket is (Budai, 2013).

A program keretében mód van szervezni bűnmegelőzési alkalmat, vagy akár resztoratív konferenciát, melyen családtagok, szakemberek vehetnek részt konfliktusok rendezése vagy akár a jóvátételi program gyakorlati megvalósításának megtárgyalása érdekében.

A családi döntéshozó csoportkonferencia (CSDCS) célja, hogy a fogvatartottak társadalmi reintegrációját segítse, figyelembe véve a sértettek igényeit is. A büntetés-végrehajtás területén a módszer alkalmazható a fogvatartott büntetés-végrehajtási intézetből való ideiglenes eltávozásának előkészítése céljából, szabadulás előkészítéseként, illetve már szabadult fogvatartott helyi közösségbe való visszailleszkedésének segítéseként is. A konferencia megvalósulását kezdeményezheti maga a fogvatartott, a személyi állomány bármely tagja (pl. reintegrációs tiszt, pszichológus, lelkész), illetve más személyek is, mint például a pártfogó felügyelő, a jogi képviselő, vagy akár egy civil segítő szakember (Budai, 2013).

A program során az elkövető által meghívott családtagok, barátok, szakemberek, vezetők közösen fogalmazzák meg a szabadulás utáni reintegráció sikerességéhez szükséges legfontosabb kérdéseket (Budai, 2013). Általában öt téma, kérdés rajzolódik ki, ami a leginkább foglalkoztatja a fogvatartottat: a munkavállalás, a lakhatás, a család viszonya a fogvatartottal, a konfliktusok kezelési módjai, illetve a helyi közösség fogvatartotthoz való hozzáállása. A konferencia során közös célként jelenik meg az elkövető számára a korábbi deviáns életvitel helyett a normakövető életvitel kialakítása. A fogvatartott és

a facilitátor feladata, hogy meghívják a konferenciára azokat a személyeket, akik tudnak segíteni ezeken a területeken.

Ennek a módszernek a háttérében az az alapfeltevés áll, hogy „a normaszegést elsősorban az elkövető családtagjai és hozzá közel álló személyek tudják megoldani saját erőforrásaik bevonásával, egymás támogatásával” (Gesko and Kun, 2008). Fontos része ennek a technikának, hogy elsősorban nem a szakemberek javasolnak megoldásokat, hanem a család az, aki kidolgozza a megoldási tervet a saját erőforrásaikat kihasználva, de mindezt egy semleges facilitátor segítségével. A meghívott felek között a családtagokon kívül lehetnek barátok és segítő szakemberek is, akik a gyermekvédelem, családsegítés, vagy akár az addiktológia területéről érkeztek, de részt vehetnek személyek az önkormányzattól is, akár a polgármester személyében, aki például a közmunka ismertetésével is segíthet.

A CSDCS több szakaszból épül fel, melyeknek a menetéről minden résztvevő pontos tájékoztatást kap az előzetes felkészítő beszélgetés során.

A konferencia megszervezése során a facilitátor találkozik a résztvevő felekkel külön-külön, hogy tisztában legyen azzal, hogy milyen problémákat kell megvitatni majd a konferencia során.

A konferencia során a bemutatkozások és a facilitátor rövid összefoglalója után először az elkövető, az elkövető családja, majd a szakemberek is lehetőséget kapnak arra, hogy megosszák tapasztalataikat és érzéseiket a történekről, valamint felvázolják a számukra fontos konfliktusokat/problémákat és esetleges megoldási lehetőségeket. A szakemberek problémáhozó és segítő szerepet vesznek fel a konferencia alatt, hiszen elmondják véleményüket a problémás témákon belül, azonban fel is kínálják a család számára segítő szolgáltatásait (Gesko and Kun, 2008).

A facilitátor a konferencia alatt feljegyzéseket készít az elhangzott problémákról és megoldási lehetőségekről, amely alapján az ülés végén egy cselekvési terv rajzolódik ki határidők és felelős személyek megjelölésével. A család és a szakemberek kijelölhetnek egy újabb dátumot, például 6 hónappal később, amikor újabb konferencia keretében megbeszélhetik, hogy az érintett feleknek milyen megoldandó feladatokat sikerült teljesíteni, illetve milyen esetleges akadályokba ütköztek.

Esettanulmány – S.

S.-t korábban rablásért, garázdaságért és pszichoaktív szerrel való visszaéléstért ítélték el. A településen rendkívül magas a kábítószerfogyasztók száma, S. közvetlen környezetében is többen szerhasználók voltak és bűnözői létet folytattak. S. legutóbbi bűncselekménye emberölési kísérlet, mely eredm-

nyeképp a Balassagyarmati Fegyház és Börtönbe került szabadságvesztés büntetéssel.

A már említett EFOP program keretében S. részt vett készségfejlesztő programokon, a Zakeus programban is, mely során resztoratív csoportfoglalkozások aktív tagja volt, valamint a targonca vezetői szakmaképzést is elvégezte. A program részeként S. számára egy családi konferencia valósult meg édesapja, nagynénje, valamint élettársának támogatásával a büntetés-végrehajtási intézetben belül. Ez a családi konferencia nagymértékben S. és élettársának nyolc gyermekéről szólt. A gyermekek közül három felnőttkorú, az öt másik gyermek örökbefogadásáról pedig bírósági döntés van.

S. 2019. augusztusában szabadult, hónapokig nem volt munkája, mely miatt megélhetési nehézségek léptek fel a családban. Katona Csilla, módszerspecifikus resztoratív technikák alkalmazásával megbízott mentor koordinátor az, akinek a segítségével részt vett a resztoratív programokon a büntetés-végrehajtási intézetben, majd a szabadulás után Csilla segítségével az önkormányzat alkalmazta S.-t közmunkásként.

2020. októberében Csilla egy újabb CSDCS-t szervezett S. és családja számára segítő szakemberek meghívásával, hogy S. jövőre vonatkozó terveit át tudják beszélni. A konferenciára azért is kerülhetett sor, mert S. a szabadulása óta együttműködik a pártfogóival és időben teljesíti a számára kijelölt aktuális feladatokat.

A konferencián a családból részt vett S., édesanyja, S. élettársa, valamint az élettárs édesanyja. A szakemberek körében pedig jelen volt a facilitátor, egy önkéntes, a település polgármestere, a jegyző, a pártfogó felügyelő, a családsegítő, a helyi gyülekezet lelkésze, a Balassagyarmati Fegyház és Börtönből a BV osztályvezető (korábban S. reintegrációs tisztje volt) egy EFOP munkatárs, a szenvedélybetegeket ellátók szociális központjának munkatársai, valamint a rendőrség egy munkatársa.

A CSDCS kezdeti szakaszában, a résztvevők bemutatkozása után, a bűncselekmény hatásainak és következményeinek a megbeszélésén volt a hangsúly. S. ugyan azt állítja, nem emlékszik a bűncselekményre a tudatmódosító szerek hatása miatt, de kifejezte sajnálatát a történetekért. Ezután S. édesanyja mondta el azt, hogy a fia által elkövetett bűncselekmény hogyan érintette őt és a férjét, milyen következményekkel és nehézségekkel kellett és kell a mai napig is megküzdeniük. Ezt követően a polgármester biztosította S.-t, hogy elégedett eddigi munkájával, és hogy a közmunkában való részvétel továbbra is elérhető S. számára, amíg nem talál másik állást magának. A beszélgetés ezután a rendőr kolléga segítségének felajánlásával folytatódott, aki egy a jelenleginél jövedelmezőbb munkalehetőségre hívta fel S. figyelmét, amelyhez a targonca vezetői képesítése előnyt jelentene. A nappali ellátó központ munkatársai, a pártfogó felügyelő és a családgondozó is felajánlotta segítségét a konfliktus

tuskezelés/kommunikáció, a gyermeknevelés, a jövedelmek beosztása és az életvezetés területén. A helyi gyülekezet lelkésze azzal a támogatással fordult S. felé, hogy S.-t és családját minden héten szívesen várják a közösségükben, ahol lehetőség van beszélgetni új emberekkel. S. és élettársának elsődleges célja továbbra is az, hogy a gyermekeik visszaköltözhessekn hozzájuk, azonban a szakemberek kiemelték annak fontosságát, hogy mind a ketten rendelkezzenek bejelentett munkahellyel, illetve legyenek képesek megteremteni a gyermekek számára egészséges életfeltételeket a házukban.

S., S. családja és a szakemberek megállapodtak abban, hogy utánkövetés céljából hat hónap múlva egy újabb CSDCS keretében megbeszéljük, hogy az eltelt fél év alatt miket sikerült S.-nek és családjának megvalósítani a tervek-ből, illetve milyen nehézségekbe ütköztek a folyamat során.

S. édesanyjának szavaival zárult a konferencia: „Nem bíztam benne (S.-ben). Azt gondoltam, abból fog állni az élet, ami korábban volt. Már most nagyon jó. Az lenne a legjobb, ha így megmaradna.”.

Összegzés

A CSDCS módszere nagyon sok előnnyel járhat, ha a fogvatartottak elég motiváltak és nyitottak tudnak maradni a folyamat során, illetve képesek arra, hogy aktívan meghallgassanak másokat. Ennek a módszernek a használatával nemcsak a fogvatartott önbizalma és önértékelése nőhet, hanem a helyi közösség javítására is van lehetőség, a fogvatartott újra a társadalom és a közösség hasznos tagjának érezheti magát (Budai, 2013). A közösség részéről csökkenhetnek az előítéletek, ha azt látják, hogy a fogvatartott valóban megbánta tetteit és készen áll a változásra.

A CSDCS technikája azért is fontos, hiszen a család és az őket segítő szakemberek látják át pontosan, hogy milyen szükségleteik és lehetőségeik vannak az érintett feleknek és sokszor a konferencia során derülnek ki olyan elérhető erőforrások, melyekkel akár a család sem volt tisztában korábban.

Az ellátórendszer egyre inkább erőforrás hiánnyal és alacsony hatékonysággal, ezáltal alacsony eredményességgel is működik, miközben a szociális szolgáltatások iránt a kereslet folyamatos növekedése figyelhető meg (Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelkedően Közhasznú Egyesület, 2018). Az érintettek családtagjainak, barátainak, kollégáinak és a helyi közösségnek a bevonásával sikeresebb lehet a segítő munka, valamint a rendelkezésre álló kapacitásoknak a felhasználása is.

Felhasznált irodalom

Budai, I. (2014). Resztoratív technikák alkalmazása a büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle*, 33, 1, 38-43.

Fellegi, B. (2009). Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Napvilág, Budapest.

Marshall, T. F. (1998). *Restorative justice: An overview*. Center for Restorative Justice & Mediation.

Molitorisz, R. and Franka, B. M. (2016). Az egyéniesítés, a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő és a családi döntéshozó csoportkonferencia (csdcs) szerepe az elítéltek sikeres reintegrációjában. *Börtönügyi Szemle*, 35, 1, 107-116.

Pallo, J. (2016). Évforduló. Visszatekintés a Bv. törvény kodifikációjára és a jogalkalmazás néhány első tapasztalatára. *Börtönügyi Szemle*, 35, 1, 23-42.

Jogforrások

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról, elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300240.tv> (letöltve: 2020. 11. 03).

Felhasznált internetes források

Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelkedően Közhasznú Egyesület (2018) Családi csoport konferencia, elérhető: <http://www.csagyi.hu/kepzesek/csaladi-csoport-konferencia> (letöltve: 2020. 11. 05).

Geskó, S. and Kun, Zs. (2008) Konfliktuskezelés/Szembesítő modellek az oktatásban/Konferenciamodellek, elérhető:

http://konszenzus.org/wp-content/uploads/AVR/lecke7_lap2.html (letöltve: 2020. 11. 04.)

Magyar Bünnmegelőzési Börtönmissziós Alapítvány (2014) Zakeus program, elérhető:

<http://www.mbb.hu/index.php/zakeus-program> (letöltve: 2020. 11. 04.).

Prison Fellowship. Sycamore Tree, elérhető: <https://prisonfellowship.org.uk/our-work/sycamore-tree/> (letöltve: 2020. 11. 10.).

Mesterséges intelligencia (MI) innováció megjelenése és alkalmazhatósága a migráció kezelésben

Szabó László András¹

Absztrakt

Tanulmányomban a Magyarországot 2015 óta érő tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet és a déli határon kiépült Biztonsági határzár mellett, milyen fejlesztési, innovációs lehetőségek és technológiák merülnek fel. A mesterséges intelligencia (MI) megjelenése az innovációt, hogyan befolyásolja. Elsőként a mesterséges intelligencia (MI) fogalmát tisztázom, majd az innováció adott részeivel kötöm össze, a tanulmány végén egy lehetséges megelőzési módszert a prediktív analitikát mutatom be, mint a migráció menedzsment egy lehetséges a covid 19 által megfertőződött személyek beazonosítására szolgáló technológiát.

Kulcsszavak: Mesterséges Intelligencia (MI), Innováció, prediktív analitika, koronavírus szűrés

Bevezetés

A mesterséges intelligencia (MI) és az innováció fogalmi értelmezését követően tanulmányomban két kérdést vizsgálok. Az első a mesterséges intelligencia (MI) és az innovációs hatása és kapcsolata egymással. A második az ember és a technológia együttműködése mindezt egy modell bemutatásával, melyet jelenleg a koronavírusról rendelkezésre álló hivatalos kormányzati információkra alapozok. Fókuszba a migrációval foglalkozó szervezetet és szakembereket helyezem. Vagyis, hogy miként lehetséges a humánerőforrás gazdálkodásának elősegítése és lehetséges terhelés megoszlása az mesterséges intelligencia (MI) innovációjának beépítésével a jelenleg kialakuló járvány kapcsán a migrációval foglalkozó szervezetek működésébe. Miközben sokat hallani a fertőzöttek számáról, már kevesebbet azon szervezetek tagjairól akik leginkább a személyes kontaktus okán ki vannak téve a fertőzésnek. Mint például a nővérek, az orvosok, a nemzetközi repülőtéren az országhatáron dolgozó biztonsági és az idegenrendészeti szakemberek. Ezen szakemberek

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, phd hallgató

tisztában vannak a veszély nagyságával, mégis ennek tudatában vállalják azt a társadalom védelme érdekében. Egy a számukra is használható innovációs és a mesterséges intelligenciát a prediktív analitikával ötvöző megoldást mutatok be tanulmányban. Mindezt a teljesség igénye nélkül a modell ötlet szintjén teszem.

Mesterséges intelligencia (MI) mint innováció

Felmerül a kérdés, hogy a mesterséges intelligencia hozza meg az innovációt, vagy az innováció alapozza meg a mesterséges intelligencia megjelenését. Az innováció szó eredete mint azt a szó hangzása is sejteti a latin nyelv, pontosabban az in-novare latin kifejezés, amelynek jelentése újulásban, megújulásban. -új javak eladása, vagy régi javak újszerű előállítás, -új szállítási módszerek bevezetése, -új piacok feltárása, -új termelési anyagok (nyersanyagok vagy félkész áruk) használata, -új piaci helyzet kialakítása, (Schumpenter,1930, p.142) Az innováció fogalma az idők során változott hiszen minden fogalmat újra kell vizsgálni és ha szükséges újra meghatározni újabb tartalommal kitölteni, vagyis újra értelmezni. Ez történt az innováció fogalmával is. Az innováció - új, vagy jelentősen javított termék (áru vagy szolgáltatás) vagy eljárás, - új marketing-módszer, vagy - új szervezési-szervezeti módszer bevezetése - az üzleti gyakorlatban, munkahelyi szervezetben, vagy a külső kapcsolatokban. (Oslo kézikönyv 2005 p.16)Ez a fogalom már sokkal közelebb áll napjaink innovációs fogalmához. A következő lépés az innováció fogalmának változásában annak szűkítése letisztulása volt. Ezek a -termék innováció -**eljárás innováció** -marketing innováció -**szervezési-szervezeti innováció** (Oslo kézikönyv, 2005) A következőkben a tanulmány szempontjából fontos innovációs részeket mutatom be.

Eljárás és szervezési-szervezeti innováció

Minden szervezet így a migrációmenedzsmenttel foglalkozó közszolgálati szervezetek vagyis a közigazgatási, rendészeti és a honvédségi folyamatos fejlesztést, innovációt követel, feladatai jelen esetben a határőrizet, határvédelem a menekültek és migránsok által kezdeményezett eljárók lefolytatásában állandó fejlesztés alatt állnak. Az eljárás-innováció új, vagy jelentősen megújított termelési vagy szállítási módszer megvalósítása. Felöleli a technikában, a berendezésekben és/vagy a szoftverben bekövetkező jelentős változásokat. (Oslo kézikönyv, im). Ez a fogalom tartalmában a módszerek eljárások változására fókuszál. **Szervezési-szervezeti innováció:** A szervezési-szervezeti innováció új szervezési-szervezeti módszerek megvalósítását jelenti a cég üzleti gyakorlatában, a munka szervezésében vagy a külső kapcsolatokban (Oslo kézikönyv, im). Ez a fogalom pedig a

szervezés és a szervezet változásaira fókuszál különösen a külső körülmények tekintetében. A fenti két innovációs fogalom a társadalmi feladatokat ellátó állami szervezetek működése szempontjából kiemelt figyelmet érdemel. A szervezet és szervezés a rendelkezésre álló humán menedzsment erőforrás nagysága véges. A technológia és az innováció, mely segíthet a tevékenység kiváltásában az emberi közreműködés csökkentésében. A következőkben a mesterséges intelligenciát mint az innováció egyik lehetséges irányát mutatom be.

Mesterséges intelligencia (MI) fogalma

Az MI –nek négyfajta definíciója elterjedt, amiket két dimenzió mentén értelmezhetünk: (a) az egyik dimenzió, hogy a definíció a gondolkodást vagy a cselekvést célozza-e meg, míg a (b) másik dimenziója a felosztásnak az, hogy a sikert az emberi teljesítményhez mérjük vagy a siker mércéje az intelligencia egy idealizált koncepciója: a racionalitás. Ezek alapján a négyféle álláspont: (1) Emberi módon gondolkodó rendszerek: Amely elsősorban a kognitív vagy megismerés-tudományok megközelítése. Célja az emberi elme működését és megismerést modellező rendszerek kialakítása, hogy ezáltal is közelebb kerüljünk az elme megértéséhez. (2) Emberi módon cselekvő rendszerek: Ez a megközelítést Alan Turing nevéhez kötődik, akinek elhíresült Turing tesztje éppen az emberi viselkedést állította az intelligencia kritériumának, és így az elérendő célnak. A teszt abból áll, hogy a bíráló billentyűzet és monitor közvetítésével kérdéseket tesz fel a két tesztalanynak, akiket így se nem láthat, se nem hallhat. A két alany egyike valóban ember, míg a másik egy gép, és mindketten megpróbálják meggyőzni a kérdezőt arról, hogy ők gondolkodó emberek. Ha a kérdező öt perces faggatás után sem tudja egyértelműen megállapítani, hogy a két alany közül melyik a gép, akkor a gép sikerrel teljesítette a tesztet (Turing, 1950). (3) Racionálisan gondolkodó rendszerek: Logicista megközelítés, mely az emberi gondolkodásnál valamilyen értelemben tökéletesebb, racionálisabb gépek / programok megalkotását tűzi ki célul. (4) Racionálisan cselekvő rendszerek: A modern informatikai tudományok / számítástudomány megközelítése, amely nem tűzi ki célul, hogy az így kialakult rendszerek valóban gondolkodjanak, azt sem, hogy közel hasonló módon működjenek mint az emberek, csak azt, hogy minél racionálisabban viselkedjenek. (pl.: előre jelezzék nekünk a földrengéseket, segítsenek diagnosztizálni betegségeket, stb.) A racionálisan viselkedő rendszereket ágensek nevezik (Csáji, 2002).

Széleskörben alapvetően minden amit gépek valahogy „másként csinálnak” kifejezést alkalmazzuk. A mesterséges intelligencia és a robotika elhatárolása úgy célszerű, hogy míg a mesterséges intelligencia egy önfejlesztő tanuló addig a robotikában például a gépjármű összeszerelő robotokat egy meghatározott

feladatra programozzák. Ezzel el is érkeztünk a mesterséges intelligencia legfontosabb tulajdonságához a mélytanuláshoz. A mélytanulás vagy Deep learning nem más mint az agy által inspirált sokszintű neurális hálózat architektúrát használ (Fan, 2020). A mesterséges intelligencia fejlődése egy másik módszerrel a mély megerősítő tanulás. Ez az emberi agy működése alapján tanul újra és újra a múltbéli tapasztalatokból (Fan, im.). Ezt az arcfelismerés megtanulásánál úgy lehet elképzelni, hogy először egy üres vagy fekete képet visznek be az arcfelismerő mesterséges intelligencia rendszerébe. Majd egy arc sematikus rajztát, melyet a mesterséges intelligencia összevet az előző képpel és a különbségeket meghatározva azonosítja be arcként. Így folytatva egyre inkább a sematikus kép után a fénykép majd az egyes emberek közötti különbsége felismerése egészen az egyedi részletek beazonosításáig. Ezt nevezik önfejlesztő tanulásnak is. A magánbiztonságban és a rendészetben használt kamerarendszer arcfelismerő algoritmusai is ezen az alapon működnek.

Prediktív analitika mint módszer

Az adatbányászat, Big Data kifejezésekkel a prediktív analízis (olykor predikciós analízis) gyakran szerepel együtt. A prediktív analízis (ritkábban: előrejelzés) az adattudomány egyik módszere. Lényege, hogy speciális jellemzők alapján kategóriákba sorolva adatainkat, a múltbéli viselkedést alapul véve valószínűsítünk („előre megmondunk” – innen a prediktív elnevezés) egy jövőbeli viselkedést adott helyzetben (Tessényi – Kazár, 2012).

A prediktív elemzés komplex művelet, amelynek során ismert faktorok függvényében megfigyelve ismert eredményeket, ugyanezen faktorok ismeretében határozunk meg más, még nem ismert eredményeket. Lényege, hogy minél több múltbéli adatból jelezzük előre (modellezzük) a jövőbeli várható viselkedést. Olyan matematikai, statisztikai, ökonometria módszerek összességét jelenti, amelyek adatbázisokon belül találnak összefüggéseket, és segítenek jobb döntések meghozatalában.

Az anyag szerint Shmueli és Koppius 2010-es meghatározása szerint a prediktív analitika két összetevőből áll:

- empirikus prediktív modellek (statisztikai modellek és egyéb módszerek, mint például adatbányászati algoritmusok), amelyek előrejelzést adnak a megfigyelések alapján,
- a módszerek értékelése, a modell prediktív ereje, azaz előrejelző képessége (prediktív pontossága). Az a modell képes generálni pontos előrejelzést, amelyben az „új” is értelmezhető időben, azaz a megfigyelések egy jövőbeni időszakában

A meghatározó viselkedési jellemzőket, amelyek eldöntik egy-egy konverzió valószínűségét, prediktoroknak nevezzük. Prediktor lehet például az időpont, időtartam, lokáció stb. Minél több prediktor áll rendelkezésére, annál pontosabb a prediktív elemzés. A prediktorokat az eredményesség érdekében egy-egy modellen belül kombinálni kell. Például prediktor lehet a fizikai közelség.

A gyakorlatban háromféle modell segítségével valósíthatjuk meg a prediktív elemzést. A megfelelő modell kiválasztása attól függ, mi az elemzés célja.

Deszkriptív modell

A legáltalánosabban használt prediktív analízises modell az üzleti tevékenységben. Lényege, hogy adatelemzéssel osztályozzuk (leírjuk – innen a modell elnevezése) ügyfeleinket, termékeinket. A prediktív modellel szemben nem egyetlen esemény (következmény, konverzió) szempontjából vizsgáljuk az elemet, hanem több szempontra, összefüggésre tekintettel csoportba soroljuk.

Prediktív modell

A múltbeli adatok elemzésével határozzuk meg egy jövőbeli esemény valószínűségét. A prediktív modellt akkor alkalmazzuk, ha egy adott következmény valószínűségét akarjuk meghatározni olyan elemre, amelynek egy vagy több tulajdonsága ismert. A módszer lényege, hogy az ismert karakterisztikummal bíró elem viselkedését vesszük alapul egy ismert adott helyzetre, és ezzel párhuzamba állítva valószínűsítjük egy másik, hasonló karakterisztikummal bíró elem viselkedését hasonló, de még nem ismert helyzetre.

Preszkriptív modell (másnéven döntési modell)

Ez a modell adott döntések várható eredményeinek prognózisára szolgál, vagyis a különböző tényezők figyelembe vételével az adott döntés valamennyi lehetséges kimenetelét és azok valószínűségét vizsgálja. Lehetőséget ad arra, hogy a különböző faktorok változtatásával vizsgáljuk az eredmény változását (pl. üzletünk bővítése előtt valószínűsíthetjük, mely termékek kereslete növekszik vagy csökken majd), optimalizáljunk. Második elnevezése arra utal, hogy rendszerint döntési mechanizmusok, szabályegyüttesek kialakítására szolgál.

A mesterséges intelligencia megjelenése a prediktív analitikában az új koronavírusos betegek kiszűrésében

A következőkben bemutatott módszer a teljesség igénye nélkül a tanulmány megírásakor rendelkezésre álló és hivatalosan bejelentett új koronavírus eljárásrend alapján készült. (Tájékoztató oldal a Koronavírusról 2020)

A statisztikai adatokon alapuló technika lényege, hogy lehetőség nyit arra, hogy meghatározott szempontok (preditorok) alapján azonosítani lehessen a potenciálisan fertőzött személyt vagy csoportot. Szűrés irányához, vagyis a lehetséges veszélyt jelentő személyekhez hozzárendelve a prediktív analízis módszerét. A prediktív analízis (ritkábban: előrejelzés) az adattudomány egyik módszere. Lényege, hogy speciális jellemzők alapján kategóriákba sorolva adatainkat, a múltbeli viselkedést alapul véve valószínűsítünk („előre megmondunk” – innen a prediktív elnevezés) egy jövőbeli viselkedést adott helyzetben (Tessényi – Kazár, im) Az elemzés eredménye a prediktorok. Vagyis egyének és jellemzőit prediktorokká alakítva előre valószínűsíthetően fertőzött területről vagy fertőzött személyekkel kapcsolatba került egyének beazonosítása. A konkrét beazonosítást csakis szakértőkből álló csoport kell, hogy végrehajtsa.

Tekinthetjük e a mostani járvány megjelenését egyfajta villanásnak. A hosszú nyugalmas időszakot villanások szakítják meg. (Barabási Albert, 2010) A villanások nem mások mint a normál élethelyzetben az átlagos szintet többszörösen meghaladó fontosságú cselekmények vagy történések hirtelen nem várt bekövetkezése. Az emberi viselkedés kiszámíthatatlan és véletlenszerű. Viszont ha véletlenszerű akkor kiszámítható..

A járvány hatására létrejövő prediktorok meghatározottak viszont folyamatosan, ahogy maga a járvány is változnak. Ezért ismeretük jelenlegi hiányában a tanulmányban ezek összes bemutatása nem lehetséges. A modell arra megfelelő, hogy egy még látszólag tünetmentes személyt is ki tud szűrni, és a mesterséges intelligencia használata megóvja a szakembereket az észrevétlen megfertőződésétől.

Prediktorok a koronavírusos esetek osztályozása szerint

Honnan érkezik

olyan, az új koronavírus fertőzéssel érintett területen járt, ahol közösségi terjedés** feltételezhető

Az új koronavírus közösségi terjedésével érintett területek listája 2020. március 2-án a következő: Kína, Szingapúr, Hong Kong, Japán, Dél-Korea, Irán, Olaszországban az alábbi tartományok: Lombardia, Emilia-Romagna,

Veneto, Piedmont. **A folyamatosan aktualizált lista** az NNK honlapon (<https://www.nnk.gov.hu/>) honlapon elérhető

Kikkel került kapcsolatba

szoros kapcsolatban* volt megerősítetten vagy valószínűsítetten új koronavírussal fertőzött személlyel

Szoros kapcsolatban álló személynek minősül az, **aki a valószínűsített vagy a megerősített COVID-19 fertőzöttel**

- egy háztartásban él;
- személyes kapcsolatba került (2 méteren belüli távolság és 15 percnél hosszabb idő);
- zárt légtérben tartózkodott (2 méteren belüli távolság és 15 percnél hosszabb idő) [pl. munkahelyen egymás közelében, iskolában egy osztályteremben, kórházi beteglátogatás során];
- közvetlen fizikai kapcsolatba került új koronavírussal fertőzött személlyel (pl. kézfogás útján);
- védőeszköz alkalmazása nélkül új koronavírussal fertőzött beteg váladékával érintkezett (pl. ráköhögtek vagy szabad kézzel ért használt papír zsebkendőhöz);
- a repülőúton
 - bármilyen irányban 2 ülésnyi távolságban ült
 - COVID-19 beteget ápolt,
 - a repülőgép személyzeteként az új koronavírussal fertőzött beteg ülőhely szektorában látott el szolgálatot,
 - amennyiben a tünetek súlyossága vagy a COVID-19 beteg mozgása indokolja, a repülőgép nagyobb területére vagy akár egészére kiterjeszthető a kontaktuskutatás;

az előírt egyéni védőeszköz megfelelő alkalmazása nélkül a COVID-19 beteg közvetlen ellátásában/ápolásában részt vett vagy laboratóriumi dolgozóként COVID-19 beteg mintáit kezelte

Vannak e tünetei

Olyan akut légúti fertőzésben szenvedő beteg, akinél az alábbi tünetek közül legalább egy fennáll: láz ($\geq 38^{\circ}\text{C}$), köhögés, légszomj; hirtelen megbetegedési kezdettel, függetlenül a megbetegedés súlyosságától

Valószínűsített eset

Az a gyanús eset, akinek a COVID-19 miatt végzett laboratóriumi vizsgálati eredménye kétes, vagy akinek pan-koronavírus vizsgálati eredménye pozitív.

Megerősített eset

Minden olyan személy, akinél laboratóriumi módszerrel igazolták az új koronavírus által okozott fertőzést (klinikai tünetekkel vagy klinikai tünetek nélkül).

Konklúzió

A mesterséges intelligencia (MI) használata a prediktív analitikában az esetlege koronavírusos betegek kiszűrésében kettős célú. Egyrészt van egy általános célja az állampolgári érdek és a társadalom védelme a kórokozók behozatalától. Másrészt a személyes kontaktus csökkentése a migrációt kezelő szervezetek személyi állományának érdekében. Mivel a szakemberek száma véges és egy őket súlytó járvány az adott intézmény működését nehezítené meg, vagy tenné teljesen lehetetlenné azt. Az eljárás vagyis a technológián keresztül történő mesterséges intelligencia által, a megadott kritériumok szerint kiszűrt személyek minél gyorsabban szakszerű orvosi vizsgálat alá esnek. Mely, során a meghatározott protokoll szerint és akkreditált laboratóriumban elvégzett vizsgálat után eldől, hogy szükséges-e az orvosi kezelés vagy távozhatnak és nem azonosították náluk a betegséget.

Felhasznált irodalom

Barabási Albert-László (2010): Villanások A jövő kiszámítható. Libri, Budapest. p.340.

Csáji B. Cs. (2002): A mesterséges intelligencia filozófiai problémái Szigorlati dolgozat ELTE-BTK http://old.sztaki.hu/~csaji/CsBCs_MI.pdf (A letöltés ideje: 2020.11.10.)

Fan, Jiang and P. (2020): Norlund, Improving Resolution of a Fault Probability Map by a Deep Learning Generative Adversarial Network, 2020 AAPG Annual Convention & Exhibition

Schumpeter, Alois Joseph (1983): The Theory of Economic Development: An inquiry into profits, capital, credit, interest and the business cycle Transaction Publishers, p. 255.

OECD Oslo Kézikönyv harmadik kiadás (2005): <https://nkfh.gov.hu/szakpolitika-strategia/archivum/oecd-oslo-kezikonyv#> (Utolsó letöltés :02./03/2019)

Nemzeti Népegészségügyi Központ Járványügyi tájékoztatók <https://www.nnk.gov.hu/index.php/lakossagi-tajekoztatok/koronavirus/523-eljarasrend-a-2020-evben-azonositott-uj-koronavirussal-kapcsolatban> (A letöltés ideje: 2020.04.12.)

Koronavírus Gyakran Ismételt Kérdések <https://koronavirus.gov.hu/gyik> (A letöltés ideje: 2020. 04.12.)

Shmueli, Galit-Koppius, Otto (2010): Predictive Analytics in Information Systems Research (July 31, 2010). Robert H. Smith School Research Paper No. RHS 06-138. P. 48.

Tessényi J. – Kazár K. (2012): Szerencsejáték-vásárlási szokások vizsgálata „prediktív analitika” segítségével. Statisztikai Szemle, 90, P.7-8, P.677-695.

Turing, Alan Matheson: Computing Machinery and Intelligence (1950):Mind 59, no. 236 (1950): p. 4 – 30. <https://www.csee.umbc.edu/courses/471/papers/turing.pdf> (A letöltés ideje:2020.11.10.)

Nyomozás és bűnüldözés a detektívtestület górcsővéen keresztül

Szigetvári Oszkár¹

Absztrakt

Hazánkban a detektívek az 1880-as évek derekán kerültek osztályrendbe sorolásra. A Magyar Királyi Állami Rendőrség kötelékében 1885-ben felállított fővárosi detektívtestület előtt is folyt a nyomozati munka, azonban a tevékenység a detektívtestület révén tudott igazán kiteljesedni, fejlődni és külön műfajjá válni a bűnüldözés berkein belül. A detektívek sikerei több tényezőre is visszavezethetőek voltak. Ezek többek között a szakosodás, a folyamatosan fejlődő jogszabályi környezet, a személyi állomány képzettsége, a bünygyi nyilvántartás voltak. A detektívtestületre és a rendfenntartó testületek egészére hatást gyakorolt az I. világháború és az azt követő időszak, valamint a rendőrség államosítása. A detektívtestület esetében a fővárosi rendőrség államosítása volt a mérföldkő, hiszen ez teremtett szilárd alapot a további fejlődéshez, valamint eredményei, nivellálódása folytán a testület példával szolgált más rendvédelmi testületek berkein belül a nyomozó szolgálatok megszervezésére és a vidéki, városi rendőrségek államosítására. A másik elkerülhetetlen időszak az 1919-ben kiadott államosításról szóló M.E. rendeletet követő terminus, amelynek hatására megkezdődött egy egységes országos hatáskörű rendőrség kiépítése. Mindkét időszak nagy hatást gyakorolt a detektívtestület életére, működésére és érintették annak személyi állományát is.

Kulcsszavak: detektívtestület, nyomozás, kontinuitás, államosítás

Bevezetés

A nyomozati munka történeti fejlődésének bemutatása hazánk vonatkozásában egy hosszú és összetett folyamat, amely a fővárosi detektívtestület tevékenységének, fejlődésének, személyi állományának feltárása nélkül szinte kivitelezhetetlen. Hiszen a speciálisan a nyomozati munkára létrehozott testület detektívjei rakták le azokat a szilárd alapokat, dolgozták ki azokat az eljárásokat, melyekre a későbbi nyomozati terminológia épült, amely alapul szolgált a társ bűnüldöző szervek nyomozati egységeinek felállításakor. Tanulmányom a testület 1885-ben történő megalakulásától kezdődően 1924-ig mutatja be a detektívek sikereinek okait, működésük tárgyi és személyi feltételeit, a jogszabályi környezetet, a fejlődés főbb állomásait.

¹ r.örgy. NKE RTK RDI hallgatója

A rendfenntartás létjogosultságához, minőségének javításához és fejlődéséhez fűződő igény egyik markáns megfogalmazója volt ZSOLDOS Ignác reformkorbeli jogtudós *„Rend magában fenn nem tartódik, annak fenn kell tartatnia. Kik a rend fenntartásában felvigyáznak, s a rendbontókat – törvény szabta büntetéseik elvétele végett- bejelentik: rendőrnek neveztetnek. A rendőrség tehát minden jól rendezett polgárzatok egyik fő kelléke, s van is minden művelt országban”* (Zsoldos, 1842).

A szerző az 1838-ban napvilágot látott a rendfenntartás témájában született *„Néhány szó a honi közbátorságról”* című művében *„a vétkezés előre megakadályozásáról”* ír, ami jelen korunk értelmezése szerint korai bűnmegelőzési tevékenységet jelent. (Zsoldos, 1838, 98 p.)

A szerző a bűncselekményt megelőző, felderítő rendőrség létét tehát már hazai kortársait megelőzően szükségesnek tartotta.

Az 1878-ban elfogadott Magyar Büntetőtörvénykönyvvel, ezen jogterületnek a kor nemzetközi élvonalába tartozó magyar jogi szabályrendszere jött létre. A büntetőtörvénykönyv és a kihágási büntetőtörvénykönyv egységes rendszert alkotott, mivel a büntettek és vétségek mellett a kihágásokról szóló büntetőtörvénykönyv adta a harmadik kategóriát. A Csemegi Károly alkotta törvénykönyv alkotmányossági és jogi szempontból óriási előrelépésnek számított. (1878/V.tc. , 1879/XL.tc.)

A korszerű és garanciákkal tarkított jogi háttér ékes példája, egyben előzménye a korszerű büntető novelláknak, többek között az 1871. évi törvény, amely a testi fenytések eltörléséről és a bilincs alkalmazásának korlátozásáról rendelkezett. (1871/LII. tc.)

Konkrét nyomozati utasítás ugyan még nem volt, azonban a kriminalisztikai gondolkodás egyfajta gyakorlati keretet, iránymutatást nyújtott. Ez a nyomozás terén kialakított szokásjog egészen az 1900-as évekig megmaradt, az első 130.000/99 B.M. számú körrendelettel kiadott nyomozati utasítás megjelenéséig (Girhiny, 2017).

Az önkormányzati modell a dualizmus idejében megbukott, ezért a rendfenntartás átszervezése elkezdődött. Először a falvakban, majd a városokban indult el a központosítás folyamata, megkezdődött az államosítás. A fővárosi rendőrségnek kiemelkedő szerepe volt a magyar állami rendőrség létrehozásában, mivel a budapesti rendőrséget már 1872-ben ideiglenesen, majd 1881-ben véglegesen államosították. Szilárd talaj állt tehát rendelkezésre 1881-ben a fővárosi rendőrség államosításához. Az államosítást elrendelő törvény részletesen szabályozta a rendőrség eljárását, a szervezeti szabályokat, melyekre nézve korábban az úgynevezett sárgakönyv adott gyakorlati útmutatást. A rendőrségnek és szolgálati ágainak fejlődése során a kezdeti, úgymond hagyomá-

nyos rendőri jelleget igénylő feladatok mellett szembe kellett néznie az egyéb új képességeket, tulajdonságokat igénylő kihívásokkal is. Az új feladatok felett tevékenységet, vagy a rendőri jelleg leplezését, esetleg egyéb nem nyílt információszerzést igényeltek a siker érdekében.

Detektívek

Török János rendőr-főkapitány felismerve a rendőrség hiányosságait, a bűnügyi helyzetre reagálva 1885. XII. 15-én — TISZA Kálmán miniszterelnök és belügyminiszter utasítására — felállította a detektívosztályt, amely 1886. I. 01-én kezdte meg működését. A detektívtestület kezdetben 28 főt számlált, majd további 8 detektívet vettek fel, ezzel párhuzamosan pedig a polgári biztosok intézményét megszüntették. A detektívosztály vezetőjévé SPLÉNYI Ödön címzetes kerületi rendőr-kapitányt nevezték ki felügyelői címmel, ezzel önálló testületté vált az osztály. TÖRÖK János budapesti rendőr-főkapitány 1886-ban kiadott rendeletének értelmében az összes kinevezett detektívet a detektívosztályba sorolták be.

Korábban — szolgálati utasítás hiányában — a detektívek a főkapitányság közvetlen vagy a kerületi kapitányságok alárendeltségében látták el feladataikat. (Borbély, Kapy, 1942 pp.15-17)

A felvétel folyamatos volt, a jelentkezőknek a következő kritériumoknak kellett megfelelnie: 24 – 40 év közötti életkor, magyar állampolgárság, fedhetetlen előélet, 4. középiskolai osztály elvégzése, egészséges testalkat, előnyben részesítették a katonai szolgálattal rendelkezőket. A középiskolai érettségivel, főiskolai képzettséggel rendelkezőket a kinevezés utáni előmenetel során előnyben kellett részesíteni. A felvételt nyertek ideiglenes detektívekként kezdték meg pályafutásukat. Másfél éven belül féléves detektívtanfolyamon vettek részt. A másféléves ügynevezett próbaszolgálat elteltével kerültek véglegesítésre. (Tolnai Világlapja, 1926.06.30, p.31.)

A létszámot folyamatosan bővítették, ami 1911-ben már 190 főre duzzadt, majd év végére további 83 detektív került kinevezésre, 1914-ben pedig elérte a 250 főt. 1919-re a folyamatos bővítéseknek köszönhetően 543 fő detektív látott el szolgálatot.

A fővárosi rendőrség detektív testületét 1918 végéig egymást követően 6 detektívfőnök vezette.²(Borbély, Kapy, 1942, pp. 239-240)

² A fővárosi detektívtestület főnökei voltak: SPLÉNYI Ödön (1886-1889), SZOMBATFALVY Albert (*bűnügyi nyilvántartás, sajtóiroda.* 1889-1899), RUTTNER Sándor (1899-1901), KRECSÁNYI Kálmán (*daktíloszkópia* 1901-1912), NAGY Károly (1912-1917), dr. JESZENSZKY Gellért (1917-1918). Loc.cit. 239-240.p

A szolgálat szervezésében megjelentek a csoportbeosztások, melynek előnye, hogy képességeik alapján szelektálták az embereket és párosították hozzájuk az elvégzendő feladatokat. Megkezdődött a detektívtestületen belül a specializáció, amely napjainkban a szakcsoportok tagozódásánál is megfigyelhető. Ennek szervezését a csoportvezetők végezték, akikhez 3-4 fő detektív tartozott. A specializáció előnye volt továbbá, hogy bizonyos tevékenységeket tökélyre lehetett fejleszteni annak állandó művelése folytán, megteremtve ezzel a sikeres bűnüldözés alapjait.(Vécsey, 1926, p.24)

A főcsoportok tagozódásuk szerint sérülési főcsoport (*emberölési ügyek, közlekedési balesetek, személy elleni bűncselekménye*), intellektuális főcsoport (*csalás, sikkasztás, hamisítási ügyek*), valamint lopási és betörési főcsoportok voltak. Külön főcsoport foglalkozott az állambiztonsági és sajtóügyekkel.

A detektívek működési körére tekintettel kirendeltségeik lefedték a fővárost és annak kiemelt fontosságú és forgalmú pontjai közelében voltak találhatóak. (*Keleti, Déli, Nyugati pályaudvarok, Valutaügynökség stb.*)(Vécsey, 1926, p.248)

Fegyverzet vonatkozásában a fővárosi rendőrség detektívtestületét csupán maroklófegyverrel szerelték fel. Az őrszolgálati állományt azonban gépkarabéllyal is ellátták. (Parádi, 2011, pp.111-123)

Fizetésük alkalmas volt egy család tisztas megélhetési költségeinek a fedezésére, lakbértámogatásban, elenyésző térítési díj ellenében családjukra kiterjedő orvosi ellátásban részesültek.

A detektívek számára tehát az állam — más alkalmazottaihoz hasonlóan — biztosította azokat a feltételeket, amelyek mentesítették a detektíveket a hétköznapi megélhetési gondok súlya alól.(Parádi, 1993, pp.130-136)

Létrejött a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi törvény, amely — számos hasznos részlet szabályozása mellett — olyan alapfogalmakat is tisztázott, mint a rendőrhatóság fogalma stb. E törvény nyomán pedig a belügyminiszter szabályozta a rendőrhatósági jogköröket, annak részeként a nyomozó tevékenységet is.

A nyomozó rendőri hatóságok és közegek részére kiadott 1899. évi belügyminiszteri rendelet részletesen írta le a nyomozás feladatait. Ennek értelmében a nyomozás feladata a tényállás megállapítása és az adatok összegyűjtése, ami alapján a bíróság vizsgálata mellőzhető, illetve elegendő információ összegyűjtése a bíróság döntéséhez. Az 1881-es szabályozáshoz képest az 1896. évi büntető perrendtartási törvény bővíti a rendőrség hatáskörét, ebből kifolyólag több feladatot ró a testületre.

A mai nyomozómunkában mindennapossá vált, álcázás, leplezés, rendőri mi-volt elhallgatása, a korai detektívek körében is sokszor alkalmazott és bevált módszer volt. A detektívek gyakorta öltöztek előkelő uraknak, gázóra leolvasónak, koldusnak, sőt hölgyeknek is. A megfigyelő szolgálat kiépítését követően a detektívek figyelemmel tartották azokat a kétes hírű helyeket, játékbárlangokat, rendezvényeket, italmérő egységeket, ahol a rovott múltú vagy körözött, esetleg a közbiztonságot veszélyeztető elemek megfordulhattak. A megfelelő információk birtokában sor kerülhetett a zálogházi és egyéb inkriminált helyeken razziák megszervezésére, melyek alkalmával 1908-ban 500, 1909-ben 862 személyt fogtak el a detektív testület tagjai. (Szigetvári, 2016, pp.133-140)

A dualizmus időszakában dinamikusan fejlődő magyar főváros és a bűnügyi munkát szabályozó jogszabályok változásai előidéztek a detektív testület szabályzatának a fejlesztését is. A detektív osztály első szabályzata belügyminiszteri jóváhagyással 1888. VII. 1-én lépett hatályba. Ezt követően a II. detektív szabályzatot, *-Szabályzata a fővárosi rendőrség kebelében szervezett detektív testületnek-* 1890. VI. 1-én szintén a belügyi tárca vezetője hagyta jóvá.

Ebben a szabályzatban már a „*Detektív-testület*” elnevezés szerepelt a detektívosztály megfogalmazás helyett. Másik lényeges változás, hogy a bűnügyi nyilvántartás kezelése visszakerült a bűnügyi osztályhoz, ezzel csökkentve a bürokratikus terheket.

A szabályzatok a testületet alapvetően kisegítő egységként definiálták, amely a bűnügyi osztály alárendeltségében látta el feladatát. Világosan leírásra került a testület, a detektívek feladatai, a testület felépítése, az ellátandó szolgálatok formái. A III. Detektív-szabályzat –„A detektív testület szabályzata és szolgálati utasítása” -1893. XI. 24-én került belügyminiszteri jóváhagyásra. (Szomor, 2011, pp.33-43) Ezzel a fővárosi rendőrségen belül a detektív testület élen járt, hiszen az őrszemélyzet számára külön szervezeti szabályzatát csak 1893-ban léptették életbe. **Érdekesség továbbá, hogy a detektívek szolgálatait a magánosok is igénybe vehették** adott díjszabás ellenében. A fővárosi rendőrség szervezetére és szolgálatellátására vonatkozó jogszabályok a századfordulóra oly mértékben gyarapodtak, hogy a rendőrök időszerűnek tartották a rájuk vonatkozó joganyag összegyűjtését és rendszerezését. Az első ilyen jogszabálygyűjteményt 1896-ban adták ki, majd 1902-ig évente kiegészítették és aktualizálták. Emellett a fővárosi rendőrség 1895-től az éves jelentéseit is publikálta, amelyek magukban foglalták a testületnek a tárgyévre vonatkozó legfontosabb adatait és eseményeit.

A nagyobb volumenű komplikáltabb bűnügyek esetében a vidéki rendőrségek elegendő gyakorlat és tapasztalat hiányában továbbra is a fővárosi rendőrség detektív testületét kérték fel a bonyolult ügyek kinyomozására.

A nagy háború okozta hatások a testületet sem kímélték, sok detektívet a frontra vezényeltek, későbbi visszatérésük kétséges volt. Az erre az időszakra jellemző bűncselekmények nagymértékben elszaporodtak, így a detektívek leterheltsége megsokszorozódott.

Árdrágítás, uzsora, élelmiszerekkel üzérkedés és számos más bűncselekmény okozott nehézséget az ekkor már a létszámhiány miatt is erősen leterhelt testületnek. Továbbá a Galíciából, Kárpátaljáról menekülők szemmel tartása, kémek felkutatása is a detektívek feladatai közé tartoztak. (Szigetvári, 2016, op.cit.)

Forradalmi időszak

A fővárosi rendőrség detektívjei és őrszemélyzeti állománya az 1918-1919-es forradalmak tömegmegmozdulásának azonban már nem tudott gátat szabni. A szervezetet nem is ilyen céllal hozták létre, szervezeti felépítése, felszereltsége, a személyi állomány képzettsége, a rendelkezésre álló létszáma erre már tökéletesen alkalmatlan volt.

Különösen így volt ez 1919 tavaszán, amikor a 3000 főnyi rendőrség nem szállhatott szembe a kommunistákhoz pártolt 14 000 főt számláló helyőrséggel és a nagyrészt felfegyverzett szociáldemokrata alakulatokkal. (Borbély, Kápy, 1942, p.48)

1918-ban a létszámemeléssel párhuzamosan a detektíveket tisztviselői státuszba sorolták, ezzel biztosabb anyagi háttérrel garantálva számukra.

A létszám a lakosság és a feladat arányaihoz képest csekély volt, továbbá a vezénylések is megnehezítették a munkát. A Belügyminisztériumba és Külügyminisztériumba, valamint a társszervekhez, mint például a határrendőrséghez, folyamőrséghez vezénylés is rendszeres volt.

A kerületi rendőrkapitányságokhoz kirendelt detektívek létszáma 100 fő volt. Egy-egy nagyobb ügy nyomozása fentiekre tekintettel olyan terhet rótt a testületre, hogy az egyszerűbb ügyek felderítése nehézkessé vált.

A testület 9 női taggal is büszkélkedhetett, de nyomozati munkában nem vettek részt, feladatukat más szervekhez vezényelve látták el. Ilyen hatóságok voltak például: gyermekbíróság, toloncház, erkölcsrendészet. Személyi állomány vonatkozásában megkülönböztetésre kerültek a korábbi rendőrökből lett detektívek, valamint a civilekből avanszált detektívek csoportja. (Tolnai Világlapja, 1920.06.26, p.35)

A proletárdiktatúra bukását követően augusztus 9-én DR. MATTYASOVSZKY György lett a budapesti főkapitány, ekkor 1919-ben miniszteri /belügy/ tanácsosként érte a kinevezés. A főkapitány a legnehezebb időkben kapta meg

feladatul a budapesti rendőrség újjászervezését. A kommunista rendszer a hagyományos értelemben vett rendőri intézményt megszüntette, helyette a Vörös Őrség néven debütáló politikai irányítás alatt álló elnyomó szervezetet hozott létre. A főkapitány erős kézzel megkezdte a tiszti kar, valamint a légnévségi állomány igazolási eljárásait. A helyzetet csak nehezítették a román hadsereg által elkövetett sorozatos fegyveres bűncselekmények, valamint a rohamosan növekvő élet és vagyon elleni deliktumok. A Budapesten székelő antant-bizottság a rendőrség újjászervezésének felügyeletét, vagyis a főkapitány minden intézkedését román illetékesség alá helyezte. A románok kivonulásával november 14-én, majd HORTY Miklós november 16-i bevonulásával új korszak vette kezdetét a rendőrség történetében. A főkapitányt egy év után DR. NÁDOSY Imre váltotta, aki hivatalát 1920. augusztus 4-én foglalta el. Elődje után folytatta az újjászervezést, felismerve a szervezet hiányosságait igyekezett azokat kijavítani. Áthelyezésekkel, az illetmény emelésével, segélyekkel, jutalmakkal igyekezett javítani a morált, munkakedvet. Ismét bevezette az intéző és végrehajtó tisztikar vizsgáit. Az oktatás minőségét személyesen is ellenőrizte, közterületi szolgálatot rendelkezése alapján csak rendőrképesítő tanfolyam végzett rendőr láthatott el. NÁDOSY 1921. augusztus 16-án távozott tisztségéből, ekkor az első országos főkapitánnyá került kinevezésre. Ezt követően országos szinten folytatta azt a munkát, amivel a fővárosi rendőrség színvonalát nagymértékben emelte. Az említett két főkapitány időszakában kerültek kimunkálásra azok az alapok, ami a szilárd államrendőrség működéséhez elengedhetetlenek.

A hagyományos közrend és közbiztonság szavatolását célzó rendőri erők mellett, ekkor épültek ki az állambiztonsági szervezetek és intézmények. Az 1920. XI. tc. alapján a rendőrség újjászervezése keretében felülvizsgálták az állomány proletárdiktatúra alatt tanúsított magatartását, ennek során megbízhatatlanságra hivatkozva 50 fő került elbocsátásra. (Keserű, 1994, p.53)

Detektívek 1919-1924

Az igazolási eljárások a detektívtestület tagjait is érintették, így indulhatott meg a rendőrség megtisztítása a forradalmi, kommunista elemektől, akiket ezt követően igyekeztek nagy erőkkel felkutatni. Fenti tevékenységet az 1919. augusztus hónapban szervezett politikai osztály végezte, amely a főkapitányság bűnügyi osztálya mellett működött. Az osztály munkájuk javarészt akkor kezdődhetett meg, amikor a román megszálló csapatok elhagyják Budapestet. A forradalmi, kommunista elemek felkutatásán túl nagy feladatot rótt a detektívtestületre a zavaros időkben elharapódzó bűncselekmények visszaszorításának terhe. Ennek eredményes végrehajtása érdekében a kormány a kiemelt bűncselekmények elkövetőivel szemben statáriumot hirdetett. A betörések, lopások száma még így is ijesztő méreteket öltött. Megindult a nyomozás Ti-

sza István gróf meggyilkolásának ügyében, amely négy hónapon át tartott, a detektívek több mint 600 személyt hallgattak ki, 16 letartóztatás történt. 1919. augusztus 14-től NAGY Károly a detektívfőnök, tevékenységét nehezítette a román megszállás következtében kialakult intézkedési szabadság korlátozása, valamint a létszámihiány. A kommunista bűncselekmények nyomozását végző politikai osztály mellé különálló detektívcsoporthoz osztottak be.

A politikai osztály 1920 őszén szűnt meg, feladatait egy rendőrtisztviselő vezetése alatt álló 52 főből álló politikai főcsoport látta el. Az internálási ügyekkel külön 18 főből álló csoport foglalkozott, az idegenforgalom ellenőrzése érdekében pedig útlevélosztály került felállításra 27 detektívvel. A bűnügyi nyomozás eredményesebb és gyorsabb szavatolása érdekében úgynevezett „repülő” csoportot állítottak fel egy főcsoportvezető irányítása alatt. A csoport 58 detektívvel és 6 csoportból állt. Feladatuk a bűnvádi feljelentést követően az azonnali intézkedések megtétele volt. 1920-as év megkezdésekor 543 detektív látta el feladatát. Ügyforgalom tekintetében 1917-hez képest az 1920-as év 70% -os emelkedést jelentett. A trianoni békediktátum nyomán a főváros megtelt az elcsatolt területekről menekülővel, ami fokozott figyelmet követelt a testület tagjaitól. 1920 augusztusában a detektívtestületet vezetését CZIBOR Ferenc rendőrtanácsos vette át. Az illetmény, életkörülmények területén javulás mutatkozott, az állami tisztviselők státusza megerősödött. A feladatok továbbra sem ritkultak: árdragítási ügyek felderítése, valutaüzérek, csempészek elfogása, prostitúció megfékezése is a palettán szerepeltek. (Vécsey, 1926, pp.60-63)

Az üldözendő bűnesetek /*hamis kártya, csempészet, tiltott kivándorlás, koldulás, rabszökés, rablás, gyilkosság, kéjlöpás, magzatelhajtás....stb.*/ felsorolásnak természetesen a hatályos büntetőtörvények adott keretet. A lopott tárgyak, értékek felkutatása érdekében figyelték a zálogházakat, ezzel külön detektívcsoporthoz foglalkozott. Megfigyelték továbbá a szállókat, lóversenyeket, piacokat, fürdőket, vasúti és villamosmegállókat, hajóállomásokat, színházakat, sportpályákat, tárgyalótermeket, mulatókat. A kávémerések, kávéházak, kocsmák figyelemmel kísérése is külön munkát kívánt. (Tolnai Világlapja, 1926.07.21, p.44)

A detektívek a titkos kommunista gyűléseken is részt vettek, egyéb államra veszélyesnek ítélt csoportokat figyeltek. 1920-ban és 1921-ben számos a rendőrséget érintő rendelet került kiadásra, melyek a már országos hatáskörű szerv hatáskörét, szervezetét rendezték. (Vécsey, 1926, p. 65)

1921-ben a testület létszámát 180 fővel szaporították, így 653 fővel rendelkezett a személyi állomány. Felállították a repülő csoportokat, valamint a 12 főcsoport mellé 43 alcsoportot osztottak be. Ezzel az eddigiéknél is jobban specializálódtak a bűncselekményi kategóriáknak megfelelően.

Az 1921-es statisztika 127424 bűnügyben 67458 eredményes nyomozást tartart, ami a bagatell bűncselekményekre, valótlan bejelentésekre tekintettel kiváló eredménynek számít. Az évben a nyomozásokkal és razziákkal együtt összesen 41008 fő került előállításra. Az elkövetkező néhány évben az intellektuális bűnelkövetés elszaporodása volt a jellemző, tőzsdejáték, valutázás, sikkasztás, okirat hamisítás, csempészet képezte a bűnügyi statisztika jelentős részét. Ennek oka főként gazdasági volt, hiszen a pénz romlott, a valuta ingadozott, a tőzsde gyakorlatilag összeomlott. A nyomozást nehezítette a csonka Magyarország határain keresztül menekülők nyomon üldözése. 1922 júliusában az új detektív főnök DR. ANDRÉKA Károly főkapitány helyettes lett. Az állomány létszáma ekkor 671 fő tette ki. Ekkor a főcsoportok az alábbiak szerint tagozódtak: a sérülési, vasúti, lopási, intellektuális, repülő, kerületi kapitánysági, pályaudvari kirendeltség, politikai. Támogatásukra 45 alcsoport volt hivatott, ami a későbbiekben 69-re bővült. 1924-ben a detektívek létszáma 719-re emelkedett, ennek részbeni magyarázata, hogy 1924-ben az Országos Központi Nyomozó Hivatal feloszlott, innen 169 detektívet helyeztek át a testületbe. Az áthelyezettek, korábbi tevékenységükre tekintettel a politikai főcsoporthoz kerültek besorolásra. Az évben két új a valutaellenőrző és utazási ellenőrző alcsoport került felállításra.

A politikai főcsoportot kivették a testületből és a bűnügyi osztály alá sorolták. A statisztikai adatok vizsgálata során megállapítható, hogy 1922-ben 178237, 1923-ban 190162 addig 1924-ben 132292 ügy keletkezett a testület kezelésében.

A kitiltottak, közveszélyes munkakerülők, razzia során elfogott, előállított körözött személyek száma is erősen csökkent az előző évekhez képest.

A háború és forradalom által sújtott fővárosba lassan, visszatért a békeidőket idéző kriminológiai környezet.(Vécsey, 1926, pp.65-74)

Képzés

A rendészeti oktatás tekintetében —figyelembe véve az 1867-1945 közötti időszakot, — nem kívánták beépíteni a szakképzést az állami iskolai rendszerbe. A különböző beosztásokhoz meghatározott állami iskolai végzettséggel kellett rendelkezni, ezt követően kerülhetett sor az adott beosztás betöltéséhez előírt szaktanfolyam elvégzésére. Ennek alapjait a köztisztviselő minősítéséről szóló 1883. évi törvény szabályozta,(1883/I.tc) amely az állami alkalmazottak képesítési követelményeit határozta meg. Az előírt feltételek biztosították a személyi állomány magas fokú képzettségét, felkészültségét.

Továbbá rendkívül költségtakarékos megoldás volt a szaktanfolyami rendszer, hiszen a polgári oktatás intézményein alapult, így nem emésztett fel többlet-

költségeket rendvédelmi felsőfokú oktatási intézmények működtetése.(Parádi, 1991, pp.35-51)

A bűnelkövetők felkutatása nem egyszerűen tanult gyakorlati tevékenység, több mint a nyomozásra való képesség. A laikusok számára a nyomok nem észrevehetőek, értelmezésükre a szakmában járatlanok szinte képtelenek. A nyomozás erős testet, éles érzékszervet, szellemi csiszoltságot, gyors észjárását kívánt, annak sikere ennek okán nagyrészt a detektíveken múlik. (A Rend, IV. évf. 78.szám)

A detektívek képzési rendszere elsősorban a jelentkezők személyes képességeire és adottságaira épült. Képességeik felmérése alapján elsősorban a detektívfőnök döntötte el, hogy a próbaszolgálatot követően, melyik csoportba kerülnek beosztásra a gyakornokok.

Egy-két év gyakorlat után — melyet folyamatos monitorozás kísért — dőlt el, hogy véglegesen megmarad-e a gyakornok az eredeti csoportban, esetleg másik bűncselekményekkel foglalkozó csoportba kerül, netán a legrosszabb esetben nem megfelelő teljesítmény nyújtása esetén elbocsátják.

A tanfolyamok és szakvizsgák alapjai már 1890-ben megjelentek, intézményi szabályozására belügyminiszteri rendelettel, azonban csak 1923-ban a háború után került sor.(Vécsey, 1926, pp.247-249)

Már egy 1919. I. 5-én keltezett és Dr. Dietz Károly főkapitány által írt utasítás is szólt detektívképző tanfolyam elrendeléséről. Ebben a főkapitány az új és a régi állományból a tanfolyamot el nem végzett állomány számára írja elő annak teljesítését. A tanfolyam a főkapitányság épületében folyt heti három alkalommal került megtartásra 16 órától 20 óráig. Két csoport vett részt rajta különböző napokon.(A Budapesti Magyar Államrendőrség Hivatalos Lapja. XVII. évf. 2. szám)

Túlzás lenne tehát azt állítani, hogy a törvényben megjelenő, intézményi formában 1923-ban szabályozást megelőzően csupán gyakorlati úton átadott tanulás folyt a testületen belül. Belső rendelettel és utasítással már korábban is előírták az egységes képzés teljesítését. Ennek értelmében a detektív testület tagjai számára kétféle tanfolyamot és vizsgát a detektív és a detektívfelügyelői rendszeresítették. Az alap detektív tanfolyam keretén belül a résztvevők többek között közigazgatási ismereteket, kriminalisztikát, büntetőjogot hallgattak, megismerkedtek a szolgálati szabályzattal, lövészetet, birkózást és egyéb gyakorlati ismereteket is szereztek. Boncoláson vettek részt, hogy megismerjék az emberi test anatómiáját, mellyel szintén a gyakorlatban használható fontos tudás birtokába kerültek. A detektívfelügyelői tanfolyam részletesebb és mélyebbre menő ismeretanyaggal szolgált, melyben az önálló munkavégzésre és vezetésre alkalmas kiválasztottak része-sültek, ez a későbbi előrehaladás

egyik lépcsőfoka volt. A tanfolyamok szóbeli és írásbeli vizsgával zárultak. (Szigetvári, 2016, pp.136-139)

Az első induló szaktanfolyam nyitó előadását 1922-ben a m. kir. Állami Rendőrség országos szaktanulmányi felügyelője Dorning Henrik tartotta.

Az előadás anyagát később „*A rendőrség intézményének fejlődése, különös tekintettel a magyar királyi állami rendőrségre és a magyar rendőri szakoktatásra*” néven adták ki. (Sallai, 2017, p.205)

Bűnügyi nyilvántartás

A detektívek munkáját nagymértékben megkönnyítette az 1885-ben létrehozott bűnügyi nyilvántartás, ami számos egyéb újításhoz hasonlóan Török János főkapitány nevéhez fűződik. Ennek alapját a korábban rendőrök által készített magánfeljegyzések alkották. Kovács Károly budai főkapitány például a városegysítést megelőzően készített feljegyzéseket a megrögzött bűnösökről, fertőzött területekről, bűnjelekről. A nyilvántartás négy részből állt: körözött személyek és rovott múltúak, lopott és talált tárgyak, feltételesen szabadlábra bocsátottak, valamint a rendőri közlönyök nyilvántartásából. A nyilvántartás ekkor még teljes egészében a detektívosztály kezelésében volt. 1887-ben került kiegészítésre egy fényképes arcképanyilvántartással, továbbá rögzítésre kerültek az ismerté vált játéklarangok, bűvőhelyek. 1908-ban főleg a budapesti gyűjteményre támaszkodva országos nyilvántartás került bevezetésre. 1897-ben felmerült a Bertillon módszer bevezetésének lehetősége, a módszer azonban teljes egészében nem került bevezetésre, mivel időközben dr. PEKÁRY Ferenc kerületi kapitány 1902-ben Londonban megismerte a GALLTON-módszert, ami használhatóbb és pontosabb volt a korábbi lehetőségeknél. Fenti okoknál fogva hazánkban a GALLTON-féle azonosítási technika került bevezetésre. Ezzel Anglia után Európában Budapesten vezették be először a daktiloszkópiai azonosítást. 1904-ben bevezetésének évében 2000 lenyomat került levételre, melyet követően több esetben sikerült beazonosítani álnevet használó törvényszegőket. A daktiloszkópia nyilvántartást a fényképek és egyéb feljegyzések nyilvántartások kiegészítették, azok együttes használata precízebb, alaposabb és biztosabb rendőri munkát tett lehetővé. (Szigetvári, 2016, pp.136-139)

Kontinuitás

Az 1885-ben életre hívott fővárosi detektívtestület sikerei példaként szolgáltak a társ rendfenntartó testületeknek hasonló szolgálatok megszervezésére. A Magyar Királyi Csendőrség felállításakor nem rendelkezett nyomozó egységekkel. A bűnözés eltérő sajátosságai ellenére, melyek a város és vidék vonatkozásában mutatkoztak szükségessé vált a bűnügyi szolgálat megszervezése. Ezen igényekre reagálva a dualizmus időszakában a fővárosi rendőrség mintájára, a detektívszolgálat meghatározó elemeit, gyakorlatban is működő fortélyait adaptálva, kerültek megszervezésre a járásoként felállított járásőrmesterségek. A járásőrmesterek feladatait a részükre 1903-ban kiadott utasítás foglalta magába, amely már nevesítette a nyomozati tevékenységet, annak irányítását. A Magyar Királyi Csendőrség az 1881. évi szervezetéhez képest — kisebb módosításoktól eltekintve — lényegében változatlan struktúrával működött az I. világháború végéig. A nagy területen szétszórta, viszonylag kis létszámú csendőrőrök végezték a megelőző, a közrendvédelmi és a nyomozó szolgálatot egyaránt. Ezekre a feladatokra a magyar rendőrségeknek többféle állománycsoportot alkotó személyi állomány állt a rendelkezésére. A rendőrségen belül két fő-állománycsoport létezett: az őrszemélyzeti (közrendvédelmi) és a detektívek (nyomozók). Az I. világháborút követően a járásőrmesterségek a személyi állomány szűkössége miatt megszüntették. A bekövetkezett társadalmi változásokra és a bűnildőzés új kihívásaira reagálva a Magyar Királyi Csendőrségen második lépcsőben 1928-ban kezdődött el a bűnügyi szolgálat kiépítése. Ez a folyamat az 1930-as évek elejéig zajlott le, ekkor modernizálták a rendvédelmi testületek teljes apparátusát, melynek keretében hozták létre a budapesti székhelyű csendőr nyomozó-parancsnokságot is. Csendőr kerületenként szerveztek egy nyomozó alosztályt, melyek szakmai tevékenységét a Magyar Királyi Csendőrség Nyomozó Parancsnokság koordinálta. (Szigetvári, 2018, pp.99-101)

A Magyar Királyi Pénzügyőrség berkein belül a pénzügyőri nyomozócsoportok 1933-tól kerületek felállításra a pénzügyigazgatóságok székhelyein. Külön feladatuk a fogyasztási adók és jövedékek területén történő kihágások megakadályozása, visszaélések felszámolása volt. A nyomozócsoportok 2-5 főből álltak és felvértezték őket a szükséges jogosultságokkal. (Szigetvári, 2017, pp.127-140)

A stratégiák, metodikák sikereit, működőképességét mi sem bizonyítja jobban, mint az a *-időbeli kronológiát követő-* kontinuitási folyamat, amelynek során a társ rendvédelmi testületek nyomozó egységei saját környezetükhöz akklimatizálva ültették át a detektívek által kidolgozott elemeket. Bár több társ rendfenntartó testület is adaptálta a kidolgozott metodikákat, többek között a Határrendőrség, ami 1906-ban kezdte meg tényleges működését 19 határrendőr felügyelő státusszal, (Parádi, 2010, p.21) illetve számos önkor-

mányzat hozott létre hasonló egységeket, azonban a területi korlátok miatt a fent említett közvetlen állami irányítás alatt álló Csendőrséget és Királyi Pénzügyőrséget említettem meg a folyamat szemléltetése gyanánt.

Összefoglalás

Összességében tekintettel a kronológiai sorrendre a detektívek sikereit elősegítő tényezők a teljesség igénye nélkül az alábbiak voltak:

-A fővárosi rendőrség államosítása, hiszen a municipális modell bukását követően elsőként a fővárosban vezették be a centrális irányítást. Ezzel megoldva a pénzügyi problémákat, egységes követelményrendszert, minőségi szakmai alapot teremtve. Másodsorban a személyi állomány képessége, hivatástudata, a szolgálat-szervezés sajátosságai a képzés fejlődése mind hozzájárultak a testület sikereihez. Nem utolsó sorban a háttérintézmények, mint a bünyügyi nyilvántartás, valamint a folyamatosan fejlődő jogszabályi környezet is elősegítette a nyomonozati munkát.

A testület által megalkotott és kimunkált alapok a mai terminológiában is fellelhetőek, legyen szó akár a kihallgatás sajátosságairól, akár a házkutatás végrehajtásáról. A detektívek munkája, a nyomonozás sajátosságai számos más aspektusból bemutatathatóak, azonban dolgozatomban a területi korlátok erre nem adtak lehetőséget. Ennek ellenére úgy vélem a fent számba vett sarkalatos pontok nem kikerülhetők, talán a legmeghatározóbb pillérek a testület történetének feltárása során.

Felhasznált irodalom

Borbély Zoltán –Kapy Rezső (1942): *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941*. Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 156-157.p.

Girhiny Kornél (2017): *A nyomonozások fejlődése az első nyomonozati utasításig*. In: Christián László (szerk.): *Rendészettudományi Kutatások*. Az NKE Rendészettudományi Kutatóműhely tanulmánykötete. Budapest, 2017, Dialóg Campus Kiadó, 174.p.

Ernyes Mihály 65. születésnapja tiszteletére. Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 133-162.p.

Keserű István (1994): *Fejezetek a M. kir. Belügyminisztérium történetéből 1919-1926*. BM kiadó 1994, ISBN 963 7703 90 X. 53.p.

Parádi József (2011): *Rendvédelem karhatalom 1867-1945. Rendvédelem-tör-*

téneti Füzetek (*Acta Historiae Preasidii Ordinis*), XX. évf. (2011) 23.sz. 111-123.p.

Parádi József (1993): A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói. *RTF Főiskolai Figyelő Plusz*, IV. évf. (1993) 1.sz. 130-136.p.

Parádi József (1991): Rendőrtisztképzésünk hagyományai 1867-1945. 35-51.p. In: Dános Valér (szerk.): *A rendőrképzés reformja a kelet-európai változások tükrében*. Budapest, 1991, BM Rendészeti Kutató Intézet. /Tanulmányok a rendészet köréből.

Parádi József (2010): *A Magyar Királyság határrendőrsége*. In: Rendvédelem-Történeti Füzetek, HU-ISSN 1216-7674, XVIII. ÉVF. (2010) 21.Sz. 101-116. p.

Sallai János (2017): A magyar rendészet története, a rendészettudomány etablációja és akkreditációja. Akadémiai Doktori Értekezés. Budapest, 2017, 205.p.

Szigetvári Oszkár (2016): *A fővárosi rendőrség detektívtestülete 1885-1918*. In: PARÁDI József (szerk.): Ünnepi parergák

Szigetvári Oszkár (2018) : *A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai*. In: Parádi-Szakály-Szigetvári et al. Nyomozati Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára. Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 99-126.p. HU-ISBN 978-615-80-3094-6

Szigetvári Oszkár (2017): *Nyomozó tevékenység a Magyar Királyi Pénzügyőrségnél*. In: Rendvédelem-történeti Füzetek, XXVII. (2017) 54. szám. 254. p.

Szomor Sándor (2011): *Jubileumi Emlékalbum a 125 éve alakult Budapest Detektívtestület tiszteletére*. Budapest, Országos Rendőr-főkapitányság., 343.p.

Vécsey Leo (1926): *A 40 éves budapesti detektívtestület jubileumi albuma 1886-1926*. M. Kir. Államrendőrség Detektívtestülete Nyugdíjpótló és Segélyező Egyesülete, 320.p.

Zsoldos Ignác (1842): *A szolgabírói hivatal*. 1842, Pápa, Református Főiskola. II. kötet. Közrendtartási rész. 528 p.

Zsoldos Ignác (1838): Néhány szó a honi közbátorságról. Pest, 1838, Trattner Károly. 98 p.

Jogszabályok:

1871/XVIII.tc. *a községek rendezéséről.*

1878/V.tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről

1883/I.tc. a tisztviselők minősítéséről.

Korabeli Lapok:

Tolnai Világlapja 1920.06.26. Detektíviskola.

Tolnai Világlapja. 1926.06.30. Detektíviskola

Tolnai Világlapja. 1926.07.21. Detektíviskola

A Rend. IV. évf.78. szám. Budapest 1926. 1926.10.06. *A detektívek gyakorlati képzése*

A Budapesti Magyar Államrendőrség Hivatalos Lapja. XVII. évf. 2. szám.
1919.január 12. Közlemények rovat

Az identitáslopás szabályozása angolszász államokban

Tóth Dávid¹

Absztrakt:

Az identitáslopás egyre nagyobb méreteket ölt, különösen külföldön. Az információtechnológia fejlődése miatt az ezzel kapcsolatos bűncselekmények nem ismernek határokat és bárhol előfordulhatnak. A tanulmány célja az identitáslopás külföldi szabályozási modelljeit analizálni. Nemcsak elméleti, hanem gyakorlati és kriminológiai szempontokat is figyelembe vesz az esszé. A szabályozási modellek elemzésének eredményeként de lege ferenda javaslatokat lehet majd megfogalmazni a magyar jogalkotó számára.

Az esszé első része a jelenség meghatározásával foglalkozik. Az identitáslopásnak nincs egységesen elfogadott definíciója. A külföldi szakirodalomban több nevet is használnak ugyanazon jelenségre értve. Egyrészt szokták hívni identitáslopásnak (*Identity theft*) illetve identitáscsalásnak (*identity fraud*).

A fogalmi bevezetés után, a tanulmány áttekinti az identitáslopás lehetséges formáit.

A második érdemi részben analizálásra kerülnek az angolszász államok szabályozási modelljei az identitáslopásra vonatkozóan. Elemzésre kerül az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Kanada és Ausztrália szabályozása.

A tanulmány a záró részében de lege ferenda javaslatok kerülnek megfogalmazásra.

Kulcsszavak: identitáslopás, kiberbűnözés, büntetőjog, joggyakorlat.

¹ Pécsi Tudomány Egyetem, ÁJK Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék, adjunktus.

Bevezetés

Az identitáslopás egyre nagyobb méreteket ölt világszerte. Az információtechnológia fejlődése miatt az ezzel kapcsolatos bűncselekmények nem ismernek határokat és bárhol előfordulhatnak. A becslések szerint Kanadában és az Egyesült Királyságban áldozatok közel 200 órát áldoznak arra, hogy személyazonosság-lopás után visszaszerezzék vagyoni kárukat, és a becsületeiket (Holm, 2017).

A tanulmány célja az identitáslopás külföldi szabályozási modelljeit analizálni, és azt követően javaslatokat megfogalmazni a jogalkotó számára.

A személyazonossággal kapcsolatos bűncselekmények meghatározása

A személyazonossággal kapcsolatos bűncselekmények esetén több névvel találkozhatunk a gyakorlatban. A külföldi szakirodalomban egyrészt alkalmazzák az identitáslopás kifejezést (*Identity theft, identitätsdiebstahl*), amely inkább az Egyesült Államokban (Biegelman, 2009.) és *Németországban terjedt el* (Borges, et. al., 2011). Az Egyesült Királyságban identitáscsalásként (*identity fraud*) mivel ott a törvényi szabályozás nem határozza meg speciális tényállásban, hanem a csalás körében értékeli (Alisdair, 2015). A fenti kifejezéseket sokszor egymás szinonimájaként használják, de például a kanadai szabályozás elhatárolja a két bűncselekményt.

Charles M. Kahn és William Roberds szerint identitáslopásnak minősül más személyes adatainak csalási szándékkal történő használata. (Kahn, – Roberds, 2008)

Katie A. Farina definíciója a csalásra helyezi hangsúlyt: „*Az egyén személyes adatainak csalási szándékkal történő használata.*” (Farina, 2015)

Hasonlóan fogalmaz a kanadai szerzőpáros Lawson és Lawford. Az identitáslopás nézetük szerint, egy másik ember személyes információinak a jogellenes összegyűjtése és csalárd szándékú használata. Az elkövetők elsődleges célja a vagyoni haszonszerzés. Személyes adatokat számos módon megszerzhetik így például:

- pénztárcák, laptopok, bankkártyák, winchesterek lopásával,
- számítógépes adattárolók feltörésével az interneten keresztül, vagy
- csalárd módon internetszolgáltatónak álcázva magukat látszólag piacutatás céljából (Lawson, - Lawford, 2003).

Biegelman szerint – aki egy kézikönyvet írt a témában – az identitáslopás nem más, mint az emberek jó hírnevének és reputációjának lopása anyagi haszon-szerzés végett (Biegelman, 2009).

Egy identitáslopással foglalkozó német könyv szerzői szerint az identitáslopás lényege a személyazonosság jogellenes megszerzése. Meghatározásuk szerint önmagában egy személyes adat (pl.: a bankkártyaszám) megszerzése még nem minősül identitáslopásnak, csak akkor, ha az adatösszesség (pl.: a bankkártyaszám mellett a név, lejárat szám) alkalmas a személy azonosítására (Borges, et. al., 2011). Az identitáslopástól meg kell különböztetni az identitásvisszaélést (*identitätmissbrauch*), amely alatt a személyes adatok csalárd módon történő használatát értik (Busch, 2009).

A külföldi terminológiákhoz hasonlóan, hazánkban is több szakkifejezés jelent meg a szakirodalomban. Eszteri Dániel és Máté István Zsolt közös tanulmányában az identitáslopás terminus használja a virtuális valóságot szimuláló „*Second Life*” nevezetű szoftverben elkövetett deliktumok kapcsán (Eszteri – Máté 2017). Hámori is ezt a szakkifejezést használja, és a definíciójának középpontjában a személyes adatok jogellenes megszerzése áll: „*egy személy adatainak (név, születési év, lakcím, hitelkártya-azonosító, taj- szám és más személyes adatok, illegális eltulajdonítása azzal a céllal, hogy azokat különféle tranzakciókban anyagi előnyszerzésre használják az autóbérléstől a bankhitel felvételéig*” (Hámori, 2004).

Haig Zsolt a fentiekkel ellentétben személyiséglopás terminológiát alkalmazza, Scwhartau könyvére (Schwartau, 2010) hivatkozva a személyiséglopást az információs hadviselés, azon belül a személyes információs hadviselés kategóriájába sorolja. A bűncselekmény megvalósulása esetén az áldozatok anyagi és emberi méltóságot érintő károkat szenvedhetnek. (Haig, 2011) Sorbán Kinga a személyazonosság-lopás szakkifejezést használja (Sorbán, 2015). Szerinte ennek a bűnözési formának két mozzanata van. Az első fázisban a bűnelkövető eltulajdonítja az áldozat személyes adatait (pl.: Taj számát). A második fázis az adatok visszaélésszerű használatáról szól. Rámutat, hogy a magyar Büntető Törvénykönyv nem tartalmaz speciális tényállást, és véleménye szerint erre nincs is szükség, mert az ezzel kapcsolatos magatartások beilleszthetők már meglévő tényállásokba (Sorbán, im.).

Az identitáslopás típusai

Az identitáslopásnak számos tipológiája ismeretes, amelynek részletes bemutatására a terjedelmi korlátok e tanulmányomban nem keríttek sort. Az egyik felosztás szerint megkülönböztetünk vagyoni, egészségügyi, bűnügyi, szintetikus, és gyermek identitáslopást (Manap, et. al., 2015).

A magyar joggyakorlatban például bűnügyi identitáslopás valósul meg a

közokirat-hamisítás egyik esetében. A 2/2004 Büntető Jogegységi Határozat szerint, ha az elkövető az ellene indított büntetőeljárás során más létező személynek adja ki magát, és az ennek megfelelő adat kerül az ügyben eljáró hatóságok által készített közokiratba, akkor az elkövető megvalósítja a hamis vád bűncselekményét és az „intellektuális” közokirat-hamisítás bűntettét. A személyazonosító adatokkal kapcsolatos visszaélések a vagyoni károk mellett sérthetik az emberi méltóságot, és közvetett módon az ember egészségét is (Tóth, 2020).

Az identitáslopás bűncselekménye az Egyesült Államokban

Az identitáslopás az egyik leggyakoribb bűnözési forma az Egyesült Államokban. Nem véletlen, hogy az USA volt az első állam a világon, amely speciális tényállásban határozta meg a személyiséglopás fogalmát (Samaha, 2008). 1998-ban egy módosítótörvény (*Identity Theft and Assumption Deterrence Act*) emelte be a deliktumot a Kódexbe. A módosítás előtt csak okirat-hamisításnak minősült az ellopott adatokkal történő hamis okirat készítése, de a személy-azonosságra vonatkozó adattal való visszaélés még nem valósított meg önmagában bűncselekményt. A módosítás célja volt, hogy az identitással kapcsolatos visszaéléseket szövetségi szinten is büntetőjogi fenyegetettség alá vonja, amely szélesebb nyomozati eszközöket biztosított a rendőri szerveknek. Célkitűzés volt továbbá, hogy ne csak az anyagi károkozást rendeljék büntetni, hanem egyéb az identitáslopással kapcsolatos személyiségi jogsérelmet is. Emellett a törvény magasabb büntetési tételt írt elő, mint a korábbi szerteágazó tényállásoknál, amely növelheti a váderedményességet és a vádalkut számát, ami – a beismerő vallomások miatt – felgyorsítja a büntetőeljárást. (Borges, et. al., 2011).

Jelenleg a kodifikált törvénykönyv 18. Fejezetének 1028. § (7) pontja mondja ki, hogy aki

- szándékosan és jogellenesen
- átad, birtokol, vagy használ azonosító eszközöket,
- egy másik személyről,
- azzal a céllal, hogy – tettesként, bűnsegédként, vagy felbujtóként –
- jogellenes tevékenységet fejtsen ki,
- büntetendő a tagállami vagy a szövetségi jog szerint.

Azonosításra alkalmas eszköznek minősül a törvény szerint bármilyen név vagy azonosítószám, amely egy meghatározott személy azonosságát bizonyítja. Különösen ide tartozik az egyén:

- neve, társadalombiztosítási száma, születési dátuma, államilag kibocsátott járművezetési engedélye, vagy a gépjármű rendszáma, külföldi regisztrációs száma, útlevel száma, munkavállalói vagy adóazonosító száma;
- egyedi biometrikus adatai, mint az ujjlenyomata, hanglenyomata, retina vagy írisz képe, vagy egyéb egyedi fizikai megkülönböztető jegye;
- egyedi elektronikus azonosító száma, címe, vagy irányítószáma; vagy
- telekommunikációs azonosító információja vagy azonosító eszköze.

A törvény csak példálózó felsorolást tartalmaz.

A kódex nemcsak a hagyományos fizikai úton tárolt okmányokat védi, hanem a személyazonosságot tartalmazó elektronikus adattárolókat is. Annak ellenére, hogy a törvény fejezetének címében identitáslopás szerepel, a személyazonosságra vonatkozó adat jogellenes megszerzését nem rendeli büntetni, csak az azt követő magatartásokat, így a birtoklást, átadást, vagy használatot. Az 1028. szakasz védi emellett a szabadon elérhető adatokat is, függetlenül attól, hogy a személyazonosságára vonatkozó interneten érhető-e el, vagy mondjuk szemeteskukából. A leggyakrabban az elkövetők bankkártyák, hitelkártyák számát, automatákhoz használt PIN kódot, vagy társadalombiztosítási számokat próbálnak megszerezni (Borges, et. al., im.).

A személyazonosságra vonatkozó adatok összegyűjtése számítógépes csalásnak minősülhet a kódex 1030. § szerint. A paragrafus szerint büntetendő például a védett adatokhoz történő jogellenes hozzáférés, vagy a kémprogramokkal történő jelszó, és bankkártyaszám megszerzése. A szabályozás megfelel Az Európa Tanács égisze alatt Budapesten elfogadott, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezménynek, amelyet az Egyesült Államok 2001-ben írt alá, 2006-ban ratifikált és 2007 január elsején hatályba is lépett. Az 1030. szakasz egy átfogó Bűnmegelőzési Törvénnyel (*Comprehensive Crime Control Act*) került megszövegezésre, és 1986-ban a Számítógépes Csalás és Visszaélés Törvénnyel (*Computer Fraud and Abuse Act*) került bővítésre. A legutóbbi jogfejlesztést a 2008-ban elfogadott módosítótörvény valósította meg (*Identity Theft Enforcement and Restitution Act of September 2008*). Ez a törvény pontosította és bővítette a joghatósági jogkörét a bűnüldöző szervezeteknek. Lényegében megkönnyítette a nyomozó szervezet számára, hogy a számítógépes úton elkövetett identitás tolvajokkal szemben eljárjanak. Emellett meghatározza a kibercbűncselekmények áldozatát, és előírja, hogy kártérítési összeggel kell őket kárpótolni (Borges, et. al., im).

A személyiséglopás jogkövetkezménye akár harminc évi szabadságvesztés is lehet amennyiben terrorizmus összefüggő bűncselekményről van szó. Az identitáslopást azért is büntetik nagy súllyal, mert sok esetben terrorizmus finanszírozására is alkalmas lehet (Gál, 2012). Az amerikai jog a személyiséglopás kísérletét is büntetni rendeli azonos büntetési tétellel

Kanada szabályozása

Kanadában a speciális szabályozási igény a 2000-es években indult meg. Ekkoriban kezdett megnőni az ilyen jellegű deliktumoknak száma, különösen a bankkártya adatokkal való visszaélések. Ez nem csak Kanadában, hanem számos országban is trend volt, Magyarországon is emelkedtek a bankkártyacsalások (Kőhalmi, 2007). 2006-ban Kanadában több mint 12000 ember esett áldozatul az identitáslopásnak, amely 16.2 millió dollár kárt okozott (Winterdyk, – Thompson, 2008).

2009 márciusában a House of Commons elfogadott egy törvénymódosítást, és azóta az identitáslopás különös törvényi tényállásban van szabályozva.

A kanadai Btk. 402.1. szakasza határozza meg a személyazonosító adat fogalmát, amelynek értelmében azonosító információnak minősül, minden olyan adat, – beleértve a biológiai vagy fiziológiai információkat is – amelyet általában önállóan vagy más információval együtt arra használnak hogy egyéneket azonosítsanak. Ide tartozik különösen az ujjlenyomat, a hang lenyomat, az Írisz kép, a DNS profil, a személy neve, születési dátuma, kézjegy aláírása, felhasználói neve, hitelkártya száma, betéti kártya száma, pénzügyi számlaszáma, útlevele száma, társadalombiztosítási száma, egészségbiztosítási száma, stb.

A törvény elhatárolja az identitáslopást az identitáscsalástól. A személyazonosság-lopás bűncselekményét a törvény 402.2. szakasza tartalmazza. A törvény alapján bűncselekményt valósít meg, aki megszerzi vagy birtokolja egy másik személy személyazonosító adatait azzal a szándékkal hogy azokat vádolható bűncselekmény elkövetésére használja fel. Bűncselekményt valósít meg továbbá aki, egy másik személy személyazonosító adatait átadja, hozzáférhetővé teszi, terjeszti, eladja, eladásra kínálja vagy jogellenesen birtokolja. Alanyi oldalon az elkövető büntetőjogilag értékelt célja, hogy ezeket a személyazonosító adatokat bűncselekmény elkövetésére használja fel. A törvény felsorolja ezeket a deliktumokat:

- útlevelel hamisítása és hamis útlevelel készítése,
- állampolgársági bizonyítvány család felhasználása,
- békefenntartó hivatalnok megszemélyesítése,
- hamis tanúzás,
- hitelkártya lopása hamisítása,
- hamis színlelés vagy hamis állítás,
- hamisítás,
- hamisított okmányok felhasználása, azokkal való kereskedés, vagy birtoklás.
- csalás, és
- személyazonosság-csalás.

A személyazonosság-lopás legfeljebb öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A büntető törvénykönyv 403. szakasza tartalmazza a személyazonosság-csalást. A tényállás alapján bűncselekményt valósít meg aki csalárd módon más megismerését független attól hogy élő vagy halott személyről van szó. A törvény itt is meghatározza, hogy milyen céllal lehet megvalósítani a bűncselekményt:

- vagyonszerzési szándékkal,
- azzal a szándékkal, hogy a megismerésített személynek vagy másnak kárt okozzon, vagy
- a büntetőeljárás vagy letartóztatás elkerülése vagy az igazságszolgáltatás akadályozása céljából.

Az identitás-csalás súlyosabb bűncselekménynek minősül, mint a személyazonosság-lopás és a büntetési tétele tíz évig terjedő szabadságvesztés (Borges, et. al., im).

Ausztrália szabályozása

Először Dél-Ausztrália állama szabályozta büntetőjogilag a személyazonosság-lopáshoz köthető deliktumokat. 2003-ban módosították az állami büntető törvénykönyvet (*Criminal Law Consolidation Act, 1935*), amely az alábbi bűncselekményeket vezette be:

- személyazonosság színlelését (144B. szakasz)
- élő vagy halott személy személyazonosító adatainak jogellenes használatát (144C. szakasz).

Ezt követően a jogfejlődésben meg kell említeni Queensland államát, ahol 2007-ben módosították az 1899-ben elfogadott büntető törvénykönyvet (*Criminal Code Act, 1899*). A Btk. annak 408D szakasza szerint három év szabadságvesztéssel büntetendő, hogyha valaki más személyazonosító adatát jogellenesen használja azzal a céllal, hogy bűncselekményt valósítson meg. A queenslandi szabályozás, nemcsak a természetes személyek hanem a jogi személyek személyazonosító adatainak jogellenes használatát is bűncselekménynek minősíti.

Az ausztrál szövetségi Parlament 2008-ban módosította a szövetségi büntető törvénykönyvet (*Criminal Code Act 1995*). Ezt követően már önálló kategória az identitáslopás szövetségi szinten is.

Az ausztrál kódex 372. szakasza egy gyűjtőfogalomban határozza meg az identitáscsaláshoz kapcsolódó bűncselekményeket. Ilyen bűncselekmények az alábbiak

- személyazonosító információ jogellenes kezelése,
- személyazonosító információ jogellenes birtoklása,
- birtoklása olyan eszközöknek amely személyazonosító dokumentum készítésére alkalmas.

Ezek közül a legsúlyosabb az első bűncselekmény, amelynek büntetési tétele öt évig terjedő szabadságvesztés. Az ausztrál szövetségi Btk. szerint azonosító információnak minősül, az olyan adat, dokumentum, amely személyhez köthető független attól hogy élő, halott, valós vagy fiktív jogi személyről van szó. Feltétel, hogy valakinek az azonosítására szolgáljon az adat. Az amerikai szabályozáshoz hasonló felsorolást tartalmaz a törvény, hogy mi minősül különösen ilyen adatnak (Borges, et. al, im).

Az Egyesült Királyság szabályozása

Az angol jog a többi angolszász országoktól eltérően nem tartalmaz különös tényállást az identitás lopásra vonatkozóan, az ezzel kapcsolatos magatartások a csalásról szóló törvény (*Fraud Act 2006*) tartalmazza. Az identitáslopással rokon bűncselekményeknek tekinthetjük az alábbiakat:

- Hamis képviselő által megvalósított csalás,
- Információ közlésének elmulasztásával megvalósított csalás,
- és a helyzettel való visszaélés.

Valamennyi bűncselekmény esetén a büntetési tétel tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Az első deliktum áll a legközelebb az identitáslopáshoz, itt a törvény a tisztességtelen hamis képviselő terminológiáját alkalmazza. A képviselő lehet ténybeli vagy jogi is. Nincs korlátozás a képviselő módjára, történhet írásban vagy szóban is. Tipikus formája az angol gyakorlatban az ún. phishing (adathalászat). Például megvalósítja a bűncselekményt az aki bank nevében küld hamis e-maileket a gyanútlan áldozatoknak, amelyben kérik, hogy küldjék el a személyes adataikat. Nem feltétel a károkozás, a deliktum immateriális bűncselekménynek minősül. Az elkövető cselekményének szándékosnak kell lennie, tudatát át kell fognia, hogy a cselekménye valótlanúságot tükröz, vagy félrevezetést tartalmaz. Az elkövető büntetőjogilag értékelt célja a vagyoni haszonszerzés, vagy vagyoni hátrány okozása mások számára (Savirimuthu – Savirimuthu, 2007).

Összegzés és javaslatok

Az angolszász államok többsége a személyazonossággal kapcsolatos bűncselekményeket speciális tényállással rendeli büntetni. A személyes és személyazonosító adatok értéke a 21. században folyamatosan növekszik, és az azokkal kapcsolatos visszaélések jelentős károkat okozhatnak egyéneknek, jogi személyeknek államoknak. Az identitáshoz köthető információkat fontos büntetőjogilag is védelemben részesíteni, amelyet meglátásom szerint speciális tényállás megalkotásával lehet a leghatékonyabban elérni. De lege ferenda javaslom, hogy elsősorban az amerikai és a kanadai modellt követve a magyar jogalkotó is hozzon létre egy különös törvényi tényállást a személyazonosító adatok védelme érdekében.

Felhasznált irodalom

- Alisdair A. Gillespie. (2015): *Cybercrime*. New York: Routledge.
- Biegelman, Martin T. (2009): *Identity theft Handbook: detection, prevention and security*. New Jersey: John Wiley and Sons, Inc, Hoboken.
- Borges, G. – Schwenk J. – Stuckenberg C. – Wegener, C. (2009): *Identitätsdiebstahl und identitätsmissbrauch im Internet. Rechtliche und technische Aspekte*. Heidelberg - Dordrecht - London - New York. Springer.
- Busch, Christoph (2009): Biometrie und Identitätsdiebstahl. *Datenschutz und Datensicherheit – DuD*. 2009(5). pp. 317-317.
- Eszteri Dániel – Máté István Zsolt (2017): Identitáslopás a virtuális világban. *Belügyi Szemle* 2017(3). pp. 79-107.
- Farina, Katie A. (2015): Cyber Crime: Identity Theft. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. pp. 633-637.
- Gál István László (2012): Új biztonságpolitikai kihívás a XXI. században: a terrorizmus finanszírozása. *Szakmai Szemle: A katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos-Szakmai Folyóirata*. 2012(1) pp. 5-15.
- Haig Zsolt (2011): Az információs hadviselés kialakulása, katonai értelmezése. *Hadtudomány, a Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata*. 2011(1-2). pp. 12-28.
- Hámori Balázs (2004): Bizalom, jóhírnév és identitás az elektronikus piacokon. In: *Közgazdasági Szemle* 2004/9. pp. 832-848.

- Holm, Eric (2017): The darknet: new passageway to identity theft. *International Journal of Information Security and Cybercrime*, 6(1) pp. 41-50.
- Kahn, Charles M. – Roberds, William (2008): Credit and identity theft. *Journal of Monetary Economics*. pp. 251-264.
- Kőhalmi László (2007): A gazdasági és a szervezett bűnözés. Csemáné, Váradi Erika (szerk.) *Bevezetés a bűnügyi tudományokba*. Miskolc: Bíbor Kiadó, pp. 141-155.
- Lawson Philippa – Lawford, John (2003): *Identity theft: the need for better consumer protection*. Public Interest Advocacy Centre.
- Manap, Nazura Abdul – Rahim, Anita Abdul – Taji, Hossein (2015): Cyber-space Identity Theft: The Conceptual Framework. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 2015(4) pp. 595-605.
- Samaha, Joel (2008): *Criminal law*. Ninth edition. Belmont: Thomson Wadsworth Publisher.
- Savirimuthu, A., – Savirimuthu, J. (2007): Identity theft and systems theory: The fraud act 2006 in perspective. *SCRIPTed: Journal of Law, Technology and Society*, 4(4), pp. 436-461.
- Schwartau, Winn (2010): *Information warfare*. Kindle e-book edition. New York: Interpact Press Inc., 2010.
- Sorbán Kinga (2015): Az informatikai bűncselekmények elleni fellépés nemzetközi dimenziói. *Themis*. 2015(1) pp. 343-375.
- Tóth Dávid (2020): Személyiséglopás az interneten. *Büntetőjogi Szemle* 2020(1). pp. 113-119.
- Winterdyk, J., - Thompson, N. (2008): Identity theft: Another thing to worry about. *Law Now*, 2008(4), pp. 30-34.

A Magyar Honvédség katonai rendészeinek intézkedéstaktikai felkészítése és azok relevanciái a rendvédelmi szervek számára

Varga Imre¹

Absztrakt

A XXI. századra nagyban megváltozott az a környezet, melyben a fegyveres erők tagjainak tevékenykedniük kell. Az egyik ilyen lényeges – ha nem a leglényegesebb – változás, hogy a katonák egyre többször kerülnek olyan helyzetekbe, ahol civilekkel körülvéve kell feladataikat megoldani. Ennek hatására az erőszak alkalmazásában komoly hangsúlyeltolódás állt be. Sok esetben nem az ellenség megsemmisítése az elvárt hozzáállás a fegyveres erők tagjaitól, hanem a szembenállónak és a helyzetnek a kontrollálása, így elkerülve a járulékos veszteségeket és a sajtóorgánumok pejoratív fókuszát. Ez a szemléletváltás a Magyar Honvédség kiképzési repertoárjában is tetten érhető. Legjobban talán a Magyar Honvédség Katonai Rendészeti Központja által alkalmazott, intézkedéstaktikai kiképzés reprezentálja az említett változásokat. Ennek során arra készítik fel a katonai rendészeket, hogyan oldjanak meg fizikai konfliktus helyzeteket, illetve hogy, azok megfeleljenek a hatályos jogszabályokban foglaltaknak, a szakmaiság elveinek, s az alkalmazás során elkerüljék az, olyan negatív sajtóvisszhangot kiváltó helyzeteket, mint amilyenek nemrégiben az Egyesült Államokban, az Egyesült Királyságban vagy Belaruszban játszódtak le.

A Magyar Honvédség katonai rendészeinek feladatai ugyan elsősorban nem a civilekkel való interakcióra fókuszálnak, de felkészítésükből, kettős katona és rendész szerepkörükből, továbbá a felkészítést átható szemlélet okán az általuk alkalmazott kiképzési metódus érdeklődésre tarthat számot mind a fegyveres erők többi tagjának, mind a rendvédelmi szervek kiképzéséért felelős személyek részéről is. Tanulmányomban, azokat a konkrétumokat mutatom be, melyek segítenek megérteni, miért is lehet érdekes és hasznos az intézkedéstaktikai felkészítés a rendvédelmi szervek számára.

Kulcsszavak: Intézkedéstaktika, rendvédelem, katonai rendész, közelharc, civil.

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Phd hallgató.

Bevezetés

A fegyveres erők –és a rendvédelmi szervek tagjai egyaránt átesnek olyan felkészítésen, melynek elsődleges szerepe a fizikai konfliktushelyzetek verbális úton, pusztakézzel és, vagy rendszeresített kényszerítő eszközökkel való megoldása. A rendvédelmi szervek – elsősorban a rendőrség – tagjai igen nagy valószínűséggel kerülnek olyan helyzetbe mindennapi teendőik során, ahol nagy hasznát veszik a közelharcban, vagy rendészi, rendészeti körökben használt fogalommal élve az intézkedéstaktikában szerzett jártasságuknak. A közelmúlt, elsősorban külföldi példái ugyanakkor azt mutatják, hogy a nem kellően felkészített állomány által végre hajtott intézkedések kontraproduktívak lehetnek. George Floyd halála (URL1), egy hasonlóan elhibázott, de szerencsére kevésbé tragikus nagy-britanniai intézkedés (URL2) mind jó példák rá, hogy a mai média kitettség mellett egy nem kellően professzionális helyzetkezelés mekkora károkkal járhat mind az emberélet, mind pedig egy szervezet reputációjára nézve.

A Magyar Honvédség Katonai Rendészeti Központ (MH KRK) alárendeltségébe tartozó katonákkal egyre gyakrabban találkozhatunk, amint közterületen járőröznek. Fokozott jelenlétük a Magyarországot ért biztonsági kihívásokra, a világban lezajlott terrorcselekmények (URL3), (URL4) illegális migráció, korona vírus okozta járványhelyzetre adott válaszként fogható fel. Ugyan a katonai rendészek elsősorban a fegyveres erők tagjaival szemben fogantatosítanak intézkedéseket, de tetten érés vagy bűncselekmény megelőzése esetében civilekkel szemben is felléphetnek. Annak érdekében, hogy megfelelően hely tudjanak állni ilyen helyzetben, igen sokrétű kiképzésen esnek át. Ez a felkészítés kettős, katona-rendész szemléletmódot alakít ki az így kiképzettekben. A rendészi szemléletmódot erősíti, hogy a kiképzés több elemét – gépjárműbaleseti helyszínelés, személyvédelem, bűnügyi helyszínelés, motorosképzés, kutyás képesség (Isaszegi, 2018; Riczler,2020). Katonai rendészeti képesség a kiképzés tükrében, a rendőrség tagjaival karöltve sajátítják el a katonai rendészet tagjai. A kiképzés fontos eleme az intézkedéstaktika, mely a fizikai konfliktussal járó helyzetekre készíti fel az állományt. Ez nagyban hasonlít a rendőrség tagjai számára előírt hasonló jellegű felkészítésre, ugyanakkor velük ellentétben ezen minden katonai rendész átesik.

Az MH KRK által alkalmazott többlépcsős kiképzés felépítése, ami egyszerűbbtől halad a bonyolultabb felé, miközben időt enged a tanultak ismétlésére jó vonalvezető lehet a rendvédelmi szervek – esősorban a rendőrség – tagjainak kiképzése során is. A felkészítés spirális szemlélete, mely a már elsajátított ismeretekre építve vezeti be az újat kellő szintű sulykolás mellett segít készség szintre emelni az ismereteket. Az pedig, hogy a gyakorlás be van építve a napi rutinba biztosítja ezen ismeretek szinten tartását és újjakkal való bővítését.

A Magyar Honvédség Katonai Rendész Központ által alkalmazott elsősorban gyakorlati megoldások növelhetik kiképzés színvonalát és hozzájárulhatnak, hogy Magyarországon ne történjenek meg, olyan esetek, melyek külföldön nagymértékű negatív sajtóvisszhangot kaptak. Ugyanakkor az együttműködés közelebb hozhatja ezen szervezetek tagjainak szemléletmódját és segítheti a közös feladatvégrehajtást.

Tanulmányomban elsősorban a MH KRK kiképzési metódusának a rendőrség számára releváns elemeiről értekezem, ugyanakkor úgy gondolom, hogy ezek más rendvédelmi feladatokat ellátó szervek számára is tanulságosak lehetnek.

A Magyar Honvédség Katonai Rendész Központ katonáinak és a rendőrség tagjainak fizikai konfliktus helyzetekre való felkészítése

Az alábbi fejezet nem készülhetett volna el Trapp László hadnagy úr segítségével, aki elmagyarázta, hogyan épül fel a katonai rendészek kiképzése. A rendőrség hasonló szerepkörrel bíró felkészítéséről egy a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen végzett rendőrtiszt, valamint egy a Készleteti Rendőrség állományába tartozó tiszthelyettes válaszolt kérdéseimre. Az ő pontos kilétük kérésükre nem kerül megnevezésre. Amennyiben nem kerül más forrás megjelölésre az ő válaszaik jelentik a leírt megállapítások alapját. Sajnos a vírushelyzet kihatott az írott, forrásértékkel bíró szakmunkák feldolgozására, így azok átnézése későbbi időszakra tolódik!

A tisztán katonai és rendészeti feladatmegoldások között alapvető szemléletbeni eltérés van, noha több olyan elv is ismert a fegyveres erők tagjai számára – arányosság elve – mely nagy mértékben meghatározza a rendészeti szervek működését. „A katonai kiképzések, feladatellátások alaptézise az ellenség semlegesítése a műveleti cél érdekében. A rendvédelmi, rendőrségi (rendészeti) feladatok során ezzel szemben nem ez az elsődleges feladat, hanem a prevenció és az intézkedések révén az igazságszolgáltatásnak történő átadás. Krízishelyzetek kezelésében hatványozottan érvényesül a mentális felkészítés fontossága. Természetesen a katonai szerepkörből adódóan nem ilyen tiszták a határok, de az attitűdbeli különbség érzékelhető” (Riczler, im).

A korábban említésre került kettős szemlélet – katonarendész – okán a katonai rendészek kiképzését uraló szemlélet sokban hasonlít a rendvédelmi szervek által képviselt felfogásra. A katonai rendészek számára sikeres feladatteljesítésnek ötvöznie kell a jog –és szakszerűség, biztonságosság, arányosság, objektivitás és eredményesség elvét.

A katonai rendészek csakis a jogalkotó által meghatározott határokon belül tevékenykedhetnek, csakúgy mind a rendőrség tagjai. Konkrétan az 1994. évi XXXIV. törvény VI. fejezete rendelkezik a testi kényszerítés módozatairól a

rendőrséget illetően.

Mindkét szervezet tagjai kizárólag az előírások mentén haladva kereshetnek megoldást azokban, a helyzetekben is, ahol testi kényszer alkalmazásával kell élniük. A jogszerűség azért is kiemelten fontos napjainkban, hiszen mind a fegyveres erők, mind a rendőrség tagjai közül sokan teljesítenek szolgálatot Magyarország határai mentén, mely során még a nemzetközi jogszabályoknak is meg kell felelniük.

A biztonságosság elve hivatott a lehető legkisebbre csökkenteni az intézkedés során fellépő sérülések, balesetek lehetőségét. Ez az alapelv magába foglalja az intézkedő és az intézkedés alá vont személy, személyek testi épségének, életének megóvását, valamint az őket körülvevő környezet biztosítását is. Továbbá a biztonságosság elve felel, azért is, hogy az intézkedés ne okozzon olyan joghátrányt, amely az intézkedés elérni kívánt törvényes céljával nem összeegyeztethető.

Ez el is vezet az arányosság elvéhez. Ez az alapelv a katonák számára is ismert, de mindennapi feladataik elvégzését jóval kisebb mértékben határozza meg, mint a katonai rendészek életét, nem is beszélve más rendvédelmi feladatokat ellátó szervek tagjairól. Az arányosság elve rögzíti, hogy az intézkedés mértékének arányban kell lennie az intézkedés alá vont személy cselekedeteivel, azok komolyságával. Például nem lehet valakit arcon ütni, mert megragadta az intézkedő személy egyenruháját, de üzleti feszítést lehet vele szemben alkalmazni a helyzet megoldásaként.

Annak érdekében, hogy az intézkedő állományt ne lehessen részrehajlással vádolni nem szabad megfeledkezni az objektivitás elvéről. Vagyis arra kell törekedni, hogy minden esetben nemtől, kortól, bőrszíntől, vallástól és egyéb más szempontoktól nem befolyásolva hajtsa végre feladatait a fegyveres erők minden tagja. A mai média kitettség közepette egy, a pillanat hevében elejtett nem odavaló megjegyzés is komoly nem kívánt hatásokat válthat ki. Arról nem is beszélve, hogy az előítéleteknek engedve az intézkedő veszélybe sodorhatja önmagát, járőrtársát és az intézkedés alá vont személyt is.

Eredményes intézkedésről akkor beszélhetünk, amennyiben a fenti elvek érvényre jutnak. Ezzel elkerülve, hogy olyan megoldásokhoz nyúljanak a rendészek, melyek később kontraproduktívnak bizonyulnának. A rendőrség tagjainak felkészítése során megismerkednek ezekkel az elvekkel, hiszen ahogy korábban említettem a katonai rendészek szemlélete igen közel áll a rendvédelmi szervek tagjainak attitűdjéhez, így elmondható, hogy szemléletbeni különbségek nem akadályoznák az intézkedéstaktikai felkészítést.

A Magyar Honvédség katonai rendészetének tagjai a szakalapozó kiképzés negyedét töltik az intézkedéstaktikai fogások gyakorlásával. Ez körülbelül 4 hetes időintervallumot vesz igénybe (Riczier, 2020). Ezen időszak alatt

nemcsak önvédelmi és a rendszeresített kényszerítő eszközök gyakorlati alkalmazását, valamint azok kifejtett hatásmechanizmusait tanulják, de nagy hangsúlyt helyeznek a kommunikáció fejlesztésére is. Ez igen hasznos, hiszen az intézkedés már a megszólítással kezdetét veszi, és megfelelően választott verbális kommunikációval és fellépéssel elejét vehetjük, hogy az intézkedés fizikai szembenállásba ütközzön. A civilekkel szembeni kommunikáció és magatartás azért is különösen fontos, mert az egyenruhás állománnyal kapcsolatba kerülők az ő viselkedésük alapján akaratlanul is általánosítanak és benyomásaikat a teljes testületre vetítik ki. A szakalapozó kiképzés után, a körülbelül 2 hetes szakkiképzésen át ismétlik és elmélyítik az addig intézkedéstaktikai ismereteiket. A rendészek a kiképzést követően is napi rendszerességgel gyakorolnak ezzel is szinten tartva képességeiket. Az állandó gyakorlás arra is lehetőséget biztosít, hogy a meglévő képességek mellé újakat fejlesszenek ezáltal is megfelelve a folyamatosan változó kihívásoknak. A napi szintű intézkedéstaktikai foglalkozásokat a rendészek napi rutinjába integrálni nem egyszerű feladat, hiszen az állomány jelentős része napi 24 órás biztosító rendészeti, ór- és ügyeleti, katonai rendészeti járőr –és egyéb rendészeti biztosítási szolgálatot lát el. A Magyar Honvédség Katonai Rendészeti Központ rendészei képzésében további szintet jelentenek az előmeneteli, az át –és továbbképzések, tovább az egyéb tanfolyamrendszerű képzések. A kiképzés legfelső szintjét az emelt szintű rendészeti képzés jelenti. Ez még kidolgozás alatt állt, de 2019-ben már megrendezésre került emelt szintű intézkedéstaktikai képzés. Az állomány tagjait ösztönzik a nemzetközi tanfolyamokon való részvételre is, ami elsőrendű lehetőség a külföldi tapasztalatok megismerésére és azok interpretálására a hazai gyakorlatba is (Ritzler, im).

A rendőrtiszt jelölt hallgatók az alapkiképzés 6 hete alatt minden nap több órában kapnak közelharc felkészítést. A technikák több harcművészet, küzdősport elemeit ötvözik. A kiképzők többsége különböző harcművészetekben jártas szakember. A tanulóknak folyamatosan vizsgázniuk kell az elsajátítottaktól. A közelharc kiképzés már csak azért is fontos szerepet tölt be a rendőrtiszt hallgatók felkészítésében, mert míg arra, hogy egy rendőr lőfegyvert használjon pályafutása során kevesebb, mint 1% esély van, addig a testi kényszer alkalmazásának több mint 50%-a valószínűsége. Az alapkiképzést követően a leendő rendőrtisztek heti négyszer másfél órás intézkedéstaktikai és testnevelés órákon vesznek részt. A testnevelés órákon a technikák helyes kivitelezését gyakorolják, míg az intézkedéstaktikai felkészítés során a megtanult fogásokat kell alkalmazni az adott szituációra vonatkozó jogszabályi rendelkezések figyelembe vételével. Ez az intézkedéstaktikai felkészítés igen hasonlít a katonai rendészet által alkalmazottakra. Fontos megjegyezni, hogy az oktatott mozdulatok nem kötődnek egyetlen harcművészeti irányzathoz sem kizárólagosan. Éppen ellenkezőleg, a különböző rendszerek hatásos elemeit igyekeznek összegyűjteni az oktatók és, azokat integrálják a képzés során. A rendőrtiszt hallgatók felkészítésében is kiemelten fontos szerepet tölt

be a kommunikáció fejlesztése, hasonló okokból, mint a katonai rendészek esetében. A hallgatókba sulykolják, hogy fizikai kényszerre csakis a legvégső esetben kerüljön sor. A cél az, hogy a jövődéli rendőrtiszt megtanulja, mik azok az esetek, amikor testi kényszert alkalmazhat, és ha arra kerül a sor, az intézkedést sikeresen, biztonságon, a legkevesebb kár, sérülés okozásával be tudja fejezni.

A rendőr tiszthelyettesek esetében 10 órányi rendőri önvédelem és közelharc alapismeretek és 18 óra rendőri önvédelmi alaptéchnikák szerepelnek (URL5). Ez a szám a katonai rendészek és a rendőrtisztek által kapott felkészítéshez képest igen alacsonynak tűnik. Ezt megerősítik az interjú kérdéseimre adott válaszok is, melyek alapján az a kép körvonalazódik, hogy a képzés során egyszerűen nincs kellő idő szánva a mozdulatok helyes begyakorlására. Ugyanakkor az is nehezíti a helyzetet, hogy míg a katonai rendészek intézkedéstaktikai felkészítése egységes séma alapján történik, addig a rendőrségen belüli különböző szervek saját kiképző állománnyal rendelkeznek, így a már a rendőrség kötelékében szolgálók felkészítése igen eltérő lehet. Ugyanakkor ismétlődő felkészítéseket is tartanak, ez a Készenléti Rendőrség esetében két évente kerül megszervezésre, de mivel ez egy speciális feladatokat ellátó szerv itt több ilyen jellegű foglalkozásra kerül sor, mint más rendőri szervek esetében. A Készenléti Rendőrség specialitása az úgynevezett csapatbiztonság, melynek során különféle tömeggel szembeni intézkedési módokat gyakorolnak. Ez általában évente több alkalommal megtartott, alkalmanként 2 napos képzéseket jelent a lehető legrealisztikusabb körülmények között. (URL6).

A rendőrtiszt interjúalanyom elmondása szerint folyamatos közelharc felkészítést a Terrorelhárítási Központ (URL7) a Mélységi Ellenőrzési és Közterületi Támogató Alosztály (URL8) és a Készenléti Rendőrség bizonyos egységei számára van biztosítva. A képet tovább árnyalja, hogy a jelentős mértékben növekvő adminisztrációs terhek, valamint a folyamatosan csökkenő létszám miatt, pont az állomány azon részénél van a legkevesebb idő a képzésre, gyakorlásra, továbbképzésre, akik a leginkább ki vannak téve a testi kényszer alkalmazásának, rendészeti (egyenruhás) és bűnügyi (nyomozók) állomány.

Lényegi különbség a két egyenruhás szerve tagjainak felkészítése során első sorban az arra szánt idő mennyiségében érhető tetten. Mind a katonai rendészek, mint a rendőrség tagjai hasonló szempontok szerint kell, végrehajtsák feladataikat. Míg, azonban a Magyar Honvédség Katonai Rendészeti Központ állományába tartozók esetén a kiképzési idő kezdetétől folyamatos a fizikai konfliktus helyzetekre való felkészítés és azt a kiképzés lezárultát követően is napi szinten gyakorolják, addig a rendőrség tagjainak ilyen irányú kiképzése közel sem kap ekkora hangsúlyt. További különbség, hogy míg a katonai rendészek intézkedéstaktikai kiképzése egységes, addig rendőrség esetében nem mondható el, ami nem egységes kompetencia szinthez vezethet.

Intézkedéstaktika

A Magyar Honvédség Katonai Rendész Központ által alkalmazott intézkedéstaktikai képzés rendkívül gyakorlatorientált. Ennek során – hasonlóan a rendőrség tagjaihoz – nem csak a jogszabályok által megengedett önvédelmi és kényszerítési fogásokat, a kényszerítő eszközök használatát sajátítják el, hanem részt vesznek szimulált stresszhelyzet gyakorlatokon is. Ezek a gyakorlatok adják az intézkedéstaktikai felkészítés lényegét. Ezek során olyan helyzeteket kell megoldaniuk a képzésen részt vevőknek, melyek a mindennapi feladataik végrehajtása során bármikor előfordulhatnak. Ezek a szituációk mind, már korábban megtörtént esetek labor körülmények közötti reprodukciója. A kiképzendőknél nemcsak a helyzetet kell megoldaniuk, de utána közösen a kiképzőkkel együtt ki is értékeli a történeteket, így biztosítva, hogy semmilyen részlet, kétséges megoldás felett ne sikkadjon el a figyelmük. A gyakorlatok során katonák mentális és fizikai teljesítőképességét fejlesztik. A szimulált stresszhelyzet gyakorlatok biztosítják, hogy a kiképzés a lehető legrealisztikusabb és naprakészebb legyen.

A gyakorlatok során megállapítható, hogy a jelöltek rendelkeznek az úgynevezett ütés- és/vagy ölés gáttal. Ennek megléte kizáró ok a rendészet soraiból, hiszen a feladatvégrehajtás során, bármikor fennállhat olyan helyzet, amikor fizikai kényszerítést, vagy löfegyvert kell alkalmazni és, ha erre nem képes valaki hezitálás nélkül, azzal komoly veszélybe sodorhatja önmagát, járőrtársát, az intézkedés alá vont személyt, személyeket valamint az intézkedés környezetében tartózkodó egyéb személyeket is. Legyen bármilyen alapos is a kiképzés a tanultak alkalmazása mindig az egyéni múlik, ezért is fontos, hogy fény derüljön az ehhez hasonló kizáró okokra. Ugyanakkor a folyamatos gyakorlás elősegíti, hogy a szakszerűség domináljon az intézkedések alatt.

A szimulált stresszhelyzet gyakorlatok másik előnye, hogy elősegíti a feladatvégzés során esetlegesen fellépő „lefagyás” elkerülését. Prof. Dr. Haller József a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem közös konferenciáján (URL9); (URL10) megtartott előadásában „Intézkedéslélektan, biológia és pszichológia” fejtette ki nézeteit a kérdéssel kapcsolatban. Az emberi elme stresszhelyzetben hajlamos az addig megismert tapasztalatok mentén döntést hozni. Ezt az állítást kísérletekkel is bizonyították, így elmondhatjuk, hogy a szimulált stresszhelyzet gyakorlatok elsősorban eszközt jelentenek az éles szituációkra való felkészítésben. Az ilyen gyakorlatok további előnye, hogy fejlesztik az egészséges agressziót és a helyzetfelismerést és így elkerülhetővé válik mind az alul, mind a túlintézkedés.

A rendőrtiszt hallgatók esetében sor kerül különféle rendőri intézkedésekről készült videófelvevételek elemzésére, ami bizonyos elemeiben hasonlítható a szimulált stresszhelyzet gyakorlatokhoz. Ez is egy hatékony módja a képzésnek, de a látottak elpróbálása fizikai mivoltukba egy magasabb szintre viheti

ezt a fajta felkészülési módszert.

A katonai rendészet tagjai nem csak egyénileg, de járőrtársukkal, illetve rajszinten is kapnak intézkedéstaktikai kiképzést. Ennek az a célja, hogy megtanuljanak a társukkal, társaikkal összhangban dolgozni és ne akadályozzák egymást a felmerülő kihívások megoldása közben. A rendőrség kiképzésében erre alig vagy egyáltalán nincs példa, ami negatívan érintheti az intézkedő állomány hatékonyságát. A társas intézkedéstaktikai elemeket, azért is fontos gyakorolni, mert a rendészek feladatainak sikeres végrehajtásának egyik kulcsa a létszámfölény, a kiképzésből és a náluk lévő kényszerítő eszközök, fegyverek jelentette további előnyt biztosító tényezők mellett.

Következtetések, javaslatok

A rendészeti, rendőri szerepkör egyértelműen megkívánja, hogy az intézkedéseket foganatosító állomány naprakész ismeretekkel rendelkezzen a fizikai konfliktus helyzetek kezelése terén. Vagyis megtudja védeni magát és fizikai kényszert tudjon alkalmazni az intézkedés alá vont személlyel, személyekkel szemben. Mindezt a jogszabályi előírásoknak eleget téve. Az ilyen jellegű jártasságok azért is elengedhetetlenek, mert napjainkban a nem kellően profeszionális intézkedéseket könnyen rögzíthetik a járókelők és ezek a felvételek az interneten, médiában terjedve olyan reakciókat válthatnak ki, amik előre nem látható következményekkel járhatnak. Kijelenthetjük, hogy ma az elégtelen kiképzési, gyakorlási lehetőségeknek köszönhetően az állomány kisebb része tudna megfelelni a fenti feltételeknek. Ugyanakkor az intézkedőket körbevevő környezet előnyöket is rejthet magában. A Magyar Honvédség Katonai Rendész Központ állományába tartozókat nemrégiben kezdték megismertetni az együttműködési gondolkodás elveivel. Ennek során az egyenruhás szervek az intézkedés során igénybe vehetik az intézkedés környezetében tartózkodó civil személyek segítségét bizonyos feladatok elvégzéséhez a jogszabályi kereteken belül. Például, amíg az állomány intézkedik egy bevásárlóközpontban, metróaluljáróban, az ott tartózkodó biztonsági őrök kiürítik a területet, amennyiben az szükséges. Ezzel növelhető az intézkedés hatékonysága és az egyenruhás szervek felé táplált bizalom is.

Ezen felül mindképpen szükséges volna egy központilag megállapításra kerülő oktatóanyagra, mely beépülne az intézkedést végrehajtó állomány kiképzési rutinjába és megfelel korunk kihívásainak. Mindenképpen szükséges volna a megfelelő időkeret és lehetőség biztosítása arra, hogy a megtanultakat szinten tartsák és tovább is fejlesszék a rendvédelmi szervek állományába tartozók, mert néhány szerencsés kivételtől eltekintve a rendőrség állományába tartozók többségének nincs lehetősége intézkedéstaktikai készségeinek fejlesztésére, szinten tartására. A kiképzési anyagnak stílusfüggetlennek kell lennie, és idomulnia kell a jogszabályi előírásoknak, valamint tekintetbe kell

vennie a specializált feladatkörök speciális igényeit is és mindkét nem tagjai számára biztosítania kell a sikeres fellépés lehetőségét. A fenti lépések megtétele nagyban növelné a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek állományának hatékonyságát és elkerülhetővé válna, hogy Magyarországon a külföldiekhez hasonló tragikus esetek játszódjanak le. Mindehhez jó kiindulási alapot jelenthet a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek és a Magyar Honvédség Katonai Rendész Központ közti együttműködés, ami a két szervezet által vallott hasonló értékekből adódóan is gyümölcsöző képet vetít előre.

Források

Isaszegi János (2018): „*Cum virtute legis*” – *A törvény erejével*. Zrínyi kiadó. Budapest, 2018

Riczler Tamás (2020): Katonai rendészeti képesség a kiképzés tükrében. In *Honvédségi Szemle* 2020/2.

Internetes források

URL1: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-52861726> (letöltve 2020. 11. 03.)

URL2: https://index.hu/kulfold/2020/07/19/marcus_coutain_george_floyd/ (letöltve 2020. 11. 03.)

URL3: <https://24.hu/kulfold/2015/11/15/parizsi-terrortamadas-sokkolo-fotot-tettek-kozze-a-bataclan-koncertteremrol/> (letöltve 2020. 11. 03.)

URL4: https://hvg.hu/vilag/20151113_Robbanas_es_lovoldozes_Parizsban (letöltve 2020. 11. 03.),

URL5: https://www.mrszg.hu/images/docs/kepzesek/tajekoztato_alap.pdf (letöltve 2020. 11. 05.)

URL6: https://www.youtube.com/watch?v=YJWWH6QKXG-g&fbclid=IwAR2ZwBoASTfHoj4e8Yi2WP8knvd1SgkdCfUrVvHOFcBd-sezoRuO_JareLkM (letöltve 2020. 11. 10.)

URL7: <http://tek.gov.hu/> letöltve 2020. 11. 06.

URL8: http://www.police.hu/sites/default/files/1_2013_orfk_tajekoztato_0.pdf (letöltve 2020. 11. 06.)

URL9: <https://www.ppk.elte.hu/content/kriminalpszichologiai-konferencia-2019.e.12866> (letöltve 2020. 11. 06.)

URL10: <https://www.uni-nke.hu/hirek/2019/09/27/mindent-a-kriminalpszichologiarol> (letöltve 2020. 11. 06.)

Magyar börtönrendszer kibontakozásának lenyomatai

dr. Véger Alexandra¹

Absztrakt

A börtönök az utóbbi időkben igen nagy figyelmet kaptak és kapnak, hogy mennyire tartják be az általuk foglalkoztatott elítéltekre vonatkozó börtönszabályokat

A modern büntetés-végrehajtási rendszerek alapvető rendeltetése a társadalom védelme a bűnözéssel szemben azáltal, hogy a szabadságelvonással járó büntetések és intézkedések végrehajtása során elősegítik a fogvatartottak társadalomba való beilleszkedését.

Az államnak a társadalom védelme érdekében fenn kell tartania a közrendet és a közbiztonságot, üldöznie kell a bűncselekményeket, meg kell büntetnie az elkövetőket, és végre kell hajtania a büntetéseket. Mindez az állam büntető hatalmát jelenti. A büntetés-végrehajtási rendszer (más kifejezéssel: börtönrendszer) a maga sajátosságaival, a szervezeti rendszerekre vonatkozó általános törvényszerűségek alapján épül fel és működik.

A magyarországi börtönrendszer kibontakozását, fejlődését számos tényező akadályozta, melyek főként a nemesi előjogokban testesültek meg. Az első magyar büntető törvénykönyv, a Csemegi-kódex életbe lépését rövidesen követte a magyar börtönrendszer átfogó kiépítése. Hazánkban a kiegyezést követően a börtönhálózat megkésett kiépítése tette lehetővé és egyben sürgetővé a börtönműködésnek főképpen a német, kisebb részt az angol tapasztalatok adaptálásával történő vizsgálatát.

Rövid tanulmányomban részletesen szeretném felvázolni azokat a történelmi- elméleti gócpontokat, amelyek a magyar börtönrendszer mai arculatán hekként láthatóak, és mindazon reformokat, amely a magyar börtönügy fejlődéséhez hozzávetett.

Kulcsszavak: börtön, börtönrendszer, büntetés-végrehajtás, fogvatartás

¹ Pázmány Péter Egyetem, Doktori Iskola, phd hallgató

Bevezetés

A modernkori magyar börtönügy több mint kétszáz éves történetének áttekintésével röviden bemutatom azokat a szakmai-szellemi csomópontokat és gyakorlati változásokat, amelyek jellemezték a lemaradásból felzárkózás, a modernizáció állomásait. A börtönrendszert mintakövetés jellemezte, a 19. század első harmadától közel száz éven keresztül az angolszász modell volt a viszonyírás pont, a 20. század második felében a szovjet minta. A 20. század végétől legnagyobb hatással az európai emberi jogi megalapozású felfogás van.

Az egész folyamat kellemetlen kísérőjelensége: az elméleti fejlettség és gyakorlati megvalósulás közötti tartós különbség.

Jelen tanulmányom jelenleg a kiegyezés utáni és a II. világháború vége közötti korszakot öleli fel, rámutatva a jelen magyar büntetés-végrehajtási rendszer mély ráncai.

19. századi magyar börtönrendszer fejlődése

Hazánkban a XIX. század második felében – a kiegyezést követően – indultak meg azok a törekvések, melyek a modern polgári igazságszolgáltatás kialakítását tűzték ki célul. Az igazságügyi kormányzat európai léptékben gondolkodott, és a modern büntetés-végrehajtás megvalósítására különösen nagy hangsúlyt fektetett.

A börtönügy fejlődése dőcögve haladt, hibás központi döntésektől kísérve (szabadságvesztés töltésére sokszor alkalmatlan épületeket létesítettek), némelyik még ma is börtönként funkcionál (pl.: Lipótvár, Ilava, Márianosztra, Vác), azonban végre rendezettebb viszonyok alakulnak ki a börtönügyben (Estók, 2013).

A polgárság világi ideológiája, a felvilágosodás lényeges változásokat idézett elő a büntetés-végrehajtásban is. A 18. században sajátos kettősség jellemezte a büntetőgyakorlatot, egyfelől az abszolút hatalom érdekei, vagyis a legkeményebb büntetőeszközök használata, másrészt a felvilágosodás humanista jogok érvényesülése. A büntetés-végrehajtás alapelveivé lettek a nevelés, vagyis az elítélt alkalmassá tétele a visszatérésre. A humánus kezeléssel és a sanyargatás elutasításával kapcsolatos az emberies bánásmód meghonosítása a börtönügyben.

Ezzel a büntetés-végrehajtás bonyolult rendszerré vált. A korábbi egyszerű, olcsó vártömlőc, városi carcer vagy városi börtön helyébe egy hihetetlenül bonyolult, totális intézmény lépett. Az intézmény megkövetelte a végrehajtás aprólékos megtervezését, átgondolt rezsimek kialakítását, a foganatosításra

alkalmas szakemberek kiképzését (Mezey, 2019).

A szabadságvesztés-büntetés elfogadtatásában közrehatott a felvilágosult abszolútizmus büntetőpolitikája. A határozott tartamú szabadságvesztés-büntetés III. Károly regnálása idején vált Magyarországon dekretális szankcióvá (1723:22. tc.). Mária Terézia hazánkban hatályba soha nem léptetett, de a bírák által forgatott büntető törvénykönyve a szabadságvesztésnek már több nemét ismerte. A Theresiana első ízben foglalta össze a szabadságvesztés-büntetés végrehajtására szolgáló intézményeket (1768). A Sanctio Criminalis Josephina (1787) már a legfőbb büntetési nemként tekintette a szabadságvesztést. Constitutio Criminalis Theresiana-ban a száműzés, a kiutasítás, kitiltás mellett két nemét is megfogalmazta a büntetés-végrehajtási intézetben letöltendő büntetésnek: a fogházban és a börtönben letöltendő szabadságvesztést; a dologház, amely a kényszermunka-büntetések alfajaként jelent meg (Kapa-Czenczer, 2006).

Kiegészítést követő magyar börtönrendszer

Az 1848/49-es szabadságharc bukása után a magyarok az osztrák törvénykezés alá kerültek, és 1852-ben az osztrák birodalmi büntető törvénykönyv hatályba lépésével a szabadságvesztés lett a hivatalos büntetési nem. Ennek következtében hirtelen megnövekedett az elítéltek száma, amit az akkori zárkarendszer – elsősorban tömlöcök – nem tudott befogadni. Elkezdtek a börtönök építését, illetve várak, középületek börtönné alakítását. A magyar börtönrendszer már indulásakor sem felelt meg a rendeltetésének. A börtönné alakított középületek általában alkalmatlanok voltak a funkcióra (Batári, 2017).

1860-ban, amikor a politikai változások nyomán helyreállt a magyar rendi alkotmány, központilag a helytartótanács hatáskörébe kerültek vissza a börtönök. A helytartótanács a börtönök szerkezetének és a foglyok körüli bánásmódnak a szabályozására kényszerült. Az 1863-as rendelet azonban alig több, mint az 1854. évi osztrák Verordnung fordítása, ennek ellenére e jogszabály az első modern, börtönügyet rendező norma a magyar jogban. A körrendelet egyfajta „börtönminimumot” próbált meghatározni: előírásokat tartalmazott építészeti és biztonsági feltételek megteremtéséhez, egészségügyi követelményeket fogalmazott meg, rendelkezett az elkülönítésről, rabmunkáltatásról, a munka díjazásáról, fegyelmezésről. A rendelkezés az 1843-as javaslatához képest mérsékelt, progresszívnek aligha nevezhető. A helytartótanács az országos fegyintézetek ügyét egyedi tárgyként kezelte, s az intézetekre vonatkozó utasításokat egyenként, „személyre szabva” adta ki a fegyházak igazgatóinak és tisztségviselőinek (Mezey, 2011).

1869. február 10-én bocsátották ki a Hárszabályokat („Hárszabályok és szolgálati utasítások a magyar királyi országos fegyintézetek, úgyszintén az azoknál alkalmazott hivatalnokok és örök számára”), melyek az országos intézetek viszonyait rendezni. Fő szempontja volt a garanciák rendezése, a humanitárius bánásmód meghonosíttatása (például tilos volt a letartóztatottak bántalmazása, káromolása, botozása) és a magánelzárás intézményes bevezetése („a mennyire ti. az intézet építkezési és egyéb viszonyai megengedik”). A rendelettel az igazságügyi kormányzat megteremtette a modern börtönügy fejlődésének alapjait.

Az 1871:31. tc. értelmében a börtönök a törvényhatóságoktól a bíróságokhoz (a járásbíróságokhoz és a törvényszékekhez) kerültek. Az 1871:33. tc. a fogházak felügyeletét a királyi ügyészekre bízta. Az országos intézetek már korábban is az igazságügyi tárca alá tartozva elkülönültek a többi börtöntől. Most ezek is törvényszéki, illetőleg járásbírósági fogházzá váltak, megörökölve anyaintézetük, a törvényszék, illetőleg a járásbíróság helyét és besorolását a bírósági szervezetbe.

A törvényhatósági börtönök átadásával átszállt a rendezés kötelezettsége is az igazságügyi minisztériumra.

A köznyelvben Csemegi-kódexként emlegetett 1878. évi V. törvény, és az 1879. évi XL törvénycikk („Magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról”) gyökeresen alakították át a honi büntetési és börtönrendszert. Az említett jogszabályok a szabadságvesztés öt különálló nemét határozták meg: fegyház, államfogház, börtön, fogház, elzárás.

A fokozatos avagy progresszív rendszer szerint szerveződő modellek vagy az ír, vagy pedig az angol megoldást követték. Az ír rendszer lényege, hogy a fogoly kezdetben a legszigorúbb magányrezsím keretei között tölti büntetése első hányadát, majd kedvezőbb körülmények közé kerül. A Csemegi-kódex szerint az első stádium a magánelzárás, melynek időtartama a teljes büntetés egyharmada (ha az három esztendőnél hosszabb, egy év). A második stádium a közös fogság volt. A fegyencek, rabok, foglyok közösen dolgoztak, de éjjelre elkülönítették őket. Javult az élelmezés minősége, a szigor enyhült. A fogság részét képezte ugyan, de már jóval nagyobb szabadságot biztosított a közvetítő intézet, melyben különösebb felügyelet nélkül dolgoztak az elítéltek; rabruhát nem viseltek, további enyhítések is tapasztalhatók. (Mezey, 2018, 537-538.) 1883-ban létesítették a – külön erre a célra szolgáló – kishartai mezőgazdasági jellegű közvetítő intézetet (későbbi nevén Állampuszta). az 1884:20. tc. értelmében Vácott, utóbb Lipótváron (1889) nyitottak közvetítő intézeteket.

Közvetítő intézetbe kerülhettek az életfogytiglan fegyházra ítélték 10 esztendő múltán, a legalább háromévi börtönre vagy fegyházra ítélték büntetésük kétharmad részének letöltése után. Végül saját kérelmükre és a felügyelő bizottság ajánlatára, az igazságügy-miniszter döntése alapján következett a

feltételes szabadlábra helyezés. (Ettől a négyfokozatú megoldástól az angol modell annyiban tért el, hogy hiányzott belőle a közvetítő intézet.) A kor legmodernebb (s mindmáig időtálló) konstrukciója a kódex egyik erőssége volt.

A fenti törvények életbelépésével egy időben jelent meg a 2106/1880 I. M. E. számú rendelet és mellékletei (fegyház-, börtön-, fogházrendtartások stb.), melyek részletesen szabályozták a büntetés-végrehajtást.

Államfogház már 1867-től működött Vácott, majd Szegeden létesítettek újat 1889-ben. A központosított büntetés-végrehajtási igazgatás arra is lehetőséget adott, hogy további intézményekkel gazdagítsák a börtönügyi intézményhálózatot: 1906-ban megkezdhette működését az Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet (9052/1906. IM), 1913-ban a Bűnügyi Embertani Laboratórium. Már a büntetőjog és a büntetés-végrehajtási jog századfordulós fejleményei közé tartozott a fiatalkorúak intézeteinek létesítése: a fiatalkorúak országos fogházának (Cegléd) és a javítóintézeteknek (Aszód, Kassa, Kolozsvár, Székesfehérvár, Rákospalota) megnyitása.

Sajnálatos módon a jogszabályokban leírt rendkívül előremutató rendszer a gyakorlatban nem tudott hazánkban meghonosodni, mert az anyagi és személyi feltételek nem bizonyultak elegendőnek az egyes elemek megvalósításához – például a magánelzárás és a közvetítő intézetek kivitelezéséhez nem voltak meg a megfelelő eszközök. A gépies fegyelmezéshez szokott személyzet pedig alkalmatlan volt az új, differenciált rendszer alkalmazására.

A korabeli büntetőpolitika változásai 1908-1948 közötti időszakban

A Csemegi-kódex első átfogó módosítása az 1908. évi 36. törvénycikk (a továbbiakban: I. Bn.) valósult meg. A jogszabály igen szigorúan differenciált és progresszív rendszert honosított meg, amelyben a fiatalkorúakat az elkövetett bűncselekmény természete és a személyes előéletük alapján osztályozták. A struktúra lényegi elemei a fokozatos börtönrendszer enyhített és egyszerűsített metódusát vették át. Az I. Bn. mellett jelent meg a korszak másik, ugyancsak emblematikus jogszabálya, a közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913. évi. XXI. törvény (a továbbiakban: KMKt.). A jogintézmény jellegéből adódik, hogy biztonsági intézkedésként alkalmazták, ugyanis a közveszélyes munkakerülésre olyan állapotként tekintettek, amely jogellenes passzív magatartás, a társadalommal szemben fennálló kötelezettség megszegése, azaz antiszociális állapot.

Az I. világháború kitörése a büntetés-végrehajtásra is jelentős hatást gyakorolt. A fogvatartottak közül a hadiszolgálatra alkalmas elítéltek büntetését sok esetben félbeszakították vagy elhalasztották. Az 1914. évi L. törvénycikk lehetővé tette a „letartóztatott egyének” alkalmazását – az igazságügy minisz-

ter engedélyével és rendelkezései szerint – „közegészségügyi, közlelmezési vagy közbiztonsági szempontból szükséges vagy egyéb közérdekű munka teljesítésére”. A letartóztatottak többnyire mezőgazdasági munkát végeztek. A börtönökben az ellátás (például az ételmezés, a világítás, a fűtés) rohamosan romlott.

Az elveszített világháború utáni magyar társadalmi, jogi és nemzeti megtépázott, az elérendő büntetőpolitikai célt csak jogalkotással lehetett megvalósítani, ennek eredményeként született meg az 1928. évi 10. törvény (II. Bn.), amely a Csemegi-kódex módosítását jelentette. Az 52 §-bólálló szabályozás a büntetőjog két nagy területét érintette, egyrészt a pénzbüntetés reformációját végezte el, másrészt a megrögzött büntetettekkel kapcsolatos új jogintézményt, a szigorított dolgházat (kvázi megelőzési letartóztatás) emelte be a jogrendbe.²

A fegyintézetek és fogházak számának erőteljes csökkenése nem feltétlenül az intézetek hiánya miatt jelentett problémát. Inkább az volt a gond, hogy a fegyház-, börtön-, fogházhálózat – mely a századforduló táján már szisztematikussá vált – megbomlott.

Az első világháborút követően gyökeresen változott meg a rabmunkáltatás helyzete is. Míg korábban a fogvatartottakat az ipari jellegű termelésbe vonták be, a fegyházakban jórészt ipari üzemek voltak, a trianoni békediktátumot követően a mezőgazdasági foglalkoztatás lett a meghatározó. Ennek indoka volt, hogy az ipari központjainak jelentős részét veszített Magyarország gazdasága is túlnyomóan agrárjellegűvé formálódott, továbbá mert a háborút követően a kormánynak rendkívüli nehézségekkel kellett szembenéznie a nyersanyag-termelés terén, mind a civil lakosság, mind a fogvatartottak ellátása érdekében. (Lőrincz 2019, pp. 66.)

A háborút követő időszakban a gazdasági visszaesés és a Tanácsköztársaságot követő megtorlások miatt megnövekedett a nyomor, ezzel párhuzamosan pedig a bűnözési ráta is. (az 1920-as évre vetítve a letartóztatottak száma 14300 fő volt, míg 1914-ben csupán 7700) A büntetés-végrehajtási intézetekre általános jellemző lett a túlszűfolttság, mely egészen a harmincas évekig fennállt

2 A szigorított dolgházat büntetés helyett kellett alkalmazni, és a törvény úgy határozta meg, hogy csak a minimális tartama volt megállapítva, a maximuma nem, legalább három évig tartott. Három év után a szigorított dolgházban fogva tartott személy kérhette az igazságügy-minisztertől a szabadon bocsátását, amiről az igazságügy-miniszter a dolgház mellett működő felügyelő szerv meghallgatása után döntött. Ez a jogintézmény akár életfogytig is tarthatott, és a büntetést a fegyház körülményei között hajtották végre.

II. világháború utáni börtönrendszer

A II. világháború befejezését követően központi politikai célkitűzés volt, hogy a háborús bűnöket elkövetők felelősségre vonása jogszabályi keretek között valósuljon meg. Ennek előzményeként már 1945 januárjában miniszterelnöki rendelet jelent meg, amely bevezette a népbíráskodás rendszerét, mint az 1945. évi VII. törvény szerint a legmagasabb jogszabályi szint.³ A népbíráskodás körében alkalmazható volt a halálbüntetés, a kényszermunka, a fegyház és a börtön, amelyek végrehajtási szabályait igazságügy-miniszteri rendelet állapította meg.⁴ A korszak további jellemzője, hogy a népbíróságok és a rendes bíróságok párhuzamosan ítéleztek. A rendszerbe állított börtönök jellegüket tekintve bírósági fogházak, országos büntetőintézetek és dologházak voltak. atipikus jegyeket mutató fórumoknak a feladata egyértelműen tükrözte a megtorlás és a „lehető bosszú” szándékát, ugyanis „mindazok, akik a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részesei voltak, bíróság előtt feleljenek tetteikért és nyerjék el méltó büntetésüket (Pallo, 2019).

A III. Bn. tehát külön fejezetet szentel az elmebeteg bűnelkövetők biztonsági őrizetét. A biztonsági őrizet egy évig tarthat, azonban letelte előtt három hónappal a bíróság újra megvizsgálja az ügyet, és szükség esetén még egy évvel meghosszabbíthatja idejét, amely az elkövető gyógyulásáig, illetve közveszélyes állapota megszűnéséig tarthatott.

Az 1945-ben létrehozott népbírói jogban alkalmazott szabadságkorlátozó büntetések a Csemegi-kódexben szabályozott fegyház és börtönön kívül az internálás és a kényszermunka-büntetés voltak. A kényszermunka feladata az volt, hogy a főként politikai okokból elítélteknek módot nyújtson arra, hogy munkájukkal részben „jóvátehesék az ország rombadöntésében való közreműködésüket”, továbbá, hogy „felvilágosító oktatással” alkalmassá váljanak a demokratikus rendbe való beilleszkedésre. A rendelet előírta, hogy a kényszermunkára ítélteteket táborszerű elhelyezésük mellett kizárólag nehéz testi munkával szabad foglalkoztatni, hogy a munkatábor életrendjét – kevés eltéréssel – a szigorított dologház szabályai szerint kell foganatosítani (Pallo 2020).

Sztálini büntetés-végrehajtási rendszer

Az 1951. január 1-jén hatályba lépő 1950. évi II. törvény (Bt.) drasztikus alappossággal változtatott a Csemegi-kódex szabadságvesztés-büntetési rendszerén: csupán egyféle szabadságvesztést ismert és ezt börtönnek nevezte el. Az eltorzult büntetőpolitika és igazságszolgáltatás 1950-től az elítélteknek történelmünkben példátlan tömegét zúdította a börtönökre. Ez a létszámemelkedés

3

4 Fontos változás volt, hogy a korábbi időszakból ismert államfogház büntetést 1946-banhatályon kívül helyezték.

szükségessé tette az intézményi rendszer – korábban már eltervezett – bővítését. A szovjet modell alapján 1949-ben elkezdődött a „nyitott végrehajtási helyek”, gyárok, üzemek, bányák stb. átadása a büntetés-végrehajtás számára, és 1952 végére már szinte az egész országot behálózták az ún. őrparancsnokságok, illetve munkahely-parancsnokságok (Pallo, im). 1952 októberében mintegy 45 helyen dolgoztattak elítélteket, így többek között ipari létesítmények építkezésein (például Csepel Művek, Oroszlány, Almásfüzitő, Ajka, tiszalöki erőmű), középületek létesítésében (például a miskolci és a veszprémi egyetemek), bányákban (például Tatabánya, Recsk, Várpalota, Komló) és számos más ipari és mezőgazdasági jellegű közmunkán.

A sztálini büntetőpolitika térhódításával 1949-től megkezdődött a büntetés-végrehajtás személyi állományának teljes cseréje. Az új személyzet nem előképzettség és szakmai rátermettség, hanem a politikai megbízhatóság kritériumai alapján verbuválódott. Az ellenségként kezelt elítéltekkel szemben elterjedt a durva, embertelen bánásmód, az elítéltek mély, megalázó alávetése az „osztályharcra edzett” személyzetnek. (Lőrincz, 2019. pp. 67.) A büntetés-végrehajtás tevékenységét alapvetően belső utasítások, parancsok szabályozták.

A politikai hatalomnak 1953 tavaszától – Sztálin halálától – kezdődő átmeneti megingása lehetővé tette a büntetés-végrehajtás törvényessége részben látszólagos erősítését. Az erre irányuló törekvést jelzi a Minisztertanács 1105/1954. sz. határozata, amely elrendelte a börtönügyet átfogóan rendező szabályzat kiadását. Az 1955-ben megjelent Büntetés-végrehajtási Szabályzat – szigorúan belső használatra – rögzítette, hogy a szervezet fő feladata a biztonságos őrzésre és a gazdaságos elítéltmunkáltatásra irányul, ám emellett a letartóztatottak nevelésére is tartalmazott előírásokat, ezek azonban a személyzet ellenállása miatt (szükségtelen liberalizmusnak tekintették) csak papíron maradtak

„Szocialista” büntetés-végrehajtás után

A sztálini büntetőpolitikával való szakítás az 1950-es évek második felétől részben a korábbinál engedékenyebb büntető igazságszolgáltatást eredményezett.

A büntetőpolitika annak érdekében, hogy a elkövetőket visszaterelje, a 8/1959. BM. számú utasítás rendelkezése alapján a nevelést a végrehajtási rendszer hivatalos feladatává tette. Az elítéltek tömegesen kerültek börtönbe, ami szükségessé tette az intézményi rendszer gyors bővítését. 1952. év márciusában a börtönügy szervezete a Belügyminisztérium felügyelete alá került, a büntetőintézetek központi irányítására létrehozták a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát. Az 1961. évi V. törvény két fokozatot különböztetett meg, a börtönt és a büntetés-végrehajtási munkahelyet.

A magyar börtönügy 1963-tól az Igazságügy-miniszter irányítása és felügyelet alá került. A növekvő bűnözéssel szembeni türelmetlen büntetőpolitika terméke volt a 1972. év január 1-től fegyházban, szigorított börtönben, börtönben és fogházban hajtották végre a szabadságvesztés-büntetések. A börtönügy több évtizedes elmaradásának, valamint a törvényi szintű szabályozás hiányának felismerése az elméleti munka megélénküléséhez vezetett. Ennek egyik eredménye az 1966. évi 21. tvr. megalkotása volt. E jogszabály már céljában, elveiben, tartalmában megközelítette az európai normákat. Merőben újszerű volt az a felfogás, mely az elítélteket nem csak kötelezettségekkel látta el, hanem jogokat is biztosított számukra. Az elítélteket a végrehajtás tárgyából annak alanyává tette. A törvény a szabadságvesztés négy fokozatát állapította meg (szigorított börtön, börtön, szigorított munkahely, munkahely) (Mezey, 2011).

A nehézségek ellenére a '70-es évek közepétől megindul egyfajta humanizációs folyamat a börtönviszonyokban. Ezen folyamat egyik eredménye az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról (Hodosy 2011). Megismerhetővé váltak az ENSZ és az Európa Tanács által kidolgozott ajánlások a korszerű börtönök működésére vonatkozóan. Ennek eredménye lett, hogy a büntetések és intézkedések végrehajtását egységes rendszerbe foglalták. Az 1979. évi 11. sz. tvr.-t (Bv. tvr.) a büntetés-végrehajtás szakemberei hozták létre. E kódex jellegű tvr.-t követte a büntetés-végrehajtási szabályzat (miniszteri rendelet), ami mindenki számára megismerhetővé vált. Kibővült az elítélt külvilággal való kapcsolatának lehetősége, olyan új intézmények jelentek meg, mint az átmeneti csoport és a gyógyító-nevelő csoport (Kapecz, 2018).

Összegzés

A trianoni békediktátumot követően már a visszafogott börtönreform sem kerülhetett szóba, egyrészt az ország gazdasági állapota, másrészt a korszakban meghatározó kriminálpolitikai elképzelések miatt. A világháborúban harcolt tisztek jó részét börtönök élére nevezték ki vezetőnek. Ez szintén nem segítette a szakmai fejlődést, mivel ezt követően az intézményekben a katonai személet vált uralkodóvá.

Jelenleg a magyar büntetés-végrehajtási rendszer nagyon sok különböző elemet tartalmaz a világon ismert és használt módszerekből. Fennmaradt a fokozatos rendszer, 1978-tól három szint létezik: a fogház, a börtön, és a fegyház. Rendszere kissé túlbonyolított és -szabályozott.

Ezen felül nem hunyhatunk szemet a nemzetközi kötelezettségek és az Európai Unióba belépésétől követően a magyar jogrendszerbe történő változások felett. Hiszen ezen benyomások, jogszabályi változások mind a mai napig kísérik a mai magyar büntetés-végrehajtás arcán megjelenik, amely érezhetően folyamatos arckonstrukciókon megy keresztül.

Felhasznált irodalom

Batári Attila (2017): Fegyelmező terek – az építészet feladata és lehetőségei a büntetés-végrehajtásban, BME Építésztechnológiai Kar Építőművészeti Doktori Iskola DLA-értekezés II, 2017.

Estók József (2013): A büntetés-végrehajtás függelmi viszonyrendszerének, felügyeletének története 1867–1990. között, Börtönügyi Szemle, 2013/4.

Hodosy Annamária (2011): A szabadságvesztésről, és annak alternatíváiról, Jogi Fórum.

Kapa-Czenczer Orsolya (2006): A büntetés-végrehajtási intézetek történetisége, Collega, 2006 évi 2-3 szám.

Kapcz Hajnalka - Illés Melinda- Tanács Eszter Tímea (2018): Rendészeti szakvizsga tananyag, Büntetés-végrehajtási igazgatás.

Lőrincz József (2019): A börtönügy jelenlegi szakmai arculatának kialakulása a 20. században. Börtönügyi Szemle. 2019/1. sz.

Lőrincz József (2005): A hazai büntetés-végrehajtási fejlődés vázlatja a ki-egyeztéstől napjainkig. Rendvédelem.

Mezey Barna (1995): Büntetés-végrehajtás a két világháború közötti Magyarországon. In: Börtönügyi Szemle. 1995/3. sz., p.95-102.

Mezey Barna (2019): A magyar börtönügy története, Dialóg Campus Kiadó, Budapest.

Mezey Barna (2018.): A börtönügy a 17-19. században, Gondolat Kiadó, Budapest.

Palló József (2019): A kör négyszögesítése: a börtönügyi jogi jellege 1945 és 1960 között, Miskolci Jogi Szemle 14. évfolyam, 2019, 2. különszám 2. kötet.

Pallo József (2020): A Csemegi-kódex formálódása a korabeli büntetőpolitika változásainak tükrében, In: Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére. Ludovika Press, Budapest.

Pallo József (2019): A büntetőpolitika és a börtönügy kodifikációs tanulságai (1945-2013) In: Jámbor, Orsolya Ilona; Lénárt, Máté Gábor; Tarján, G. Gábor (szerk.) A Rendőrákadémiától az egyetemig: Rendészettörténeti tanulmányok, Rendőrség Tudományos Tanácsa. Budapest.

Szóllósy Oszkár (1930): Magyar börtönügy: a szabadságvesztésbüntetések végrehajtása. Budapest.

A rendőri korrupció megelőzésében és felderítésében hatáskörrel rendelkező szervezetek tevékenysége

Veprík Zita¹

Absztrakt

A rendőri korrupció elleni fellépésben több, az elmúlt években szervezeti átalakítással, feladatkör változással érintett, független szervezet vesz részt, melyek eltérő hatáskörben, különböző eszközökkel, módszerekkel, szoros együttműködésben dolgoznak.

Kiemelt szerepet tölt be ebben a tevékenységben a Nemzeti Védelmi Szolgálat, mely önállóan működő belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv. Feladatukat képezi a bűnmegelőzés, a bűnfelderítés, az előzetes véleményalkotás, a kifogástalan életvitel ellenőrzés és a megbízhatósági vizsgálat. A rendészeti szervek tagjai által elkövetett korrupciós bűncselekmények nyomozásában alapvető feladatot tölt be az ügyészség, mely több szervezeti átalakításon ment át az utóbbi években. Ezek között olyan változtatások is szerepelnek, melyek azt mutatják, hogy nagyobb szerepet kívánnak vállalni a korrupció elleni küzdelemben. A korrupciós ügyek nyomozására egy külön osztály – a Korrupció Elleni Ügyek Osztálya – alakult. A következő változtatás során a katonai ügyészség ügyészi szervezetbe integrálódott és a korábbi területi katonai ügyészségek a Központi Nyomozó Főügyészség regionális osztályaiként működtek. A legutóbbi módosítás eredményeként 2019. február 01. napjával a megyei Nyomozó Ügyészségek és a Központi Nyomozó Főügyészség regionális osztályai összeolvadtak. A rendőrség állományára vonatkozó korrupcióellenes szabályok tartalmazzák az „állományvédelmi ellenőrzés” fogalmát. Az ilyen ellenőrzések végrehajtása az állományilletékes parancsnokok és az Ellenőrzési Szolgálatok számára kötelező. Ezek a személyek, szervezeti elemek csak korlátozott, nyílt eszközökkel léphetnek fel, melyek a korrupciós bűncselekmények megelőzése, visszaszorítása esetében is meglehetősen kis határfokúak, felderítésre pedig nem igazán alkalmasak.

A korrupció elleni fellépés hatékonyságának növelése megköveteli a szervezetek felépítésének, feladat- és hatáskörüknek a felülvizsgálatát, szükség szerinti fejlesztését.

Kulcsszavak: rendészet, korrupció, Nemzeti Védelmi Szolgálat, Központi Nyomozó Főügyészség

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, phd hallgató a

Bevezetés

A rendőri korrupció elleni küzdelemben több szervezet együttműködése szükséges, melynek során a represszív eszközök mellett egyre többször alkalmaznak integritásalapú eszközöket is. A kétféle eszközrendszer csak együtt hozhat eredményt, mégpedig úgy, hogy az integritás alapú eszközök felé kell elbillenni a mérleg nyelvének (Báger, 2012). Ahogy azt külföldi kutatók is megállapították, nem szorul mélyebb bizonyításra, hogy a közbiztonság védelme során szinte korlátlan a korrupciós magatartásra csábító alkalmak száma. Általánosan ismert és elismert tétel, hogy a korrupciós viselkedésnek, azaz a foglalkozási devianciának mind személyben rejlő, mind pedig körülményektől függő okai és feltételei vannak (Kappeler – Sluder – Alpert, 1994). Természetesen ezek nem függetlenek, kölcsönhatásban vannak egymással, hiszen a körülmények befolyásolják a rendőr magatartását, ő pedig hatást gyakorol környezetére. Az emberek életére, anyagi boldogulására is hatást gyakorló, széles mérlegelési jogkörön alapuló döntések, valamint a hivatás lényegéből adódó titkosság kedvező terepet jelent a közhatalom magáncélú használatához (Szikinger, 1998). A rendőri pályát választók előzetes pszichológiai szűrése sok más ok mellett ezért is fontos, hiszen a szilárd erkölcsiséggel rendelkezők kiválasztása jelentős eredményt hozhat az integritás növelése terén. A szilárd erkölcsiséget szakemberek a következőképpen definiálták: „az ember azon személyiségjellemzője, amellyel elfogadja az érvényben lévő társadalmi normákat (beleértve a jogi, etikai szabályokat), azokat megingathatatlanul betartja és rendíthetetlenül védi”. Emellett a rendőr számára legfontosabb értékeknek a következőket tartják: „a becsület, a hűség, a pártatlanság, a felelősségtudat” (Csató – Hunyady – Malét-Szabó – Münnich, 2015). A jelentkezők megfelelő szűrése szükséges ugyan, de nem elegendő. A megfelelő személyi és szervezeti integritást biztosító körülmények megteremtése és biztosítása is nélkülözhetetlen a rendőri korrupció elleni hatékony fellépéshez.

A korrupció mértékét alapvetően két tényező határozza meg. Az egyik a korrupciós nyomás, amit a társadalom gyakorol (illegális szolgáltatások iránti igény, korrupció elfogadottsága stb.) a hivatalos szervezetekre, közöttük a rendőrségre is. A másik pedig a rendőrök közösségének tagjai, akik nem csupán passzív szerepet töltenek be, hanem olyan szubkultúrát teremtenek, amely kedvező körülményeket jelent a korrupciós cselekmények megvalósulásának (Skolnick, 1998). Emellett problémát jelenthet, hogy ha a szervezet működése inkább az eredményességet, mint a legalitást preferálja (Krémer, 1998).

A rendőrök által a katonai bűncselekményeken túl a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmények, így a korrupciós bűncselekmények esetében is katonai büntetőeljárás indul, így a felderítésre és a vizsgálatra az általános szabályok bizonyos specialitások figyelembevételével vonatkoznak. Ezek a sajátosságok elsősorban a katonai büntetőeljárással

szemben támasztott alapelvi követelményekből, azaz a gyorsaság és szakszerűség elvéből származnak (Hautzinger, 2010).

A részletezett speciális jellemzőknek az ismerete segítséget nyújt a jogalkotóknak a megfelelő szervezetrendszer kialakításához, valamint a hatáskörrel rendelkező szervezeteknek, hogy hatékonyan tudjanak felkészülni a rendőri korrupció elleni küzdelemre. Azaz tisztában kell lenni azzal, hogy a megelőzés során egyrészt nemcsak a rendőrségre kell fókuszálni, hanem a társadalomra is. Másrészt a megelőzés csak akkor lehet eredményes, ha nemcsak az egyes rendőröket (kiválasztás, szűrés), hanem a rendőrök közösségét, a szervezetet is figyelembe vesszük. A felderítés pedig csak akkor lesz hatékony, ha mindezeket az ismereteket felhasználva specifikus eszközöket, módszereket alkalmazunk. Jelen tanulmányban a rendőri korrupciós cselekmények megelőzését, felderítését végrehajtó szervezeteket, feladataikat, az elmúlt évtizedekben történt átalakításukat vizsgálom.

A rendőri korrupciós bűncselekmények felderítését, vizsgálatát végrehajtó szervezetek

A rendőri korrupció elleni fellépésben több, az elmúlt években szervezeti átalakítással, feladatkör változással érintett, független szervezet vesz részt, melyek eltérő hatáskörben, különböző eszközökkel, módszerekkel, azonban szoros együttműködésben dolgoznak. Az egymásra épülő feladataik megkövetelik a folyamatos kapcsolattartást, hiszen a közös cél elérése csak így lehetséges.

A Nemzeti Védelmi Szolgálat szerepe a rendőri korrupció elleni fellépésben

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) 2010. és 2019. évi módosításának eredményeként a rendőrség szervezetét érintően jelentős változás következett be. Ennek eredményeként a rendőrséget az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv, a belső bűnmegelőzési és bünfelderítési feladatokat ellátó szerv (Nemzeti Védelmi Szolgálat /a továbbiakban: NVSZ/), a terrorizmust elhárító szerv (Terrorelhárítási Központ), valamint az idegenrendészeti szerv (Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság) alkotja.

A rendészeti korrupció elleni fellépésben kiemelt szerepe van az országos illetékességgel, önállóan működő NVSZ-nek, melynek feladata a bűnmegelőzés, a bünfelderítés, az előzetes véleményalkotás, a kifogástalan életvitel ellenőrzés

és a megbízhatósági vizsgálat². A meghatározott bűncselekmények³ esetén a védett állomány körében bűnmegelőzési, valamint bűnfelderítési tevékenységet folytat a nyomozás elrendeléséhez szükséges gyanú megállapításáig vagy kizárásáig. Amennyiben bűncselekmény gyanúját észlelik, haladéktalanul a nyomozás elrendelését kezdeményezik a nyomozás teljesítésére hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságnál, vagy az ügyészségnél. Nyomozóhatósági jogkörük nincs, azonban az általuk kezdeményezett nyomozásban, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) rendelkezései alapján, felkérésre közreműködnek az eljárási cselekmény végrehajtásában, az adatszerzésben, valamint a leplezett eszköz alkalmazásában.⁴ Feladataik ellátásához rendelkezésre állnak a titkos információgyűjtésnek az Rtv. VII. fejezetében megjelölt eszközei, továbbá a Be. előkészítő eljárás során alkalmazható leplezett eszközei.

A rendvédelmi feladatokat ellátó állománnyal szemben alapvető elvárás, hogy a jogszabályi előírásokon túl, szigorú hivatásetikai követelményeknek is megfeleljenek. Ennek érdekében vezették be a kifogástalan életvitel ellenőrzés jogintézményét, melynek célja, hogy csak olyan személyek lehessenek a hivatásos állomány tagjai, akik a magasabb szintű hivatásetikai elvárásoknak felvételükkor, illetve az egész hivatásos életpályájuk során megfelelnek.

Az NVSZ Rtv.-ben meghatározott egyik legfontosabb alapeladata a korrupció elleni harcban való közreműködés. Ennek egyik hatékony eszköze a 2011-ben bevezetett megbízhatósági vizsgálat, mely a korrupció visszaszorítását szolgálja. A jogintézmény célja azoknak a személyeknek a kiszűrése, akik hivatali helyzetükkel, szolgálati kötelezettségeikkel visszaélve, azt felhasználva követnek el bűncselekményeket, súlyosan károsítva a közbizalmat. A vizsgálat során a valóságban is előforduló élethelyzetek mesterséges kialakításával vizsgálják, hogy az érintett eleget tesz-e jogszabályban előírt hivatali köte-

2 Rtv. 7.§-7/D.§, valamint a rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve kijelöléséről, valamint feladatai ellátásának, a kifogástalan életvitel ellenőrzés és a megbízhatósági vizsgálat részletes szabályainak megállapításáról szóló 293/2010. (XII. 22.) kormányrendelet (a továbbiakban: Kormányrendelet)

3 a Kormányrendelet 6. § (1) bekezdésében foglaltak szerint a védett állomány tagjai által elkövetett, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) szerinti személyes adattal visszaélés (Btk. 219. §), bűnpártolás (Btk. 282. § (3) bekezdés d) pontja), a XXVIII. Fejezet szerinti hivatali bűncselekmények, vesztegetés (Btk. 290. §), vesztegetés elfogadása (Btk. 291. §), hivatali vesztegetés (Btk. 293. §), hivatali vesztegetés elfogadása (Btk. 294. §), vesztegetés bírósági vagy hatósági eljárásban (Btk. 295. §), vesztegetés elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban (Btk. 296. §), közokirat-hamisítás (Btk. 343. §), zsarolás (Btk. 367. § (2) bekezdés c) és d) pont), a szolgálati helyen vagy hivatali tevékenységgel összefüggésben elkövetett, az előzőekben fel nem sorolt bűncselekmények, ha e bűncselekmények felderítése nem tartozik más szerv hatáskörébe, katonai bűncselekmények (Btk. XLV. Fejezet), kivéve a szökést (Btk. 434. §), a zendülést, (Btk. 442. §), illetve a készenlét fokozásának veszélyeztetését (Btk. 454. §), a védett állományba nem tartozó személy által az előzőekben megjelölt bűncselekmények valamelyike, ha azt a „külső” személy a védett állomány tagjával közösen, vagy annak segítségével követi el.

4 <https://nvsz.hu/tevekenyseg/bunmegelozes-es-bunfelderites>

lezettségének, a jogszerű, befolyásmentes feladatellátás követelményének. A megbízhatósági vizsgálat a védett állomány körébe tartozók rendkívül magas száma miatt jelentős kihívás elé állítja az ellenőrző szervezetet. (Christián, 2018)

A korrupciómegelőzés összehangolásának kormányzati felelőse 2014 nyarától a belügyminiszter, aki e feladatot az NVSZ szakembereinek közreműködésével látja el. Ennek érdekében 2014. október 1-jével létrejött az NVSZ szervezetén belül a Korrupciómegelőzési Főosztály, amelynek feladatai közé tartozik a korrupciós kockázatok felismerése, a korrupciós helyzet értékelése, a korrupció megelőzése, az integritás és hivatássetika témájú képzések és továbbképzések képzési tematikájára történő javaslattevés, a nemzetközi együttműködésből eredő feladatok teljesítésében részvétel, valamint a korrupcióellenes kommunikációs szakmai anyagok előkészítése.

Az NVSZ ezeken túlmenően védelmi funkciót is ellát, melynek keretében védelmet biztosít a védett állomány tagja számára, ha vele szemben hivatali kötelességének teljesítése miatt, vagy rá tekintettel bűncselekményt kísérelnek meg, avagy követnek el. Ez a védelem a védett állománytagok hozzátartozóira, vagy más vele kapcsolatban álló személyekre is kiterjed bizonyos bűncselekmények (pl. emberölés, kényszerítés, személyi szabadság megsértése, emberrablás, zsarolás) esetén.⁵

Az ügyészség szerepe a rendőri korrupció elleni fellépésben

A rendészeti szervek tagjai által elkövetett korrupciós bűncselekmények nyomozásában alapvető feladatot tölt be az ügyészség, mely több szervezeti átalakításon ment át az utóbbi években. A változtatások között olyanok is szerepelnek, melyek bizonyítják, hogy az ügyészség nagyobb szerepet kíván vállalni a korrupció elleni küzdelemben. A korrupciós ügyek nyomozására 2011-ben egy külön osztály – a Korrupció Elleni Ügyek Osztálya – alakult. A következő változtatás eredményeként a korábbi területi katonai ügyészségek a Központi Nyomozó Főügyészség regionális osztályaiként működtek tovább. A legutolsó módosítással pedig 2019. február 01. napjával a Nyomozó Ügyészségek és a Központi Nyomozó Főügyészség regionális osztályai összeolvadtak.

A korrupciós bűncselekmények felderítésében, nyomozásában több szerv rendelkezik különféle feladattal. A rendőrség mint általános nyomozó hatóság a korrupciós bűncselekmények nyomozásában is szerepet játszik. A nem kizárólagos ügyészi hatáskörbe tartozó eljárások lefolytatása a 25/2013. (VI. 14.) BM rendelet alapján a megyei rendőr-főkapitányságok, illetve a Nemzeti Nyomozóiroda feladata. A Be. 30. szakaszában meghatározásra kerültek azok

5

<https://nvsz.hu/tevekenyseg/az-nvsz-vedelmi-feladata-0>

a korrupciós bűncselekmények, melyek nyomozását az ügyészség hajtja végre. Így – többek között – a rendőrök által elkövetett korrupciós bűncselekmények esetében a Központi Nyomozó Főügyészség nyomoz. Meg kell azonban jegyezni, hogy „a hatáskör hiánya nem mentesíti a hatóságot a halaszthatatlan nyomozati cselekmények, azonnalos intézkedések elvégzésének kötelezettsége alól” (Farkasné, 2012. 6. o.). Ennek megfelelően a rendőri korrupciós bűncselekmények esetében rendszeresen előfordul, hogy a rendőrség területi szerve hajtja végre a halasztást nem tűrő kényszerintézkedést, bizonyítási cselekményt (pl. kutatás, motozás, szemle). A Központi Nyomozó Főügyészség regionális osztályai részt vesznek a közélet tisztasága elleni nyomozásokban, ezzel is támogatva a korrupció elleni tevékenységet.

A megbízhatósági vizsgálatok lefolytatásában is kapott szerepet az ügyészség, hiszen annak végrehajtására csak ügyészi jóváhagyást követően kerülhet sor. Emellett a végrehajtás törvényességének ellenőrzése is az ügyész feladata.

A rendőrség belső kontrollrendszerének, kiemelten az Ellenőrzési Szolgálatoknak a szerepe a rendőri korrupció elleni fellépésben

A korrupció elleni fellépés megköveteli a hatékony belső kontrollrendszer működtetését, melyek közül a rendészeti szerveknél fontos szerepet tölt be a vezetői ellenőrzés, a függetlenített ellenőrzési egységek és a belső ellenőr is, melyek egymás tevékenységét kiegészítve kell, hogy működjenek. Bár egyik ilyen kontrollnak sem kizárólag a korrupció elleni fellépés az egyedüli feladata, de hatékonyan működve mégis hozzájárulhatnak a korrupció mérsékléséhez, esetenként feltárásához.

Az Országos Rendőr-főkapitányságon, a Készenléti Rendőrségen, a Repülőtéri Rendőr Igazgatóságon, a Budapesti Rendőr-főkapitányságon, a megyei rendőr-főkapitányságokon működő Ellenőrzési Szolgálatok függetlenített szakmai ellenőrzéseit az Ellenőrzési Szabályzatról szóló 6/2012. (III. 9.) ORFK utasítás szabályozza. Az állományilletékes parancsnokoknak, az Ellenőrzési Szolgálatoknak kiemelt feladatuk a rendőri korrupció elleni fellépés. A rendőrség állományára vonatkozó korrupcióellenes szabályokat tartalmazó norma a rendőri korrupciós cselekmények megelőzésével és visszaszorításával kapcsolatos feladatokról szóló 20/2013. (V. 17.) ORFK utasítás (a továbbiakban: ORFK utasítás) szabályozta hiánypótló jelleggel – többek között – az Ellenőrzési Szolgálatok korrupció ellenes feladatait.

Az Ellenőrzési Szolgálatok kiemelt feladata a rendőri korrupció elleni fellépés, mely elsősorban az ORFK utasítás által bevezetett „**állományvédelmi ellenőrzés**” keretében valósul meg. Az ilyen ellenőrzések végrehajtása az állományilletékes parancsnokok és az Ellenőrzési Szolgálatok számára kötele-

ző. Az állományvédelmi ellenőrzést a helyi sajátosságok figyelembevételével korrupciós kockázatelemzés és információgyűjtés adatai alapján kell végrehajtani. Az állományvédelmi ellenőrzés kiterjed az ajándéktárgyak elfogadásának ellenőrzésére, a magántulajdonú mobiltelefon birtoklása szabályszerűségének ellenőrzésére, a közterületi, illetve az idegenrendészeti ügyintézői feladatok ellátásához szükséges felszerelések, okmányok ellenőrzésére, az ellenőrzött szervezeti elem szolgálati helyiségeinek, az irodáknak, az állomány részére biztosított pihenőhelyiségeknek, a feladat végrehajtásából beérkező gépjárműveknek az ellenőrzésére, valamint a más, rejtkehelyként alkalmazható helyek ellenőrzésére, a készpénz és a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz birtoklása szabályszerűségének ellenőrzésére. A korrupció elleni küzdelemben az Ellenőrzési Szolgálatok, az állományilletékes parancsnokok csak korlátozott, nyílt eszközökkel léphetnek fel, melyek a korrupciós bűncselekmények megelőzése, visszaszorítása esetében is meglehetősen kis hatáskörűek, felderítésre pedig nem igazán alkalmasak. Meg kell azonban jegyezni, hogy az alaposan megtervezett, akciószerűen, nagy odafigyeléssel végrehajtott állományvédelmi ellenőrzések során korrupcióra utaló adatok felmerülhetnek. A jelenleg hatályos szabályozás szerint (ORFK utasítás 32. pontja) a szolgálatteljesítés közben talált tárgyakat, értékeket a megtaláló haladéktalanul jelenti a szolgálati előjárónak, aki a talált tárgyakkal, értékkel kapcsolatos tennivalókra a rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló rendeletben foglaltak alapján intézkedik. A határátkelőhelyen talált tárgyat, értéket, a megtaláló a ruházatába, felszerelésébe, útlevelezői fiúkébe nem helyezheti el, azt haladéktalanul jelenti a szolgálati előjárónak. Előfordult, hogy az ellenőrzés alá vont útlevelezőnél nagyobb összegű **külföldi fizetőeszköz** volt, melyre azt a magyarázatot adta, hogy a pénzt találta, de még nem adta le. Az ellenőrzőkben felmerült ugyan, hogy a készpénz korrupciós cselekményből származik, ezt azonban bizonyítani nem lehetett. A szabályozás értelmében azonban az útlevelező a talált érték ruházatban történő elhelyezésével fegyelemsértést valósított meg. A fegyelmi eljárás eredményeként az állományilletékes parancsnok a legsúlyosabb fenyítést, azaz a jogviszony megszüntetését szabta ki, melyet – figyelembe véve a szolgálati hely dolgozók korrupciós kockázatait, a korrupció ellenes fellépés kiemelt jelentőségét – a bíróság is jogszerűnek talált.

A rendőri korrupció megelőzésében, felderítésében résztvevő szervezetek közötti együttműködés

Az NVSZ és a Központi Nyomozó Főügyészség között szoros munkakapcsolat alakult ki. Az NVSZ nem rendelkezik nyomozó hatósági jogkörrel⁶, bűnmegelőzési, bűnfelderítési tevékenysége kizárólag a gyanú megállapításáig tart. Amennyiben feladatai ellátása során bűncselekmény gyanúját észleli,

6 Rtv. 7.§ (2) bekezdés

haladéktalanul feljelentést tesz vagy nyomozást kezdeményez a nyomozás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságnál vagy ügyészségnél, és átadja az általa összegyűjtött adatokat.⁷ A belső bűnmegelőzési és büntetőeljárás feladatokat ellátó szerv felderítésének eredményei alapján kezdeményezett büntetőeljárások csak akkor lehetnek sikeresek, ha a büntetőeljárást lefolytató ügyészséggel folyamatosan egyeztet, ismeri elvárásait, a korábbi ügyek bírósági tapasztalatait.

Az NVSZ és a rendőrség Ellenőrzési Szolgálatai, illetve az állományilletékes parancsnokok egymásra vannak utalva, így közöttük szükségszerűen szoros kapcsolat alakult ki, mely nélkülözhetetlen a rendőri korrupció elleni küzdelemben történő eredményes szerepvállaláshoz. A gyakorlatban az NVSZ a feladatai ellátása során részt vesz az Országos Rendőr-főkapitányság, valamint a megyei rendőr-főkapitányságok Ellenőrzési Szolgálatainak állományvédelmi ellenőrzéseiben. Ennek során segítséget nyújt az Ellenőrzési Szolgálatoknak a hatékonyabb ellenőrzések végrehajtásához, másrészt pedig hasznos információkat gyűjt saját feladatai eredményes ellátásához. Ez az együttműködés mindkét szervezet számára előnyökkel jár, így célszerű minél többször igénybe venni ezt a lehetőséget.

Az ORFK utasítás alapján az ismert jövedelmi viszonyoktól eltérő indokolatlan vagyongyarapodás észlelése esetén a közvetlen előljáró a szolgálati út betartásával köteles jelentést tenni az állományilletékes parancsnoknak annak érdekében, hogy az kezdeményezze szükség esetén az NVSZ-nél a kifogástalan életvitel ellenőrzés vagy a megbízhatósági vizsgálat lefolytatását⁸.

A rendőrség területi és helyi szervei vezetőinek félévente találkozt kell kezdeményezniük az NVSZ-szel, illetve parancsnoki munkaértekezletre is meghívják a szervezet területileg illetékes vezetőjét, kapcsolattartó védelmi tisztjét. Az NVSZ a korrupció megelőzése érdekében a hivatásos állományú tagok részére esetenként előadásokat tart megtörtént esetekről, azok következményeiről. Amennyiben pedig oktatási céllal iratokat ad át a rendőrségnek, azt kötelező a személyi állománnyal ismertetni⁹.

Az együttműködés és a közös gondolkodás jegyében az Országos Rendőr-főkapitányságon a szakterületek képviselőinek bevonásával Rendőrségi Korrupció-ellenes Állandó Munkabizottság működik, melynek üléseire meg kell hívni az NVSZ képviselőjét is.¹⁰

7 Ua. 7.§ (3) bekezdés

8 a rendőri korrupciós cselekmények megelőzésével és visszaszorításával kapcsolatos feladatokról szóló 20/2013. (V. 17.) ORFK Utasítás 5. pont

9 Ua. 33-34. pont

10 Ua. 39. pont

Összegzés

Az önálló döntéshozatali joggal rendelkező, diszkrecionális jogkörben eljáró, az állampolgárokkal közvetlen kapcsolatba kerülő hivatalos személyek, így a rendőrök jelentős része kiemelt korrupciós kockázatnak van kitéve. A rendőri korrupciós cselekmények felderítését megnehezíti a cselekményben résztvevő felek együttes érdeke, a rendészeti dolgozók egymással szembeni szolidaritása, valamint az, hogy az egyik elkövető a legtöbb esetben az átlag állampolgárnál több ismerettel rendelkezik. Ez megköveteli, hogy más bűncselekmények nyomozása során alkalmazott módszerektől eltérőket használjunk. A jogalkotók pedig különböző szervezeteket hoztak létre, illetve szervezeti átalakítással, feladat- és hatáskörváltozással igyekeztek mindent megtenni a rendőri korrupció eredményes megelőzése és felderítése érdekében.

A korrupció elleni küzdelemben feladatokkal rendelkező, elkülönült szervezetek között szoros munkakapcsolat alakult ki, mivel azonos cél érdekében, de eltérő hatáskörben, különböző eszközökkel és módszerekkel dolgoznak. A hatékonyság, az eredményesség biztosítása, növelése megköveteli a szervezetek felépítésének, feladat- és hatáskörüknek a rendszeres felülvizsgálatát, szükség szerinti fejlesztését.

A jelenlegi szabályozás értelmében az NVSZ az ügyészséggel közösen végzi a felderítő tevékenységet, hiszen önállóan csak megelőzésre van lehetősége. Ez a gyakorlatban okozhat problémákat, hiszen az ügyész alapfeladatából adódóan nagyrészt irodai munkát végez, tárgyalásra jár. Ennek következtében gyakran nem vesznek részt a realizálást megelőző, akár több egymás utáni napon végrehajtott figyelésben, akcióban, amelynek az eredménye lehet a gyanúsított elfogása, bizonyítékok beszerzése, tettenérés. Az elsődleges nyomozási cselekmények kulcsfontosságúak lehetnek, azonban az, hogy két elkülönült szervezet tagjai járnak el egy ügyben, esetlegesen más elképzeléseik alakulnak ki a követendő taktikáról, nehezítheti az elsődleges nyomozási cselekmények hatékony kivitelezését. Emiatt meg kellene vizsgálni, hogy a két szervezet összevonása, vagy az NVSZ részére nyomozati jogkör biztosítása javítaná-e az eredményességet. Az utóbbi esetben az ügyész már egy kész, felderített ügyet kapna, azaz hasonló munkamegosztás alakulna ki, mint a rendőrségen a Bűnügyi Osztályok és a Vizsgálati Osztályok között. A két szervezet eltérő kultúrája miatt ez a verzió lehetne könnyebben kivitelezhető.

Összességében megállapítható, hogy a rendőri korrupció megelőzésében, felderítésében résztvevő szervezetek tevékenysége, a közöttük megvalósuló együttműködés megfelelő alapot biztosít a hatékony és eredményes fellépésre, azonban a szervezetek fejlesztésének szükségességét indokolt rendszeresen vizsgálni.

Felhasznált irodalom:

Báger Gusztáv (2012): *Korrupció: büntetés, integritás, kompetencia*. Akadémiai Kiadó, 124. o.

Christián László (2018): „Rendészeti szervek”. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, [52]-[54].

Csató Péter - Hunyady György - Malét-Szabó Erika - Münnich Ákos (2015): *Az erkölcsi értékrend és a személyiség közötti kapcsolat vizsgálati szempontjai*, készült az „Új Közszolgálati Életpálya” című ÁROP-2.2.17-2012-2013-0001 projekt.

Farkasné dr. Halász Henrietta (2012): *Módszertan – a korrupciós bűncselekmények nyomozása* Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 6. o.

Hautzinger Zoltán(2010): *Bizonyítási sajátosságok a katonai büntetőeljárásban*, Debreceni Jogi Műhely, 2010/3.

Kappeler, Victor E. – Sluder, Richard D. – Alpert, Geoffrey P. (1994): *Forces of Deviance: Understanding the Dark Side of Policing*. Waveland Press, Prospect Heights, Illinois 63. o.

Krémer Ferenc (1998): *A rendőri szubkultúra és a korrupció néhány problémája*. *Belügyi Szemle* 1998/10. 50.

Skolnick, Jerome H (1998): *A Sketch of the Policeman's „Working Personality”*. In: *The Police Community*. p. 115.

Szikinger István (1998): *A rendőri korrupció jogforrásai*. *Belügyi Szemle*, 1998/10. 22. o.

RENDESZET-TUDOMÁNY-AKTUALITÁSOK

A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével konferencia

2020. DECEMBER 10. 9:00- 14:00

Program

8.50 – 9.00	Bejelentkezés https://meet.jit.si/RTAplenis
9.00 – 9.30	Megnyitó <i>Dr. Christián László r. ezredes -Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Oktatási Rektorhelyettes</i> <i>Dr. Ruzsonyi Péter bv. dandártábornok – Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Dékán</i> <i>Dr. Kerezi Klára – Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, Doktori iskola vezető</i> <i>Csonka Diána – Doktoranduszok Országos Szövetsége, Tudományos ügyekért- és osztályokért felelős alelnök</i> <i>Pató Viktória Lilla – Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Doktorandusz Önkormányzat, Elnök</i> <i>Baráth Noémi Emáke- Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztály, Tudományos osztályelnök</i> https://meet.jit.si/RTAplenis
9.30 – 10. 30	Plenáris előadások <i>Dr. Sasvári Péter – Nemzeti Közszolgálati Egyetem Tudományos láthatóság vizsgálata a rendészettudomány esetében</i> <i>Dr. Sabjanics István – Belügyminisztérium, Tudománystratégiai és -koordinációs Főosztály, Főosztályvezető</i> <i>A biztonság sokszínű arca – gyakorlat- tudomány – tehetség gondozás</i> https://meet.jit.si/RTAplenis
10. 30 - 10.40	Szünnet
10.40 - 12.10	I. szekció Rendészet szekció -Szekcióvezető: Dr. Sallai János https://meet.jit.si/RTA_Rendeszett Büntetés-végrehajtási szekció -Szekcióvezető: Dr. Hegedűs Judit https://meet.jit.si/RTA_Buntetes-vegrehajtas Állam- és jogtudomány szekció -Szekcióvezető: Dr. Vári Vince https://meet.jit.si/RTA_Allam_és_jogtudomany Biztonságpolitika szekció -Szekcióvezető: Dr. Egeresi Zoltán https://meet.jit.si/RTA_Biztonsagpolitika Határrendészet, migráció szekció -Szekcióvezető: Dr. Hautzinger Zoltán https://meet.jit.si/RTA_Hatarrendeszett
12.10-12.30	Szünnet
12.30-14.00	II. szekció Rendészet szekció - Szekcióvezető: Dr. Sallai János https://meet.jit.si/RTA_Rendeszett Nemzetbiztonsági szekció -Szekcióvezető: Dr. Regényi Kund

RENDESZET-TUDOMÁNY-AKTUALITÁSOK
Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztály
2020. december 10.

Szekcióbeosztások

I. szekció 10.40- 12.10

Rendészet szekció		https://meet.jit.si/RTA_Rendeszet
Nándori Petra Nikoletta	A rendőri erények Concha Győző olvasatában	
Nagyné Dr. Hudák Krisztina	Az illegális műtárgykereskedelem mint hálózat és logisztikai lánc elvi sémájának leírása	
Szigetvári Oszkár	Nyomozás és bűnüldözés a detektívtestület görcsövén keresztül.	
Tajti Enikő	A Helyi Védelmi Bizottság szerepe járványhelyzet idején	
Teknős László	A katasztrófavédelem feladatrendszerének megjelenése az agráriumban	
Varga Imre	A Magyar Honvédség katonai rendéseinek intézkedéstaktikai felkészítése és azok relevanciái a rendvédelmi szervek számára	

Büntetés-végrehajtási szekció		https://meet.jit.si/RTA_Büntetés-végrehajtás
Schmidt Laura	Resztoratív módszerek a büntetés-végrehajtásban	
Mitrovics Zoltán	A reintegrációs őrizet jelentősége az elítéltek társadalmi reintegrációjában	
Véger Alexandra	Magyar börtönrendszer kibontakozásának lenyomatai	
Ivanics Zsófia	Európai körkép - Járványügyi intézkedések a büntetés-végrehajtásban	
Hezam Leila Melinda	A büntetés-végrehajtási intézetek bűnmegelőzési szerepvállalása. A nevelési stratégia hatékonysága a reintegrációban	

Állam- és jogtudomány szekció		https://meet.jit.si/RTA_Állam és jogtudomány
Gáspár Zsolt	Piramisjátékok szervezése az online térben	
Tóth Dávid	Az identitáslopás szabályozása angolszász államokban	

Állam- és jogtudomány szekcióhttps://meet.jit.si/RTA_Állam_és_jogtudomány

Heil Kristóf Mihály	Az első magyar büntetőkódex-tervezet vármegyei vitái a reformkorban
Lichtenstein András	Adverzárius elemek az új magyar büntetőeljárásban – A vádalku és az előkészítő ülés összehasonlító elemzése
Ripszám Dóra	Munkaerő-kizsákmányolás az emberkereskedelem kapcsán
Károly Kubisch	Az emberkereskedelem törvényi tényállásának új szabályozási aspektusai

Biztonságpolitika szekcióhttps://meet.jit.si/RTA_Biztonságpolitika

Palotai Mónika	A magán katonai és biztonsági vállalatok “orosz utas” megoldása
Balogh Péter	Komplex befolyásolási hálózatok – az érdekvényesítés új évezredbeli formái Oroszország példáján keresztül
Kis Katalin	Az Afrikai Kontinentális Szabadkereskedelmi Övezet - a COVID-19 kihívásai
Duruczné Téglás Dóra	Kríziskommunikáció a Magyar Honvédség szemszögéből
Bódi Antal	AZ 5G és a közlekedés digitalizációja

Határrendészet, migráció szekcióhttps://meet.jit.si/RTA_Határrendészet

Hervé-Lóránth Ervin	A külföldi nemzeti intézmények integrációs és asszimilációs struktúráinak megújítása a helyi diaszpórákban
Györkös Enikő	Osztrák – magyar határrendészeti együttműködések a migrációs kihívások során
Éberhardt Gábor	A migráció azonosítható és azonosíthatatlan személyazonossága, mint új tipológiai elem
Szabó László András	Mesterséges intelligencia (MI) innováció megjelenése és alkalmazhatósága a migráció kezelésben
Suhajda Attila	Az elmúlt öt év (2015-2020) integrációs adatai a Németországban jelenlévő külföldi állampolgárok legnagyobb lélekszámmal bíró társadalmi csoportjaiban

Rendészet szekció		https://meet.jit.si/RTA_Rendészet
Veprik Zita	A rendőri korrupció megelőzésében és felderítésében hatáskörrel rendelkező szervezetek tevékenysége	
Barnucz Nóra és Uricska Erna	Innovatív nyelvtanulási módszerek a rendészeti szaknyelvvoktatásban	
Barnucz Nóra és Czékmán Balázs	A kiterjesztett valóság alkalmazási lehetőségei az oktatás különböző szintjein	
Bertalan Dávid	A rendészet szerepe a hibrid hadviselés elleni fellépés során	
Legárd Ildikó	A kiberbűnözés elleni védelem egy lehetséges módszertana – Biztonságtudatosság a kibertérben	
Baráth Noémi	„Piszkos Harry-hatás” érvényesülése a rendőr hallgatóknál	

Nemzetbiztonsági szekció		https://meet.jit.si/RTA_N_Biztonság
Tarkó Áron	A magyar a szlovák a cseh nemzetbiztonsági szolgálatok szervezeti felépítésének, működésének összehasonlítása 1989-től napjainkig	
Muhoray András Róbert	A szokások hatása a döntéshozatalra az információs műveletek tükrében	
Beke József	A magyar rendőrség különleges szolgálati ágának létrehozása, fejlődésének és működésének története 1973-1990.	
Csizner Zoltán	Az Emberi Jogok Európai Bíróságának működése és titkos felderítést érintő ítélezési gyakorlata	
Mezei József	Gondolatok az imperialista fellazítás politikájáról az állambiztonság időszakában	

Terrorizmus szekció		https://meet.jit.si/RTA_Ter
Balogh Péter	Rendőrségi célpontok ellen irányuló terrorista akciók jellemzői – különös tekintettel az új terrorizmus sajátosságainak megjelenésére	
Kovács Márk	Harc a terrorizmus ellen: az ETA és IRA	
Pozsgai Petra	A terrorizmus hatása a nemzetközi fejlesztési gyakorlatra Afrika Szubszahara régiójában.	
Pék Richárd Tamás	A terrorizmus definiálásának problémái	
Nagy Melánia	Gyermekkatona egykor és most	

Lohner Klaudia	Emberölés – a motivációk jelentősége a profilalkotásban
Sófi Gyula	A pszichiátria rendészettörténeti vonatkozásai
Pallagi András	Kontaktusmentes biometrikus azonosítási módszerek múltja, jelene és jövője
Juhász Anikó	A gépjárművezetést befolyásoló tényezők
Borbély Zsuzsanna	Egészségmagatartási szokások, stressz és rendőrtanulók
Bendes Ákos	A szakértő és a digitális bizonyítás a büntetőeljárásban

A programváltozás jogát fenntartjuk!

Amennyiben az online felületen nem működik a hang vagy videó, próbálja másik böngészőből megnyitni a látogatni kívánt szekció linkjét.

A rendezvény az Emberi Erőforrások Minisztériuma megbízásából az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő által meghirdetett Nemzeti Tehetség Program NTP-FKT-M-18-0003 kódszámú pályázati támogatásból valósult meg.

